

ISSN 2617 - 3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 17

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 17

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

ISSN 2617-3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 17

Ужгород - 2019

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17

УДК 81 (081)+372. 8

С 91

*Видання здійснює публікації за спеціальностями:
014 Середня освіта. Педагогіка 035 Філологія
(Галузі знань – 01 Освіта. Філологія 03 – Гуманітарні науки)*

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії:

Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”)

Заступник голови редакційної колегії:

Голик Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”)

Члени редакційної колегії:

Бенцеш Рийко – доктор філологічних наук, професор Інституту науки про поведінку та теорії комунікації університету Корвінус у Будапешті (Угорщина), **Гвоздяк Ольга Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри німецької філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Корольова Алла Валер’янівна** – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри загального мовознавства і германістики Інституту філології (Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова), **Корольов Ігор Русланович** – доктор філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник Науково – дослідної частини Інституту філології (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), **Лизанець Петро Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри угорської філології, директор Центру гунгарології, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний член редколегії (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Рогач Леся Валер’янівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Томашікова Славка** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської та американістики Університету П.Й. Шафаріка в Кошице (Словаччина), **Фаркаш Іоан - Мірча** – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету літератури Північного центрального університету Бая Маре та технічного університету Клуж Напока (Румунія), **Чендей Наталія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”).

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 9 від 17 вересня 2019 р.)

Електронна версія: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/>

© Ужгородський національний університет 2019

© Поліграфцентр «Ліра», 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State University “Uzhhorod National University”
Faculty of Foreign Philology**

ISSN 2617-3921

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 17

Uzhhorod - 2019

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17

UDK 81 (081)+372. 8

C 91

*The publication Issues in Specialities:
014 Secondary Educatin. Pedagogy, 035 Philology
(Branches of Knowledge – 01 Educatin. Філологія 03 – Humanitarian Sciences)*

Editorial Board:

Editor in chief:

Myroslava Fabian – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”)

Deputy editor in chief:

Snizhana Holyk – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”)

Members of the Editorial Board:

Réka Benczes – Doctor of Philological Sciences, Professor of Institute of Behavioural Sciences and Communication Theory, Corvinus University of Budapest (Hungary), **Olha Hvozdyak** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of German Philology department (State University “Uzhhorod National University”), **Alla Korolyova** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the department of General Linguistics and Germanic Philology, Institute of Philology (Kyiv National Dragomanov Pedagogical University), **Ihor Korolyov** – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Research worker, Institute of Philology (Kyiv Taras Shevchenko National University), **Petro Lyzanets** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Hungarian Philology department, Director of Hungarology Centre, Honoured Scientist of Ukraine, Honorary Member of Editorial Board (State University “Uzhhorod National University”), **Lesya Rohach** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”), **Slávka Tomaščíková** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the department of British and American Studies, Pavol Jozsef Šafárik University in Košice (Slovak Republic), **Ioan - Mircea Farcas** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Letters, North University Centre of Baia Mare, Technical University of Cluj - Napoca (Romania), **Natalia Chendey** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”).

Recommended for publication by the Academic Council of Uzhhorod National University (Protocol № 9 of 17.10.2019)

Electronic version: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/>

© SU“UzhNU”, 2019

© Polihraftsentr “Lira”, 2019

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Myroslava Fabian
Doctor of Philology, professor,
Professor of English Philology department
Uzhhorod national university
orcid.org/0000-0002-3351-1275
Uzhhorod, Ukraine, +38(066)290 69 29
myroslava.fabian@uzhnu.edu.ua

Interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies

Анотація. Стаття торкається актуальних проблем, пов'язаних із необхідністю застосування міждисциплінарного підходу до вивчення міжмовної та міжкультурної комунікації. Особливої актуальності ця тема набуває в епоху глобалізації. В статті розглянуто зміст термінів на позначення мови, культури, міжмовної та міжкультурної комунікації, їхнього взаємозв'язку і особливостей застосування в усіх сферах людської діяльності. Окрему увагу приділено типам спілкування та їхній специфіці. Вказано на необхідність при вивченні міжмовної та міжкультурної комунікації спиратися на досягнення різноманітних наук, щоб не лише подавати аналіз і вказувати на її характеристики, але й виробити ефективні комунікативні стратегії та рекомендації щодо їхнього успішного застосування на практиці.

Ключові слова: глобалізація, мова, культура, міжмовна та міжкультурна комунікація, вербальне й невербальне спілкування, поведінка, стратегії.

Abstract. The present paper touches upon topical issues connected with the necessity of using interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies. Modern world is based on communication which presupposes the process of sharing meaning through verbal and non-verbal behaviour. It's a matter that requires very serious and complex handling especially in the time of globalization. Explanation of the terms denoting language, culture, cross-language and cross-cultural communication, their interrelations and peculiarities of usage in all spheres of human activities is given in the paper. Special attention is paid to the communication types and their peculiarities. Our cultural understanding of the world and everything in it ultimately affects our communication style, and nowadays we face hybrid, changing and conflicting cultures, where we are expected to become pluricultural individuals. Effective communication with people of different cultures and languages is especially challenging. If people recognize and understand differing world views, they will

certainly adopt a positive and open-minded attitude towards cross-cultural differences. By accepting people, their differences and acknowledging that we do not know everything will make us open up to people and their differences resulting in using contextual information for better understanding. Seeking feedback and taking risks to open up channels of communication and being responsible for our feelings as well as actions, will go a long way in ensuring that miscommunication is mitigated. Therefore, to avoid miscommunication, much effort and willingness on the part of people representing different cultural and educational background is needed. Understanding of these aspects of cultures will help better coexist and cooperate despite all difficulties, conflict situations as well as negative attitudes. In this respect of primary importance is to apply interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies in order to work out effective communicative strategies to be put into practice.

Keywords: globalization, language, culture, cross-language and cross-cultural communication, verbal and non-verbal communication, behaviour, strategies.

Introduction. Nowadays the world is based on communication which presupposes the process of sharing meaning through verbal and non-verbal behaviour. In our time of globalization, we have more to be exposed to and share with than ever before in terms of culture - beliefs, worldviews, values, attitudes and ideologies - but at the same time much of them remains different and unshared, which is enhanced by raising people's awareness of cultural, ethnic, and religious identities. The Internet and modern technology have opened up new marketplaces, and allow us to promote our businesses to new geographic locations and cultures. Today, we communicate beyond the national borders by e-mailing, chatting, blogging, web browsing besides speaking and writing. In these days of global networking, we are thrown into the society of hybrid, changing and conflicting cultures, where we are expected to become pluricultural individuals. In the light of cross-cultural communication, the language policy and planning of the Council of Europe is a grand experiment based on plurilingualism and pluriculturalism.

Effective communication with people of different cultures is especially challenging. Cultures provide people with ways of thinking - ways of seeing, hearing, and interpreting the world. Moreover, the same words can mean different things to people from different cultures, even when they talk the "same" language. When the languages are different, and translation has to be used to communicate, the potential for misunderstandings increases.

Material and methods. Our cultural milieu shapes our world view in such a way that reality is thought to be objectively perceived through our own cultural pattern, and a different perception is seen as either false or 'strange' and is thus oversimplified. If people recognize and understand world views which are not the same as theirs, they will usually adopt a positive and open-minded attitude towards cross-cultural differences. A close-minded view of such differences often results in

the maintenance of a stereotype - an oversimplification and blanket assumption. A stereotype assigns group characteristics to individuals purely on the basis of their cultural membership.

The stereotype may be accurate in depicting the “typical” member of a culture, but it is inaccurate for describing a particular individual, simply because every person is unique and all of a person’s behavioural characteristics cannot be accurately predicted on the basis of overgeneralized median point along a continuum of cultural norms. To judge a single member of a culture by overall traits of the culture is both to prejudge and to misjudge that person. Worse, stereotypes have a way of potentially devalue people and separate them.

While stereotyping, or overgeneralizing, people from other cultures should be avoided, cross-cultural research has shown that there are indeed characteristics of culture that make them different. Learners and teachers of a foreign language need to understand cultural differences, to recognize openly that people are not all the same beneath the skin. There are real distinctions between groups and cultures. We can learn to perceive those differences, appreciate them, and above all to respect and value the personhood of every human being.

Learning as well as teaching a foreign language implies some degree of becoming aware of a foreign culture, and it is important to understand what we mean by the process of cultural learning. Many students in foreign language classrooms learn the language with little or no sense of the depth of cultural norms and patterns of the people who speak the language. Culture learning is a process of creating shared meaning between cultural representatives. It is experiential, a process that continues over years of language learning, and penetrates deeply into one’s patterns of thinking, feeling, and acting. Moreover, the second language learning involves the acquisition of a second identity. This creation of a new identity is at the heart of culture learning, or what some might call acculturation. By culture a shared background (for instance, national, ethnic, religious) resulting from a common language and communication style, customs, beliefs, attitudes and values is meant. Culture refers to the informal and often hidden patterns of human interactions, expressions, and viewpoints that people in one culture share. This part of culture is sometimes compared to “an iceberg, most of which is hidden underwater. Like the iceberg, much of the influence of culture on an individual cannot be seen. The part of culture that is exposed is not always that which creates cross-cultural difficulties; the hidden aspects of culture have significant effects on behaviour and on interactions with others” [1, p.2].

Furthermore, we communicate so much information non-verbally in conversations that often the verbal aspect of the conversation is negligible. This is particularly true for interactive language functions in which social contact is of key importance and in which it is not what you say that counts, but how you say it—what you convey with body language, gestures, eye contact, physical distance, and other non-verbal messages. Non-verbal communication, however, is so subtle and subconscious in a native speaker that verbal language seems, by comparison, quite

mechanical and systematic. Language becomes distinctly human through its non-verbal dimension, or what Edward Hall called the "silent language." The expression of culture is so bound up in non-verbal communication that the barriers to culture learning are more non-verbal than verbal.

A methodology for investigating how an individual uses language and other semiotic activity to create and use new models of conduct and how this varies from the cultural norm should be incorporated into the study of language socialization.

The study of languages other than one's own can serve not only to help one realize what we as humans have in common, but also to assist in the understanding of the diversity which underlines our languages' methods of constructing and organizing knowledge. Such understanding has profound implications with respect to developing a critical awareness of social relationships. Understanding of the latter and the way other cultures work is the groundwork of successful globalization processes functioning.

Results and discussion. Cross-cultural communication as a field of study is a combination of many other scholarly disciplines. They include anthropology, psychology, linguistics, communication, pragmatics and cultural studies. Cross-cultural communication requires an interdisciplinary approach. It involves literacy in fields such as anthropology, cultural studies, pragmatics, psychology and communication. The field has also moved both toward the treatment of interethnic relations, and the study of communication strategies used by co-cultural populations, i.e. communication strategies used to deal with majority or mainstream populations.

Cross-cultural communication is a field of study that looks at how people from various cultural backgrounds communicate, in similar and different ways among themselves, and how they endeavour to communicate across cultures. It brings together the relatively unrelated fields of cultural anthropology with established areas of communication. At its core, cross-cultural communication involves understanding the ways in which culturally distinct individuals communicate with each other, and it also includes communication that is influenced by cultural values, attitudes, and behaviour as well as the influence of culture on people's reactions /responses to each other. Its charge is to produce some guidelines with which people from different cultures can better communicate with each other. Intercultural communication is a related field of study.

Cross-cultural communication refers to interpersonal communication and interaction across different cultures. This has become an important issue in the age of globalization and internationalization, Effective cross-language and cross-cultural communication is concerned with overcoming language and cultural differences across nationality, religion, borders, culture and behaviour. Furthermore, culture is a way of thinking and living whereby one picks up a set of attitudes, values, norms and beliefs that are taught as well as reinforced by other members in the group. This set of basic assumptions and solutions to the problems of the world is a shared system passed on from generation to generation to ensure

survival. A culture consists of unwritten and written principles and laws that guide how an individual interacts with the outside world. Culture influences the words we speak and our behaviour. All communication is cultural because it draws on ways we have learned to speak and give non-verbal messages. Communication is interactive, so in this respect, culture does not only dictate who talks what, to whom, how, and why, but also helps determine how communication proceeds, and how messages transmit the intended meanings.

Members of a culture can be identified by the fact that they share some similarity: they may be united by religion, geography, race or ethnicity.

Our cultural understanding of the world and everything in it ultimately affects our style of communication as we start picking up ways of one's culture at around the same time we start learning to communicate.

Cross-cultural communication thus refers to the communication between people who have differences in any one of the following: styles of working, age, nationality, ethnicity, race, gender, sexual orientation, etc. It can also refer to the attempts that are made to exchange, negotiate and mediate cultural differences by means of language, gestures and body language. It is how people belonging to different cultures communicate with each other.

Each individual can practice culture at varying levels. There is the culture of the community he/she grows up in, there is work culture at his/her workplace and other cultures to which one becomes an active participant or slowly withdraws from. An individual is constantly confronted with the clash between his/her original culture and the majority culture that he/she is exposed to daily. Cultural clashes occur as a result of individuals believing their culture is better than others.

Cross-cultural communication has been influenced by a variety of academic disciplines. It creates a feeling of trust and enables cooperation. The focus is on providing the right response rather than the right message to avoid misunderstandings that can lead to conflicts between individuals or groups. Among the most essential cross-cultural communication needs to be taken into account in order to reach mutual understanding one can mention listening and speaking skills (to be able to read between the lines, to empathize, to use positive speech, such as encouragement, affirmation, recognition, phrasing requests clearly, expressing opinions sensitively), observation (much cross-cultural information can be read from people's dress, body language, interaction, behaviour, manners and attitudes, asking questions expands one's cross-cultural knowledge), patience (people should recognize that sometimes the observed cross-cultural differences are annoying and frustrating, and only through patience, respect is won, and cross-cultural understanding is enhanced), flexibility, adaptability, open-mindedness. Taken together, all these needs allow us to improve the lines of communication, ensure better cross-language as well as cross-cultural awareness and successful cross-cultural relationships.

The key to effective cross-cultural communication is knowledge. First, it is essential that people understand the potential problems of cross-cultural

communication, and make a conscious effort to overcome these problems. Second, it is important to assume that one's efforts will not always be successful, and adjust one's behaviour appropriately.

When two people of different cultures encounter each other, besides having various cultural backgrounds, their systems of turn - talking also differ. Cross - cultural communication is more effective and easier if both the speakers have knowledge of the turn - taking system used in the conversation (one person should not monopolize the conversation or only one person should talk at a time). Seeking feedback and taking risks to open up channels of communication and being responsible for our feelings and actions will go a long way in ensuring that miscommunication is mitigated. One more issue meriting our attention is the context which is also perceived differently by the communicants. It plays an important part in the cross-cultural communication procedure. The idea of context in culture was advanced by the anthropologist Edward T Hall who divided culture into two main groups: high and low context cultures. He referred to context as the stimuli, environment or ambiance surrounding the environment. In his opinion, low-context cultures assume that the individuals know very little about what they are being told, and therefore must be given a lot of background information whereas high-context cultures assume that the individuals are knowledgeable about the subject and have to be given very little background information.

Stella Ting-Toomey describes three ways in which culture interferes with effective cross-cultural understanding. First is what she calls "cognitive constraints." These are the frames of reference or world views that provide a backdrop that all new information is compared to or inserted into. Second are "behaviour constraints." Each culture has its own rules about proper behaviour which affects verbal and non-verbal communication. Whether one looks the other person in the eye-or not; whether one says what he/she means overtly or talks around the issue; how close the people stand to each other when they are talking—all of these and many more are rules of politeness which differ from culture to culture.

Stella Ting-Toomey's third factor is "emotional constraints." Cultures regulate the display of emotions differently: some get very emotional when they are debating an issue, others try to keep their emotions hidden, exhibiting or sharing only the "rational" or factual aspects of the situation. All of these differences tend to lead to communication problems. If the people involved are not aware of the potential for such problems, they are even more likely to fall victim to them, although it takes more than awareness to overcome these problems and communicate effectively across cultures.

Language socialization can be broadly defined as an investigation of how language both presupposes and creates anew, social relations in cultural context. It is imperative that the speaker understands the grammar of a language, as well as how elements of language are socially situated in order to reach communicative competence. Human experience is culturally relevant, so are the language

elements. One must carefully consider semiotics and the evaluation of sign systems to compare cross-cultural norms of communication. There are several potential problems that come with language socialization, however. Sometimes people can overgeneralize or label cultures with stereotypical and subjective characterizations. Another primary concern with documenting alternative cultural norms revolves around the fact that no social actor uses language in ways that perfectly match normative instructions.

Furthermore, communication is the lifeblood of an organization. The success of the latter depends on its successful internal and external communication. As an organization becomes larger and geographically dispersed, it increasingly faces the problem of cross-cultural communication. Such organizations require effective cross-cultural communication to meet the needs of global customers, to create a harmonious and effective environment, to provide a successful realization of far-going cooperation and mutual benefit, to enrich the business and to avoid misunderstanding as well as disappointment. In the age of globalization, the success of both everyday life and business largely depends on possessing knowledge of cross-language and cross-cultural differences in terms of national identity, religious beliefs, human values, traditions, customs, age and gender peculiarities, etc. If people harmoniously communicate with each other, a comfortable and productive work can be achieved. Therefore, people need to be familiar with the cultures the ones they communicate with, otherwise the instances of miscommunication may occur.

Wrong interpretation of verbal as well as non-verbal communication usually happens when people from different cultural and educational backgrounds establish different kinds of relationships. Such a wrong interpretation leads to misunderstanding and miscommunication within and outside all spheres of human activities. To avoid miscommunication across cultures, much effort and willingness on the part of people representing various cultural and educational backgrounds is needed. Understanding of these issues of languages and cultures will help better coexist and cooperate regardless of certain difficulties, conflict situations and negative attitudes.

Conclusions. With increasing globalization and international trade, it is unavoidable that different cultures will meet, conflict, and blend together. People from different culture find it difficult to communicate not only due to language barriers, but they are also affected by culture styles. For instance, in individualistic cultures, such as in the United States, Canada, and Western Europe, an independent figure or self is dominant. This independent figure is characterized by a sense of self relatively distinct from others and the environment. In interdependent cultures, usually identified as Asian, Latin American, African, and Southern European cultures, an interdependent figure of self is dominant. There is a much greater emphasis on the interrelatedness of the individual to others and the environment; the self is meaningful only (or primarily) in the context of social relationships, duties, and roles. To some degree, the effect brought by cultural

difference override the language gap. This culture style difference contributes to one of the biggest challenges for cross-cultural communication.

Effective communication with people of different cultures is especially challenging. Cultures provide people with ways of thinking—ways of seeing, hearing, and interpreting the world. Thus, the same words can mean different things to people from different cultures, even when they speak the "same" language. When the languages are different, and translation has to be used to communicate, the potential for misunderstandings increases. The study of cross-language and cross-cultural communication is a global research area. As a result, cultural differences in the study of cross-cultural communication can already be found. For example, cross-cultural communication is generally considered part of communication studies in the US, but is emerging as a sub-field of applied linguistics in the UK.

REFERENCES

1. Levine, D.R., Adelman, M.B. *Beyond Language. Cross-Cultural Communication*. New Jersey: Prentice Hall, 1993.
2. <https://www.communicationtheory.org/cross-cultural-communication/>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Cross-cultural_communication#cite_note-3
4. https://www.fmdaurave.com/memorial/88538790/larav-iewel-barna_fa.
5. https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modem-linguistics-and-intercultural-communication-c_112/11944-c_112-114
6. <https://thebusinesscommunication.com/cross-cultural-communication/>

Оксана Барбіл

*старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-2016-6804
м.Ужгород, Україна, +38(050)7118438, barbil@ukr.net*

Наталія Шена

*старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»,
orcid.org/000-0002-8198-2469
м.Ужгород, Україна, +38(095)6447375, nataly.21@ukr.net*

Орфографічні особливості новолатинської мови

Анотація. В умовах, коли літературна мова ще не оформилась, її роль деякий час виконувала чужа, як це було на Закарпатті в кінці XVIII – першої половини XIX століття «мертва», новолатинська мова. Нею писали свої твори культурні діячі цього періоду Й.Базилевич, В.Довгович, О.Духнович, М.Лучкай та інші. Наша багаторічна робота над перекладом шеститомної латиномовної праці Михайла Лучкая «Historia Carpato-Ruthenorum» дозволяє досить повно представити графічну та орфографічну системи новолатинських писемних пам'яток цього регіону.

Ключові слова: Михайло Лучкай, новолатинська мова, орфографічні особливості.

Abstract. In conditions when literary language hadn't been formalized its role was performed by another language instead, as it happened at Zakarpattia in the XVIII-th - first half of XIX-th century, and it was «the dead» newlatin. The precious work «Historia Carpato-Ruthenorum» was written in these languages by Mykhailo Luchkai. Investigations of linguistic peculiarities of this work are an interesting and less investigated. Observations made on this work particularly under specifics of new Latin monophthongs reproduction give grounds to state that the author leads himself by scientific principles in search of a precise reproduction of a foreign word phonetics. The level of Latin language skills, the knowledge of using the phonetic means, its display by M.Luchkai isn't lower than by any other central European language.

Keywords: Mykhailo Luchkai, newlatin, new Latin monophthongs.

Вступ. Відомо, що в Закарпатті протягом XVIII – XIX ст. роль офіційної мови виконувала новолатинська. Це пояснюється і європейськими традиціями, і тим, що українська літературна мова на той час ще не

оформилась. Латиномовна спадщина культурних діячів Закарпаття є дуже цінною для вивчення історії цього регіону, його культури, релігії тощо.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що новолатинська мова, яка суттєво відрізняється від класичної латини на всіх рівнях, залишається малодослідженою.

Мета цієї статті – виявити загальні принципи правопису новолатинської мови.

Завдання дослідження – вказати на ті відступи від правописних норм класичної латини, які зустрічаються в новолатинських текстах.

База даних, методи та методологія проведення дослідження.

Матеріалом дослідження є шеститомна праця «*Historia Carpatho-Ruthenorum*», яку у 1843 році написав латинською мовою закарпатський культурний діяч, греко-католицький священник Михайло Лучкай.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки правопис новолатинської мови як окрема навчальна дисципліна в ХІХ ст. у навчальних закладах ніде не викладався, то, звісна річ, що писарі різних канцелярій нерідко відрізнялися один від одного в написанні тих чи інших орфограм. Більше того, одна і та ж орфограма навіть у одного і того ж писаря час від часу мала різну графічну реалізацію. Деталізованих правил правопису, які були б обов'язковими для всіх латиномовних писарів, як свідчать тексти, у ХІХ ст. на Закарпатті справді не було. А ті узвичаєння, яких намагалася дотримуватися місцева інтелігенція, справедливіше буде називати загальними принципами, ніж детальним правописним кодексом з усіма його правилами та винятками з них.

Тому тут зупинимось головним чином лише на тих правописних моментах, у яких закарпатські автори тих часів відступали від правописних норм класичної та середньовічної доби. Таких відступів було, звичайно, немало, але найпоширеніші з них можна звести до таких орфографічних питань як :уживання великої літери, написання складних та складноскорочених слів, графічні скорочення та правопис слів іншомовного походження.

Уживання великої літери.

У порівнянні з класичною латиною та з правописом сучасної української мови велика літера в латиномовних текстах ХІХ ст. вживалася набагато частіше. Головних факторів, які диктували її вживання, було три: а) місце слова в реченні; б) належність до власних назв та в) прагнення писаря передати шанобу до денотата. Розглянемо кожний із факторів окремо.

Головним для всіх правил, яке базувалося на місці слова в реченні, було те, що перше слово речення (тобто після крапки, після знаку питання та після знаку оклику) завжди починалося з великої літери. Наприклад: *Manuel dum Erpātum Munkacsiensem indeptus est. Vir jam post annos quindecim in Capitali Parochia...*[4, с.69] «В той час Емануїл отримав Мукачівський

єпископат. Чоловік уже понад п'ятнадцять років (очолює) головну парафію...»

...Rutheni fuerant? Caeterum nos Rutheni in observandis...[4, с.81] «Чи були русини? Нас, зрештою, можна було побачити...»... ab aliis observari egexissent! Ne quanta tragoediae excitatae sunt... [IV, с.79] ...» інші їх уникали! О, які ставилися трагедії...».

Іноді цей синтаксичний мотив писарі поширювали й на позицію після двокрапки. Наприклад: Joseph ad Fratres suos inquiebat: Vos cogitastis de me malum, et Deus vertit illum in bonum...[IV, с.85] «Йосиф до братів своїх казав: ви подумали про мене, що я зло, і Бог повернув це на добро...Зрідка велика літера вживана навіть після крапки з комою. Наприклад:...diutissime vixit; Nam Anno 1758 adhuc in vivis legitur. [IV, с.96] “жив дуже довго; Бо з 1758 року і до цього часу значиться серед живих.»

Обов'язковим правилом для всіх було й те, що всі власні назви писалися з великої літери. Зокрема цьому правилу правопису підлягали всі антропоніми, топоніми, теоніми, зооніми, хрононіми, хремотоніми, назви різних організацій, установ, товариств, закладів і підприємств. Це означає, що з великої літери писалися всі власні (хресні) імена: Basilus [4, с.53], Georgius [4, с.61], Joannes [4, с. 67], Maria-Theresia [4, с.78], Petrus [5, с.68], Stephanus [5, с.79], Theodorus [6, с.64], Thomas [4, с.83].У працях М.Лучкая хресні імена завжди виступають у латинській буквено-звуковій оболонці, тоді як у текстах інших авторів, передусім у документах ділового стилю, у різних офіційних конскрипціях, хресні імена людей здебільшого записуються в українському їх живомовному вигляді. Наприклад: Andrij [3, с.74], Haurilo [3, с.131], Hricz [3, с.116], Лыко [3, с.143], Koszty [3, с.191], Mikita [3, с.198], Nasztya [3, с.148], Oniszko [4, с.81], Paraszka [3, с.128], Vaszil [3, с. 200], Vaszko [3, с.144], Vekla [4, с.89]. Прізвиська і псевдоніми: Koriatovits [2, с.113], Laborcius [5, с.71], Salanus [6, с.68].

Топоніми, у тому числі назви країн та регіонів, назви населених пунктів та їх частин, гідроніми, ороніми і взагалі власні назви географічних об'єктів. Наприклад: Beregh [4, с.113], Bocskó [4, с.87], Debrecin [3, с.131], Hideg-Patak [3, с.137], Huzth [3, с.141], Kassa [4, с. 85], Keresztur [4, с.110], Körtvélyes [4, с. 69], Krasznobrod [5, с.66], Laborcz [5, с.78], Lauka [6, с.71], Lelesz [3, с.94]. При цьому звертає на себе увагу те, що давні топоніми передаються в латинському їх звучанні (Croatia [2, с.115]), Dalmatia [2, с.94], Germania [2, с. 61], Hungaria [2, с.64], Marmatia [2, с.78], Polonia [6, с.28], Sclavonia [3, с.144], Tibiscum [2, с.115], Transylvania [2, с.64], Vienna [6, 3], тоді як новіші, зокрема назви населених пунктів, відображають кодифікований їх угорськомовний вигляд: (Kereknye [3, с.151], Körösmező [3, с.113], Posony [6, с, 70], Szolyva [6, с.36]... по українськи Коритняни, Ясіня, Братислава, Свалява...).

Окрім *nomina propria*, які і в західно і в східноєвропейській лінгвістичних традиціях завжди кваліфікувалися як безсумнівні власні назви,

закарпатські латиномовні писарі XIX ст., наслідуючи зразки класичної Європи, з великої літери писали ще й слова таких лексико-семантичних груп, як: катойконіми, тобто іменникові і прикметникові назви жителів за місцями їх народження або проживання. Наприклад: *Bilkensis* [2, с.115], *Borsaviensis* [2, с.97], *Hanykócensis* [3, с.144], *Lozajensis* [3, с.117], *Polyanszky* [6, 65]. Іноді з великої літери, за аналогією до власне географічних назв, М.Лучкай пише й топоапелятиви. Наприклад: *Patria* [4, с.93], *Provincia* [3, с.140]. Етніміми, тобто назви людей за їх етнічною приналежністю. Наприклад: *Hungarus* [3, с. 147], *Ruthenus* [3, с.121], *Slavus* [3, с.147], *Turci* [2, с.116], *Türk* [3, с.121].

Як і у класичній латині, з великої літери часто пишуться також прикметники, утворені від топонімів, катойконімів та етнімімів. Наприклад: *Bohemicus* [2, с.91], *Carpathicus* [2, с.146], *Danubianus* [2, с.131], *Germanicus* [2, с. 137], *Italicus* [2, с.144], *Polonicus* [2, с.115].

На принципі шаноби до денотата у писарів XIX ст. базувалося вживання великої літери в таких випадках : а) посади; б) звання; в) титули. Наприклад: *Canonicus* [3, с.118], *Comes* [3, с.48], *Concionator Cathedralis* [3, с.121], *Episcopus* [5, с.110] і т.д. Цим самим латиномовні автори XVIII-XIX ст. наближалися до німецької традиції, за якої з великої літери пишеться всякий іменник.

Як і в сучасних європейських мовах з великої букви часто писалися особові та присвійні займенники, коли треба було передати шанобу до денотата. Так, наприклад, у листі папи Климентія XIV до імператриці Марії – Терезії випадків на таке вживання великої букви кілька десятків. Наприклад, *Filia Nostra, ad Te, Majestas Tua, qui desiderio Tuo, Nobiscum, Nos Tibi Nosque* [5, с.111] та інші. З великої букви пишуться наукові терміни з різних галузей знань. Наприклад, *Coniugatio* [7, с.3], *Consonantes* [7, с.2], *Declinatio* [7, с.46], *Dialectus* [7, 8], *Grammatica* [7,5], *Litera* [7, 2], *Literatura* [7, 7], *Natio*, *Orthographia* [7, с.10], *Paedagogia* [7, с.11], *Saeculum* [7, с.6] і т.п.

Графічні скорочення слів.

Економія письмових матеріалів та зусиль, затрачуваних на записування, у XIX ст. лишалися головними факторами, які диктували скорочення графемного складу слова. В одних слів могли скорочуватися фінальні склади чи навіть усі їхні літери за винятком ініціала (тоді після збереженої частини ставилася крапка). Рідше скорочувалася медіальна частина слова (тоді над пропуском ставилося титло). А іноді, зокрема в назвах місяців року, могли скорочуватися й перші їх морфеми.

Як і в давньописемних мовах, у латиномовних пам'ятках XIX ст. графічному скороченню підлягали здебільшого багатоскладові слова, хоча вирішальну роль при відборі слів, які могли скорочуватися, належала, звичайно, частотності використання їх у текстах. Саме висока частотність уживання таких слів, їх повторюваність забезпечувала їм те, що людина з

гімназійною освітою без якихось труднощів прочитувала тих кілька десятків скорочень, які на ті часи були загальноприйнятими в місцевому латинському письменстві.

Повний список тих слів, що могли скорочуватися, нам невідомий. Принаймні у підручниках та посібниках із латинської мови, що вийшли друком на початку ХІХ ст., він не наводиться, але спостереження над текстами М.Лучкая дозволяють систематизувати вживані графічні скорочення (і за формальним і за лексико-семантичним принципом) та представити їх у кількох групах.

Повному або частковому скороченню фінальної частини лексеми (за винятком її ініціала) найчастіше підлягали: власні (хресні) імена людей. Наприклад: А.(Alexius) [4, с.110], С. (Cosma) [4, с.131], G. (Gabriel) [4, с.137]. Титули, звання. Наприклад: Archi-Diac. (Archi-Diaconus) [4, 141], Archi-pr. (Archi-presbyterus) [5, с.98], D. (Dominus) [5, с.103], P.P. (Patres) [4, с.119]. Найрізноманітніші епітети перед особовими назвами та назвами організацій: I. (Inclitus) [4, с.114] «славний»; M. (Magnus) [4, с.137] «великий».

Назви календарних понять. Наприклад: А. (Annus) [4, с.118] «рік»; А. Chr. N., (Anni Christi Natus) [4, с.131] народився року Божого...;» Septemb. (September) [5, с.114] «вересень», st.vet. (styli veteris) [5, с.118] «за старим стилем». Назви грошових одиниць. Наприклад: R.flnos (Rhenos florenos) [3, с. 190] «ринських флоринів»; 1200 Rflni (1200 Rheni floreni), Kr. (Kreizer) [3, 118] «крейцар».

Назви різних одиниць виміру. Наприклад: m.(metreta) [3, с.121] «віко», (міра, збіжжя, прибіл.25 кг) ас. [асо] [3, с.164] «цебер». Назви відмінків у парадигмі (N, G, D, A.) [7, с.32] та інших граматичних термінів. Singular. [7, с.32] Plural., [7, с.32], Gerund. [7, с.95], Praeterit. [7, с.105], Indicat. [7, с.90].

Окрім іменників та прикметників, зрідка могли скорочуватися займенники та різні словосполучення: m.pr. (manu propria) [4, с.193] «власноручно»; N.B. (nota bene) [4, с.198] «зверни увагу».

Набір тих слів, які в результаті скорочення приймали вигляд одного тільки першого складу, у семантичному відношенні значно розмаїтіший. Тому тут наводимо тільки найпоширеніші з них у алфавітному порядку. Curr. (currens) [5, с.59] «поточний», Can. (Cantor) [4, с.113] «дяк», Cap., C. (Caput) [5, с.76] «глава», Caus. (Causa) [5, с.119] «справа», flor. (florenus) [4, с.148] «флорин», ord. (ordines) [5, 131] «чини», pag. (pagina) [4, 178].

Трапляються випадки, за яких при скороченні залишаються два або більше складів. Нариклад: Repraes. (Repraesens) [3, с.240] «представлений»; Amplit. (Amplitudo) [3, с.243] «величність».

Досить численну групу серед графічних скорочень становлять ті, у яких елімінувалася медіальна частина. Ось найбільш поширені з-поміж них: А-і 1754 (Anni 1754) [4, с.190] «1754 року», cottus (Comitatus) «комітат», D-ni (Domini) [4, с.198] «Господа», Ss – mam (Sanctissimam) [4, с.201] «найсвятішу» in X- to (in Cristo) [4, с.198] «во Христі».

Випадки скорочення ініціальної частини слова нами виявлено тільки у назвах чотирьох останніх місяців року September, October, November і December. У них скорочувалися перші, тобто числівникові, морфеми septem, octo, novem і decem, літери їх зображення замінювалося відповідними арабськими чи римськими цифрами 7, 8, 9 та 10, після цифри ставився дефіс, а далі вже літерами записувалася фінальна частина назви з потрібним відмінковим закінченням. Наприклад: Mensis 7-bris [4, с.213] «7-го липня», 24-a X-bris 1754 [4, с.218] «24-го грудня» sub finem Mensis X-bris [4, с.221] «у кінці грудня», die st. V. 8-a 8-bris [4, с.191] «за старим стилем 8-го жовтня».

Своєрідному графічному скороченню піддавалися й деякі числівники. Так, при цифровому записуванні днів місяця після числа, яке вказувало на день, обов'язково ставилася крапка. Саме крапка служила сигналізатором переведення відповідного числівника з розряду кількісних до розряду числівників порядкових. Наприклад: 3. Februarius [3, с.180], 6. Augustus [4, с.167].

Дещо частішим способом такої трансформації був той, при якому число місяця записувалося цифрами без крапки, але зразу після останньої цифри слідував дефіс та флексія аблатива – а. Наприклад: A. 1764 5-a Februarii; [4, с.181] «5-го лютого 1764 р.» 13-a curr. apud Cancellaria... [4, с.183] «13-го числа поточного року у канцелярії».

Написання складних та складноскорочених слів.

У порівнянні з орфографічними нормами сучасних літературних мов, наприклад із діючим правописом української мови, написання складних слів, а тим більш правопис абревіатур, там не були настільки регламентованими, хоч питома вага складних та складноскорочених лексем у новолатинській мові була досить значною.

При написанні складних слів латиномовні автори Закарпаття по суті продовжували правописні традиції класичної латині, а в класичних латиномовних текстах складні (тобто двоосновні нескорочені) слова, як відомо, писалися або разом, або через риску. Питання про правопис складених, тобто багатослівних чи описових найменувань денотатів, у цьому дослідженні не розглядаємо.

Аналіз мовних факторів, узятих із праці М.Лучкая «Historia Carpatho-Ruthenorum», показує, що визначальним у написанні слів (разом чи через дефіс) був ступінь синтаксичної спаяності їх компонентів. Так, складні іменники і складні прикметники, що утворилися на основі сурядних словосполучень (за допомогою інтерфіксів чи без них), здебільшого писалися через дефіс. Наприклад: Caesareo – Regia [3, с.240] «цісарсько-королівський», Maria – Theresia [3, с.248] «Марія Терезія».

Через дефіс писалися так само прикладки та слова з напівафіксами. Наприклад: Archi-Diaconi [3, с.194] «архі-диякони», Archi-Episcopo [3, 244] «архі-єпископові», Archi-Varidiensis [4, с.210] «архі-варадинський», Proto-

Negumeno [3, с.247] «прото-ієгумену». Слова – повтори також писалися через дефіс. Наприклад: quod-quod [3, с.211] «чому».

У правописі складних слів, побудованих на підрядному синтаксичному зв'язку компонентів, такої послідовності не було. Одні з таких композитів писалися через дефіс (наприклад Koszo-Polyanensis [3, с.241] «полянокосівський», Graeco-Catholicus [4, с.73], Carpato-Ruthenus [4, с.98] Historico-Criticus [4, с.124] «історико-критичний», Neo-Canditi [4, с.163] «нові кандидати», Neo-nupta [4, с.187] «наречена», Slavo-Ruthenus [4, с.167] «слов'яно-руський», тоді як інші могли писатися і через дефіс, і окремо наприклад, Graeci-Ritus [4, с.168].

В деяких випадках окремо писалися навіть префікси відтопонімних прикметників. Наприклад: Trans Tibiscanus [1, с.64] «Затисянський». Хоча деякі з таких префіксів могли писатися і через риску. Наприклад: Cis – Tibiscanus [1, с.113] «Притисянський».

Правопис слів іншомовного походження.

Ознайомлення з оригінальними латиномовними текстами, які створили автори у XVIII-XIX століттях на території Угорщини, показує, що правопис слів іншомовного походження суттєво відрізняється від написання традиційних лексем латинської мови. Набір графем, який використовувався у написанні пізніх запозичень, став багатим, бо крім літер класичної латині у нових запозиченнях використовуються літери та літеросполучення інших графічних систем, зокрема угорської та німецької.

Наші спостереження показують, що у написанні слів іншомовного походження тогочасні писарі більше турбувалися не про звуковий образ запозиченого слова, а про відтворення його графічного вигляду в мові-джерелі. Інакше кажучи, при правописі слів іншомовного походження вирішальним для писаря був не принцип транскрибування, а принцип транслітерування іншомовної назви.

У написанні апелятивів та етнонімів писарі намагалися відтворити звучання мови-джерела (под. Лучкаєві написання слів coretum [2, с.29] «корито», rívnicа – місц. укр. «пивниця», словацьке rívnicа [4, с.47] «підвал», Valachus [1, с.40], Olachus [4, с.41] «волох», Rácъ [4, с.52] «серб», Zbornik [2, с.48] «збірник», а при відтворенні топонімів вони копіювали угорські та німецькі записи назв і вставляли їх у латиномовний текст [8, с.33]. Тому вважаємо, що тут варто говорити не про правопис, а про особливий спосіб відтворення іншомовних топонімів та антропонімів, який використовувався на території тодішньої Угорщини.

Працюючи над перекладом шеститомної праці М.Лучкая «Historia Carpato-Ruthenorum»; ми звернули увагу на те, що автор записував назви населених пунктів Угорщини у їх офіційних угорськомовних варіантах, а не в українському, румунському чи словацькому звучанні. Тому у працях М.Лучкая ми маємо всюди записи ойконімів на зразок Darócz [2, с.221],

Domonya [4, с.41], Gerény [6, с.19], Kereknye [6, с.41], Nady Luczka [6, с.79], Radváncz [6, с.41], Solyva [2, с.177], але майже ніколи не записи типу Dravci, Domaninci, Horjáni, Koritnyáni, Veliki Lucski, Rádvánka, Szvályáva, що для українця є ближчим. Так само М.Лучкай відтворював топоніми стосовно тих населених пунктів, де жили словаки чи румуни. З-поміж усіх топонімів лише назви незаселених об'єктів типу Jávornik [6, с.68], Laz [6, с.42], Polonina [2, с.83], Verchovina [2, с.71] М.Лучкай записував, зберігаючи їх звучання в мові-оригіналі.

До правопису власних імен людей М.Лучкай підійшов по-іншому. Цей підхід, мабуть, пояснюється тим, що за освітою він був священнослужителем. У латиномовних текстах М.Лучкай усі християнські імена послідовно записував на латинський кшталт (пор. Georgius [2, с.114], Ioannes [2, с.119], Nicolaus [2, с.41], тоді як у слов'янських текстах тих же осіб записував по-церковнослов'янськи, як Георгій, Іоанн, Николай...

Висновки. В силу різного роду обставин після VII ст. латинську мову витіснили з розмовного вжитку нові романські мови та інші так звані вульгарні мови Європи. Але латинь не припинила свого існування. У цілому ряді європейських регіонів, у тому числі й на Закарпатті, вона ще довго, майже до XX ст. використовувалась у таких сферах, як освіта, наука, медицина, право, релігія та ін. Пізніше латинь, якою написано багато документів, історичних праць, літературних творів, значною мірою відрізняється від латинської мови класичного періоду на всіх рівнях, у тому числі й правописними нормами. Відхилення стосуються вживання великої літери, написання складних та складноскорочених слів, графічних скорочень та правопису слів іншомовного походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 1)./ переклад з лат. Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1983. Т . 11 . С. 41-181.
2. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 3). / переклад з лат. Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1986. Т . 14 . С . 93-259.
3. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 3; ч . 1)./ переклад з лат. А.М.Ігната та Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*.1990 . Т . 16 . С . 61-265 .
4. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т. 4 ; ч. 1)./переклад з латинської М.В.Ороса. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1991. Т. 17 . С . 28-214.

5. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т. 4 ; ч . 2). /переклад з лат. М.В.Ороса. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1992. Т . 18 . С. 63-153.
6. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т. 6)./переклад з лат. О.В.Барбіл. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 2016. Т .21 . С .41-102.
7. Grammatica Slavo-Ruthena Michaëlis Luts kay. Budaë. 1830. 177с.

УДК 81'276.6:61]:811.111'373.421

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.25-33

Olena Gordiyenko

PhD in Philology, Associate Professor

Department of Foreign Languages

Zaporizhzhia State Medical University

<https://orcid.org/0000-0003-2936-2630>

Zaporizhzhia, Ukraine, +380676133880, olena.gord@gmail.com

Some issues of English medical terminography in the context of English globalization

Abstract. The research suggests the list of the most critical problems in medical terminography, such as, difficulties in the identification of terms, polysemy and synonymy, a great quantity of abbreviations, rapid expansion of the terminological field of medicine. The approach used consists in the analysis of the definitions of English medical terms in medical dictionaries widely used in Ukraine. The study of the theoretical literature and the results of the empirical research show, that the following aspects as adequacy (compliance of the meaning of the term with the modern scientific knowledge); accuracy (sound and semantic accuracy without doublets in microterminosystem); unambiguity (unified structural and semantic model); unification of terms representation should be central in improving lexicographical practice in the field of medical terminography. The identification of medical terms needs the specification of theoretical and clinical medicine at macro-, micro- and sub-microsystems levels. The work makes the attempt to identify these critical issues with focus on the problem of synonymy. To evince the state of the art in this area, we studied dictionary articles in which terms comprising the synonymic set “damage”: disorder, disturbance, hurt, impairment, injury, are defined. These and other issues are evident to the dictionary compilers. In different attempt to solve them, lexicographers resort to the incorporation of

collocations with the key terms. New strategies of dictionaries compilation should be developed for medical terminography to serve the tasks of promoting effective multinational communication in English. Some of the strategies can be based on the complex dynamical systems theory. Medical terminography in the aggregate should be a complex dynamical system developing in context with the global processes in the field of medicine and in compliance with linguistic theory.

Keywords: English medical terminology, medical community, medical reference works, dictionaries, terminosystem, synonymy, semantic analysis.

Анотація. У дослідженні запропоновано перелік найважливіших проблем медичної термінографії, а саме, труднощі в ідентифікації термінів, багатозначність і синонімія, велика кількість абревіатур, швидке розширення термінологічного поля медицини. Використаний підхід полягає в аналізі визначення англійських медичних термінів у медичних словниках, які широко використовуються в Україні. Вивчення теоретичної літератури та результати емпіричного дослідження показують, що такі аспекти, як адекватність (відповідність значення терміна сучасним науковим знанням); точність (звукова і семантична точність без дублетів в мікротерміносистемі); однозначність (уніфікована структурно-семантична модель); уніфікація термінів повинні бути центральними у вдосконаленні лексикографічної практики у сфері медичної термінографії. Визначення медичних термінів потребує уточнення в теоретичній та клінічній медицині на рівні макро-, мікро- та субмікросистем. Робота робить спробу виявити ці критичні питання з акцентом на проблемі синонімії. Для того, щоб продемонструвати стан справ у цій галузі, ми аналізували словникові статті, в яких визначаються терміни, що містять синонімічний ряд «пошкодження»: розлад, порушення, ураження, ушкодження, травма. Ці та інші питання є очевидними для укладачів словників. У спробах їх вирішення лексикографи вдаються до включення виразів з ключовими термінами. Необхідно розробити нові стратегії укладання словників для медичної термінографії для ефективної комунікації англійською мовою. Деякі стратегії можуть базуватися на складній теорії динамічних систем. Медична термінографія в сукупності має розглядатися, як складна динамічна система, що розвивається в контексті глобальних процесів у галузі медицини і відповідно до лінгвістичної теорії.

Ключові слова: англійська медична термінологія, медична спільнота, медичні довідники, словники, терміносистема, синонімія, семантичний аналіз.

Introduction

One of the consequences of globalization is the use of English as a 'lingua franca' in specialised discourse. Under the circumstances, English terminology is much more often used by non-native speaker than by the native ones. Conjoined

with variation of English this creates ambiguity in professional communication that is detrimental in medicine. While native-speaking members of medical community in their choice of appropriate terms rely on nomenclatures, non-native speakers turn to dictionaries. However, neither nomenclatures nor dictionaries allow solving the ambiguity in medical terminology. For Ukrainian medical practitioners, scientists and students, who are becoming a part of European medical community, this problem is urgent.

«Medical lexicography – a complex of activities concerned with the design, compilation, use and evaluation of reference works in the field of medicine» [7, p.93]. English medical lexicography (terminography), a branch of Language for special purposes lexicography, goes back to the publication of *A Physical Dictionary* as early as 1657. In spite of such a long history and almost 1000 English medical reference works published (see the catalogues of National Library of Medicine, Simon Frazer University Library, SOLO (Search Oxford Libraries Online), The British Library, The Internet Archive, Library of Congress, University of Toronto Library, World Cat, National Ukrainian Library named after V.I. Vernadskyi) many problems facing English medical terminography remain unsolved. One of them, a long-standing problem of unification and standardization of the terminosystem, became particularly urgent in the global era when thousands of medical practitioners and researchers, for whom English is not the native language, rely on dictionaries. The situation is further complicated by the rapid development of the medical terminosystem that outpaces the process of systematization, unification and registration of the terms. As a result, in spite of the regular development of nomenclatures and compilation of new dictionaries, both in paper and electronic formats, misunderstanding in professional communication between the members of the global medical community persists.

The aim of this research is to identify critical problems in English medical terminography that are hindering professional communication of Ukrainian medical practitioners, researchers and academics and also have some detrimental effect on education. The approach used consists in the analysis of the definitions of English medical terms in medical dictionaries widely used in Ukraine.

Methodology

The research was done in two steps. First, we studied literature in English LSP and in English medical terminography so as to identify the most common problems in the field. Second, we investigated one such issue – representation of synonyms in medical dictionaries.

The methodology used in the study is complex: survey and critical analysis of literature, empirical analysis, comparison method, semantic analysis and juxtaposition of obtained data

To achieve the aim of our study, we analysed the pertinent literature and investigated English medical dictionaries that are most popular in Ukrainian medical community, including medical universities: a monolingual English medical dictionary which contains definitions of medical terms from Stedman's

Comprehensive Medical Lexicon (SCML) (<http://www.medilexicon.com>) and bilingual medical dictionaries, 29th edition of English – Ukrainian Dorland's Illustrated Medical Dictionary (DIMD), English – Russian Medical Dictionary (ERMD) also we performed a semantic analysis of these terms in a general monolingual dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE).

Results and Discussion

A survey and critical analysis of the current literature in theoretical lexicography and the study of the introductory parts to medical dictionaries [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 11; 12; 14; 15; 16; 17] showed that medical dictionaries compilers are struggling with a whole range of issues which they share with lexicography as a whole. Among these issues, difficulties in the identification of terms, polysemy and synonymy, a great quantity of abbreviations, and rapid expansion of the terminosystem are the most common ones in medical terminography. It is indicated in the literature that difficulties in the identification of medical terms are due to the specificity of theoretical and clinical medicine at macro-, micro- and sub-microsystems levels. However, methods of resolving these issues have not been developed.

Meanwhile, progress does not stand still and new problems arise in connection with the development of electronic terminography, which require the coordinated work of terminographers, doctors and programmers: the existing spectrum of problems requires a solution on a theoretical and practical level. First of all, the terminological science is faced with the task of forming a common theoretical apparatus.

The resolution of practical problems such as codification, unification, standardization is possible with the tools of terminography with the subsequent design and compilation of specialized terminological vocabulary directories of various types.

The above relates directly to medical terminology, primarily English, the development of which, on the one hand, is due to the use of English in scientific and technical discourse on a global scale, on the other hand, the intensive development of various fields of medicine. This tendency makes the need for a systemic streamlining of English medical terminology particularly relevant.

Ensuring effective professional communication in the field of medicine has always been and remains an important issue, the solution of which is directly related to the unification of the English-language medical term. Professional medical communication involves all participants in medical discourse: students, scientists, practitioners, patients.

This problem is particularly acute today when students and faculties of medical universities participate in international exchanges and actively participate in grant programs. Ukrainian students, for example, have to pass specialised exams (USMLE, IFOM) in English today, according to modern requirements. Doctors need standardization of medical English terminology to ensure fruitful communication when discussing diagnoses, protocols treatment, etc. Patients are

also active participants in the process of English medical communication in receiving consultations, diagnostics and treatment.

Of all the issues mentioned above, this study focuses on the problem of synonymy in English medical terminography. To evince the state of the art in this area, we studied dictionary articles in which terms comprising the synonymic set «damage»: *disorder, disturbance, hurt, impairment, injury*, are defined.

First, semantic analysis of these terms in a general monolingual dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE), was performed. Then the results of the similar analysis in SCML, DIMD, ERMD were juxtaposed with each other and with the results for LDCE.

Table 1. The definitions of the synonymic set «damage» in LDCE

Medical term	Dictionary definition
damage	physical harm to something or to part of someone's body; harm caused to someone's emotions or mind; a bad effect on something or someone in a way that makes them weaker or less successful.
disorder	a situation in which things or people are very untidy or disorganized; a situation in which many people disobey the law, especially in a violent way, and are impossible to control; an illness which prevents part of your body from working properly.
disturbance	something that stops you from being able to continue doing something, or act of stopping someone from being able to continue doing something; a situation in which people fight or behave violently in public; a state in which someone is emotionally upset and does not behave normally.
hurt	physically injured; a feeling of great unhappiness because someone, especially someone you trust, has treated you unkindly or unfairly.
impairment	something less good than it usually is or less good than it should be.
injury	a wound or damage to part of your body caused by an accident or attack.

Semantic analysis of the data in LDCE allowed singling out the following semantic components (dominants): *body, brain, harm, malfunction, pain, and accident*, comprising the semantic field covered by the above-mentioned terms. Semantic component *body* is found in the following terms: *damage, disorder, hurt,*

injury. Semantic component *brain* – in *damage, disorder, disturbance, hurt, impairment*. Semantic component *harm* – in *damage*. Semantic component *malfunction* – in *damage, disorder, disturbance, impairment*. Semantic component *pain* – in *disorder, disturbance, hurt*. Semantic component *accident* – in *injury*.

Similar analysis of the articles in medical dictionaries, SCML, DIMD, ERMD, revealed differences in the representation of the synonyms.

Thus, in SCML definition of the term *damage* includes the following semantic components: *body, harm, malfunction*. Definition of the term *disorder* – semantic components *body, brain, malfunction, pain*. Definition of the term *disturbance* – semantic components *brain, malfunction*. Definition of the term *hurt* – semantic component *pain*. The terms *impairment* and *injury* are not included in the word list.

In this dictionary, semantic component *body* is present in the definitions of the following terms: *damage, disorder*. Semantic component *brain* – in *damage, disturbance*. Semantic component *harm* – in *damage*. Semantic component *malfunction* – in *damage, disorder, disturbance*. Semantic component *pain* – in *disorder, hurt*. Semantic component *accident* is absent.

The study of DIMD shows that the definition of the term *disorder* has the following semantic components: *body, brain, malfunction*. Definition of the term *disturbance* – semantic component *malfunction*. Definition of the term *injury* – semantic components *body, accident*.

DIMD does not include such dictionary entries as *damage, hurt, impairment*, but it covers 6 pages with word combinations illustrating examples with its synonym *disorder*.

As for the semantic component *body*, it is present in the definitions *disorder, injury*. Semantic component *brain* – in *disorder*. Semantic component *malfunction* – in *disorder, disturbance*. Semantic component *accident* – in *injury*.

In ERMD, definition of the term *damage* includes the following semantic components: *body, brain, harm*. Definition of the term *disorder* – semantic components *body, brain*. Definition of the term *disturbance* – semantic component *brain*. Definition of the term *hurt* – semantic components *body, pain*. Definition of the term *impairment* – semantic component *malfunction*. Definition of the term *injury* – semantic components *body, accident*.

In this dictionary, semantic component *body* is present in the definitions of the following terms: *damage, disorder, hurt, injury*. Semantic component *brain* – in *damage, disorder, disturbance*. Semantic component *harm* – in *damage*. Semantic component *malfunction* – in *impairment*. Semantic component *pain* – in *hurt, accident – injury*.

Table 2. The juxtaposition of the data in general (G) dictionary (LDCE) and medical (M) ones (SCML, DIMD, ERMD)

Semantic component	BODY		BRAIN		HARM		MALFUNCTION		PAIN		ACCIDENT	
Dictionary	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M
Term												
DAMAGE	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
DISORDER	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-
DISTURBANCE	-	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-
HURT	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-
IMPAIRMENT	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-
INJURY	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
	100%	100%	100%	60%	100%	100%	100%	100%	100%	67%	100%	100%

Table 2 illustrates the juxtaposition of the results of the semantic analysis of the synonyms comprising the semantic field *damage* in LDCE (general vocabulary) and in three medical dictionaries: SCML, DIMD and ERMD (ESP vocabulary – medicine), that together medical dictionaries cover about 88% of the analyzed semantic field that is fully (100%) covered in LDCE.

Also it was revealed the incorporation of collocations mostly with the term *disorder*. There are 52 such collocations in DIM, e.g. *acute stress disorder, mental disorder, organic anxiety disorder, thought disorder, disorder of written expression*, etc. And, in its turn, 118 collocations in SCML, e.g. *attention deficit hyperactivity disorder, body dysmorphic disorder*, etc.

Conclusions

Thus, the empirical part of the research revealed shortcomings in the lexicographic description of synonymous terms in the medical dictionaries most often used in professional communication in Ukrainian medical community. We studied dictionary articles in which terms comprising the synonymic set «damage»: *disorder, disturbance, hurt, impairment, injury*, are defined. Understandably, these and other issues are evident to the dictionary compilers. In the attempt to solve them, lexicographers resort to the incorporation of collocations with the key terms and the wide use of collocations.

Summing up the study of the theoretical literature and the results of the empirical research it is possible to suggest that in improving lexicographical practice in the field of medical terminography the following aspects should be central: adequacy (compliance of the meaning of the term with the modern scientific knowledge); accuracy (sound and semantic accuracy without doublets in microterminosystem); unambiguity (unified structural and semantic model); unification of terms representation.

Therefore, in conclusion, we would like to state, that new strategies of dictionaries compilation should be developed for medical terminography to serve the tasks of promoting effective multinational communication in English. Some of the strategies can be based on the complex dynamical systems theory. Ideally, medical terminography in the aggregate should be a complex dynamical system developing in context with the global processes in the field of medicine and in compliance with linguistic theory.

The perspective for the further study is a detailed study of other issues in English medical terminography, as a complex dynamical system, with working out new theoretical and practical approaches for different type dictionaries compilation.

REFERENCES

1. Bergenholtz H., Tarp S. *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries.* Amsterdam : J. Benjamins, 1995.
2. Brekke M. *Lexicography and Terminography: A Complementary View. Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium.* Tübingen : M. Niemeyer, 2001.
3. Casares y Sánchez J. *Introducción a la lexicografía moderna.* Revista de filología española 52. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Miguel de Cervantes, 1950.
4. Chernyavskiy M.N. *Russian – English medical dictionary phrase-book.* Moscow: Russky Yazyk Publishers, 2001.
5. *Dorland's Illustrated Medical Dictionary.* Lviv: Nautilus Publishing House [29th Ukrainian edition], 2002.
6. *English-Russian Medical Dictionary.* Moscow: Russo, 2000.
7. Hartmann R.R.K. and James, G. *Dictionary of Lexicography.* London & New York: Routledge/Taylor and Francis [2nd revised paperback ed.], 1998.
8. Landau S. I. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography.* New York NY: C. Scribner's Sons, 1984.
9. *Lexicography and Terminology: a worldwide outlook* [edited by Olga Karpova and Faina Kartashkova]. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2009.
10. *Longman dictionary of contemporary English.* England: Pearson Education Limited, 2003.
11. Madjayeva S.I. *Problemy lexicograficheskogo opisaniya meditsinskoy terminologii. Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta.* Volgograd: VGU, 2009.
12. McConchie R.W. *The lost history of medical lexicography,* 2014. Retrieved from: <http://blogs.helsinki.fi/hellex-society/the-lost-history-of-medical-lexicography/>
13. *Medilexicon.* Retrieved from <http://www.medilexicon.com>.

14. Sterkenburg Piet van. A Practical Guide to Lexicography. Amsterdam: J. Benjamins, 2003.
15. Svensén Bo. Practical Lexicography. Principles and Methods of Dictionary-making [translated from the Swedish Handboki lexikografi (1987) by J. Sykes and K. Schofield] Oxford : Oxford University Press, 1993.
16. Wiegand H. E. Semantics and lexicography: selected studies (1976-1996). Tübingen: M. Niemeyer, 1999.
17. Zgusta L. Manual of Lexicography. The Hague: Prague Academia, 1971.

УДК 8.1: 81.34: 81.35

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.33-40

Еріка Есенова

*старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

orcid.org/ 0000 0002 3843 3296

м. Ужгород, Україна, +38 099 0069 130, brightsunshine_068@yahoo.com

Етапи асиміляції запозичених слів у мові-реципієнті: теоретичні аспекти проблеми

Анотація. Стаття присвячена проблематиці засвоєння слів іношомовного походження лексичною системою мови-реципієнта. Метою статті є подання огляду лінгвістичної літератури, що пов'язана з дослідженням особливостей асиміляції запозичених лексем. Актуальність даної проблематики полягає в тому, що для сучасних мов невирішеною залишається проблема нормалізації та адаптації запозичень у мові-реципієнті. Відсутність чітких та уніфікованих норм щодо передачі матеріальної форми запозичених апелятивів призводить до зростання варіативності передачі нових лексем з різних мов. Особливо актуальним це є сьогодні, коли українська мова вступає у прями, безпосередні контакти з багатьма мовами світу.

Ключові слова: мовні контакти, іношомовне слово, процес запозичення, адаптація, фонетичне засвоєння, укорінення, прототип.

Abstract. The studying of language contacts in linguistics is considered to be very significant and interesting. The process of borrowing lexical units from one language into another cannot be prevented, as there are hardly any isolated nations and peoples in the world. The main reason for it is the globalization of all spheres of human activity. Lexical borrowing is a very complicated process, the

result of which is the transformation of the word of the source language into a new lexical unit of the target language in accordance with its phonetical and grammatical peculiarities. Loan words enter the system of the recipient-language and in the course of time become assimilated in this language. The given article is devoted to some theoretical problems of assimilation of borrowed lexical units in the target language. Linguists distinguish different stages of entering of a borrowed lexical unit into the system of the target language. In the present article we will make an attempt to analyze points of view of different linguists on this complex language phenomenon. We will focus mainly on the stages of assimilation of loan-words.

Keywords: language contacts, borrowing, loan-word, phonetical assimilation, prototype, source language, target language.

Вступ. Проблематика мовних контактів вважається однією з найскладніших і водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом свого історичного розвитку не мали б зв'язків з іншими народами. Взаємодія різних мовних систем, що безпосередньо пов'язана з історією та культурою народів, найяскравіше розкривається при вивченні мовних елементів, які стали спільними для двох або кількох мов. Виникають нові реалії і, як наслідок, нові одиниці мови, що їх позначають. У процесі міжнародних зв'язків відбувається поповнення лексичного складу різних мов. Коли запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта, асимілюються в ній і стають її надбанням.

Останніми десятиліттями спостерігається стрімкий розвиток різних галузей науки та техніки. Прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичень у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні наукові, економічні, історичні та культурні події у житті народів. Українська мова теж постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці, суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього випливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі.

Питання вивчення запозиченої лексики, такі як види та ступені її асиміляції, входження іншомовного слова до лексичного складу тієї чи іншої мови, функціонування запозиченої лексики у складі мови-реципієнта є, на думку багатьох дослідників, «вічними» проблемами мовознавства, що привертають увагу лінгвістів та викликають значний інтерес з боку носіїв мови, які не мають безпосереднього відношення до мовознавства.

Метою даної статті є подання короткого огляду лінгвістичної літератури, пов'язаної з дослідженням процесу асиміляції іншомовних лексичних одиниць у системі мови-реципієнта. Ми зробимо спробу проаналізувати точки зору різних мовознавців на цю проблему. Особливу увагу звернемо на ключові етапи проникнення чужомовної лексичної одиниці у нове мовне середовище.

Методологія та методи дослідження. Методи та процедури дослідження визначаються метою, завданнями та матеріалом, що аналізується. Вони включають як загальнонаукові методи, так і ті, що входять до різних парадигм власне лінгвістичного дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовуються зокрема описовий та порівняльно-зіставний метод, оскільки ми маємо справу з порівнянням мовних одиниць типологічно неспоріднених мов. Методологія дослідження базується на вивченні мови як цілісної динамічної системи та багатогранного явища. Застосовуються також загальнонаукові методи, такі як індукція, дедукція, аналіз, синтез тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексичне запозичення — це дуже складний процес, суттю якого є перетворення іншомовного слова згідно з фонетичними та граматичними законами мови-реципієнта. Процес адаптації (асиміляції) закінчується появою нового для мови-реципієнта слова, і тому запозичення є одним із засобів збагачення словника. З часом деякі запозичені слова, які позначають життєво необхідні, суспільно важливі, загальновідомі поняття, включаються у лексичний склад мови й існують у ньому поряд з питомими словами, і їхнє чужомовне походження поступово забувається. При цьому, за влучним зауваженням В.І. Комлева, кожне запозичене слово «має потенційну можливість повністю асимілюватися і втратити вигляд іншомовного слова» [11, с. 14].

Суттю запозичення деякі дослідники вважають саме ті зміни, які відбуваються у звуковому складі, морфологічній та словотворчій будові слова. А характер цього процесу залежить від походження іншомовного матеріалу, його структури, значення, сфери вживання, часу запозичення і способу проникнення.

Важливою є адаптація чи пристосування іншомовного матеріалу до системи мови-реципієнта, тому що воно передбачає розв'язання питань графічного та орфографічного порядку. На думку А.О. Білецького, у широкому розумінні «адаптація означає асиміляцію іншомовного лексичного матеріалу на фонологічному і семантичному рівнях, а у вузькому розумінні — власне на граматичному рівні» [3, с. 17]. Важливим показником асиміляції є словотворча активність, тобто здатність іншомовних слів утворювати нові слова у мові-реципієнті.

М.С. Коробова асиміляцію визначає як «засвоєння мовою слова, що запозичується, яке відбувається у напрямку максимального наближення його фонетичних, графічних, граматичних та лексико-семантичних характеристик

до відповідних норм мови-реципієнта» [12, с. 100]. І.М. Крейн під асиміляцією розуміє ступінь наближеності запозичення до властивостей лексики мови-реципієнта; тут же підкреслюється, що «на основі опису цих властивостей створюється їх система (що називається критеріями), відповідність або невідповідність якій визначає ступінь асиміляції запозичення» [14, с. 47]. У наукових працях зустрічаються різні назви для запозичень залежно від ступеня їх адаптації: засвоєні слова, незасвоєні слова, варваризми, екзотизми, запозичені слова, іншомовні слова.

Мовознавці, як правило, виділяють декілька етапів засвоєння іншомовного слова. В.М. Аристова розрізняє три етапи:

1. Етап *проникнення* — коли слова співвідносяться лише з особливостями дійсності країни мови-джерела. На цьому етапі вони можуть зберігати своє іншомовне написання, а у разі фонетико-графічного оформлення засобами мови-реципієнта вони характеризуються фонетико-орфографічною варіативністю.
2. Етап *запозичення* — коли слово поширюється у мові реципієнта і співвідноситься з дійсністю країни цієї мови, хоча семантичні зв'язки з мовою-джерелом ще дуже сильні.
3. Етап *укорінення* — коли слово повністю підпорядковується нормам мови-реципієнта, використовуючи можливості внутрішньої еволюції (словотвір, аббревіація, семантичні та стилістичні зміни) [2, с. 8-10].

При цьому дослідниця зауважує, що членування запозичень за ступенем адаптації буде правомірним лише в будь-який певний історичний момент, тобто при синхронному підході до лексики мови. Для кожного наступного періоду така класифікація буде анахронічною відносно до лексичної системи мови, яка постійно розвивається. Засвоєння мовою запозичених слів — складний діахронічний процес, в якому переплітаються зв'язки і відношення, з одного боку, мови-реципієнта і мови-джерела, а з другого боку, — в системі мови-реципієнта. Еволюція запозичених слів може бути наочною лише при вивченні їх в історичному плані з урахуванням факторів лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру [2, с. 8].

Л.Н. Сорокіна також виділяє декілька стадій засвоєння іншомовного слова мовою-реципієнтом:

- 1) Уведення іншомовної одиниці у мову-реципієнт, коли якості мови-джерела відчуються сильніше, ніж норми мови-реципієнта.
- 2) Асиміляція, тобто пристосування слова до системи мови-реципієнта і входження в неї, коли відбувається втрата певних якостей іншомовності і набуття якостей системи, що запозичила слово.
- 3) Функціонування слова, яке проявляється у засвоєнні його мовою-реципієнтом, коли слово стає повноправним членом системи, що його запозичила [19, с. 101].

Л.П. Крисін виділяє п'ять етапів засвоєння іншомовного слова, при цьому останнім (завершальним) етапом він вважає реєстрацію іншомовного

слова у тлумачному словнику, оскільки цей факт указує на його належність до лексико-семантичної системи мови-реципієнта [15, с. 77]. Я.А. Голдованський вважає, що на шляху до повного лексичного засвоєння запозичене слово неминуче проходить три етапи: а) етап *інновацій*, тобто первинного вживання у мові-реципієнті; б) етап *віртуалізму*, коли слово розповсюджується серед меншості населення; в) етап *неологізму*, коли словом користується більшість населення [4, с. 145].

Запозичена лексика, на думку І.В. Муромцева, проходячи в результаті міжмовного контактування етапи входження, засвоєння й укорінення, зазнає впливу внутрішніх закономірностей розвитку мови-рецептора. Цей вплив поряд з дією інших чинників може призводити або до появи у мові-реципієнті нових, або до дальшого розвитку вже існуючих закономірностей на різних мовних рівнях (на фонетичному також) [16, с. 72-73].

Р. Філіпович виділяє два періоди засвоєння іншомовних слів:

1. Етап, що триває від моменту, коли слово проникає у мову-реципієнт, до того, як воно інтегрується у систему цієї мови.
2. Етап, що починається з інтеграції слова у нову мовну систему, коли воно починає поводитися як будь-яке інше слово мови-реципієнта і підлягає процесам адаптації, що є типовими для цієї мови.

При цьому усі зміни, що зафіксовані протягом першого періоду, мовознавець називає *первинними змінами*, а сам процес — *первинною адаптацією*. Зміни, що відбуваються у другому періоді, називаються *вторинними змінами*, а процес — *вторинною адаптацією*. Дослідник також зауважує, що у кожному з цих періодів відбуваються зміни на усіх рівнях: фонологічному, морфологічному, семантичному [22, с. 118].

Г. Пауль так само звертає увагу на те, що «зміни, яким підлягають іншомовні слова при запозиченні, слід відрізнити від тих змін, яких вони зазнають після того, як закріпились у мові» [17, с. 465]. Але оскільки багато слів дійшли до нас у формі, яку вони отримали через довгий час після їх запозичення, розмежувати ці зміни буває дуже важко, і цілком зрозуміло, що запозичені слова зазнають багатьох змін, так само як і питомі слова.

Ю.О. Жлуктенко вважає, що запозичення лексичних одиниць — лише один з етапів загального процесу. При цьому початковою стадією є *використання* лексичної одиниці в контекстах іншої мови. І тільки наступним етапом є *запозичення* лексичної одиниці, тобто сприйняття її іншою мовною системою як постійного елемента. Запозичення, на думку мовознавця, відбувається тільки після регулярного використання нової одиниці багатьма членами спільноти, коли включення її в іншу систему — необхідність. Третім етапом дослідник називає *інтеграцію*, тобто глибоке засвоєння іншомовної одиниці, коли мовці перестають відчувати її іншомовний характер [6, с. 133].

Т.Г. Амірова вважає, що чим частіше слово зустрічається у мові-реципієнті, тим швидше і повніше воно асимілюється в ній. Ознакою

засвоєності запозичень дослідниця вважає асиміляцію слова на усіх рівнях: а) фонетичну асиміляцію; б) граматичну асиміляцію; в) регулярну вживаність у мові; г) семантичну асиміляцію (зустрічається не завжди) [1, с. 10]. Повністю асимільованим дослідниця вважає таке слово, яке фонетично, орфографічно, граматично і семантично змінилось у відповідності із законами мови-реципієнта. Якщо ж слово не зазнає хоча б однієї з цих змін, його слід відносити до частково або відносно асимільованих слів. Слова ж, які не зазнали жодних змін, слід виділяти, на відміну від запозичень, у розряд іншомовних вкраплень.

Однак О.Б. Шахрай зауважує, що навіть у рамках одного з цих аспектів оформлення іншомовних слів поняття засвоєності та незасвоєності є вельми відносним. Особливо це стосується фонетичного аспекту, де асиміляція має різноманітні форми через різницю у фонетиці мови-джерела та мови-реципієнта [20, с. 55]. Серед додаткових факторів, які впливають на асиміляцію слів у мові-реципієнті, О.І. Дмитровська називає такі: а) тривалість перебування слова у мові; б) спорідненість мов; в) наявність моделей засвоєння; г) розповсюдженість знання мови-джерела [5, с. 24-29].

Термін *запозичення*, на думку Л.П. Кислюк, є родовим поняттям стосовно термінів *іншомовне слово* та *засвоєне слово*, які перебувають на тому чи іншому ступені адаптації до мови-реципієнта. При цьому іншомовними вважаються запозичені слова, оформлені за зразком чужої мови (транслітерованій запис, невідмінюваність). Ті з них, які проходять шлях пристосування до мови-реципієнта, змінюючи звукове оформлення, стаючи відмінюваними внаслідок появи флексій, виявляючи словотвірну активність і навіть утворюючи нові лексико-семантичні варіанти, стають повністю засвоєними мовою [7, с. 4]. Ступінь же засвоєння слова залежить від часу проникнення, належності до загальноновживаної чи спеціальної лексики, наявності соціального замовлення, потреби в слові, особливостей семантики.

Загалом, традиційно розрізняють три типи формальної асиміляції (адаптації) запозичених слів: фонетичну, орфографічну й граматичну (морфологічну). Між першим і другим типами існує тісний зв'язок, тому, за словами Ю.Г. Коротких, часто говорять про фонографічні особливості засвоєння. Усі три типи взаємодіють одне з одним, що зумовлено системним характером словникового складу [13, с. 9]. Види асиміляції запозичень у мові-реципієнті на матеріалі різних мов та методики її дослідження розглядалися багатьма мовознавцями (див. Г.Ю. Князева [8], Т.П. Ковмир [9], К.О. Комарова [10], И.Б. Свечина [18], Т.А. Штирбу [21]).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок. Як бачимо, думки мовознавців, які досліджували проблеми асиміляції іншомовних одиниць у мові-реципієнті, різняться. Проаналізувавши наукові роботи по даній проблематиці, можемо зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Запозичення лексичних одиниць — це надзвичайно складний та тривалий процес, сутністю якого є трансформація іншомовного слова згідно з фонетичними та граматичними правилами мови-реципієнта.
2. Результатом цього процесу є поява у мові-реципієнті нової лексичної одиниці, яка може мати різний ступінь засвоєння.
3. Основними етапами засвоєння іншомовного слова у мові-реципієнті можемо вважати наступні: етап проникнення, етап запозичення та етап укорінення лексичної одиниці.
4. Ознакою повної асиміляції запозиченої лексеми є її засвоєння на усіх рівнях: фонетичному, графічному, граматичному, словотвірному та семантичному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амирова Т.Г. Заимствование и его роль в развитии и обогащении синонимии: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.15. Баку, 1975. 12с.
2. Аристова В. М. Англо-русские языковые контакты (Англизмы в русском языке). Ленинград, 1978. 151с.
3. Білецький А.О. Адаптація давньогрецького ономастикону в східнослов'янських мовах. *Іноземна філологія*. 1971. Вип. 24. С. 17-23.
4. Голдованский Я.А. Проблемы этимологической идентификации лексических заимствований (на материале англицизмов в украинском языке): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.15. Ужгород, 1987. 195с.
5. Дмитриевская Е.И. Фоно-орфографическое, морфологическое и лексико-семантическое освоение англицизмов современным немецким языком: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Львов, 1969. 345с.
6. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев, 1974. 176с.
7. Кислюк Л.П. Словотвірний потенціал запозичень в сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2000. 17с.
8. Князева Г.Ю. Понятие ассимиляции заимствований и методика её исследования. *Лингвистика и методика в высшей школе*. 1990. Вып. 5. С. 128-131.
9. Ковмир Т.П. Признаки включения заимствованных единиц в систему языка-реципиента. *Семантика и прагматика языковых единиц*. 1984. С. 10-13.
10. Комарова К.О. Неасимільована французька лексика в сучасній англійській мові (на матеріалі британського та американського варіантів мови). *Мовознавство*. 1978. № 2. С. 61-66.

11. Комлев В.И. Фонетическое, орфографическое и морфологическое освоение французских заимствований в немецком языке: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.15. Ленинград, 1072. 220с.
12. Коробова М.С. Ассимиляция немецких заимствований в английском языке. *Учёные записки 1-го Московского пед. ин-та иностр. языков.* 1967. Т. 37. С. 173-188.
13. Коротких Ю.Г. Лексическое заимствование в современном немецком языке (на материале разговорной речи). Воронеж, 1980. 109с.
14. Крейн И.М. Французские заимствования 19 века в английском литературном языке. *Іноземна філологія.* 1965. Вип. 5. С. 45-49.
15. Крысин Л.П. Этапы освоения иноязычного слова. *Русский язык в школе.* 1991. № 2. С. 74-78.
16. Муромцев І.В. Особливості освоєння лексики іношомовного походження в сучасній українській мові (морфологічний аспект). *Вісник Харківського ун-та.* 1986. № 284. С. 72-77.
17. Пауль Г. Принципы истории языка (Под редакцией А.А. Холодовича). Москва, 1960. 500с.
18. Свечина И.Б. Ассимиляция англо-американских заимствований во французском языке. *Иностранные языки в школе.* 1982. № 3. С. 66-72.
19. Сорокина Л.Н. Ситуация, прогресс и результаты заимствования в лексике. *Иностранные языки в школе.* 1979. Вып. 14. С. 97-105.
20. Шахрай О.Б. К проблеме классификации заимствованной лексики. *Вопросы языкознания.* 1961. № 2. С. 53-58.
21. Штирбу Т.А. Лексико-семантические вопросы англо-русской двуязычной ситуации: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.15. Минск, 1977. 24с.
22. Filipovic R. Primary and secondary adaptation of loan-words. *Wiener Slavistisches Jahrbuch.* 1977. Bd. 23. S. 116-125.

Blanka Jenčíková
*doctoral candidate at Faculty of Arts of Prešov University, Slovakia;
assistant lecturer at Department of Germanic studies of Faculty of Arts of
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovakia
orcid.org/0000 0002 87802334
blanka.jencikova@upjs.sk
tel.: +421 908 563709*

DIE DEUTSCHE SPRACHE IN DEN KASCHAUER ZÜNFTEN

Анотація. Стаття присвячена застосуванню німецької мови в документах гільдії ремісників у місті Кошице в XV – XIX століттях. Вступна частина стосується утворенню гільдій у Німеччині та Словаччини, а також проникнення гільдій за німецьким типом на територію Словаччини. Значна увага приділяється дослідженню архівних документів гільдії ремісників Словаччини, які написано німецькою, угорською і латинською мовами різних історичних періодів.

Ключові слова: гільдії, німецька мова, архівні документи, ремісники.

Abstract. The aim of this thesis is to review the use of the German language in guild documents from the period from the 15th century to the 19th century in Eastern Slovakia's city of Košice. The introductory section is dedicated to establishment of guilds in Germany and Slovakia, focusing on penetration of the German type of guilds into the territory of Slovakia. The next part deals with reviewing a national situation in guilds in Košice on the basis of data obtained from the catalogue of guild documents in Košice municipal archive, in which case it was found out that 47.3% of the retained guild documents had been written in German, 28.1% in Hungarian, 22.8% in Latin, and only 1.8% of them had been written in the Czech, Slovak, or Polish language. To make a picture of the language used in that period a linguistic analysis of phonetics and morphology of three oldest German documents of the guild of fustian cutters in Košice was carried out. All of the manuscripts come from the 15th century and their language reached the status of the Early New High German language, but on the other hand, remains of the Middle High German signs are still noticeable.

Keywords: guilds, guild documents, linguistic analysis, German language, Early New High German language, Middle High German language, manuscript

Einleitung. Im Gebiet der heutigen Slowakei befinden sich zahlreiche mittelalterliche Dokumente in der deutschen Sprache, deren Ursprung auf die Kolonisierungsprozesse im damaligen Ober-Ungarn zurückgeht. Die bereits seit

dem 12. Jh. auf die Einladung ungarischer Herrscher eingewanderten deutschen Kolonisten ließen sich in den von Tataren entvölkerten Dörfern nieder und beteiligten sich bedeutend an der Entfaltung des Bergbaus, des Handels, der Handwerke und der Landwirtschaft. Für diese Zeit ist der Aufschwung der mittelalterlichen Städte kennzeichnend, in denen die deutschen Kolonisten bald umfangreiche Privilegien und damit auch wichtige gesellschaftliche Positionen erhielten. Aufgrund dessen gewann auch ihre Sprache immer mehr an Bedeutung und spätestens seit dem 14. Jh. sind Urkunden und andere Dokumente in deutscher Sprache abgefasst. Deutsch wurde dann neben dem Lateinischen, das in Ungarn bis 1848 als Amtssprache genutzt wurde, zur zweiten Amtssprache und inoffiziellen Staatssprache Ober-Ungarns [1, S. 199]. Dank der Anstrengungen von Ilpo Tapani Piirainen, Mária Papsonová, Ľudmila Kretterová, Jörg Meier, Arne Ziegler und anderen wird seit vierzig Jahren das in der Slowakei archivierte deutschsprachige Schrifttum intensiv bearbeitet [2, S. 9]. Die vorliegende Arbeit sollte einen weiteren Beitrag zur Erforschung und linguistischen Bearbeitung der deutschen Sprache in der Slowakei darstellen.

Methodologie. Einleitend wird die Sprach- und Nationalitätensituation in slowakischen Zünften von der Zeit ihrer Entstehung bis zum 19. Jahrhundert geschildert, wobei anschließend die Ergebnisse der Untersuchungen im Stadtarchiv zu Kaschau/Košice präsentiert werden. Anhand des Katalogs der Zunfturkunden wurde eine Statistik des Sprachgebrauchs in den Zünften dieser ostslowakischen Stadt vom 15. bis zum 19. Jh. zusammengestellt. Untersucht wurden 1131 Schriftstücke, die im Katalog als „Brief“ bezeichnet werden und mit vollständigen Angaben des Ortes, der Zeit und der verwendeten Sprache versehen sind. Im weiteren Teil folgen die Ergebnisse der linguistischen Analyse der drei ältesten auf Deutsch verfassten Urkunden der Kaschauer Barchentweberzunft: die Abschrift aus dem Jahre 1416 des von König Sigismund im Jahre 1411 erteilten Privilegiums der Kaschauer Barchenter, die Zunftartikel vom 8. 4. 1461 und der Brief des Stadtrates zu Kaschau an die Zunft der Barchenter aus dem Jahre 1481. Das Ziel der Analyse bestand darin, alle drei Originaltexte vom linguistischen Standpunkt aus zu untersuchen und sie sprachlich zu vergleichen. Indem das 15. Jahrhundert vom Standpunkt der zeitlichen Gliederung in die frühneuhochdeutsche Entwicklungsperiode (1350 – 1650) gehört, die den Übergang vom Mittelhochdeutschen zum Neuhochdeutschen darstellt [3, S. 63], wurde als vergleichende Basis das Mittelhochdeutsche genommen, wobei aber auf die Entwicklungstendenzen zum Neuhochdeutschen hingewiesen wurde. Der Laut- und Formenbestand wurde außerdem hinsichtlich der mundartlichen Besonderheiten der geschriebenen Sprache analysiert, um den Einfluss der Schreibtradition des zentralen deutschen Gebietes und die damit zusammenhängende Ausbildung des Schreibers feststellen zu können.

Ergebnisse und Diskussion. Der in Europa am meisten verbreitete deutsche Typus der Zünfte setzte sich auch im Gebiet der heutigen Slowakei durch. Er ist

sowohl im ganzen mittelalterlichen zentralen deutschen Gebiet, in Polen, teilweise in Skandinavien, als auch in allen von deutschen Siedlern erreichten Gebieten, also in ganz Ungarn einschließlich Kroatien und Siebenbürgen zu finden. Das charakteristische Merkmal dieses Typus war der Zunftzwang – im Gegensatz etwa zu Frankreich, wo die Mitgliedschaft freiwillig war. [4, S. 35]

Über die Entstehungsursachen der Zünfte im deutschen Gebiet bestehen mehrere Theorien, die aber sehr oft einseitig sind. Fröhlich schließt sich aber der Meinung an, dass sich die Handwerker aus eigenem Bedürfnis nach dem Vorbild der zeitlich vorausgegangenen Kaufmannsgilden organisierten, hauptsächlich zum Schutz des Gewerbes, ebenso zum Schutz ihres Eigentums und zur sozialen Sicherung ihrer Familie. [5, S. 19]

Den Kern des deutschen Zunftwesens bildete der Zunftzwang, also die Beitrittspflicht. Die Hauptrolle dieser genossenschaftlichen Organisationen beruhte also vor allem auf dem Schutz des Handwerks. Jede von ihnen hatte eine eigene Zunftordnung, in der die Eintrittsbedingungen, Preise, Produktion, Qualität der Ware, Ausbildung der Lehrjungen u. a. geregelt wurden. Außerdem erfüllte die Zunft auch religiöse Aufgaben und trat als militärische Abteilung bei der Verteidigung der Stadt in Aktion. Zu den ältesten urkundlich nachgewiesenen Zünften im deutschen Gebiet gehören die Weber in Mainz (1099), die Fischer in Worms (1106) und die Schuhmacher in Würzburg (1128). Vieles deutet aber darauf hin, dass diese Zünfte zu dieser Zeit bereits seit mehreren Generationen bestanden haben. [5, S. 21]

Im Vergleich mit anderen europäischen Ländern entstanden die Zünfte im slowakischen Gebiet erst viel später. Ihre Gründung ist hauptsächlich auf die Ankunft der deutschen Siedler zurückzuführen. Als älteste Erwähnung einer Zunft gilt die Urkunde der Kürschner aus Košice/Kaschau aus dem Jahre 1448, die eine mit der Jahreszahl 1307 versehene Abschrift der Vereinbarung enthält. [6, S. 181] Die ältesten bekannten Statuten haben die Schuhmacher (1374) aus Prešov/Eperies und die Bäcker (1376) in Bratislava/Preßburg. Zur größeren Entfaltung des slowakischen Zunftwesens kam es dann in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Diese Verspätung wurde nach Špiesz dadurch verursacht, dass es sich bei hiesigen Zünften in erster Linie um wirtschaftliche Organisationen handelte, die keine machtpolitischen Interessen verfolgten, was einen wesentlichen Unterschied zu deutschen Zünften darstellt. Im 14. und 15. Jh. kam es in freien deutschen Städten zwischen den Zünften und dem Stadtrat sehr häufig zu politischen Auseinandersetzungen, die nicht selten kleinen Kriegen ähnelten. Da auf dem slowakischen Gebiet dieser Wesenszug nicht derart ausgeprägt war, kamen die Handwerker zwar zusammen, um sich zu beraten, sie bemühten sich aber nicht um die Gründung solcher Organisationen. Während des informellen Stadiums der Entwicklung der Zünfte vereinten sich die Handwerker um einen Heiligen, daraus entstand die Pflicht, sich um seinen Altar zu kümmern und den Namen dieses Heiligen zu pflegen. Die ersten Handwerkerorganisationen wurden dementsprechend als Bruderschaften oder *fraternitas* bezeichnet. [7, S. 32-35]

Bereits im Mittelalter bildete zwar das gesprochene Slowakisch eine überregionale Form aus – das sog. kultivierte Slowakisch, aber die ersten Bemühungen um dessen schriftliche Kodifizierung sind erst in der 2. Hälfte des 18. Jhs. zu verzeichnen. Das universelle Latein diente im slowakischen Gebiet nicht nur als liturgische Sprache der römisch-katholischen Kirche, sondern auch als offizielle Sprache der ungarischen königlichen Kanzlei, nicht selten als Verkehrssprache auf niederen Stufen der ungarischen Administrative und natürlich auch als Literatursprache. Die Zugehörigkeit der Slowakei zu Ungarn hatte die Verbreitung des Ungarischen zur Folge, das bereits im 13. Jh. als Verkehrssprache in ungarischen Herrscherkreisen galt. Die deutsche Sprache gelangte in dieses Gebiet im Zuge der schon im 11. Jh. beginnenden Siedlungsprozesse (auch deutsche Kolonisation genannt) und verbreitete sich somit hauptsächlich im Bereich der Handwerksproduktion. Da aber der Gebrauch des Lateins, des Deutschen und auch des Ungarischen ein höheres Bildungsniveau oder zumindest bestimmte Sprachkenntnisse voraussetzten, konnten diese Sprachen nicht in allen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens als Verständigungssprachen verwendet werden. So wurde nach einer ausgebildeten, den Slowaken verständlichen Sprache gegriffen – nach dem geographisch nahe liegenden Tschechischen. Bereits aus dem 15. Jh. sind zahlreiche tschechische Urkunden erhalten, von denen viele auf die Wirkungszeit Johannes Jiskras von Brandys auf dem Gebiet der heutigen Slowakei zurückgehen. Diese Sprache wurde dem Slowakischen angepasst und im Laufe der Zeit bildeten sich sogar bestimmte Gesetzmäßigkeiten ihrer Verwendung. Eine sprachlich besondere Situation entstand in ostslowakischen Städten, die im 16. – 18. Jh. rege Handelskontakte mit Polen unterhielten. Die Stadt Bardejov/Bartfeld beschäftigte in dieser Zeit sogar einen polnischen Schreiber. Polnisch wurde nicht nur von polnischen Kaufleuten, sondern auch von der ostslowakischen Bevölkerung benutzt – allerdings mit starken Einflüssen der dortigen Dialekte. Nicht selten entstanden Urkunden, in denen slowakische, tschechische, polnische und sogar auch ukrainische Merkmale nebeneinander auftreten. [7, S. 24 ff.]

Diese komplizierte Sprach- und Nationalitätensituation spiegelte sich gesetzmäßig auch im Bereich des Zunftwesens wider. Zahlreiche Privilegien gewährten den deutschen Handwerkern in freien königlichen Städten eine herausgehobene Stellung. Diese wurde oft direkt durch die Zunftartikel unterstützt, in denen manchmal eindeutig nur Deutsche in der Zunft zugelassen wurden (Kremnitzer Schuster 1508). Später, wenn nach mehreren Streitigkeiten derartige Diskriminierungen einer oder auch mehrerer Nationalitäten offiziell untersagt wurden, standen den deutschen Handwerkern immer noch genug Mittel zur Verfügung, um den Zutritt zur Zunft zu kontrollieren. Seit dem 16. Jh. wuchs auch die Zahl der slowakischen Handwerker, vor allem durch die Verlagerung der Handwerksproduktion in kleinere Städte mit überwiegend slowakischer Bevölkerung. In den freien königlichen Städten setzten sie sich wiederum in den Handwerken durch, die von den Deutschen nicht betrieben wurden, wo aber

zugleich die Nachfrage groß genug war (Stiefelmacher, Knopfstricker, Hutmacher, Schuster).

Die veränderte Situation in der Nationalitätenstruktur signalisieren auch die ersten gegen Ende des 16. Jhs. slowakisch abgefassten Statuten. Viele Städte, darunter z. B. Trenčín/Trentschin, Žilina/Sillein, Krupina/Karpfen, Zvolen/Altsohl, verloren relativ früh ihre deutsche Prägung, und im 16. und 17. Jh. sind hier kaum mehr deutsche Zunfturkunden anzutreffen. In Varín und Považská Bystrica/Waagbistritz galt einzig das Slowakische als Statutensprache. Ein anderes Zeichen für das Eindringen nichtdeutscher Nationalitäten in das Zunftwesen im slowakischen Gebiet waren die immer häufiger anzutreffenden lateinischen Statuten. Diese können damals in Zünften mit Mitgliedern mehrerer Nationalitäten, von denen keine die Oberhand hatte, eine Kompromisslösung gewesen sein. Seit dem 17. Jh. wurden in den Städten mit einem höheren Anteil ungarischer Bevölkerung und einigen Städten der Region Zemplín/Semlein die Statuten entweder lateinisch oder noch öfter ungarisch niedergeschrieben. In der Ostslowakei wurde die Entwicklung der Nationalitätensituation im Rahmen des Zunftwesens im Gegensatz zu sonstigen slowakischen Gebieten durch die Anwesenheit zahlreicher deutscher Enklaven in den Regionen Spiš/Zips und Abov/Oberneuburg geprägt. Trotz der Annahme, dass die Positionen der deutschen Handwerker in den ostslowakischen Städten Prešov/Eperies, Sabinov/Zeben oder Bardejov/Bartfeld wesentlich geschwächt wurden, finden wir dort nur selten andere als deutsche Statuten. [7, S. 52-61]

Ein sehr interessantes Bild stellen die in der 1. Hälfte des 19. Jhs. von der königlichen Kanzlei für das slowakische Gebiet neu bestätigten Statuten dar – 28 von diesen sind ungarisch, 21 deutsch und 12 lateinisch. Keine einzige Zunftordnung ist slowakisch verfasst, was darauf hinweisen würde, dass die Zünfte in dieser Zeit absichtlich die slowakische Sprache mieden. Genauso tauchen in vielen ursprünglich slowakischen Städten ungarische Zunftartikel auf, was den Magyarisierungsbemühungen zugeschrieben werden könnte. In der Nordwestslowakei hielt sich dagegen das Lateinische als Urkundensprache sehr lange. [4, S. 78-90]

Die ostslowakische Stadt Kaschau gehörte seit dem Mittelalter zu den bedeutendsten Handels- und Handwerkszentren der Slowakei. Das gesamte Zunftwesen wurde hier vor allem durch die sog. deutschen Kolonisten (in den Urkunden „Gäste“ genannt) geprägt. Sie ließen sich in Kaschau nach 1241 nieder und erhielten von König Bela IV. Gastprivilegien, die sich auf das Recht, die Abgaben in Geld anstatt in Naturalien entrichten zu können, auf die Vorteile bei Zehntelabgaben und bei der Verwaltung bezogen. [9, S. 13] Im Verlauf des 14. Jhs. entfaltete sich diese Stadt dank ihrer günstigen Lage und verschiedener Zollprivilegien zu einer der Metropolen des europäischen Handels. Davon zeugt sowohl der schon seit 1307 bezeugte Umlauf von Kaschauer Münzen (Gulden, Groschen) und die Umrechnung der Zahlungen nach dem „Kaschauer Kurs“, als auch die Existenz eines eigenen Kaschauer Maß- und Waagensystems. [9, S. 59-

60] Im 15. Jh. gab es hier 17 Zünfte, was im Vergleich mit anderen ostslowakischen Städten die am meisten spezialisierte Handwerksproduktion darstellte. Bedeutsamer in ganz Ober-Ungarn war damals nur noch Bratislava/Pressburg, das schon 1434 fünfzig Handwerke aufwies. [10, S. 106-107] Am wichtigsten waren ohne Zweifel die Zünfte, die für die Verteidigung der neun Türme der Stadtmauer zuständig waren. Es handelte sich um die Gärber, Schlosser, Binder, Wagner, Fleischer, Töpfer, Schuster, Schmiede und Seiler. Von besonderer Bedeutung waren die hiesigen metallverarbeitenden Handwerke, von denen z. B. die Glockengießer sogar für den König Matias Kanonen gegossen hatten. [9, S. 68]

Anhand der Untersuchung von 1131 im Katalog der Zunfturkunden im Stadtarchiv zu Kaschau befindlichen Schriftstücke wurde eine Statistik des Sprachgebrauchs in den Zünften dieser ostslowakischen Stadt vom 15. bis zum 19. Jh. zusammengestellt. Einbezogen wurden Urkunden, die im Katalog als „Brief“ bezeichnet und mit vollständigen Angaben des Ortes, der Zeit und der verwendeten Sprache versehen sind. Die Zunftbücher wurden nicht berücksichtigt. Es wurde festgestellt, dass fast die Hälfte (47,3 %) von allen Urkunden im Katalog in deutscher Sprache abgefasst wurde, wobei die älteste Urkunde – die Abschrift des Privilegiums der Kaschauer Barchentweber, die auch den Gegenstand der linguistischen Analyse in dieser Arbeit darstellt, aus dem Jahre 1416 stammt. Der Anteil der ungarischen Sprache beträgt 28,1 % und ungefähr in gleichem Umfang (22,8 %) ist Latein vertreten. Ungarisch ist allerdings erst ab dem 16. Jahrhundert belegt. Lediglich 1,8 % aller untersuchten Materialien stellen die tschechischen, slowakischen und polnischen Schriftstücke dar.

Sollten wir nur diejenigen Schriftstücke berücksichtigen, die in Kaschau verfasst wurden (547 Urkunden), kommen wir zum Ergebnis, dass das Verhältnis der einzelnen Urkundensprachen fast unverändert bleibt. Auffällig ist lediglich der Unterschied im Gebrauch von „slawischen“ Sprachen. Erst aus dem Jahre 1836 stammt die einzige slowakische Urkunde – der Vertrag der Kaschauer Lebkuchenbäcker mit einem Kunstschnitzer. Das Tschechische und das Polnische treten überhaupt nicht auf. Auf das Fehlen des Slowakischen in Zunfturkunden im ostslowakischen Gebiet weist auch A. Špiesz hin. Die östlichste Region, wo die Statuten slowakisch niedergeschrieben wurden, sei seiner Meinung nach das Komitat Gemer/Gömersburg. Dies dürfte durch die wirtschaftlich starken deutschen Sprachinseln in der Zips und in Abov/Oberneuburg verursacht worden sein; Levoča/Leutschau, Kežmarok/Kesmark und auch andere Zipser Städte bewahrten nämlich sehr lange ihren deutschen Charakter. Außerdem übte in Košice/Kaschau und Prešov/Eperies das Ungarische einen relativ starken Einfluss aus. [7, S. 58]

Bei der diachronen Untersuchung des prozentuellen Verhältnisses der Sprachen in den zu Kaschau niedergeschriebenen Urkunden nach einzelnen Jahrhunderten wurden folgende Feststellungen gemacht. Die ältesten erhaltenen Handschriften stammen aus dem 15. Jh. – insgesamt geht es um 16 Dokumente,

wobei unter diesen am häufigsten die Weber- bzw. Barchentweberzunft vertreten ist (9 lateinische und 4 deutsche Urkunden). Von anderen Zünften befindet sich hier nur die deutsche Urkunde der Kaschauer Kürschner aus dem Jahre 1448, weitere zwei ebenfalls deutsch verfasste Urkunden – die Anordnung des Stadtrates für die Schneiderzunft (1457) und die Statuten der Schuhmacher (1482). Im 16. Jh. sind Ungarisch und Deutsch ungefähr im gleichen Umfang vertreten. Im 17. Jh. gewinnt das Ungarische die Oberhand. Latein kommt in beiden Jahrhunderten selten vor, dagegen ist es im 18. Jh. in der Hälfte aller Urkunden zu finden. Hier muss aber bemerkt werden, dass es sich sehr oft um Bestätigungen aus dem kirchlichen Bereich handelt – wie z. B. Taufbriefe, Geburtsurkunden, Religionsprüfungszeugnisse usw. Weiters könnten lateinische Handschriften in den Zünften, wo mehrere Nationalitäten vertreten waren, auch als eine Kompromisslösung betrachtet werden. Im 19. Jh. ist in den meisten Urkunden wieder die deutsche Sprache vorherrschend.

Die Verwendung der Sprachen ist auch an die einzelnen Zünfte gebunden. So finden wir bei den Kaschauer Kupferschmieden ausschließlich deutsche Urkunden, und auch auf beiden erhaltenen Siegeln (1595, 1671) ist die Inschrift Deutsch. Ebenfalls deutsch war die Wagnerzunft, die beide Abschriften ihrer Statuten auf Deutsch anfertigen ließ, auch die Siegel von 1690 und 1785 sind deutsch beschriftet. Das gleiche gilt für Bierbrauer, Glaser und Tischler. Bei der Zunft der Schuhmacher erscheint Deutsch in den Statuten aus dem Jahre 1482, weiters in Briefen aus dem 16. und 17. Jh. und auch auf dem Siegel aus dem Jahre 1821. Dass es sich in diesem Fall um eine deutsche Zunft handelte, bekräftigt auch die Tatsache, dass sie 1861 in die Liste der Kaschauer Zünfte als „nemeth varga“ – „deutsche Schuster“ – eingetragen wurden [11, S. 132]. Interessant ist, dass es in der Stadt neben den deutschen Schuhmachern ungarische Stiefelmacher gab. Diese verfassten sowohl ihre Statuten (1598, 1735, 1837) als auch ihr Siegel und andere Handschriften auf Ungarisch. Dieselbe Sprache überwiegt auch bei den Knöpflern, allerdings ist der Text auf dem Siegel aus dem Jahre 1601 lateinisch.

Zu einer anderen Gruppe von Zünften mit mehreren verwendeten Sprachen gehören die Kürschner. Die Eintragungen in ihren Zunftbüchern enthalten alle drei Sprachen, das älteste überlieferte Dokument dieser Zunft ist auf Deutsch niedergeschrieben ebenso wie die Inschrift auf dem Siegel, das wahrscheinlich aus dem 15. oder 16. Jahrhundert stammt. Die Statuten (1568, 1582, 1713) sind jedoch lateinisch. Die Seiler ließen 1546 ihre Statuten und 1799 das Siegel auf Deutsch anfertigen, die Einigungen in ihren Zunft- und Rechnungsbüchern sind sowohl deutsch als auch ungarisch und lateinisch. Alle drei Sprachen kommen weiters auch in den Urkunden der Schmiede, Bäcker, Riemer, Weber und Böttcher vor. Bei den Goldschmieden treten im 17. und 18. Jh. Latein und Ungarisch auf. Im 19. Jahrhundert erscheint dagegen nur Deutsch. Die Töpfer haben ungarisch und lateinisch geschrieben.

Um sich ein konkretes Bild über den Stand der im 15. Jahrhundert in Kaschau verwendeten deutschen Sprache zu verschaffen, werden nachstehend

zusammenfassend die Ergebnisse der linguistischen Analyse von den drei ältesten auf Deutsch verfassten Urkunden der Barchentweberzunft aus den Beständen des Stadtarchivs zu Kaschau präsentiert:

1. *Abschrift des Privilegiums der Kaschauer Barchenter*, erteilt von König Sigismund im Jahre 1411, niedergeschrieben am 29. 4. 1416 in Jasov/Joos (im Stadtarchiv zu Kaschau eingetragen unter AMK C tkáči I 29/14, nachstehend Urkunde Nr. 14 genannt)
2. *Zunftartikel der Kaschauer Barchenter* vom 8. 4. 1461 (im Stadtarchiv zu Kaschau eingetragen unter AMK C tkáči I 29/3, nachstehend Urkunde Nr. 3 genannt)
3. *Brief des Stadtrates zu Kaschau an die Zunft der Barchenter* aus dem Jahre 1481 (im Stadtarchiv zu Kaschau eingetragen unter AMK C tkáči I 29/35, nachstehend Urkunde Nr. 35 genannt)

Die Kaschauer Barchenter erhielten 1411 von König Sigismund von Luxemburg umfangreiche Privilegien (Urk. Nr. 14), aufgrund deren man die ganze Barchentproduktion in Kaschau zu konzentrieren versuchte. Alle Kaschauer Barchenter oder auch die, die sich später in der Stadt niedergelassen hatten, sowie die zu ihnen gehörenden Barch- und Mangelmeister wurden von dem Dreißigen und von sämtlichen Zollgebühren befreit. Seitdem konnte man die Bleiche und den Barchent nur noch in Kaschau erzeugen. Es wurde zugleich verboten, irgendwelches Garn aus dem Lande aus- und andererseits wieder den Barchent nach Ungarn einzuführen. Für „*weben, spynnen, karten vnd ... wolslahen*“ sollte man einheitliche Löhne festsetzen. Es war nur dem erlaubt, das Handwerk zu betreiben, der es selbst mit eigenen Händen machen konnte und in seiner Arbeit nicht säumig und nachlässig war.

Laut dieser Urkunde waren die Kaschauer Barchenter verpflichtet, immer vier Beschauer zu bestimmen, die kontrolliert hatten, ob der Barchent nach dem Wiener Maß gewirkt wurde. Bei dieser Beschauung sollte man „*von dem pesten parchant drey phenni(n)g, von dem mittelstem sechs, von dem bosistem newn, Auch vom snyt czuelff phenni(n)g vnd von der plaich syben phennig*“ bezahlen.

Dieser Versuch um die Zentralisierung der gesamten Barchentproduktion in Kaschau ist nach Špiesz nicht gelungen; einer der Gründe dafür war auch die Tatsache, dass dieser Stoff (aus Baumwolle und Leinen bestehend) allmählich aus der Mode kam. Infolge dessen mussten die Barchenter zum Weben von einfacher Leinwand übergehen. Davon zeugt auch die Tatsache, dass diese Urkunde, die mehrmals abgeschrieben und 1461 von der Stadt wieder bestätigt wurde, später als Privilegium der Kaschauer Weberzunft diente, obwohl man hier gar keinen Barchent mehr produzierte. [7, S. 261] Im Stadtarchiv zu Kaschau befindet sich eine noch aus dem Jahre 1731 stammende Abschrift dieser Urkunde.

Im Mittelalter kam es nicht selten vor, dass die Statuten einer Zunft erst einige Jahre nach ihrer Gründung niedergeschrieben wurden. Ebenso ließen die Kaschauer Barchenter ihre Zunftartikel erst 1461 (Urk. Nr. 3) beim Stadtrat bestätigen, obwohl die ersten Erwähnungen von ihrer Zunft viel älter sind.

Im Jahre 1481 beschwerten sich die Kaschauer Barchenter und Zwilcher beim Stadtrat über die Leinweber, die ihnen Konkurrenz machten, und baten um einige Vorteile und Freiheiten, um ihr Handwerk besser durchführen zu können. Die Ratmänner der Stadt Kaschau gewährten ihnen in ihrem Brief (Urk. Nr. 35) auf Zeit gewisse Vorteile.

Aufgrund der Annahme von M. Paponová [1, S. 199], dass sich die deutschen Texte in slowakischen Archiven aus dem 14. – 16. Jahrhundert mit denen aus dem geschlossenen Sprachgebiet, aus Böhmen, Mähren und Schlesien vergleichen lassen, wurde bei den vorstehend angeführten Schriftstücken der Laut- und Formenbestand systematisch analysiert. Im Mittelpunkt standen die in den untersuchten Texten vorkommenden Abweichungen vom Mittelhochdeutschen und die neuen Entwicklungs- und Ausgleichstendenzen. Im Allgemeinen ist festzustellen, dass alle analysierten Handschriften den frühneuhochdeutschen Stand bereits erreicht haben – die Diphthongierung der mhd. langen Vokale und sowie die Monophthongierung der mhd. Diphthonge sind konsequent durchgeführt, wobei aber noch relativ häufig die mittelhochdeutschen Resterscheinungen auftreten, z. B. *wellen* für *wollen*; *kunig, sunder* für *König, sondern* (Urk. Nr. 14 und 3), die Erhaltung des -n- vor -g in *phenninc* (Urk. Nr. 14 und 3), die Erhaltung des -mb in *dorümb zo* (Urk. Nr. 14) oder *ymbgeen, ymbsenden* (Urk. Nr. 14), *-ikeit* für *-igheit* (Urk. Nr. 3 und 14). [12, S. 86-87]

Im Formensystem aller drei Urkunden herrscht eine große Variabilität. Einerseits kann man hier die frühneuhochdeutschen Ausgleichs- und Entwicklungstendenzen beobachten, andererseits weist die Sprache der Handschriften noch starke mittelhochdeutsche Spuren auf. Bei der Flexion der starken Substantive sind im Nom., Akk. Pl. der neutralen a-Stämme die endungslosen Formen bezeugt *czway tail, drey Iar* (Urk. Nr. 3). Diese finden sich zuweilen auch bei Maskulina, besonders nach Zahlenangaben. Die ursprünglich endungslosen Formen erscheinen zugleich bei den starken attributiv gebrauchten Adjektiven im Akk. Sg. Neutr. in der Urkunde Nr. 3: *rechtfertig gesinde, ungerecht gut*; und in der Urkunde Nr. 35 auch im Femininum: *ir .... gros notikeit*, neben: *auf ire demütige bet, gröstes Insigel*. In der Urk. 3 ist die mhd. Genusdifferenzierung bei zwei vorhanden: *czwene guld(e)n, czwu el(e)n, czway tail*. Die Pronomen bewahren die ursprünglichen Formen im Dat. Sg. Mask. (Urk. 35) des Reflexivums und im Dat. Pl. des Personalpronomens. Unflektiert bleiben die Formen des unbestimmten Artikels im Akk., (Nom.) Sg. Fem. (Urk. 14 und 3), sowie die des Possessivpronomens im Nom. Sg. Mask., Neutr. (Urk. 14), im Nom., Akk. Sg. Fem. (Urk. 14, 35) und in der Urk. 14 auch im Nom. Pl. Fem./Dat. Sg. Fem. Die mittelhochdeutschen Verben *geben* (Urk. 14), *komen* (Urk. 35) bilden das Partizip des Präteritums ohne *ge-*: *der geben ist, /sie/ kom(en) sein*. Bei einigen Stammformen (Urk. 3) sind noch die ursprünglichen Stammvokale festzustellen: *kümpf Er*. Die Präterito-Präsentien weisen ebenfalls die alten Formen auf: */sie/ kunnen* (Urk. Nr. 14). [12, S. 87-89]

Untersucht wurden auch die mundartlichen Charakteristika. Bei diesen sind zwei Gruppen zu unterscheiden: die in der (ost)mitteldeutsch-schlesischen Mundart bzw. Schreibtradition beruhenden Sonderheiten und die aus dem süddeutschen Schreibgebrauch übernommenen Eigenheiten. Aus der Analyse ergab sich, dass in der ältesten Urkunde (Urk. Nr. 14) die mitteldeutschen und oberdeutschen Merkmale ungefähr in gleicher Belegdichte auftauchen. Vorherrschend scheinen hier allerdings die mitteldeutschen Eigenschaften zu sein. Die Urkunde 3 weist ebenfalls eine Mischung von Charakteristika beider Sprachlandschaften auf. In dieser Handschrift macht sich die oberdeutsche Schreibtradition, vor allem was die Orthografie betrifft, stärker bemerkbar. Problematisch ist die Beurteilung der Urkunde 35, wo wegen ihrer Kürze für manche Erscheinungen überhaupt keine Belege nachzuweisen sind. Aufgrund der vorhandenen Beispiele kann man aber sagen, dass in dieser Handschrift die mitteldeutsche Grundlage eindeutig vorherrschend ist.

Zusammenfassung. Zusammenfassend ist festzustellen, dass Deutsch in Kaschau als Urkundensprache vom 15. bis zum 19. Jh. eine sehr starke Position aufweist. Aus den Untersuchungen im Stadtarchiv zu Kaschau folgt, dass die Schriftstücke der Kaschauer Zünfte (ausgenommen Zunftbücher) im angeführten Zeitraum vorwiegend auf Deutsch verfasst wurden, gefolgt von Latein und Ungarisch, was auf den starken Einfluss der deutschen und der ungarischen Bevölkerungsanteile hinweist. Die slowakische Sprache erscheint nur selten. Aus diesem Meiden des Slowakischen kann man aber nicht auf das Fehlen der einheimischen Handwerker schließen, da der Anteil des als universelle Verständigungssprache dienenden Lateinischen bis in das 19. Jh. relativ hoch ist. Die Ergebnisse der linguistischen Untersuchung von drei deutschen Urkunden der Barchentweberzunft aus dem 15. Jahrhundert zeigen eine Mischung von mitteldeutschen und oberdeutschen Merkmalen, was auf die Tatsache hinweist, dass die geschriebene Sprache dieses Gebiets von verschiedenen zentralen Sprachlandschaften beeinflusst worden ist. Im Laut- und Formenbestand aller drei Urkunden herrscht eine große Variabilität. Einerseits kann man hier die frühneuhochdeutschen Ausgleichs- und Entwicklungstendenzen beobachten, andererseits weist die Sprache der Handschriften noch starke mittelhochdeutsche Spuren auf. Um diese Ergebnisse aber eindeutig bestätigen zu können, wäre es aber noch von Belang weitere Analysen zum Beispiel auf dem Gebiet der Syntax durchzuführen.

LITERATUR

1. Papsonová M. Ergebnisse, Probleme und Aufgaben bei der Erforschung des Frühneuhochdeutschen in der Slowakei : *Zeitschrift für Germanistik* 2/87 : Peter Lang AG, 1987. S. 198-209
2. Greule A. Slowakischdeutsch. Aspekte europäischer Sprachkultur und Sprachpolitik : *Deutsche Sprache in der Slowakei II*. Wien. Edition Praesens. Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft, 2004. S. 9-15
3. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. Berlin, 1973

4. Špiesz A. Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku. Martin, 1983. 220 S.
5. Fröhlich, S. Die soziale Sicherung bei Zünften und Gesellenverbänden : *Sozialpolitische Schriften. Heft 38*. Berlin, 1976. 294 S.
6. Papsonová M. Zur Sprache der Urkunde der Košicer Kürschner aus dem Jahre 1448 und zum Problem ihrer Vorlage : Brücken. Germanistisches Jahrbuch DDR – ČSSR 1986/87, S. 181-196
7. Špiesz A. Remeslo na Slovensku v období existencie cechov. Bratislava, 1972. 341 S.
8. Dorul'a J. Slováci v dejinách jazykových vzťahov. Bratislava, 1977. 136 S.
9. Halaga O. Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967. 134 S.
10. Bodnárová, M. Remeselná výroba v Košiciach v 16. storočí : *Historica Carpatica*. S. 99-121
11. Koložváriová D. Cechy v Košiciach, Sabinove a ich pečate. Diplomová práca (Diplomarbeit). FF UPJŠ Prešov, 1996
12. Zichová B. Linguistische Analyse der ältesten Urkunden der Barchentweberzunft von Košice. Diplomová práca (Diplomarbeit). FF UPJŠ Prešov, 1994. 110 S.

УДК 811.112.2'373: 811.16'373

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.51-59

Myroslava Ladtschenko

*Dozentin Doktor des Lehrstuhls für deutsche Philologie
der Nationaluniversität Uschhhorod
orcid.org/0000-0002-4007-5467
Uschhorod, Ukraine, + 38(050) 230 94 44,
miroslava.ladchenko@uzhnu.edu.ua*

Deutsche Wortbildung von der Lautnachahmung der Tiere und Vögel

Анотація. Особливий шлях розвитку словника – це утворення звуконаслідувальних слів, а також слів, побудованих на основі наслідування звуків, так чи інакше зв'язаних з даними явищами. Звуконаслідування – це звуковідтворення, або ономаіопея – звук, імітація реальних явищ. Об'єктивною основою ономаіопеї у будь-якій мові світу є позаіомвне звучання. В основі ономаіопів та їх похідних лежить наслідування людиною тих чи інших звуків живої та неживої природи в результаті пізнання нею навколишнього світу. Ономаіопи – це саіостійні слова, які є основою для словотворення інших частин мови. Найближчими похідними від ономаіопів

є звуконаслідувальні дієслова. У даній статті досліджуються оноματοпоетичні дієслова та іменники, утворені від звуконаслідування тварин і птахів. Ця лексика має спільну ознаку за звучанням, тобто вона утворена шляхом наслідування людиною звуків тварин та птахів. Вивчення цієї лексики має велике значення для дослідження німецького словотворення.

Ключові слова: оноματοпоетика, словниковий склад, вид словотворення, звуки, позамовне звучання.

Abstract. A specific way of vocabulary enrichment is a formation of sound imitating words and relating phenomena. Sound imitation or onomatopoeia is a sound or an imitation of real phenomena. A basis of onomatopoeia in any language is an extralinguistic sounding. Onomatopes and their derivatives are based on a human imitation of sounds, produced by animate nature and inanimate objects, while perceiving the reality. Onomatopes are independent words that serve the basis of words formation that belong to different parts of speech. Onomatopoeic verbs are proved to be their nearest derivatives. The present article deals with the study of onomatopoeic verbs and nouns, formed by means of imitating animals and birds sounds. The common feature of these words is the fact that they are produced by imitation. The perspectives of this research seem to be tightly connected with the significance of onomatopoeia in the study of German word-formation.

Keywords: onomatopoeics, word stock, a mode of word formation, sounds, extralinguistic sounding.

Einleitung. Der vorliegende Artikel ist einer der Wortbildungsarten des deutschen Wortschatzes gewidmet. Das ist die Lautnachahmung oder Onomatopöie. Diese Wortbildungsart ist meistens für die Verben und Substantive kennzeichnend, die von den Lauten der Tiere, Vögel, Menschen, der Gegenstände und Erscheinungen der Umwelt stammen. Der lautmalenden Lexik ist die direkte natürliche Verbindung zwischen der Bedeutung und Lautung eigen.

In der Sprachwissenschaft gibt es wenige Publikationen, in denen die Wortbildung der lautnachahmenden Wörter erforscht werden. Über die deutsche Lautmalerei schreibt in seiner Monographie B.I. Hinka [4]. I.A. Skolotova behandelt lautnachahmende Verben im Russischen [16]. J.V. Jussyp-Jakymowytsh schrieb eine Reihe von wissenschaftlichen Artikeln über die Onomatopöetika in den Mundarten der Karpaten und in den slawischen Sprachen [17]. Von der Autorin dieser Abhandlung sind einige Artikel verfasst, in denen allgemeine Probleme der Wortbildung in der deutschen Onomatopöie sowie lautmalende Verben und Substantive behandelt werden [5; 6; 7; 8]. Es gibt auch konfrontative Erforschungen über die Lautmalerei anhand verschiedener Sprachen. H.H. Bielfeldt erforscht die Lautmalerei im Deutschen und Sorbischen [1]. In den Publikationen von M.M. Ladtschenko und J.V. Jussyp-Jakymowytsh werden onomatopöetische Verben im Deutschen und in den slawischen Sprachen

untersucht und verglichen [12; 13; 14]. Im Artikel von M. Ladtschenko und E. Vaschki werden onomatopoetische Verben des Sprechens im Deutschen und Ungarischen behandelt [11]. Die Untersuchung von I.O. Hazenko stellt die konfrontative Analyse der lautmalenden Wörter im Ukrainischen, Russischen und Englischen dar [10].

Man kann also konstatieren, dass diese linguistische Erscheinung in vielen Sprachen fixiert ist und universellen Charakter hat. Die meisten Linguisten sind der Meinung, dass zwischen onomatopoetischen Elementen in verschiedenen Sprachen eine auffallende Ähnlichkeit vorhanden ist. Ihr Grund besteht darin, dass die objektive Grundlage einer onomatopoetischen Einheit in allen Sprachen der Welt gleich ist. Das ist die außersprachliche Lautung, die Nachahmung der Laute der Umwelt. In allen Sprachen entstehen Lautnachahmungen im gleichen Bedeutungsbereich – des Geschreis, Geräusches, Schlages, Knarrens usw. [13, S. 98]. Die nächste Besonderheit der Onomatopoetika ist es, dass sie immer konkrete Bedeutungen wiedergeben, weil sie bestimmte konkrete Lautungen nennen. Die lautlichen Hüllen der Lautnachahmungen sind mit entsprechenden Erscheinungen der objektiven Wirklichkeit durch ihre Bedeutungen verbunden, die immer konkret sind. Diese Besonderheit ist den Lautnachahmungen der meisten Sprachen der Welt eigen. Es ist damit verbunden, dass die Lautnachahmungen nicht nur phonetisch sondern auch semantisch motiviert sind [17, S. 4]. Deswegen kann man behaupten, dass die Onomatopöie eine universelle linguistische Erscheinung ist. Aber in jeder Sprache hat diese Erscheinung bestimmte Besonderheiten.

Es ist aber auch zu bemerken, dass die Wortbildungsprozesse der deutschen lautmalenden Lexik und ihre Semantik ganz wenig erforscht sind.

Das Thema dieser Abhandlung betrifft deutsche lautmalende Verben, die von der Lautmalerei der Tiere und Vögel gebildet werden. Das Ziel der Erforschung ist es, wortbildende, grammatische und semantische Besonderheiten dieser Verben zu untersuchen. Die Aktualität des Forschungsthemas basiert darauf, dass der Wortbildung und dem Gebrauch der onomatopoetischen Lexik bestimmte grammatische, wortbildende und semantische Besonderheiten eigen sind, die forschungswert sind. Es sei auch zu betonen, dass es keine spezielle Erforschung der von den Tieren und Vögeln stammenden Lexik gibt. Somit gilt diese Erforschung als ein Teil des von der Autorin erforschten Themas.

Material und Untersuchungsmethoden. Das Forschungsobjekt ist deutsche Wortbildung. Der Gegenstand der Erforschung sind die Onomatopoetika und die davon gebildeten onomatopoetischen Verben und Substantive aus dem deutsch-ukrainischen Wörterbuch von V. Müller und dem deutschen Universalwörterbuch Duden. Bei der Untersuchung des Stoffes wurden solche Verfahren der wissenschaftlichen Forschung wie die Methoden des Recherchierens, Bearbeitens und der Analyse des Stoffes wie auch statistische Angaben verwendet.

Resultate und Diskussion. Man bestimmt die Onomatopöie als marginale linguistische Erscheinung, deren Grundlage die außersprachliche Lautung ist [17,

S. 4]. Die meisten Sprachforscher behaupten, dass das eine absolute Erscheinung ist, weil sie in allen Sprachen der Welt vorhanden ist. Die außersprachliche Lautung ist also die objektive Grundlage der onomatopoetischen Wörter. Zu Grunde der lautmalenden Wörter liegt die Nachahmung der Laute der lebendigen und unlebendigen Natur im Resultat der Umwelterkenntnis.

In der Sprachwissenschaft gibt es verschiedene Termini zur Bezeichnung dieser linguistischen Erscheinung: Klangmalerei, Lautmalerei, Lautnachahmung, Schallnachahmung, Onomatopöie. Infolge der Lautnachahmung entsteht das Onomatopoetikon, das nach dem Duden-Wörterbuch „klangnachahmendes, lautmalendes Wort“ ist [3, S. 1296]. Je nach den Lauten, die sie nachahmen, unterscheidet man drei Gruppen von Onomatopoetika [9]:

a) Menschliche Laute – *äh, eh* (beim Sprechen zögern), *bäää* (weinen), *haha(ha)*, *hähä(hä)*, *hehe(he)*, *hachachach*, *hihi* (lachen), *hatschi* oder *hatzi* (niesen), *hick* (aufstoßen), *uff* (schnaufen), *pfui* (ausspeien), *(h)uah* (gähnen), *h(e)m* (räuspern), *hopp, hops, hoppla, hopsa* (springen), *trallala/ trallala* (beim Singen ohne Worte).

b) Tierische Laute – *muh* (Rind), *mäh* (Schaf), *meck* (Ziege), *wau* (Hund), *iah* (Esel), *miau* (Katze), *kikeriki* (Hahn), *gack* (Huhn), *quiek* (Ferkel), *quak* (Frosch), *piep* (Vogel, Maus), *summ* (Biene), *tirili* (Lerche), *kuckuck* (Kuckuck), *krah* (Rabe, Krähe), *tschilp* (Sperling).

c) Andere Laute – *ticktack* (Ticken der Uhr); *bum, bum* (Schlagen); *trara, tätärätätä, schnedderengteng* (Horn- oder Trompetensignal); *dideldum, dideldumdei* (Musik); *piff, paff, tack, tack, tack, peng, peng* (Schießen); *bim, bam* (Läuten), *klingelingeling, kling, klang, bing* (helles Klingeln) usw.

Die Grundlage für die Bildung der onomatopoetischen Lexik sind Onomatopoetika. Infolge der historischen Entwicklung der Wörter und des Wortwandels sind sie für die Mehrheit der onomatopoetischen Lexik nicht festgestellt. In der Linguistik gibt es keine einheitliche Meinung hinsichtlich der Onomatopoetika.

Man muss auch betonen, dass die meisten Sprachforscher diese Onomatopoetika traditionell zu den Interjektionen zählen. Gerade diese Bezeichnung kann man im Lexikon der Sprachwissenschaft und im Duden-Wörterbuch und finden [2; 3]. In der vorliegenden Publikation wird die Meinung jener Linguisten geteilt, die diese Wörter als Onomatopoetika bezeichnen [10; 17]. Infolgedessen werden sie als eine besondere selbstständige Wortart betrachtet.

Es wurden alle im Duden-Wörterbuch vorhandenen Onomatopoetika (gesamt 28 Einheiten) fixiert, von denen meistens Verben und auch Substantive gebildet werden. Es gibt auch lautmalende Adjektive, die aber zum Forschungsobjekt der vorliegenden Abhandlung nicht gehören. Die Bedeutungen sind dem Duden-Wörterbuch entnommen. Die Onomatopoetika sind in drei Gruppen unterteilt. Sie umfassen sowohl Onomatopoetika als auch die davon stammenden Verben. Die meisten Onomatopoetika bezeichnen die Laute und/oder

Töne, die von den Tieren oder Vögeln hervorgerufen werden. Es können auch die Geräusche fliegender Insekten oder trappelnder Schritte oder Pferdehufe sein.

Zur ersten Gruppe gehören diejenigen, die von der Lautmalerei der Tiere kommen. Diese Gruppe ist die größte unter allen drei. Dazu gehören:

bäh – für das Blöken des Schafes; *bähen* (бекати);

blök – für das Blöken von Schafen; *blöken, bläken* (мувати, бекати);

bölk – für das Blöken von Rindern und Schafen; *bölken* (мувати, бекати)

iah – für den Schrei des Esels; *iahen* (кричати, ревіти (про осла));

grunz – für den Laut bestimmter Tiere, besonders Schweine; *grunzen* (рохкати);

meck – für das Meckern der Ziegen; *meckern* (мекати, бекати);

mäh – für das Blöken von Schafen; *mähen* (бекати);

miau – für den Laut der Katze; *miauen* (нявкати);

muh – für das Brüllen des Rindes; *muhen* (мувати (про корову));

quiek – für den Laut der Ferkel/ Schweine; *quieken/quieksen, quietschen* (пищати, верещати);

tapp/ trapp – für das Geräusch trappelnder Schritte oder Pferdehufe;

tapern (невпевнено рухатися); *tapsen* (розм. важко ступати); *traben* (повільним темпом бігти); *trampeln* (тупати ногами); *trappeln* (тупати); *trapsen* (розм. іти важкими кроками).

wau – für das Bellen des Hundes;

wieh – für den Laut des Pferdes; *wiehern* (іржати);

Die nächste Gruppe zählt die Onomatopoeika, die von der Lautmalerei der Vögel kommen. Das sind die folgenden lautnachahmenden Wörter:

gack/gacks – für das Gackern des Haushuhns; *gackeln / gackern/ gacksen* (кудкудакати);

gluck – für das Glucken der Henne *glucken* (кудкудакати) / *glucksen* (клекотати; кудкудакати (про квочку));

kikeriki – für den Ruf des Hahns;

kuckuck – für das Rufen des Kuckucks;

krah – für das Krähen der Rabe und Krähe; *krähen* (крякати);

summ – für das Geräusch fliegender Insekten, besonders Bienen; *summen* (дзижчати, гудіти);

tirili – von Vögeln, besonders Lerchen; *tirilieren* (співати, свистіти (про птахів));

tschilp – für das Geräusch des Sperlings; *tschilpen* (цвірінчати);

tucktuck – für den Lockruf der Hühner; *tuckern* (стукати);

zilpzalp – für den Ruf der Vögel;

zirp – für feine, helle Töne, besonders einiger Vögel (Grillen und Heimchen); *zirpen* (стрекотати, цвірінчати);

zwitsch – für den Ton bestimmter Vögel; *zwitschern* (щебетати, цвірінчати);

Zuletzt sei die kleinste Gruppe der Lexik zu nennen, zu der die Onomatopoetika sowohl von der Lautmalerei der Tiere als auch der Vögel gehören. Das sind:

piep/pips – für das Piepen junger Vögel auch bestimmter Kleintiere, Mäuse; *piepen/piepsen* (пищати, цвірінчати);

quak/quack – für den Laut der Frösche oder Enten; *quaken* (квакати, крякати); *quäken* (пищати, верещати); *quackeln* (розм. базікати);

zisch – für den Laut der Gans, der Schlange; *zischen* (сичати); *zischeln* (шепотіти, шушукатися).

Es hat sich herausgestellt, dass die meisten onomatopoetischen Verben von den entsprechenden Onomatopoetika mittels des Suffixes *-(e)n* gebildet werden. Die Suffixe *-el(n)*, *-er(n)* kommen seltener vor. Von einigen Onomatopoetika lassen sich keine entsprechenden Verben bilden, zum Beispiel: *kikeriki*, *kuckuck*, *wau*, *zilpzalp*.

Es gibt eine Reihe der von den Onomatopoetika der Tiere und Vögel stammende Substantive. Sie können bestimmte Tiere, Tätigkeiten und Personen (übertragene umgangssprachliche Bedeutungen) bezeichnen. Die folgenden Tiernamen werden von den Onomatopoetika gebildet:

die Glucke – *die Henne* (квочка), *die Krähe* – *der Rabe* (ворона), *der Kuckuck* – Vogel mit braungrauem Gefieder (зозуля), *das Kücken/Küken* – junges Geflügel, kleines Kind (курча; мале дитя), *der Kuckuck* (зозуля), *der Piepvogel* – *kleiner Vogel* (мала пташка); *die Trappe* (дрохва), *die Wutz* (свиня, порося), *der Zilpzalp* – *der Singvogel* (співочий птах), *die Zirpe* (цвіркун, коник).

Onomatopoetika werden auch in der Kindersprache zur Bezeichnung der Tiere verwendet, wie z.B.:

der Kikeriki – *der Hahn* (півень), *der Quaker* – *der Frosch* (жаба), *der Piepvogel* – *kleiner Vogel* (мала пташка), *der Wauwau* – *der Hund* (собака).

Was die von den Onomatopoetika gebildeten Substantive angeht, so lassen sich einige Wortbildungswege aussondern. Es gibt die Substantive, die mithilfe der Substantivierung des Onomatopoetikumstamms gebildet sind. Sie sind also reine Lautnachahmungen verschiedener Laute, Töne und Geräusche der Tiere. Diese Substantive können männliches oder sächliches Geschlecht haben. Das sind die nächsten Beispiele:

der Piep/Pieps – feiner, hoher Pfeifton (писк, цвірінькання), *der Sums* – unnötiges Gerede (шум, галас), *das Kikeriki* – Ruf des Hahns (крик півня); *das Tirili* – das Tirili der Lerche (спів, свист жайворонка), *der Zisch* – (сичання, шипіння).

Natürlich kann man alle Verben substantivieren, weil diese Wortbildungsart als eine der charakteristischen im Deutschen gilt: *das Blöken*, *das Mähen*, *das Miauen*, *das Meckern*, *das Traben* usw.

Die Bildung der abgeleiteten Substantive mittels des Präfixes *ge-* und des Suffixes

-e (-el, -er) oder nur mit dem Präfix *ge-* ohne Suffix ist sehr produktiv. Es wird betont, dass diese Wortbildungsart eine der produktivsten sei [8, S. 90]. Das betrifft insbesondere Umgangssubstantive, die größtenteils übertragene Bedeutungen besitzen. Alle diese Substantive sind sächlichen Geschlechts. Semantisch sind sie oft synonymisch mit den substantivierten Infinitiven. Es gibt zwei Varianten dieser Ableitungen. Hier sind die Varianten mit dem Suffix und ohne Suffix möglich:

das Geblök/Geblöke, das Gemecker / Gemeckere (бурчання, скиглення), *das Gequake* (квакання; невпинне базікання), *das Gequieke/ Gequitsche* (верещання, пишання), *das Gesumm/ Gesumme* (дзижчання, шум), *das Getrappel/ Getrappel* (тупіт; тупотіння), *das Gezirp/Gezirpe* (цвірінкання, скрекотіння), *Gezisch / Gezische / Gezischel* (перешіптування, шушукання), *das Gezwitscher* (щebet, щebetання, цвірінкання).

Abgeleitete Substantive mit dem Suffix *-ei* haben meistens auch übertragene Semantik und gehören zur deutschen Umgangssprache, wie zum Beispiel:

die Gackelei/ Gackerei – fortwährendes Gackeln (кудкудакання); *die Meckerei* (бурчання, скиглення); *die Quackelei* – die Quatschelei (балаканина, дурниця); *die Zischelei* – dauerndes Zischeln (розм. перешіптування, шушукання).

Es gibt Substantive männlichen Geschlechts, die mittels des Suffixes *-er* gebildet werden:

der Meckerer – jmd., der ständig meckert; Meckerer (причеп), *der Pieper / Piepser* – feiner, hoher Pfeifton (писк, цвірінкання), *der Summer* (зумер).

Es werden auch Komposita mit der lautmalenden Komponente gebildet, die von den Onomatopoeika, Verbstämmen oder lautmalenden Substantiven stammen. Man kann die nächsten Beispiele anführen:

das Kuckucksei – Ei eines Kuckucks; Kind eines anderen Vaters (яйце зозулі; розм. дитина від іншого батька); *der Meckerfritze* – jmd., der ständig meckert; Meckerer (причеп), *Meckerliese/ Meckerziege* – weibliche Person, die ständig meckert; Meckerin (жінка, яка постійно бурчить), *die Quakente* – die Ente (качка) *der Quakfrosch* – der Frosch (жаба), *der Piepmatz* – kleiner Vogel (мала пташка), *der Summton* – summender Ton (мех. сигнал зумера), *das Trampeltier* – ungeschickter Mensch (розм. незграбна людина), *der Zischlaut* – Sibilant (шиплячий звук).

Schlussfolgerungen. Infolge der durchgeführten Erforschung der Wortbildung der Verben und Substantive, die von der Lautmalerei der Tiere und Vögel stammen, lassen sich die folgenden Schlussfolgerungen ziehen:

1. Zu Grunde der lautmalenden Wörter liegt die Nachahmung der Laute der lebendigen und unlebendigen Natur im Resultat der Umwelterkenntnis. Durch die Lautnachahmung entsteht ein Schallwort oder Onomatopoeikon. Als Wortart werden Onomatopoeika meistens oft unter den Interjektionen behandelt. Aber auch andere Wortarten enthalten Onomatopoeika, zum Beispiel, Substantive und Verben.

2. In der Linguistik gibt es keine einheitliche Meinung hinsichtlich der Onomatopoetika. Die meisten Sprachforscher zählen sie zu den Interjektionen. In dieser Erforschung wird die Auffassung derjenigen Autoren geteilt, die Onomatopoetika als eine besondere selbstständige Wortart betrachten. Infolge der historischen Entwicklung der Wörter und des Wortwandels sind Onomatopoetika für die Mehrheit der onomatopoetischen Lexik nicht feststellbar, weil ihre Abstammung verdunkelt ist.

3. Es wurden insgesamt onomatopoetische Verben und Substantive analysiert, die von 27 Onomatopoetika gebildet werden. Die Onomatopoetika bezeichnen die Laute und/oder Töne, die von den Tieren oder Vögeln ausgestossen werden. Darunter gibt es auch die Geräusche fliegender Insekten oder trappelnder Schritte oder Pferdehufe. Die Onomatopoetika sind in drei Gruppen gegliedert: a/ Onomatopoetika kommen von der Lautmalerei der Tiere; b/ sie stammen von der Lautmalerei der Vögel; c/ sie kommen von der Lautmalerei der Tiere und Vögel.

4. Die meisten Verben werden von den entsprechenden Onomatopoetika mittels des Suffixes *-en*, seltener *-eln*, *-ern* gebildet. Von einigen Onomatopoetika lassen sich keine Verben bilden.

5. Die Wortbildung der Substantive der onomatopoetischen Herkunft ist sehr unterschiedlich. Sie können von den Onomatopoetika und onomatopoetischen Verben gebildet werden. Die Substantive können bestimmte Tiere, Tätigkeiten und Personen (übertragene umgangssprachliche Bedeutungen) bezeichnen.

6. Man kann die folgenden Wortbildungsarten der Substantive nennen: Substantivierung der Onomatopoetika und Infinitive; Bildung der abgeleiteten Substantive mittels des Präfixes *ge-* und Suffixes *-e* (*-el*, *-er*) oder nur mit dem Präfix *ge-* ohne Suffix; Bildung der abgeleiteten Substantive mit dem Suffix *-ei*; Komposita mit der lautmalenden Komponente.

7. Die von den Onomatopoetika stammenden Verben und Substantive besitzen oft übertragene expressive Bedeutungen, dank denen sie zur deutschen Umgangssprache gehören.

LITERATUR

1. Bielfeldt H. H. Onomatopoetika im Sorbischen und Deutschen//*Zeitschrift für Slavistik*. 1982. N 3. S. 323-331.
2. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002. 783 S.
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim: Dudenverlag, 2011. 2112 S.
4. Hinka B. I. Lexikologie der deutschen Sprache: Vorlesungen und Seminare. Навчальний посібник для студентів-германістів. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, 2005. 220 с.

5. Ladtschenko M. Onomatopoetische Verben des Sprechens in der deutschen Umgangssprache// *Germanistik in der Ukraine*. 2011. Вип. 12. С. 109-112.
6. Ladtschenko M. Wortbildungsprozesse in der deutschen Onomatopöie// *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 101-105.
7. Ladtschenko M. Wortbildende und semantische Besonderheiten der deutschen onomatopoetischen Fortbewegungsverben//*Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 80-86.
8. Ladtschenko M. Deutsche Substantive onomatopoetischer Herkunft. *Мова та культура: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (Одеса, 20-21 листопада 2015 р.)*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2015. С. 89-92.
9. Onomatopoeitika im Deutschen und Slowakischen. <http://www.grin.com/de/e-book/208976/>
10. Гаценко І.О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: Київ, 2003. 19 с.
11. Ладченко М., Вашкі Е. Контрастивний аналіз відономатопоетичних дієслів мовлення: на матеріалі німецької та угорської мов. Ужгород: Патент, 2010. С. 298-307.
12. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Verba Dicendi: німецько-слов'янські лексичні паралелі//*Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2010. Вип. 8. С. 296-304.
13. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Слов'яно-германські семантичні універсалиї в галузі ономапоетики// *Studia Slavistica*. 2014. Вип. 14. С. 92-103.
14. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Ономапоетичні утворення як система універсалиї в індоєвропейських та угро-фінських мовах// *Acta Hungarica*, 2018. Вип. 23. С. 189-201.
15. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ: Чумацький шлях, 2005. 792 с.
16. Сколотова И. А. Глаголы, обозначающие сравнение человеческой речи с другими звуками//*Ученые зап. Горьковского пед. ин-та им. М. Горького*. 1969. Вып. 95. С. 3-10.
17. Юсип-Якимович Ю. В. Ономапоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономапоів. Ужгород: Гражда, 2007. 268 с.

УДК 811.111+81'42

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.60-67

Антоніна Марковська

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Миколаївський національний аграрний університет,

orcid.org/0000-0003-1598-7517

М. Миколаїв, Україна +38(066)4907450, markovska@mnaui.edu.ua

Ольга Саламатіна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Миколаївський національний аграрний університет,

orcid.org/0000-0002-1457-2822

М. Миколаїв, Україна +38(066)3369027, salamatina@mnaui.edu.ua

Особливості вживання стилістичних засобів різних рівнів в іншомовній публіцистиці

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних стилістичних характеристик текстів преси, в тому числі різних лексичних засобів вираження експресивності, а саме фразеологізмів та їх інновацій. Висвітлено теоретичні засади дослідження публіцистичного тексту в мовознавстві та визначено, яке експресивно-емоційне забарвлення мають у ньому фразеологізми.

Ключові слова: лексичні засоби, англomовна та німецькомовна преса, фразеологізми, газетно-публіцистичний стиль, стилістичні характеристики.

Abstract. This article is devoted to the study of the basic stylistic characteristics of various texts in the foreign press, including the texts of the interview genre, as well as various lexical means of representation the expressiveness of such texts, taking into account phraseologisms and their innovations. The theoretical principles of study of journalistic texts in linguistics are highlighted and their main stylistic characteristics are displayed. It is determined that press phraseologisms play the great expression-emotional role in the foreign journalistic texts. It is possible to define that stylistic description of phraseological units of the press is based on their expressive charge and expressive properties. It is found out that the selection of stylistic means in modern journalistic texts is also motivated by the features: standard and expression. The requirement to influence the mass reader creates such a specific feature of modern journalistic text as its expressive nature, and the requirement for the speed of information transmission and its socially importance creates such a feature as neutrality or standard. Standardization is manifested in the selection of stylistic means of different levels: lexical, morphological, syntactic, figurative, graphic,

which are typical for the texts of this type. The expressiveness of the stylistic means makes it possible to convey the emotional, connotative, and evaluative aspect of the events and facts reflected in the press in order to increase the influence on the mass reader.

Keywords: lexical means, English and German-language press, phraseologisms, newspaper journalistic style, stylistic characteristics.

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных стилистических характеристик текстов прессы, в том числе различных лексических средств выражения экспрессивности, а именно фразеологизмов и их инноваций. Освещены теоретические основы исследования публицистического текста в языкознании и определено, какую экспрессивно-эмоциональную окраску имеют в нем фразеологизмы.

Ключевые слова: лексические средства, англоязычная и немецкоязычная пресса, фразеологизмы, газетно-публицистический стиль, стилистические характеристики.

Вступ. Розгляд мови як діяльності, що супроводжується ментальними процесами та слугує засобом реалізації інтенцій індивіда, зумовлює актуальність залучення публіцистичних текстів, що сприяють поширенню соціальної інформації на масову й дистантно розташовану аудиторію і мають чітко виражену комунікативну організацію та прагматичний потенціал, до орбіти лінгвістичних досліджень, до розгляду їх структурних і стилістичних відмінностей (Г.П. Апалат [2, с. 100], А.В. Кікало [5, с. 54], В.Ю. Миронова [8, с. 9]. Не зважаючи на численні спроби дослідження текстів преси, слід констатувати недостатню увагу науковців до комунікативного та прагматичного аспектів використаних у них стилістичних засобів.

Наприклад, на вибір стилістичних мовних та немовних засобів в публіцистичному жанрі інтерв'ю впливає велика кількість суб'єктивних та об'єктивних чинників. Об'єктивними чинниками вважається комунікативний намір та прагматична настанова журналіста, який завжди виконує в інтерв'ю соціальну роль запитувача важливої інформації, комунікативний намір респондента у разі подання інформації в офіційних та напівофіційних текстах інтерв'ю, загальні особливості (імідж) видання, в якому надруковано текст інтерв'ю, тематичний напрям тексту тощо [1, с. 93]. Суб'єктивними чинниками у виборі мовних засобів виступають передусім індивідуальні риси всіх учасників комунікативної ситуації інтерв'ю.

Матеріал і методи проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугують вилучені шляхом суцільного добору 500 текстів англomовної та німецькомовної преси. У дослідженні використано такі методи та прийоми аналізу у комплексному поєднанні: метод лінгвістичного спостереження дав змогу окреслити риси публіцистичного стилю в цілому, визначити особливості стилістичних засобів, вжитих у окремих

досліджуваних текстах преси, а також надати характеристику складників їх прагматики; метод фразеологічної ідентифікації – для виявлення фразеологічності того чи іншого стійкого словесного комплексу, вжитого у публіцистичному тексті; контекстно-ситуативний та прагмасемантичний методи аналізу мовленнєвих актів сприяли виокремленню мовленнєвих стратегій і тактик авторів текстів преси.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. Актуальність статті визначається загальною антропоцентричною та функціонально-прагматичною орієнтацією на виявлення стилістичних і структурно-семантичних параметрів організації текстів в англomовній та німецькомовній пресі. Попри наявність різноаспектних досліджень окремих особливостей текстів преси в низці лінгвістичних традицій у загальному мовознавстві й дотепер залишається нерозв'язаною проблема комплексного лінгвістичного дослідження іншомовного публіцистичного тексту.

Мета статті – визначити особливості вживання стилістичних засобів різних рівнів в іншомовній публіцистиці на прикладі текстів інтерв'ю англomовної та німецькомовної преси.

Стаття присвячена дослідженню основних стилістичних характеристик різних текстів преси, в тому числі жанра інтерв'ю, а також різних лексичних засобів вираження експресивності таких текстів, враховуючи фразеологізми та їх інновації.

Завдання дослідження – висвітлити теоретичні засади вивчення публіцистичних текстів в мовознавстві та виділити їх основні стилістичні характеристики.

Відомо, що мовна та немовна інформація публіцистичного тексту зорієнтована на соціального адресата. Саме це допомогло визначити його загальну класифікаційну рису – вторинність, належність до відкладеної комунікації, оскільки автор є віддаленим у часі та просторі відносно масового адресата (читача). Виходячи з цього, в публіцистичному тексті автори кодують інформацію засобами, які вони вважають найбільш пристосованими до соціально-типологічних та психолого-особистісних характеристик потенційного соціального адресата текстів – читача [9, с. 123].

Добір стилістичних засобів у сучасних публіцистичних текстах мотивується також властивими їм рисами – стандартом та експресією.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців показали, що існує низка функцій, притаманних публіцистиці взагалі: інформативна, просвітницька, популяризаторська, виховна, організаторська, аналітико-критична, гедоністична (розважальна) тощо. Однак основними її функціями, що вбирають у себе всі вище перелічені функції та найбільш безпосередньо виражаються у стилістиці мовлення, вчені називають інформативну та прагматичну, або функцію впливу на масового адресата (читача) [14, S. 120].

Специфіка інформативної функції, що виконує публіцистичний текст, і яку можна визначити як денотативну, полягає у тому, що, по-перше, інформація у цій сфері суспільної діяльності адресується не вузькому колу спеціалістів, як, наприклад, у сфері науки, а широким масам, усім носіям мови; по-друге, тут необхідна швидкість передачі інформації, що не є необхідним, наприклад, в офіційно-діловому стилі [16, S. 116].

Інформативна функція текстів преси втілюється у тих особливостях публіцистичного стилю, що пов'язані з виявом інтелектуальності мовлення. Такими стильовими рисами вважаються:

- 1) підкреслена документально-фактологічна точність викладення;
- 2) стриманість, деяка офіційність або «нейтральність», що підкреслюють значимість фактів, інформації;
- 3) певна узагальненість і понятійність викладення як підсумок аналітичності та фактографічності (нерідко разом із образною конкретністю вираження);
- 4) аргументованість викладеного [4, с. 82] тощо.

Особливий характер має і функція впливу, яку визначають як прагматичну: якщо у науковому стилі автор лише апелює до розуму адресата, аргументує будь-які положення за допомогою логічних доводів або точних розрахунків, то публіцист запевняє шляхом емоційного впливу на читача і тому в явній формі виражає своє ставлення до повідомлюваного. Дуже важливим є також те, що це ставлення не завжди є суто індивідуальним, – воно, зазвичай, є вираженням думки певної соціальної групи, що адресоване масам [6, с. 160]. Наприклад, назва німецькомовного публіцистичного тексту *“Nationalpark Eifel – Chance der Region”* / «Національний парк Айфель – шанс регіону» (Live) повністю передає основну думку спільноти щодо доцільності відкриття у регіоні національного парку і приваблення туди туристів.

Отже, вимога здійснення впливу на масового читача створює таку специфічну особливість сучасного публіцистичного тексту, як його експресивний характер, а вимога швидкості передачі інформації, причому суспільно важливої, – таку його рису, як нейтральність або стандарт.

Звісно, що стандарт зумовлює типовість організації публіцистичного тексту на різних рівнях (лексико-граматичному, стилістичному, структурному), а експресивність називають важливим чинником реалізації його прагматичної функції, оскільки експресивні риси є допоміжними у здійсненні комунікативних намірів та прагматичної настанови автора. Реалізація прагматичної мети автора текстів преси спрощується за рахунок максимально вираженої прагматичної функції знаків усіх рівнів, властивої публіцистичним текстам масової комунікації загалом ([13, с. 210].

Стандартизованість виявляється у доборі стилістичних засобів різних рівнів – лексичних, морфологічних, синтаксичних, фігур, графічних, графіко-фонетичних, які є характерними для текстів цього типу. Експресивність стилістичних засобів дозволяє передати емоційний,

конотативний, оцінний аспект відображених у текстах преси подій та фактів [11, с. 145].

Під експресивністю публіцистичного тексту розуміють усі застосовані мовні засоби, що дозволяють виразно уявити його зміст та ставлення до нього автора, аби посилити вплив на адресата [7, с. 179]. Дійсно, оскільки тексти преси адресовані широкій аудиторії, автор стоїть перед необхідністю зацікавити читача не лише темою виступу, але і його мовною формою. З цим пов'язують різний ступінь експресивного забарвлення мовлення, що включає у себе доволі тонкі оцінні відтінки, які супроводжують мовлення, роблять його виразним. Експресія незмінно супроводжується ускладненнями та розширеннями змістової структури слова і речення [12, с. 12].

Узагальнюючий відносно функціональності та емоційності зміст терміну «експресія» Т.Г. Винокур вважає зручним, оскільки у висловлюванні ці дві ознаки найчастіше виявляються поєднаними одна з одною. На думку лінгвіста, злиття різних за виникненням експресивних елементів, що формують стилістичне значення, – це не уподібнення їх один одному, не втрата ними власних диференційних ознак, а вирівнювання їх функцій на комунікативній лінії узусу, коли і ті, й інші поєднуються для створення виразного ефекту висловлювання – його експресії [3, с. 57].

Розглянемо комунікативно-прагматичні особливості стилістичних засобів різних рівнів, вжитих у текстах іншомовної преси.

Стилістично нейтральні лексичні засоби складають стандартизований словник публіцистичних текстів та виступають денотатом соціально важливих реалій.

Експресивні лексичні засоби створюють позитивний або негативний експресивний ефект. Лексичні засоби преси відносяться переважно до загальноживаної лексики, оскільки публіцистичні тексти розраховані на широке коло читачів, а тому мають бути пристосованими до перцептивних здібностей якомога більшої кількості потенційних адресатів [1, с. 95].

Фразеологізми у пресі дають можливість розв'язати одне із головних завдань цього стилю мови – поєднати максимальний рівень інформативності з емоційною наповненістю, експресивністю вислову. Дослідження особливостей функціонування фразеології преси відкриває шлях до вивчення особливостей реалізації оцінних тактик, спрямованих на досягнення основних цілей газетно-публіцистичного стилю, що дає можливість зрозуміти як прагматичні умови, так і прагматичний механізм успішності інформування.

Одним із уживаних у текстах сучасної преси експресивних лексичних засобів є терміни з відповідної теми або предмету. Вживання термінів зазвичай сприяє успішній реалізації інформативного комунікативного наміру та прагматичної настанови автора публіцистичному тексті, оскільки вони знімають необхідність

перифрастичного тлумачення соціальних реалій та явищ, лаконізують комунікацію за рахунок прямої, експліцитної номінації фактів та феноменів. Вибір термінів зумовлений загальною тематичною спрямованістю тексту, професійною компетенцією автора та його зорієнтованістю на частково підготовленого до сприйняття цього тексту соціального адресата – читача. До речі, медичні терміни у сучасній періодиці часто вживаються метафорично й є важливим засобом підвищення експресивності текстів різних жанрів преси [15, с. 687].

Історизми, наприклад, є одним із експресивних засобів, властивих текстам англomовної преси. Наведемо приклад з репліки інтерв'ю:

You have said that if you were alive during the Third Reich, you might have found yourself in prison. Why? (Newsweek)

Згадка в поданому уривку інтерв'ю про Третій Рейх сприяє виклику сильних негативних емоцій у читача, чого і вимагає автор.

Ще однією особливістю фразеологічної номінації у пресі є те, що тексти інтерв'ю виконують роль розповсюджувача нової інформації, у тому числі фразеологічних неологізмів. Газети, журнали, Інтернет-видання стають найбільш чутливими регістраторами нових тенденцій у мові, в тому числі й появи фразеологічних інновацій. Наведемо приклад, фразеологічної інновації з мови відомих політиків: *Und das ist gut so* – пішла від Клауса Воверайта (соціал-демократична партія), бургомістра Берліна, який ужив це висловлювання у своєму першому інтерв'ю (після того, як офіційно оголосив, що він гомосексуаліст): *“Und das ist gut so”*:

“Doch spätestens nach der Wahl wird die nächste Gesundheitsreform kommen. Und das ist auch gut so” (Tagesspiegel).

Перефразування крилатого вислову з драми «Гамлет» В. Шекспіра – *Etwas ist faul im Staate Dänemark*, який має іронічне забарвлення зі значенням «тут щось негаразд».

Etwas ist faul in diesem Staat – der auch Dänemark heißen könnte (Die Zeit).

Автори іншомовної преси лаконізують тексти за рахунок аббревіатур, вживання яких дозволяє скоротити термінологічні лексичні одиниці та сприяє більшій інформативності текстів. Важливу комунікативну роль у текстах сучасної преси відіграють топоніми, які надають додаткову логодейктичну інформацію і підвищують вірогідність успішної комунікації інформації публіцистичного тексту.

Стилістичними засобами морфологічного рівня є особливості вживання частин мови або їх граматичних категорій з метою набуття певного комунікативного або прагматичного ефекту [17, с. 184]. Прикметники та прислівники виступають одним із найуживаніших засобів надання текстам інтерв'ю іншомовної преси експресивності. Часові категорії дійсного способу дієслів вживаються з метою максимального відтворення реального аспекту зображуваної ситуації або події [10, с. 110].

Синтактико-стилістичні засоби вживаються у текстах преси з метою успішної комунікації на рівні синтаксичної організації [1, с. 98]. Одним із розповсюджених синтаксичних засобів реалізації іншомовних публіцистичних текстів є еліптичні речення. Вони дозволяють їх лаконізувати та сприяють підвищенню їх інформативності.

Уживання засобу прямої мови у публіцистичних текстах свідчить про їх вторинність. Пряма мова є типовим синтактико-стилістичним засобом, який підвищує загальну інформативність тексту в пресі та вірогідність комунікованої інформації за рахунок її незмінюваності [10, с. 120]. Непряма мова традиційно використовується для створення ефекту інформативно насиченої комунікації.

Висновки. Отже, вибір стилістичних засобів різних рівнів здійснюється авторами текстів в сучасній іншомовній пресі згідно з їх комунікативними намірами та прагматичною настановою. Вибір лексичних засобів пов'язаний з реалізацією у публіцистичних текстах стандарту та експресії, а також мовної економії шляхом лаконізації, метафоризації тексту; створення ефекту дейктичного занурення, підвищеної уваги тощо. Як показують здобутки вивчення панорами критики дослідження, ми дійшли висновку, що фразеологізми використовуються у пресі як постійний «робочий» матеріал. Чим більше застосовують фразеологізми у пресі, тим яскравіше матеріал та ефектніше вплив на читача. Морфологічні засоби також надають текстам сучасної іншомовної преси специфічної жанрово-стилістичної забарвленості. Експресивний синтаксис виявляється у використанні засобів задля створення експресивно насиченого тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Отбор языковых средств и вопросы стиля / В.Г. Адмони, Т.И. Сильман // *Вопросы языкознания*. – 1994. – № 4. – С. 93–100.
2. Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Апалат Ганна Павлівна. – К., 2002. – 203 с.
3. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц / Винокур Т. Г. – М.: Наука, 1980. – 237 с.
4. Девкин В. Д. Диалог: немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / Девкин В. Д. – М.: Высшая школа, 2001. – 159 с.
5. Кікало А. В. Комунікативно-прагматичні особливості спортивного тексту французької преси : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Кікало Анжеліка Василівна. – Ужгород, 1995. – 154 с.
6. Крылова О. А. Лингвистическая стилистика / Крылова О. А. – М. : Высшая школа, 2006. – 319 с.

7. Маслова В. А. Параметры экспрессивности текста / В. А. Маслова // *Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности.* – Минск: ТетраСистемс, 1991. – С. 179–204.
8. Миронова В. Ю. Лингвистическая характеристика речевого жанра научно-технического реферата (на материале немецких научно-технических реферативных журналов) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В. Ю. Миронова. – М., 1975. – 20, [1] с.
9. Островська О.М. Лінгвостилістичні засоби оцінки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Островська Олександра Миколаївна. – Львів, 2001. – 176 с.
10. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Почепцов Г.Г. – М. : “Рефл-бук”, К.: “Ваклер”, 1999. – 352 с.
11. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові / Приходько Г.І. – Запоріжжя : Запорізьк. держ. ун-т. – 2001. – 361 с.
12. Солганик Г.Я. Выразительные ресурсы лексики публицистики / Г.Я. Солганик // *Поэтика публицистики.* – М., 1990. – С.10–20.
13. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови / Чабаненко В. А. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.
14. Fleischer W. *Stilistik der Deutschen Gegenwartssprache* / Fleischer W., Michel G., Starke G. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern : Peter Lang, 1996. – 341 S.
15. Kronrod A. Accessibility theory and referring expressions in newspaper headlines / A. Kronrod, O. Engel // *Journal of Pragmatics.* – 2001. – Vol. 33, № 5. – P. 683–699.
16. Seidler H. *Allgemeine Stilistik* / Seidler H. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. – 359 S.
17. Turner G. W. *Stylistics* – Harmondsworth / Turner G. W. – H.: Penguin books LTD, 1975. – 256 p.

Оксана Мигалець
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
orcid.org/0000-0003-0594-3158
м. Ужгород, Україна, +38(050) 917 40 02, myhalets.oksana@gmail.com

**Комунікативний конфлікт як складова лексико-семантичної групи
«Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах**

Анотація. Стаття присвячена зіставному дослідженню лексико-семантичних особливостей лексики на позначення комунікативного конфлікту як складової лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах. Дослідження базується на поєднанні лінгвістичних методів дослідження з формалізованим аналізом лексичної семантики в зв'язку з необхідністю різнобічного підходу до досліджуваної проблеми, яка з лінгвістичної точки зору представляє особливий інтерес. Виявлено якісні та кількісні характеристики, спільні й відмінні риси тематичної групи в українській та англійській мовах та встановлено структурні компоненти комунікативного конфлікту, а також основні фактори виникнення непорозумінь, в основі яких лежать лінгвальні та екстралінгвальні чинники.

Ключові слова: комунікативний конфлікт, конфліктні дії, лексико-семантична група, формалізований аналіз, лексична семантика, якісні та кількісні характеристики, спільні й відмінні риси.

Abstract. The present paper deals with the comparative study of the lexico-semantic peculiarities of the communicative conflict lexis as a constituent part of the lexico-semantic group «Conflict actions» in Modern Ukrainian and English. The investigation is based on combining linguistic methods of research with the formalized analysis of lexical semantics due to the necessity of the multilateral approach to the under study problem which from a linguistic point of view is of special interest. Qualitative and quantitative characteristics as well as common and distinctive features of the investigated thematic group in Ukrainian and English have been revealed. The structural components of the communicative conflict, main factors of misunderstandings based on lingual and extralingual factors have been established. While comparing the system and structural organization of the thematic group in the languages under study, differences in quantitative characteristics over qualitative values prevail. The comparative analysis has shown that forms and means of communicative conflict realization partly coincide in Ukrainian and English. Moreover, in both languages the cause

of quarrels, disputes and arguments lies in wrong organization of communication, the lack of feedback and mutual understanding, too brutal behavior and position, the lack of flexibility and tactics. It is a verbal manifestation of conflict actions, which indicates a significant communicative-pragmatic potential of the lexical units under study.

Keywords: communicative conflict, conflict actions, lexico-semantic group, formalized analysis, lexical semantics, qualitative and quantitative characteristics, common and distinctive features.

Вступ. Життя людини ґрунтується на живому, завжди неповторному спілкуванні, в якому беруть участь індивіди з різним внутрішнім та зовнішнім світом, звичками та уподобаннями, бажаннями й намірами. Людина використовує мову як засіб комунікації для того, щоб доносити певну інформацію, вести діалог, розв'язувати спірні питання, висловлювати свої бажання, думки, ідеї, почуття, оцінювати дії та поведінку інших тощо.

Уміння правильно спілкуватися є показником інтелектуального рівня особистості, від якого залежить успіх будь-якої справи. Умовою ефективної комунікації є бажання учасників комунікації спілкуватися, знаходити спільну мову, співпереживати та підтримувати один одного. Непорозуміння, неправильні тлумачення слів, їхніх значень, вимови, як і міміки, жестів, поведінки, усе це призводить до неправильного спілкування [9, с. 7], яке, в свою чергу, є причиною *комунікативного конфлікту*.

Зважаючи на багатофункціональність *комунікативного конфлікту*, все більше науковців присвячують свої дослідження вивченню його лінгвістичної сутності [Ф. С. Бацевич, М. М. Гавриш, В. С. Третьякова]. В контексті динамічних характеристик цей феномен вивчався І. І. Гулаковою, Л. М. Цоєм. Конфліктний дискурс, а в його межах протікання *комунікативного конфлікту*, дисгармонійна комунікація вивчалися в роботах Н. А. Білоус, Б. Ю. Городецького, О. П. Єрмакової, К. Ф. Сєдова. Комунікативні невдачі та мовні конфлікти, що виникають у міжкультурному спілкуванні, досліджувалися в роботах зарубіжних учених G. Hofstede, E. Hall, В. Moormann-Kimáková та ін.

Особливості перебігу мовного конфлікту розглядалися на основі художніх текстів [І. І. Гулакова], текстів усного публічного дискурсу [Т. О. Воронцова], текстів міжособистісного спілкування [В. В. Борисевич].

Метою статті є комплексне дослідження дієслів на позначення *комунікативного конфлікту* як складової лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах.

Поставлена мета конкретизується в наступних **завданнях**: 1) виявити специфіку мовних засобів на позначення дій, пов'язаних з *комунікативним конфліктом*, в сучасних українській та англійській мовах; 2) виділити якісні та кількісні характеристики, спільні й відмінні риси досліджуваних мовних одиниць.

Актуальність роботи визначається важливістю вивчення *комунікативного конфлікту* як власне лінгвістичного універсального комунікативного явища й складової лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом аналізу служать дієслова на позначення *конфліктних дій*, зібрані шляхом суцільного аналізу Словника української мови в 11-ти томах та Великого Оксфордського словника в 20-ти томах.

Дослідження мовних одиниць в сучасних українській та англійській мовах проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики, що базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів до однієї частини мови – дієслова (детальніше, щодо методики роботи див. [7]).

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки вивченням законів комунікації людей, організації засобів мовного коду, впливу на засоби мови різноманітних чинників, займається комунікативна лінгвістика, то одним з її основних завдань є дослідження взаємовідносин між індивідами в *конфліктних* ситуаціях та неконфліктному спілкуванні.

У комунікативній лінгвістиці *конфлікт* вважається причиною комунікативних невдач і характеризується «не стільки нерозумінням повідомлення адресата, скільки неузгодженістю намірів співрозмовників, зіткненням їхніх інтересів, розбіжністю в поглядах. При цьому *комунікативний конфлікт* не завжди буває неуспішним і передбачає розвиток комунікативної події, що може завершитися як конфронтаційним вибухом, так і комунікативним успіхом для одного з комунікантів та навіть комунікативним компромісом» [4].

У межах комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевич виділяє *конфлікт комунікативний* – зіставлення комунікативних стратегій адресанта і адресата, яке унеможливує спілкування [1, с. 330].

В. С. Третьякова визначає *мовний конфлікт* як структуру, необхідними компонентами якої є: учасники конфліктної ситуації, чий інтереси суперечать; зіткнення (поглядів, точок зору, цілей, позицій); шкода (наслідки), яку наносять мовними діями учасника [8, с. 143]. *Мовний конфлікт* має місце тоді, коли одна зі сторін на шкоду іншій свідомо і активно здійснює мовні дії, які можуть виражатися негативними засобами мови. Такі дії адресанта визначають мовну поведінку адресата, який усвідомлюючи, що зазначені мовні дії спрямовані проти його інтересів, робить відповідні мовні дії проти свого співрозмовника, висловлюючи ставлення до предмета мовлення або адресата. Ця інтеракція і є *мовним конфліктом* [8, с. 138].

Психолінгвіст К. Ф. Седов розглядає *комунікативний конфлікт* як мовне зіткнення, засноване на агресії, що виражається мовними засобами. В

основі цього *конфлікту* лежить прагнення одного або обох учасників спілкування зняти психологічну напругу за рахунок співрозмовника [5, с. 148].

Отже, основними компонентами *комунікативного конфлікту* є: комуніканти, їхні мовні дії та результат їхньої розмови. Причиною ж являються протиріччя комунікативних цілей та ролей як адресанта, так і адресата.

Серед факторів, що сприяють виникненню та збільшенню напруги в спілкуванні М. В. Меткин виділяє наступні дії: перебивання партнера; приниження, негативна оцінка його особистості; підкреслення різниці між собою і партнером; применшення вкладу партнера в спільну справу і перебільшення свого; уникнення просторової близькості і зорового контакту зі співрозмовником; звинувачення, погрози, покарання; применшення проблеми [6, с. 38].

Виходить, що конфлікти в спілкуванні створюють самі індивіди, а, отже, вони самі можуть посприяти їхньому усуненню, припиненню чи навіть уникненню, проявивши інтерес до проблем партнера, надавши йому/їй можливість виговоритися та висловити думку, підкресливши його/її значущість в своїх очах, визнавши свою неправоту, використавши техніку співчуття і психологічної підтримки, запропонувавши спільний пошук виходу з ситуації, що виникла тощо.

Проте вирішення цього, на перший погляд, простого завдання ускладнюється реакцією індивіда на *комунікативні конфлікти*, оскільки відображення конфліктної ситуації в очах комунікантів рідко відповідає дійсності. Учасники цього дійства майже ніколи не усвідомлюють, чи не бажають усвідомлювати предмет та об'єкт ситуації, що виникла, а це, в свою чергу, може призвести до психологічного конфлікту, а тому у більшості випадків *комунікативний конфлікт* залишається нерозв'язаним.

Визначення виключно структурних компонентів *комунікативного конфлікту* не дозволяє всебічно дослідити цей феномен, який з лінгвістичної точки зору доцільно розглядати як складову лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*».

Лексичні одиниці на позначення *комунікативного конфлікту* в складі ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасній українській мові представлено 42 дієсловами (43%), а в англійській – 56 (57%).

Виділений нами лексичний склад тематичної групи в українській мові містить наступні дієслова, що об'єктивують ідею *комунікативного конфлікту*: *вагуватися, вадитися, гарикатися, гризтися, зазмагатися, засперечатися, заспорити, зводиться, змагатися, колотиться, насперечатися, назмагатися, перегризатися, передиратися, перекорюватися, перемовлятися, перечити, перечитися, пертися, погриматися, подряпатися, позмагатися, попередирати, порізнитися, посваритися, посперечатися, поспорити, правуватися, просперечатися, протестувати, різатися, розмахатися, сваритися, скозуватися,*

сперечатися, спинчатися, спорити, справуватися, стинатися, суперечити, суперечитися, торгуватися.

Серед досліджуваної групи виділяємо мовні одиниці *подряпатися, порізнитися, посваритися, різатися, сваритися*, об'єднуючою семантикою яких є вербальний вияв *конфліктних дій* як на ґрунті «побутових» непорозумінь, так і в сфері професійної діяльності людини (*посваритися з ким-небудь; вступити в сварку з ким-небудь; темпераментно сперечатися один з одним*). Такі зіткнення, маючи тимчасову дію, втілені в формулі «все проходить» та пов'язані перш за все із проявами незадоволення чийх-небудь людських або професійних якостей.

Комунікативні конфлікти, які виникають на фоні сильного бажання людини довести свою правоту протилежній стороні, виражаються за допомогою дієслів *змагатися, позмагатися, правуватися*.

До складу тематичної групи «*комунікативного конфлікту*» в сучасній англійській мові входять дієслова *to answer, to argue, to beat, to bespeak, to brawl, to check, to clamour, to contend, to contest, to contradict, to controvert, to counter, to counter-argue, to debate, to deprecate, to determine, to disagree, to dispute, to encounter, to expostulate, to gainsay, to fray, to hassle, to infight, to jar, to judge, to nose, to object, to oppose, to polemize, to present, to protest, to quarrel, to quibble, to rap, to reargue, to reason, to recriminate, to redargue, to redispute, to retort, to row, to scrap, to scrimmage, to shock, to spar, to spat, to split, to squabble, to tax, to thwart, to threap, to threaten, to toil, to vary, to wrangle*.

Усередині цієї групи можлива диференціація лексем відповідно до змісту диференціальної семи в їхніх значеннях. Так, найбільш нейтральними номінаціями сварки та спору виступають лексеми *to argue, to contend, to contest, to controvert, to counter, to counter-argue, to debate, to disagree, to dispute, to encounter, to expostulate, to polemize, to quibble, to reargue, to reason, to redargue, to recriminate, to quarrel, to threap*.

Галасливі сварки і суперечки, які доходять часом до бійки, номінуються лексичними одиницями *to beat, to row, to brawl, to spar, to fray, to scrap, to fight, to infight, to clamour, to wrangle*.

Комунікативні конфлікти в громадських місцях із залученням багатьох учасників виражаються за допомогою дієслів *to scrimmage* та *to brawl*. Лексема *to hassle* об'єктивує тривалі сварки, дієслово *to jar* характеризує сварку, викликану незгодою (дисгармонією), мовні одиниці *to spat* та *to squabble* позначають дрібні, порожні суперечки, а слова *to moot, to expostulate, to plead* розкривають *комунікативні конфлікти*, пов'язані із судовою тяганиною.

Вербальний вияв зневаги, погрози, зверхності, осуду передають лексичні одиниці (*to split, to rap, to nose, to retort, to threaten*), щоб проголосити кого-небудь грішним, небезпечним, нечестивим, лжесвідчити (*to determine, to judge, to rap, to bespeak, to protest*), дати свідчення проти

кого-небудь, звинувачувати в чому-небудь (*to rap, to tax, to shock*), не погоджуватися з ким-небудь (*to split, to vary, to threap, to jar*), заперечувати що-небудь, перечити кому-небудь, протестувати (*to object, to protest*), висловлювати догану, задавати прочухана, дорікати, суворо контролювати (*to check*) тощо. Досліджувані мовні одиниці відображають широкий діапазон розгортання як фізичного, так і морального комунікативного конфлікту.

При зіставленні тематичних груп переконуємося, що мовні одиниці в українській мові поступаються за кількістю відповідним в англійській, що зумовлено схильністю дієслів української мови до меншої диференціації лексем. Однак, серед мовного матеріалу знаходимо і семантично тотожні лексеми: *сперечатися, спинчатися, суперечитися – to argue, to quarrel, to wrangle; перечити, суперечити – to counter, to contradict, to thwart; протестувати – to deprecate, to object, to protest; сваритися, посваритися, вадитися – to split, to squabble; занепечувати – to gainsay; подряпатися, різатися, стинатися – to beat, to scrap; позмагатися – to contend, to contest*. Семантична наповненість у цих парах в українській та англійській мовах є надзвичайно різною. Наприклад, у формулах тлумачення дієслова *сперечатися* в українській мові виділяємо 7 сем, тоді як у його англійського відповідника *to argue* – 25.

Семантика мовних одиниць *сперечатися, спинчатися, суперечитися* повністю збігається і розкривається шляхом указівки на ведення активної суперечки, опору, заперечення (*вести суперечку, доводячи що-небудь; заперечувати проти чого-небудь, не давати своєї згоди на щось; чинити опір чому-небудь; противитися; суперничати*). Досліджувані дієслова вживаються також для відстоювання свого права та вираження принциповості й наполегливості (*відстоювати своє право на що-небудь, на володіння чимсь; не поступатися перед ким-, чим-небудь якимись якостями, властивостям*).

Лексична одиниця *to argue* характеризується семантичною ознакою – завзято, наполегливо, уперто, подекуди навіть агресивно відстоювати чи захищати кого-, що-небудь, підтримувати людину, певну думку, точку зору, правду, честь, гідність: *to maintain, by adducing reasons, the proposition or opinion that*. Указане дієслово містить також семантику на позначення звинувачення, засудження, доведення вини кого-небудь, притягування до відповідальності (*to make good an accusation against, prove wrong or guilty, convict; to accuse, impeach, arraign, find fault with*), висування заперечення, сперечання (*to reason in opposition, raise objections, contend, dispute*).

Дієслово *to wrangle* виражає *конфліктні дії* шляхом вербальних проявів незгоди, незадоволення, невідповідності чому-н, оскарження, жвавого та шумного сперечання (*to dispute angrily, to argue noisily or vehemently, to engage in controversy, to dispute or discuss publicly as at a university, for or against a thesis, to utter wranglingly, to argue out of a possession*).

Мовна одиниця *to quarrel* характеризує окремі складові комунікативного конфлікту, серед яких особливо виділяються: оспорювати що-небудь, заперечувати, протестувати (*to raise a complaint, protest, or objection; to dispute, call in question, object to (an act, word)*), сперечатися, розривати дружні стосунки та навіть ставати ворогами (*to contend violently, fall out, break off friendly relations, become inimical or hostile*), пред'являти претензію, вимогу, домагатися чого-небудь (*to claim contentiously*) висловлювати догану, гнівно докоряти, сварити, критикувати, засуджувати кого-небудь (*to find fault with (a person); to reprove angrily*).

Семантичний аналіз лексичних одиниць показав, що лексика на позначення комунікативного конфлікту піддається регулюванню з боку індивіда, перебудовуючись разом зі зміною людських відносин, умов життя, устроїв та життєвих ситуацій. Таким чином, суперечку розглядаємо як одну із форм комунікативного конфлікту, що виникає між подружжям, друзями, родичами в боротьбі за право власності, різними гілками влади в боротьбі за владу тощо. Отже, семантика мовних одиниць чітко відображає зміни, що відбуваються в житті людини та суспільства.

Цікавою видається пара лексем *подряпатися, різатися, стинатися, to beat, to scrap*, яка на перший погляд нічого спільного з комунікативним конфліктом не має, а відноситься до військового конфлікту (*побитися один з одним; боротися, битися холодною зброєю; битися зі зброєю в руках; брати участь у битві, вступати з боротьбу; to exchange blows, fight; to strike with heavy blows or discharges of missiles; to batter, bombard; to fight, box; to box with (an opponent)*), але її семантика все ж пов'язана з позначенням вербального конфлікту за допомогою значень *посваритися один з одним; темпераментно сперечатися один з одним; вступати у суперечку, сварку; to debate, discuss; reason about, argue; to quarrel, squabble; to engage in heated argument or angry dispute*.

Специфічними ознаками прояву комунікативного конфлікту в англійській мові відзначається лексема *to determine*, оскільки, вступаючи у зв'язки з лексичними одиницями, що характеризуються виключно негативною конотацією, серед її лексичних значень знаходимо такі, що мають зовсім протилежне значення, передаючи припинення, завершення, вирішення суперечки, сварки, дискусії, полеміки, укладення угоди, прийняття рішення (*to bring to an end a dispute, controversy, or doubtful matter; to conclude, settle, decide, fix*).

Водночас в українській мові, серед досліджуваного мовного матеріалу вирізняємо дієслово *торгуватися*, яке поєднує в собі як негативну, так і позитивну конотацію, позаяк добитися взаємних поступок вдається саме через сперечання з ким-небудь (*сперечатися, домагаючись поступок собі в чомусь або поступаючись комусь чим-небудь*).

Таким чином, мовні одиниці *to determine* та *торгуватися* наближують лексико-семантичну групу «Конфліктні дії» до семантично близьких і віддалених груп лексики української та англійської мов.

У сучасній українській мові лексема *поперегризати* характеризується особливою ознакою – здатністю вживатися у виразах: *поперегризати горлянки*: а) *пересваритися між собою за що-небудь*; б) *уживається як погроза якійсь кількості осіб*. Саме завдяки цьому значенню цю мовну одиницю відносимо до дієслів на позначення *комунікативних конфліктів*.

Отже, в межах лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах мовні одиниці на позначення *комунікативного конфлікту* виявляються, в першу чергу, шляхом вираження негативних дій та ставлення людини до людини, індивіда до групи та навпаки, групи до групи. Вербальне вираження незадоволення часто виникає на ґрунті непорозуміння, заздрощів, ревнощів, не бажання допомогти іншому, непримирення з думками опонента, бажанням досягти чого-небудь, переступаючи через інших. Однак, зі сварками, суперечками, сперечаннями слід бути обачливими, щоб вони не стали основними причинами *міжособистісних конфліктів* – природною агресивністю, без якої людина не може існувати, оскільки саме це є першопричиною розладів нервової системи та несе непоправні наслідки. Проте варто відмітити, що інколи саме відкриті зіткнення опонентів, такі як суперечка, сварка, сперечання, являються неминучими та до певної міри необхідними, що є першим кроком до досягнення мети, вирішення чи розв'язання спірних питань, примирення.

Зіставне дослідження лексики на позначення *комунікативного конфлікту* як складової лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» дало змогу виявити специфіку мовних засобів через словесне вираження комунікантів у системах української та англійської мов. Виникнення такого роду конфлікту ґрунтується на порушенні організації спілкування, відсутності зворотного зв'язку, причиною чого може бути надто жорстока позиція, відсутність гнучкості і тактики, взаєморозуміння і т.п. Саме вербальний прояв *конфліктних дій* свідчить про значний комунікативно-прагматичний потенціал досліджуваних мовних одиниць.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо в комплексному дослідженні інших груп лексики як складових лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Вид. центр «Академія», 2004. 344с.
2. Білодід І. К. *Словник української мови*. Т. 1–11. Київ: Наукова думка, 1970-1980.

3. Воронцова Т. А. Речевая агрессия: вторжение в коммуникативное пространство. Ижевск: Издательский дом «Удмуртский университет», 2006. 252с.
4. Гавриш М. М. Основи комунікативної лінгвістики. 2015. http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0910&T=06&lng=1&st=0
5. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолінгвістики. М.: «Лабиринт», 2001. 304с.
6. Меткин М. В. Конфліктологія. Санкт-Петербург, 2001. 87с.
7. Мигалець О. І. *Лексико-семантична група «Конфліктні дії»: системно-структурний підхід (на матеріалі української та англійської мов)*: дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Ужгород, 2019. 401с.
8. Третьякова В. С. «Конфликт в лингвистических категориях». *Юрислингвистика-10: Лингвоконфликтология и юриспруденция* (2010): 138-146.
9. Фабіан М. П. «Miscommunication across cultures: topical issues». *Сучасні дослідження з іноземної філології* 16 (2018): 7-14.
10. Hofstede, G. *Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. 596p.
11. Moormann-Kimáková, B. *Language-related Conflicts in Multinational and Multiethnic Settings: Success and Failure of Language Regimes*. Berlin, Germany: Springer VS, 2016. 282p.
12. Simpson, John, and Edmund Weiner, ed. *Oxford English Dictionary*. Vol. 1–20. Canada: Oxford University Press, 1989.

УДК 81'272

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.76-88

Ірина Міщинська

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Хмельницької Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
orcid.org/0000-0002-5232-4811
м. Хмельницький, Україна, 0931533032, mischynska@ukr.net*

Мовленнєві ситуації англомовного ділового дискурсу

Анотація. У статті здійснено аналіз мовленнєвих ситуацій як одиниць комунікативної компетенції, розглянуті ознаки мовленнєвих ситуацій. Проаналізовані підходи до ділового дискурсу в науковій літературі. Визначені особливості ділового дискурсу з точки зору дискурсивного аналізу. Наведено

характеристику мовленнєвих ситуацій англomовного ділового дискурсу. Визначені мовні засоби, які є ефективними в створенні когнітивних образів, які сприяють досягненню комунікативної мети мовленнєвих ситуацій, а саме: професійна термінологія, професійний жаргон, професійний сленг, застосуванням кліше, метафор в різних видах текстів.

Ключові слова: комунікативна компетенція, економічний дискурс, бізнес-дискурс, професійна термінологія, мовні засоби, професійний жаргон.

Abstract. The article presents the analysis of communicative situations as units of communicative competence. Main features of communicative situations are highlighted in the article. Academic approaches to business discourse are analyzed. Peculiarities of business discourse are determined in view of discourse analysis. The author defines characteristic traits of communicative situations of business discourse. It is stated that communicative situations of business discourse refer either to economic discourse or to business discourse. Communicative situations are intentional. Communicative goals of communicative situations are achieved due to creating cognitive images in the process of communication. It is defined that certain language means are used to achieve these goals. Such language means as professional terms, professional jargon, slang, clichés, metaphors in various types of texts are used in English business discourse.

Keywords: communicative competence, economic discourse, business discourse, language means, professional terms, professional jargon.

Вступ. Діловий дискурс, представлений економічним дискурсом та бізнес-дискурсом, переконливо охоплює сфери соціальної та економічної діяльності людини як наслідок розвитку постіндустріального суспільства в епоху глобалізації. Розширення сфер економічного співробітництва та ведення бізнесу в різних галузях вимагають комунікації як в усній, так і в письмовій формі, внаслідок чого широко застосовується термінологія ділового мовлення, виробляються стандартні зразки комунікації, представлені в комунікативних ситуаціях. Необхідність визначення особливостей мовленнєвих ситуацій, які утворюють динаміку ділового дискурсу в усіх сферах діяльності в умовах міжнародного співробітництва, зумовлює актуальність обраної теми.

В. І. Карасик розглядає дискурс як “семіотичний простір, який складається з вербальних і невербальних знаків, орієнтованих на обслуговування певної комунікативної сфери, а також тезаурус прецедентних висловлень і текстів” [4, с. 132]. Уявлення про дискурс тісно пов’язано з моделями мовленнєвої поведінки та набором мовленнєвих дій і жанрів, специфічних для певного типу комунікації [12, с. 11].

При цьому особистісно-орієнтований та статусно-орієнтований типи дискурсу знаходяться в опозиції. На думку В. Карасика, у першому випадку нас цікавить адресант з усіма його особистісними характеристиками, у

другому – також адресант, але вже як представник тієї чи іншої групи людей. “Особистісно-орієнтований дискурс представлений у двох основних різновидах – побутовому й художньому спілкуванні; статусно-орієнтований дискурс – у багатьох різновидах, що виділяються в тому або іншому суспільстві згідно прийнятих у ньому сфер спілкування та існуючих суспільних інститутів (політичного, ділового, наукового, педагогічного, медичного, військового, спортивного, релігійного, юридичного та ін.)” [3, с. 4].

За соціально-ситуативним параметром розрізняють політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, електронний (інтернет-дискурс), медійний (засобів масової інформації) типи дискурсу тощо [11, с. 233-236].

Типи дискурсу тісно пов’язані з мовленнєвими жанрами, які реалізуються в певних комунікативних ситуаціях. Заслужують на увагу дослідження комунікативних ситуацій в межах мовленнєвих жанрів, які здійснювали мовознавці Ф. С. Бацевич, В. І. Беліков, І. Н. Борисова, І. В. Шерстяних, І. Р. Корольова, В. В. Красних, Л. П. Крисін, А. Ю. Маслова, К. Ф. Сєдов, С. Є. Устименко, Н. І. Формановська та ін.

Дослідження різних аспектів англomовного дискурсу проводилися науковцями Дж. Габермасом, Дж. Голмсом, Дж. Серлем та іншими лінгвістами. Ф. Баргієла-Чаппіні та К. Нікерсон, Е. Гофман, Т. Дадлі-Еванс та М. Дж. Сент Джон та інші розглядали особливості ділового дискурсу. Однак питання мовленнєвих ситуацій англomовного ділового дискурсу недостатньо висвітлені у вітчизняній науковій літературі, що й зумовило необхідність їх дослідження.

Мета дослідження – визначення особливостей мовленнєвих або комунікативних ситуацій, які розвиваються в процесі англomовного ділового дискурсу. Відповідно до мети дослідження визначені такі завдання:

1. Аналіз мовленнєвих ситуацій як одиниць комунікативної компетенції;
2. Визначення особливостей ділового дискурсу з точки зору дискурсивного аналізу;
3. Характеристика мовленнєвих ситуацій англomовного ділового дискурсу.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували фрагменти мікродіалогів та інформаційних повідомлень представників бізнесу в різних комунікативних ситуаціях фахового спілкування, виокремлених методом суцільної вибірки із текстів ділової документації, представленої текстами корпоративного дискурсу та текстами прес-релізів компанії McLaren. У дослідженні використовувалися методи теоретичного узагальнення та зіставного аналізу. Теоретичне узагальнення проводилося на основі аналізу робіт вітчизняних та іноземних науковців, в яких розглядалися особливості комунікативних ситуацій. Зіставний аналіз

поглядів різних науковців дозволив виявити основні тенденції розвитку комунікативних ситуацій англomовного ділового дискурсу в різних сферах діяльності. Для вивчення особливостей комунікативних ситуацій в англomовному діловому дискурсі було застосовано метод дискурс-аналізу. Виявлення комунікативних намірів адресата здійснювалося за допомогою методу інтент-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття мовленнєвих ситуацій нерозривно пов'язане з комунікативною компетенцією, яка передбачає не лише знання мовного коду, а й усвідомлення того, що кому говориться і як сказати це відповідно до конкретної ситуації. Отже, необхідна наявність певних “соціальних і культурних знань у комунікантів, які допомагають їм застосовувати й інтерпретувати лінгвістичні форми. Комунікативна компетенція поширюється на усвідомлення того, хто може і хто не може говорити в певних ситуаціях, до кого можна звертатися, як можна розмовляти з особами певного статусу й ролі, яка невербальна поведінка є прийнятною в різноманітних контекстах, яка черговість спостерігається в розмовах, як надавати запит про інформацію і як її повідомляти, як виголосити вимогу, як вносити пропозиції про допомогу чи співпрацю, як віддавати команди, як посилити дисципліну тощо – всього, що вимагає застосування мови та інших комунікативних модальностей в певному соціальному оточенні” [20, с. 18].

Одиницями аналізу комунікативної компетенції, запропонованими Д. Хаймсом, вважаються мовленнєві ситуації, мовленнєві події, мовленнєві акти [9]. Комунікативна ситуація є тим контекстом, в якому відбувається власне комунікація. Прикладами комунікативних ситуацій можуть слугувати судові засідання, аукціон, святкова вечірка, наукова конференція тощо. Мовленнєва ситуація залишиться незмінною навіть за умови зміни місця її проведення: процедура мовленнєвої ситуації буде витримана, хоча взаємодія комунікантів може бути урізноманітнена, що знаходить відображення в мовленнєвих актах.

Комунікативна ситуація трактується В. Ущиною як “обмежений у часі й просторі цілісний, соціально осмислений процес безпосередньої мовленнєвої взаємодії комунікантів в умовах, якими визначається їхня дискурсивна поведінка і способи реалізації їхніх прагмакомунікативних інтенцій” (93). Ознаками мовленнєвої ситуації вважаються: 1) місце спілкування; 2) учасники спілкування (їхні особистісні властивості й характер взаємин один з одним); 3) мотив спілкування; 4) мовленнєвий намір; 5) сфера спілкування; 6) тема спілкування (Авронин 5).

Мовленнєва/ комунікативна ситуація включає певну кількість мовленнєвих подій. Наприклад, мовленнєва ситуація судового засідання передбачає такі події, як відкриття судового засідання, виголошення справи проти обвинувачуваного, визнання обвинувачуваного себе винним/ невинним, винесення йому вироку у разі визнання себе винним або власне

судового процесу в разі його невизнання себе винним, що включає окремий перелік мовленнєвих подій, нарешті, винесення вироку з наступним визначенням міри покарання у разі доведення вини підсудного. Кожна комунікативна подія складається з визначеного переліку компонентів, об'єднаних спільною метою комунікації, в яких задіяні ті самі учасники. При цьому комуніканти дотримуються визначених процедурою даної ситуації правил у спілкуванні, застосовуючи той самий різновид мови.

Комунікативні акти, з яких складаються комунікативні події, які виконують одиничні інтерактивні функції, такі як твердження, вимоги чи команди, також можуть бути вербальними та невербальними.

Згідно з теорією Дж. Серля [21, с.23-24], ми здійснюємо різні мовленнєві акти в процесі розмови, застосовуючи різноманітні висловлювання. Більшість цих висловлювань виражають певний намір мовця. Вони називаються ілокутивними актами і мають певну ілокутивну силу. Мовець може також застосовувати різні висловлювання для досягнення однакового ілокутивного ефекту або застосовувати одне й те саме висловлювання для досягнення різних цілей.

Як стверджує Дж. Серль, ілокутивні акти повинні здійснюватися “намірено” [21,с.145-146]. Дж. Серль також уточнює п'ять категорій перформативів, запропонованих лінгвістом Дж. Л. Остіном (в дужках), визначаючи їхній намір, а саме: асертиви (експозитиви), які переконують співбесідника у вірності твердження; директиви (вердиктиви), які переконують співбесідника таким чином, щоб його поведінка відповідала пропозиційному змісту висловлювання; комісиви (комісиви), які спонукають співбесідника здійснити дії відповідно до пропозиційного контенту висловлювання; експресиви (біхебітиви), що виражають щирість висловлюваного; декларативи (екзерситиви), що виявляють певну зміну у навколишньому середовищі, представляючи його зміненним [21,с. 12-20].

На противагу Дж. Л. Остіну, який зосереджує увагу на тому як мовці реалізують свої наміри в мовленні, Дж. Серль звертає свою увагу на те як співбесідники сприймають висловлені звернення, тобто в який спосіб одна особа намагається визначити як інша особа використовує певне висловлювання. Чи є почуте обіцянкою, застереженням, твердженням, вимогою чи ще чимось? Якою є ілокутивна спрямованість певного висловлювання?

Вважається, що мовленнєві акти можуть бути експресивними в суб'єктивному світі (відображати особу мовця), інтерактивними в соціальному світі (відображати особу співрозмовника) або дескриптивними в об'єктивному світі (відображати третіх осіб) (Habermas). В цих трьох моделях наголошується на тому, що кожний тип мовленнєвого акту в мові менеджменту передбачає свої власні норми щирості, правоти й правдоподібності.

Ще одна відмінність, на яку слід зважати, це відмінність між “живим словом” і “системою” (наприклад, фінансовим чи політичним закладом). Під “живим словом” Дж. Габермас розуміє наш “запас безумовних культурних даних, з яких учасники комунікації отримують узгоджені зразки інтерпретації” [18, с.135]. На думку Дж. Габермаса, це – “культурний запас знань, який є “завжди задалегідь” відомим” [18, с.125]. Через це він виступає не стільки в якості потенційного об’єкта інтерпретації, якими є суб’єктивний, інтер-суб’єктивний та об’єктивний світи, скільки в якості посередника, в якому менеджери прагнуть зрозуміти якийсь аспект цих світів, що є проблематичним.

Формами ділової комунікації в діловому світі вважаються: комунікація на основі інтернет-зв’язку, яка може здійснюватися незалежно від часу й місця; комунікація у формі відео-конференцій; комунікація у формі повідомлень електронної пошти; доповіді по роботі різноманітних відділів; презентації, які є надзвичайно популярною формою комунікації, що включає аудіо- та відеоматеріали, копії доповідей чи матеріали, підготовлені у форматі Microsoft PowerPoint або Adobe Flash; телефонні розмови, які дозволяють здійснювати комунікацію на дистанції; дошки оголошень, що дозволяє одразу ж зробити інформацію загальнодоступною; особисті зустрічі, які підкріплюються документами в письмовому вигляді.

З точки зору дискурсивного аналізу при розгляді лексичних та текстових відмінностей між економічним дискурсом та бізнес-дискурсом, можна помітити певний зв’язок між цими видами дискурсу. При цьому бізнес-дискурс можна розглядати як професійно-орієнтовану мову, а економічний дискурс – як академічний код. В академічному дискурсі визначається, що “бізнес в реальному житті – це еквівалент теоретичної економіки” [16, с. 43], що й обумовлює взаємодію між ними. В свою чергу, ділова англійська мова поповнює академічну мову економіки. Ділова англійська мова розвивається в професійні мови – англійську мову комерції та фінансів, які втілюють на практиці теорії, вироблені економічною наукою [16, с.44]. Отже, дві професійні мови комерції та фінансів розвиваються на тлі англійської мови економіки – наукової та академічної мови.

Інтелектуальний суспільно-економічний дискурс, відбуваючись серед нефакхівців, наближений до повсякденної форми економіки – тобто бізнесу. Завданням цього дискурсу є донесення академічних знань до певних груп населення зрозумілою мовою. Отже, ця форма дискурсу є швидше суспільною, ніж академічною чи науковою.

Економічний дискурс розглядається лінгвістами як академічний код чи мова науки. Вважається, що дослідження англійської мови економіки відбувається на основі підручників – абстрактної мови і застосуванні метафор в описі економічних моделей і теорій [15, с. 50]. Бізнес-дискурс як професійно-орієнтована мова, послуговуючись визначенням Ф. Баргієла-Чаппіні та К. Нікерсон, – це “процес розмов і переписки між особами,

головна діяльність котрих – сфера бізнесу, і котрі об’єднуються з метою заняття бізнесом” [13, с. 2]. Згідно з іншим визначенням тих самих науковців, бізнес-дискурс – це “все про те, як люди спілкуються в усній та письмовій формі в комерційних організаціях з метою виконання своєї роботи” [14,с. 3].

Виходячи з наведених положень ділового дискурсу, можна стверджувати, що місце мовленнєвих ситуацій ділового дискурсу визначається сферою діяльності комунікантів та способом комунікації: особистої чи опосередкованої засобами комунікації (інтернет, листування звичайною чи електронною поштою, засоби масової інформації тощо). Учасниками мовленнєвих ситуацій в межах цього дискурсу є представники бізнесу, економісти, які займаються питаннями бізнесу й економіки на своєму професійному рівні, представники академічних кіл, які займаються викладанням економічних дисциплін, а також представники засобів масової інформації, які займаються висвітленням питань економіки й бізнесу. Крім того, учасниками цих мовленнєвих ситуацій можуть ставати й пересічні громадяни, якщо їх інтереси дотичні до зазначених сфер людської діяльності. Мотиви спілкування та мовленнєві наміри комунікантів є визначальними факторами в доборі мовних засобів для досягнення комунікативної мети. Причому оскільки будь-яка особа зазвичай належить до більш ніж однієї групи одночасно, мова, якою користуються комуніканти, є відображенням соціальних реалій та досвіду, характерних для всіх груп.

З хорошої розмови можна зрозуміти як текст, так і контекст (тобто інформацію та її значення). Розуміння правил «мовленнєвої гри» невіддільно пов’язане з поняттям контексту. Детальне вивчення безмежного різноманіття доступних і недоступних безпосередньому спостереженню видів контексту призводить до висновку про його системну природу [6,с.172], яку можна представити у вигляді ієрархії:

- мікроконтекст – міжособистісний, що характеризує мовця як мовну особистість, яка реалізує свою комунікативну інтенцію в певному комунікативному епізоді;

- макроконтекст – більш широкий соціокультурний контекст, що характеризує мовця як представника свого соціуму і своєї культури (субкультури);

- метаконтекст – контекст знання, що характеризує концептуальну систему, в межах якої мислить мовець і яка відображає бачення світу, притаманне даному соціуму.

Метамова бізнесу є самодостатнім лінгвістичним феноменом, свідченням чого є сформованість простору референції, концептуального, інтенційного та стильового просторів. Складовою системи цієї метамови є соціолекти, хоча їх функціонування обмежено сферою застосування.

Референція – це частина дійсності, співвіднесена зі сферою бізнесу, обмежена спеціальною тематикою та відповідними їй мовленнєвими

ситуаціями. Простір референції визначається такими процесами в сфері бізнесу, як стратегія бізнесу, фінанси, менеджмент, маркетинг і техніка продажу, логістика, управління персоналом, зв'язки з громадськістю.

Концептуальний простір метамови бізнесу охоплює концепти та поняття ділового мовлення. Серед концептів головними є *бізнес, товар, менеджмент* а також концепти основних бізнес-процесів *стратегія, фінанси, маркетинг, логістика, персонал, PR* (зв'язки з громадськістю), які корелюють з тематичними полями референції і створюють відповідні семантичні поля.

Інтенційний простір сформований інтенціями – намірами співбесідників, які дозволяють забезпечити ділову комунікацію. Дослідниця Н. І. Формановська визначила основні інтенції, що визначають походження мовленнєвих актів, а саме: інформування, волевияв, спонукання, зобов'язання, вияв емоцій, запит інформації, встановлення контакту [8,с.78]. Зазначені інтенції певною мірою відповідають типам ілюктивних актів, запропонованих Дж. Серлем: інтенції волевияву – декларативам, спонукання – директивам, зобов'язання – комісивам, вияву емоцій – експресивам тощо.

Стильовий простір ділового мовлення визначається як сферою ведення бізнес-дискурсу, так і специфікою текстів, які в цій сфері застосовуються. На думку Ю. Н. Караулова, “дискурс – це складне комунікативне явище, яке включає, окрім власне лінгвальних (тексту), екстралінгвальні фактори (знання про світ, настанови, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту” [5,с.8].

Текст при цьому виступає основною одиницею комунікації. Заслуговує на увагу точка зору Т. М. Дрідзе, яка розглядає текст як “цілісну комунікативну одиницю, як... систему комунікативно-пізнавальних елементів, функціонально поєднаних в єдину замкнену ієрархічну змістовно-сміслову структуру (ієрархію комунікативно-пізнавальних програм) спільною концепцією чи задумом (комунікативним наміром) партнерів по спілкуванню” [2,с.149]. Отже розгляд комунікативних ситуацій ділового дискурсу тісно пов'язаний з текстовими матеріалами – діловою документацією, текстами доповідей, презентацій, прес-релізів, телефонних розмов, обговорень, електронної пошти, аудіо- та відеоконференцій, інтерв'ю тощо.

Одним із видів ділового дискурсу є корпоративний дискурс, за допомогою якого відбувається комунікація між корпорацією та її персоналом, починаючи з оголошення про вакансії та інтерв'ю і закінчуючи розпорядженнями й семінарами офіційного введення у виробничий процес. Тексти корпоративного дискурсу представлені документами, що підтверджують і закріплюють членство у корпоративному середовищі; директивами; інструкціями; рекламними матеріалами; повідомленнями електронної пошти; контрактами та юридичними угодами.

Характеристиками документів, які підтверджують і закріплюють членство у корпоративному середовищі, є формальний словниковий склад і прості граматичні структури, відсутність складних підрядних речень. Стиль цих документів характеризується емоційністю і вишуканою естетичною формою.

Хоча директиви подібні до попереднього розряду документів, оскільки чітко поділяються на підрозділи, однак, вони зазвичай коротші й більш стримані. Їх головна функція – інформативна. Вони є конфіденційними документами, призначеними для службовців і не повинні бути представлені третій стороні. Їм притаманні прості граматичні структури і вокабуляр. Перевага надається наказовому способу.

Інструкції призначені для доведення до робітників інформації про їх поведінку згідно із стратегією компанії та попередження у випадку нанесення ними збитків компанії. За формою вони подібні до директив. Параграфи інструкцій чітко структуровані згідно з таким порядком: загальна інформація, мета, заходи, звітність/ розподіл відповідальності, розділ стосовно предмета укладання документа й список документів, які мають до нього відношення. Залежно від предмету розгляду структура директив може змінюватися.

Рекламні матеріали представлені листівками, брошурами, матеріалами журналів, тощо. Рекламні матеріали зазвичай містять логотип компанії та рекламний лозунг. Оскільки метою рекламних матеріалів є привабити споживача, у них використовується простий лексичний матеріал, добре відомі граматичні конструкції. Текст зазвичай носить характер поради, щоб посилити теплу дружню атмосферу.

Ступінь формальності повідомлень електронної пошти визначається посадами відправника й отримувача. У повідомленнях електронної пошти менеджери надають перевагу формальним лексичі та граматиці. Працівники зазвичай надсилають неформальні повідомлення, використовуючи аббревіатури, фразові дієслова та ідіоми. Ступінь їх формальності залежить від змісту документів.

Контракти укладаються для врегулювання співпраці між корпорацією та підрядниками. В них описані всі рішення стосовно фінансових витрат, термінів виконання, зобов'язань і потенційних фінансових штрафів у випадку затримок. Угоди – це юридичні документи, які приймаються місцевими органами влади на підставі законодавств європейських країн та законодавства Євросоюзу.

Обговорення є джерелом ресурсів дискурсу, що створює колективну ідентичність, результатом чого є ефективна співпраця. Менеджмент як в самих організаціях, так і між організаціями є певною мірою риторичним, із застосуванням специфічного словникового складу, стратегій переконання, метафор та викладу матеріалу.

Розглянемо, наприклад, метафори, які менеджери застосовують для настанови свого штату співробітників. Так, звичними можуть виявитися фрази на кшталт *the staff members are not buying what the manager had to say* чи *the manager delivered a good message*. Таким чином застосовується механічний формат передачі інформації, при якому учасники дискурсу розглядаються як деталі механізму організації, що можуть бути замінені. Цей механічний підхід відображений в дискурсі та метафорах, які переважно вживаються в класичному менеджменті. Так, дискурс менеджменту відображує й закріплює владні стосунки за допомогою термінів, що використовуються головним менеджером як інженером, котрий ремонтує технічні засоби, попереджуючи перебої в роботі техніки. Прикладами типових класичних метафор є: *a well-oiled machine, a smoothly running operation, a spoke in the wheel, a management toolbox*.

Іншими прикладами метафор, які застосовуються в діловому дискурсі (у текстах прес-релізів), є: *the EU ship was heavily taking on water long before the Brexit vote* (корабель Євросоюзу набирає води ще задовго до голосування по Brexit); *to give politicians a sharp poke in the eye* (різко штрикнути політиків чимось гострим, що є неприємним); *winter months begin to bite the consumer* (зимові місяці починають «кусати» споживача/ дошкуляти).

Метафори, які застосовуються в роботі з персоналом, відображують важливість командної роботи при досягненні цілей організації, наприклад: *organizational goals, coaches, teams, team spirit, team effort, team work*.

В 1990-х роках почали застосовуватися культурні метафори як новий спосіб розуміння й управління організаціями. Такий дискурс відображує важливу відмінність між членами організацій і тими, хто до них не належить. *Us* та *them* застосовуються по відношенню до цих категорій учасників процесу бізнесу для позначення відмінностей між конкуруючими організаціями, культурами чи професійними субкультурами. Прямі прояви управлінського впливу на рівні дискурсу дещо нівелюються, оскільки учасники цих субкультур ідентифікуються швидше завдяки ритуалам та обрядам, які мають невербальне вираження з боку управлінських структур.

Це вимагає застосування специфічних мовних засобів – професійного мовлення, а в певних ситуаціях і секретного коду, до якого можна віднести професійний жаргон і сленг.

Аналіз текстів прес-релізів компанії McLaren, наприклад, виявив низку термінів, для яких характерна яскрава образність, завдяки чому їх можна віднести до професійного жаргону, наприклад *hedge fund* (приватний, необмежений нормативним регулюванням фонд), *Dead Cat Bounce* («стрибок дохлої кішки» – різкий підйом цін акцій після тривалого падіння), *to time the market* (передбачати коливання на ринку), *stagflation* (стагфляція – економічний застій при одночасній інфляції), *monetary stimulus* (фінансове стимулювання). Прикладами застосування професійного сленгу у текстах

прес-релізів є *bucks* та *the US greenback*, які застосовуються для позначення американських грошових одиниць.

Використання такого лексичного матеріалу є не випадковим: воно робить його більш зрозумілим тому колу читачів, якому призначений певний текст, більш інтенційно спрямованим, а відтак – більш функціональним.

На думку Дж. Голмс, “метою соціолінгвіста є розроблення теорії, яка забезпечить мотивовану оцінку того, як мова використовується в певній спільноті, і вибору, який робиться особистостями при використанні мови” [19,с.16]. Н. Хомський, цитуючи Ф. Жакоба, зауважує, що “важливість мови, яка робить її унікальною, полягає не так у її ролі в комунікативних настановах до дії”, як “у її ролі у процесі символізації, у породженні когнітивних образів” [10,с.506]. Очевидно, що такі когнітивні образи виникають або спеціально створюються залежно від сфери спілкування та мети спілкування, які є ознаками мовленнєвих ситуацій.

Висновки з дослідження.

Мовленнєві ситуації як одиниці комунікативної компетенції характеризуються такими особливостями, як місце спілкування; особистісні властивості й характер взаємин між учасниками спілкування; мотиви спілкування; мовленнєві наміри (інтенції); сфери спілкування; теми спілкування. Мовленнєві ситуації представлені комунікативними подіями, до складу яких входять комунікативні акти.

Діловий дискурс представлений економічним дискурсом та бізнес-дискурсом, між якими можна помітити певний зв'язок. При цьому бізнес-дискурс можна розглядати як професійно-орієнтовану мову, а економічний дискурс – як академічний код.

Особливостями мовленнєвих або комунікативних ситуацій ділового мовлення можна вважати віднесеність їх до економічного або до бізнес-дискурсу; інтенціональність комунікантів, зацікавленість їх не стільки в комунікації, скільки в досягненні певного комунікативного наміру, що досягається завдяки створенню конкретних когнітивних образів з використанням певних мовних засобів, а саме – професійного мовлення, яке здійснюється під час обговорення й опосередковано – у формі текстових документів залежно від мети й наміру комунікації. Професійне мовлення в комунікативних ситуаціях бізнес-дискурсу характеризується професійною термінологією, професійним жаргоном, професійним сленгом, застосуванням кліше, метафор в різних видах текстів.

Перспективи наступних досліджень вбачаємо у визначенні особливостей професійного мовлення в комунікативних ситуаціях ділового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авронин В. *Проблемы изучения функциональной стороны языка: К вопросу о предмете социолингвистики*. Л.: Наука, 1975.
2. Дридзе Т. Социальная коммуникация как текстовая деятельность в семиосоциопсихологии//*Общественные науки и современность* 3 (1996): 145-152.
3. Карасик В. Религиозный дискурс//*Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики*. (1999): 5–19.
4. Карасик В. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена, 2002.
5. Караулов Ю. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса: Вступительная статья к книге Ван Дейк, Т.А.// *Язык. Познание. Коммуникация*. М.: Прогресс. (1989): 5 – 11.
6. Тарасова Е. Речевая системность и контекст// *Мовна компетенція, креативність та актуальні проблеми викладання іноземних мов*. Харків: Константа. (1998): 168-175.
7. Ущина В. *Позиціювання суб'єкта в сучасному англомовному дискурсі ризику*. 2016. Київ: Київ. нац. лінгвіст. ун-т.
8. Формановская Н. *Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения*. М.: Институт русского языка им. А. С. Пушкина, 1998.
9. Хаймс Делл Х. Два типа лингвистической относительности//*Новое в лингвистике* 7 (1975): 18-37.
10. Хомський Ноам. Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO = Anthology of Contemporary Philosophy of Science, or ASIMO smile// *Три чинники формування мови*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 501-548.
11. Шевченко І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен// *Проблеми типології дискурсу*. Ред. І. С Шевченко. Харків: Константа, 2005. 233-236.
12. Шейгал Е. *Семиотика политического дискурса*. Волгоград: Перемена, 2000.
13. Bargiela-Chiappini, Francesca, and Catherine Nickerson. *Writing Business: Genres, Media and Discourses*. Harlow, UK: Longman, 1999.
14. Bargiela-Chiappini, Francesca, Catherine Nickerson, and Brigitte Planken. *Business Discourse*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2013.
15. Dudley-Evans, Tony, and Maggie Jo Saint John. *Developments in English for Specific Purposes. A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: CUP, 1998.
16. Gimenez Moreno R. *Words for Working: Professional and Academic English for International Business and Economics*. Valencia: Universitat de Valencia, 2010.

17. Goffman E. *Forms of talk*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania, 1981.
18. Habermas J. *The Theory of Communicative Action* (Vol. 1, *Reason and the Rationalization of Society*). Boston, MA: Beacon Press; 1984.
19. Holmes J. *An Introduction to Sociolinguistics*. Pearson Longman; 2008.
20. Salville-Troike M. *The Ethnography of Communication: An Introduction*. New York: Basil Blackwell, 1989.
21. Searle J. R. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
22. Searle John Rogers. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press; 1979.

УДК 811.[163.2+166.52]’367.622.22:81’246.2

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17. 88- 95

Dominika Mohňanská

Mgr., doctoral student

University of Pavol Jozef Šafárik in Košice, Faculty of Arts

Department of British and American Studies

Slovakia, 00421 911931210, dominikamohnanska@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5884-8440>

Experimental Research into the Use of Diminutives by Slovak-Hungarian Bilingual Speakers

Анотація. Стаття присвячена вживанню зменшувальних іменників у словацькій та угорській мовах, зокрема їхнього застосування у мовленні моно та білінгвів. Увага звертається як на існування демінутивів у досліджуваних мовах, так і на специфіці їхнього утворення. Проведений експериментальний аналіз ставив своєю метою підтвердити або спростувати існуюче твердження, що словацько-угорські білінгви вживають у своєму мовленні більше демінутивів в угорській мові, ніж угорські мовці із-за впливу словацької мови, що має багату оцінну морфологію.

Ключові слова: демінутиви, словацька мова, угорська мова, білінгви, мовлення, морфологія.

Abstract. The existence of diminutives differs among languages. This paper focuses on the use of diminutives in two languages, Slovak and Hungarian. The investigated languages represent two language families, for this reason the analysis is more comprehensive. The paper is aimed at an experimental research

in the field of evaluative morphology. The examination concentrates on the number of the occurred diminutives in the speech of the mono- and bilingual participants of the research. The paper deals with the word class of the diminutives and the word formation processes of diminution as well. The goal of this paper is to prove or disprove the assumption that the Slovak-Hungarian bilingual speakers use more diminutives in Hungarian than the monolingual Hungarian speakers, because of the influence of the Slovak language which has a rich evaluative morphology.

Keywords: diminutives, evaluative morphology, diminution, bilingualism, Slovak language, Hungarian language

1. Introduction

The presence of diminutives varies from language to language. While some languages have a high degree of diminutive usage, languages without any type of diminution exist as well. This paper is aimed at offering an overview of an experimental research investigating two languages from two language families, that of Slovak from the Indo-European language family and that of Hungarian from the Uralic language family. Both examined languages use diminutives, although the process of diminution is more frequent in the Slovak language [1, p. 105, 106]. The research was conducted among bilingual and monolingual speakers with focus on the use of diminutives in their speech. The goal of this paper is to prove or disprove the assumption that the Slovak-Hungarian bilingual speakers use more diminutives in Hungarian than the monolingual Hungarian speakers, because of the impact of the Slovak language which has a rich evaluative morphology.

2. Methodology

As data collection is one of the most essential components of any research the following lines discuss the method of data gathering and the research methods as well. The experimental research was carried out among Slovak-Hungarian bilingual and monolingual speakers and the dialogues between the bilingual and monolingual parents and their children were analysed with focus on the use of diminutives. The bilingual families participating in the study were provided with role-play scenarios for their dialogues, which they were supposed to act out both in Slovak and in Hungarian in order to achieve a valid comparison of the two languages in a similar situation. The investigated topics and situations were as follows:

- Time for bed and sleeping
- Time for dinner
- Time for learning or time for playing

The participants of the research were not aware of the fact that the analysis focuses on the use of diminutives, which ensured that they were not concentrating on the diminutives during their speech. Another very important feature of the research is the fact that the dialogues were recorded with pauses. The recordings

within one family were realized on three different days. In the case of the families with both bilingual and monolingual parents the monolingual member of the family was not present when the bilingual member was recorded and vice versa. This circumstance excluded the parents' influence on each other, although we can talk about the influence of the investigator. In order to reduce the effect of the observer's paradox the chosen participants were individuals I am acquainted with and with whom I often spend time.

3. Analysis

3.1 Summary of the results

The goal of this chapter is to offer an overview of the results of the analysis which was carried out with the help of five participants, more specifically five people from three families. The following table lists the examined speakers from the point of view of mono- and bilingualism. It also explains the abbreviations that are used in the discussion part of this paper.

Family 1	B Mother 1- bilingual	M Father 1- Slovak monolingual
Family 2	B Mother 2- bilingual	M Father 2- Slovak monolingual
Family 3	M Mother 3- Hungarian monolingual	

Table 1 Abbreviations used in the analysis

This chapter discusses the use of diminutives in the investigated two languages by the bilingual and monolingual participants of the research. The analysis centers on the occurrence of diminutives, the type of diminutive formation, the applied word-formation process and the word class of the diminutivized word.

Firstly, the results of the Slovak dialogues are summarized. The table below shows that the bilingual speakers of the research used more diminutives during the Slovak dialogues than the monolingual Slovak speakers.

Situation	The total number of dim. Occurrence in Slovak by bilingual speakers	The total number of dim. Occurrence in Slovak by monolingual speakers
“Time for bed and sleeping”	14	5
“Time for dinner”	12	8
“Time for playing” or “Time for learning”	12	6
Sum of the 3 situations	38	19

Table 2 Summary

Regarding the type of diminutive formation only the synthetic type was identified. During the analysis of the Slovak dialogues, two processes were observed; suffixation and shortening, out of which suffixation was the most frequently applied one. The bilinguals formed all 22 diminutives by suffixation. In comparison, the monolingual speakers used suffixation in 13 words out of 14, with the process of shortening represented by one example only.

Type of dim. Formation	Number of dim. In Slovak by bilingual speakers	Number of dim. In Slovak by monolingual speakers
Synthetic	22	14
• Suffixation	22	13
• shortening	-	1
Analytical	-	-

Table 3 The types of diminutive formation

The third point of comparison is the word class of the diminutivized words. The categories of nouns, verbs and adverbs were identified in the Slovak dialogues of both bilingual and monolingual participants. In both cases the category of nouns was represented by the highest number of diminutives. The table below provides an overview of the word-class categories represented in the results.

Word class of diminutives	Number of dim. In Slovak by bilingual speakers	Number of dim. In Slovak by monolingual speakers
Nouns	19	11
Verbs	2	2
Adverbs	1	1

Table 4 The word classes of diminutives

The Table 5 offers a summary of the results of the Hungarian dialogues. The following table illustrates the total number of diminutive occurrence. As demonstrated, the difference between the B Mother 1 and the M Mother 3 is sizable; however, there is hardly any difference between the B Mother 2 and M Mother 3.

Situation	The total number of dim. occurrence in Hungarian by B Mother 1	The total number of dim. occurrence in Hungarian by B Mother 2	The total number of dim. occurrence in Hungarian by M Mother 3
“Time for bed and sleeping”	12	5	5
“Time for dinner”	5	2	2

“Time for playing” or “Time for learning”	6	1	4
Sum of the 3 situations	23	8	11

Table 5 Summary

The Table 6 illustrates the type of diminutive formation and the word formation processes of diminution. It is evident that the process of suffixation was the most frequently applied in all three cases.

Type of dim. formation	Number of dim. in Hungarian by B Mother 1	Number of dim. in Hungarian by B Mother 2	Number of dim. in Hungarian by M Mother 3
Synthetic	11	4	10
• Suffixation	10	3	9
• shortening	1	-	-
• infixation	-	1	1
Analytical	1	-	-

Table 6 The types of diminutive formation

In order to provide the summary of the results, the table below offers an overview of the occurred diminutives from the perspective of word classes. The results show that the monolingual Hungarian speaker used the widest scale of word classes; this is supported by the fact that the M Mother 3 used 3 word - classes in the course of the three dialogues.

Word - class of diminutives	Number of dim. in Hungarian by B Mother 1	Number of dim. in Hungarian by B Mother 2	Number of dim. in Hungarian by M Mother 3
Nouns	11	2	7
Verbs	1	2	2
Adverbs	-	-	0
Adjective	-	-	1

Table 7 The word classes of diminutives

3.2 Comparison of the results

In pursuit of the aim of this paper it is unavoidable to compare the previously summarized research results. The following tables provide a comparison of the analyzed features of both investigated languages and all the examined speakers. Concerning the total number of diminutive occurrences in the three situations, the highest number was observed in the Slovak dialogues of

bilingual speakers, while the lowest number was identified in the Hungarian language of the monolingual speaker.

Situation	The total number of dim. occurrence in Slovak by bilingual speakers	The total number of dim. occurrence in Hungarian by bilingual speakers	The total number of dim. occurrence in Slovak by monolingual speakers	The total number of dim. occurrence in Hungarian by the monolingual speaker
“Time for bed and sleeping”	14	17	5	5
“Time for dinner”	12	7	8	2
“Time for playing” or learning	12	7	6	4
All the 3 situations together	38	31	19	11

Table 8 Comparison

The Table 9 illustrates the occurred types of word formation processes used in diminution. From the three processes of synthetic diminutive formation the process of suffixation was the most frequently applied in both languages by all the examined bilinguals and monolinguals. The processes of infixation and shortening were represented only by a few examples and only one diminutive was formed analytically in the course of the examined dialogues. The widest scale of the word - formation processes was used in Hungarian by the bilingual speakers of the research.

Type of dim. formation	Number of dim. in Slovak by bilingual speakers	Number of dim. in Hungarian by bilingual speakers	Number of dim. in Slovak by monolingual speakers	Number of dim. in Hungarian by the monolingual speaker
Synthetic	22	15	14	10
• Suffixation	22	13	13	9
• Infixation	-	1	-	1
• Shortening	-	1	1	-
Analytical	-	1	-	-

Table 9 The word formation processes

The following table shows the proportion of the word classes of the occurred diminutives. From the numbers it is evident that the majority of the occurred diminutives was formed from nouns. The nouns were the most frequent subjects of the process of diminution in both languages and by all the examined speakers. The category of verbs was represented by 9 diminutives, while the class of adverbs was identified twice and that of adjectives only once.

Word - class of diminutives	Number of dim. in Slovak by bilingual speakers	Number of dim. In Hungarian by bilingual speakers	Number of dim. in Slovak by monolingual speakers	Number of dim. in Hungarian by monolingual speakers
Nouns	19	13	11	7
Verbs	2	3	2	2
Adverbs	1	-	1	-
Adjective	-	-	-	1

Table 10 The word classes of the diminutives

4. Discussion

As it was already stated the main objective of this paper is to prove or disprove the assumption that the Slovak-Hungarian bilingual speakers use more diminutives in Hungarian than the monolingual Hungarian speakers. The following table summarizes the total number of diminutive occurrences in the three investigated dialogues of the analyzed participants.

Speakers	The total number of diminutive occurrence in Slovak	The total number of diminutive occurrences in Hungarian
M Father 1	8	-
M Father 2	11	-
M Mother 3	-	11
B Mother 1	26	23
B Mother 2	13	8

Table 11 Summary

In Hungarian, the monolingual participant used 11 diminutives and the bilingual participants 23 and 8. In the case of the B Mother 1 it is evident that our assumption is true, because the total number of diminutive occurrence in Hungarian is higher than the M Mother 3's number. On the other hand, if we observe the Hungarian language of the B Mother 2, the number is lower than that

of the M Mother 3. Considering these outcomes, we can conclude that our assumption was proved only partially.

In order to prove or disprove our assumption unequivocally, further research is suggested, which should analyze more participants in more situations in order to get a more comprehensive study.

LITERATURE

1. Körtvélyessy L. 2015. Evaluative Morphology from a Cross - Linguistic Perspective. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015. 277p.

УДК 811.111'42:821.111(73)

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.95-103

Анатолій Приходько

доктор філологічних наук, професор,

Запорізький національний технічний університет,

ORCID 0000-0001-5051-8711

Україна, aprykhod777@gmail.com 050 518 93 78

Ірина Ходос

аспірант, університет Ньюкасла (Австралія, м. Ньюкасл)

ORCID 0000-0003-0844-6851

irynakhodos@gmail.com +61421352541

Система концептуальних домінант ідіодискурсу Ф.С. Фіцджеральда

Анотація. Роботу присвячено комплексному вивченню ідіодискурсу Ф.С. Фіцджеральда у когнітивно-комунікативній парадигмі знання. З цією метою на основі відповідної методики було визначено роль і місце цього ідіодискурсу всоціокультурі США першої половини ХХ ст., змодельовано його концептосистему і запропоновано комунікативно-функційне осмислення його текстового континууму. У концептосистемі ІдФ реконструйовано концептуальні одиниці різного ієрархічного (макроконцепти ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУДЖЕННЯ, ДЖАЗОВІСТЬ) і ціннісного (гіперконцепти СУСПІЛЬСТВО, МАТЕРІАЛЬНЕ, МУЗИКА та ін.), статусу,

а також їхні низхідні репрезентанти з наголосом на шляхах і способах їхньої мовної об'єктивзації в художньому просторі.

Ключові слова: ідіодискурс, когнітивно-дискурсивна парадигма, концепт, концептосистема, концептуальна домінанта, гіперконцепт, гіпоконцепт

Abstract. The work is devoted to the integrated study of the cognitive-communicative organization of Fitzgerald's idiodiscourse within the cognitive-communicative paradigm of knowledge. With this aim, the role and place of Fitzgerald's idiodiscourse in the socioculture of the USA in the first half of the XX c. have been determined. In addition, its conceptual system has been modeled and communicative-functional understanding of its textual continuum has been offered.

The conceptual system of Fitzgerald's idiodiscourse is outlined by macroconcepts LOST GENERATION, AMERICAN DREAM, ALIENATION and JAZZISM. They do not exist separately; on the contrary, they interact with each other as interdetermined constituents of the same causative chain. LOST GENERATION is the cause, which goes side by side with the aim – AMERICAN DREAM. The peculiarities of the latter resulted in ALIENATION of its representatives and appearance of JAZZISM.

The macroconcepts unfold by means of subordinate to them hyper-, hypo- and (cata)concepts. Their textual realisation is based on the ramified system of lexical means (somatisms, chromatonyms and meronyms) and stylistic devices (metaphor, mataphonymy, colour symbolism and simile). Together they create that peculiar to Fitzgerald's idiodiscourse dual nature of its cognitive and axiological parameters, which reflects critical and/or dual attitude of the author to American socioculture in the first half of the XX c.

Keywords: idiodiscourse, cognitive-communicative paradigm, conceptual system, concept, conceptual system, hyperconcept, hypoconcept.

Вступ. Пропонована робота присвячена вивченню когнітивно-комунікативних особливостей ідіодискурсу Френсіса Скотта Фіцджеральда / Francis Scott Fitzgerald (1896 – 1940) – видатного американського письменника першої половини ХХ ст., творча діяльність якого мала значний вплив на подальший розвиток світової культури. Ідіодискурс Фіцджеральда (ІдФ), представлений насамперед збіркою художніх текстів, являє собою синтез романтичних і соціопсихологічних рефлексій критичного реалізму. Зіткнення дійсності з мрією, реального з ілюзорним, минулого з теперішнім посилює лірико-символічне звучання його прози, наближує її до поетичної мови. На тлі заявленого об'єкта дослідження його предметом слід вважати каталогізацію та опис концептуальних домінант ІдФ.

Методологія та методи дослідження. Художня спадщина Ф.С. Фіцджеральда неодноразово ставала об'єктом уваги фахівців різних галузей філологічного знання, хоча лише в царині класичного [2; 6; 7; 9; 12; 4;

5; 16; 18] і порівняльного (11; 13] літературознавства, а також біографічних описів [10; 14; 17; 19) ця увага є найбільш послідовною. Лінгвальна ж іпостась творчого доробку письменника попри праці І.М. Колегаєвої [3], Н.В. Александрович [1] та авторів цих рядків [8; 15] все ще потребує поглибленого наукового опрацювання.

У цілому вивчення концептуального простору ІдФ і його лінгвального аранжування здійснюється в межах когнітивно-семантичного підходу з використанням венатичних і герменевтичних процедур аналізу. Маючи на меті реконструкцію індивідуально-авторської картини світу, він передбачає постійне звернення до естетико-філософських настанов та ідейно-художніх поглядів Фіцджеральда в контексті тогочасної соціокультурної парадигми, що й зумовила його суперечливе ставлення до американського суспільства в міжвоєнний період й сприяла виробленню ним неповторного художнього методу.

Виклад основного матеріалу. На тлі того факту, що лінгвістична іпостась текстового простору Фіцджеральда залишилася на узбіччі філологічного мейнстріму ХХ ст. та у зв'язку зі становленням нової лінгвістичної парадигми – когнітивно-комунікативної, – виникає можливість його комплексного наукового опису. Характерна для мовознавства останніх років інтеграція когнітивного та комунікативного підходів до феномену "дискурс" уможливорює його розгляд як явища, що, конституюючись мовними засобами, є вмістищем величезного обсягу позамовних смислів, на вістрі яких створюється безкінечна кількість мовленнєвих творів, у т. ч. й п-множина текстів, з яких і складається художній дискурс, а в його лоні – безліч індивідуально-авторських (ідіо)дискурсів. Серед останніх лише незначна кількість може заслуговувати на поглиблену філологічну увагу.

Ідіодискурс – це індивідуально-авторський когнітивно-комунікативний континуум, що є результатом суб'єктивного освоєння письменником об'єктивного світу, екстралінгвальні властивості якого "пропускаються" крізь сито творчої особистості з її унікальними психоментальними рисами і втілюються в певній множині його художніх творів, оформлених неповторною системою своєрідних мовних засобів.

Ідіодискурс Фіцджеральда являє собою сукупність прозових творів, мотивованих критичним ставленням автора до ключових цінностей соціокультури США першої половини ХХ ст., на відчутному зв'язку з якою будується весь індивідуальний художній простір. Базуючись на дифузії (нео)романтизму й реалізму, об'єктивного й суб'єктивного, поліфонічного та монофонічного, вони (твори) випромінюють особливу авторську енергетику, пов'язану з філософією втраченого покоління, невпинністю "Віку Джазу" і "подвійним баченням" соціальних процесів.

Ідейно-концептуальний каркас ідіодискурсу Фіцджеральда формують ціннісні доміанти соціокультури США першої половини ХХ ст.: втрачене покоління, американська мрія, відчуження, джазовість. Суб'єктивно переломлюючись в індивідуально-авторській картині світу, вони

прирастають новими смислами, набувають незвичного, а то й суперечливого звучання, часто трансформуються в антицінності, що підіймає їх на п'єдестал провідних концептуальних одиниць ідіодискурсу.

Концептосистема ІдФ, будучи детермінованою психоментальними рисами творчої особистості письменника та соціокультурою США першої половини ХХ ст., конституюється макроконцептами ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУДЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ (рис. 1). Реалізуючись за рахунок актуалізації ментальних одиниць спадних рівнів абстракції – гіпер-, гіпо- і (ката)концептів, вони взаємодіють один з одним як взаємодетерміновані складники єдиної причинно-наслідкової ланки. При цьому ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ виступає причиною, що пліч-о-пліч йде з метою – АМЕРИКАНСЬКОЮ МРІЄЮ, своєрідність якої зумовили ВІДЧУДЖЕННЯ його представників і зародження ДЖАЗОВІСТІ. Останні не є пасивними одиницями концептосистеми, а чинять реактивний вплив на причину, деформуючи внутрішній світ і систему цінностей ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ.

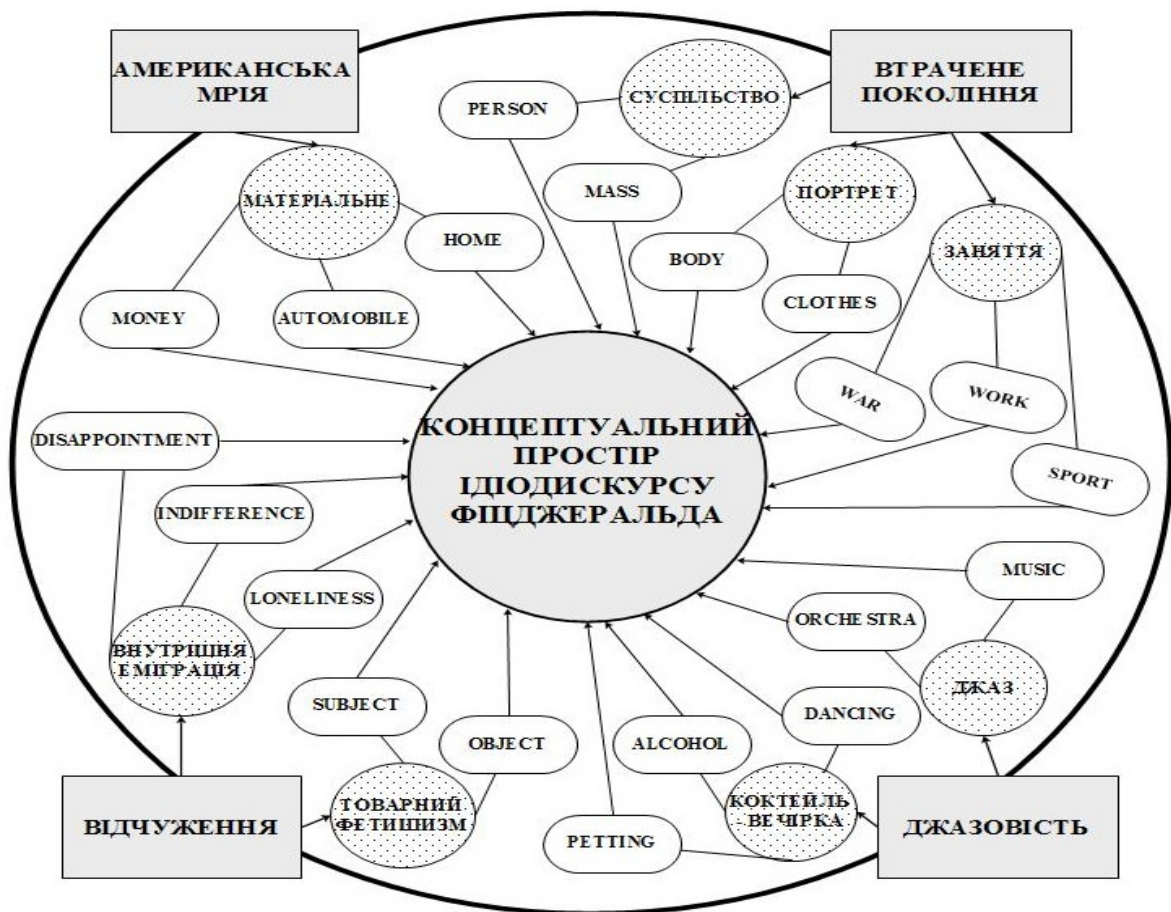

Рис. 1. Концептосистема ідіодискурсу Ф.С. Фіцджеральда

Концептуальні одиниці набувають у Фіцджеральда неоднозначного тлумачення, що зумовлює двоїстість їхньої ціннісної складової та відображається на характері їх втілення в ідіодискурсі письменника.

Макроконцепт ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ в опорі на гіпоконцепти СУСПІЛЬСТВО, ПОРТРЕТ, ЗАНЯТТЯ постає як стартова точка художнього світу Фіцджеральда, спрямована на відтворення портрету, ролі й соціальної взаємодії типових представників американського суспільства першої половини ХХ ст., втілених у соціокультурних типажах VERY RICH, NOUVEAU RICHE, POPULAR DAUGHTER, FLAPPER. Це зумовлює соціально-економічну й гендерну маркованість низхідних репрезентантів ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ, яка віддзеркалює, з одного боку, нерівні можливості, що існували в повоєнній Америці, а з іншого, – зародження гендерної рівноправності, яка згодом трансформувалася в гендерну політкоректність.

Гіперконцепт СУСПІЛЬСТВО втілюється в ІдФ за рахунок актуалізації його низхідних репрезентантів – дихотомічних пар PERSON і MASS, VERY RICH і NOUVEAU RICHE, POPULAR DAUGHTER і FLAPPER, ELDERS і CHILDREN. Їхній ціннісний субстрат вирізняється дуальністю, що засвідчує неоднорідність американського суспільства першої половини ХХ ст. і двоїсте бачення Фіцджеральдом своїх сучасників. З цією метою письменник використовує їхні імена person, mass, very rich, nouveau riche, popular daughter, flapper, elders, children або синонімічні засоби у поєднанні з вербалізаторами концептів ПОРТРЕТ, ЗАНЯТТЯ і МАТЕРІАЛЬНЕ.

Гіперконцепт ПОРТРЕТ спирається на гіпоконцепти BODY і CLOTHES, які мають у Фіцджеральда чітко виражену гендерну специфіку: жіночі образи відтворюють постаті POPULAR DAUGHTER і FLAPPER, а чоловічі – VERY RICH і NOUVEAU RICHE. В ІдФ вони реалізуються не стільки за допомогою body і clothes, скільки за допомогою соматизмів face, eyes, hair, mouth, smile, voice і лексем одягу dress, skirt, suit, shirt, tie, costume, bathing suit, hat / hatless. Їх конкретизація відбувається в Ідф за рахунок прикметників розміру, віку, загальної оцінки і/або колоративів, які висвітлюють "зовнішню тілесність" жінок, їхню красу, жіночність, сексуальність, і "внутрішню тілесність" чоловіків, їхню могутність і домінантність.

Гіперконцепт ЗАНЯТТЯ поєднує гіпоконцепти WAR, WORK і SPORT, які окреслюють оновлений під впливом бурхливого спалаху гедонізму, культу здорового тіла, релігії грошей і емансипації жінок спектр діяльності ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ. Незважаючи на власну дискурсивну активність (war, work, sport), найяскравіша їх репрезентація здійснюється шляхом актуалізації підпорядкованих їм (ката)концептів. У такий спосіб Фіцджеральду вдається зробити акцент на учасниках (army, soldier, officer, captain, major, lieutenant) і наслідках Першої світової війни (grave, dead, medals, decorations) та відобразити все розмаїття професій (broker, manager, lawyer, doctor, driver, butler, secretary, nurse, waitress, clerk, servant, musician, actor, actress) і видів спорту, що набрали обертів у повоєнному соціумі (tennis, football, cricket,

golf, polo, cards, riding, yachting) як серед представників чоловічої, так і жіночої статі.

Цільовим антиподом ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ виявляється **макроконцепт АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ**, який вирізняється своєю одновекторністю, детермінованою девальвацією духовних цінностей в американському суспільстві першої половини ХХ ст. і матеріальною заангажованістю його представників. Він підпорядковує одну-єдину парцелу – гіперконцепт МАТЕРІАЛЬНЕ, через який однойменний концепт співвідноситься з MONEY, AUTOMOBILE і HOME. Спираючись на такі ментальні діади, як OLD MONEY – NEW MONEY, ROLLS-PIERCE – FORD, EAST HOUSE – WEST HOUSE, що апелюють до VERY RICH і NOUVEAU RICHE, вони засвідчують валоративну двоїстість МАТЕРІАЛЬНОГО в ІдФ.

Текстова реалізація низхідних репрезентантів макроконцепту АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ відбувається в ІдФ не тільки за рахунок їхніх імен (old money, new money, Rolls-Pierce, Pierce, Rolls-Royce, Ford, East house, West house), але й синонімічних засобів (East money, West money, ready money, easy money, old house, new house) та гіпонімів (limousine, coupé, roadster, flivver, locomobile, palace, mansion, bungalow, villa, room, place). Конкретизація притаманної їм двоїстості досягається за допомогою залучення антонімічних пар прикметників (prosperous / great / luxurious / rich – poor; colossal / enormous / huge / big / large – small / little; old – new) і кольоропозначень (yellow, gold, silver, white).

Макроконцепт ВІДЧУДЖЕННЯ постає як трагічний наслідок ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ та АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ. Він розгортається в опорі на гіперконцепти ТОВАРНИЙ ФЕТИШИЗМ і ВНУТРІШНЯ ЕМІГРАЦІЯ, низхідні репрезентанти яких різняться своєю аксіологічною специфікою. Валоративні компоненти гіпоконцептів SUBJECT і OBJECT, які апелюють до зовнішньої сторони життя американського повоєнного суспільства, переосмислюються і набувають суперечливої оцінки, тоді як DISAPPOINTMENT, INDIFFERENCE і LONELINESS, що висвітлюють внутрішній світ його представників, – виключно негативної.

Гіпоконцепти SUBJECT і OBJECT знаходять своє втілення за допомогою (ката)концептів, які відбиваються не стільки їхніми іменами (male і female, possessions і property), скільки гіпонімами й синонімами, що збігаються з вербалізаторами гіпоконцептів PERSON, SOCIETY, BODY, CLOTHES, AUTOMOBILE і HOME. Будучи підкріплені метафоричними епітетами, антропоморфними метафорами й символічними колоративами, вони висвітлюють перетворення сучасників письменника в пасивні об'єкти, які знаходяться під впливом влади грошей і культу матеріальних цінностей, а предметів споживання, навпаки, – в активні суб'єкти соціуму.

Гіпоконцепти DISAPPOINTMENT, INDIFFERENCE і LONELINESS реалізуються за рахунок власних імен (disappointment, indifference, loneliness), а також шляхом актуалізації підпорядкованих їм концептів. Набір засобів об'єктивації останніх включає лексеми disillusion, sad, careless, cool, selfish,

їхні похідні й синоніми (depressed, miserable, unhappy, blind, deaf, single, solitary, isolated, empty, desolate). Виступаючи атрибутами концептів СУСПІЛЬСТВО, ПОРТРЕТ, НОМЕ і MUSIC, вони висвітлюють соціальні недуги ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ: з одного боку, зневіру його представників, їхню духовну зломленість, відірваність від суспільства й історичної реальності, а з іншого, – їхню безтурботність і егоїстичність.

Консеквентна роль у причинно-наслідковому ланцюжку ментального простору ІдФ відведена й **макроконцепту** ДЖАЗОВІСТЬ, який охоплює гіперконцепти ДЖАЗ і КОКТЕЙЛЬ-ВЕЧІРКА. Корелюючи з ВТРАЧЕНИМ ПОКОЛІННЯМ і АМЕРИКАНСЬКОЮ МРІЄЮ, вони відбивають розгульний і безтурботний образ життя сучасників письменника, наголошуючи на крихкості й ірреальності їхніх надій. Це відображається на характері оцінки, яка варіюється від категоричної (PETTING, ALCOHOL) до неоднозначної (DANCING, MUSIC, ORCHESTRA).

Гіперконцепт ДЖАЗ об'єднує гіпоконцепти MUSIC і ORCHESTRA, які відбиваються в ІдФ їхніми іменами music / jazz, orchestra / band і гіпонімами melody, rhythm, sound, piano, drum, flute, oboe, trombone, saxophone. Вони функціонують у супроводі афективних прикметників як з позитивною (jubilant, booming, cheerful, brilliant, triumphant, enthusiastic), так і з негативною (sad, melancholy, languorous, plaintive, haunting, solemn, signing) конотаціями, а також дієслів дії та руху (ascend, die down / away, ease, stop, drift up / down). У такий спосіб MUSIC і ORCHESTRA постають як та рушійна сила, яка, співіснуючи з представниками ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ, сплітається з їхнім внутрішнім світом, їхніми надіями і сподіваннями на здійснення АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ.

Гіперконцепт КОКТЕЙЛЬ-ВЕЧІРКА актуалізується в ІдФ за рахунок таких його низхідних репрезентантів, як PETTING, ALCOHOL і DANCING. Перші два реалізуються за допомогою прямономінативних засобів, зокрема лексем petting і alcohol та їхніх гіпонімів flirt, caress, kiss, cocktail, wine, liquor, champagne, whiskey, punch, gin, у тандемі з модифікаторами й дієсловами дії та руху, що сприяє віддзеркаленню їх масової інтервенції у повсякденне життя й оточення ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ. У той час як "омовлення" DANCING і підпорядкованих йому концептів відбувається переважно за рахунок непрямономінативних засобів, наявність яких сприяє відтворенню малюнку й ритму життя американського повоєнного суспільства (float, drift, shake, turn, push, shaky, shivery, accelerating, restless, kaleidoscopic, barbaric).

Концептосистема ІдФ, окреслюючись макроконцептами ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ, які реалізуються в ньому за рахунок актуалізації підпорядкованих їм гіпер-, гіпо- і (ката)концептів, вирізняється дуальністю її когнітивно-аксіологічних параметрів і наявністю розвинених внутрішньосистемних зв'язків між її елементами. Так, одні концепти спадних рівнів абстракції можуть організувати образні компоненти інших (VERY RICH → EAST HOUSE, OLD

MONEY), впливати на характер і динаміку їхніх валоративних складників (FLIRT, HATLESS, SPORTSWOMAN → FLAPPER) чи бути будівельним матеріалом для декількох гіперконцептів (низхідні репрезентанти гіперконцептів ТОВАРНИЙ ФЕТИШИЗМ, МАТЕРІАЛЬНЕ і СУСПІЛЬСТВО), що сприяє формуванню своєрідної асоціативної мережі, яка утворює змістовий каркас ІдФ.

Висновки. Мовна об'єктивізація концептів різних рівнів абстракції спирається в ідіодискурсі Фіцджеральда на розгалужену систему засобів, які постають у вигляді різного роду репрезентантів, вербалізаторів і номінантів, що опосередковують виведення концептів на поверхню. Насамперед це стосується лексичних засобів, які володіють різноманітними прийомами (синонімія, паронімія, антонімія) та лексико-семантичними можливостями щодо увиразнення смислів (соматизми, хроматоніми, мероніми). Важливу роль відіграють і лексико-граматичні засоби, якими майстерно оперує автор, сповна використовуючи частиномовний потенціал рідної мови. Значне місце в його ідіодискурсі посідають і засоби стилістичного аранжування концептів, для чого у пригоді стають метафоризація, модифікація, апроксимація та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрович Н.В. Концептосфера художественного произведения и средства ее объективации в переводе (на материале романа Ф.С. Фицджеральда "Великий Гэтсби" и его переводов на русский язык): Монография. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 184 с.
2. Ковалев Ю.В. "Американская мечта" в творчестве Ф.С. Фицджеральда // *Зарубежный роман: Проблемы метода и жанра*: Сб. науч. тр. – Пермь : ПГУ им. М. Горького, 1982. – С. 91-97.
3. Колегаева И.М. Язык романов Френсиса Скотта Фицджеральда : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02. – Одесса : ОГУ им. И.И. Мечникова, 1977. – 21 с.
4. Кухалашвили В.К. Ф.С. Фицджеральд и американский литературный процесс 20-30-х годов XX в. – К.: Наук. думка, 1983. – 239 с.
5. Лидский Ю.Я. Скотт Фицджеральд. Творчество. – К.: Наукова думка, 1982. – 367 с.
6. Савинич С.С. Роман Ф.С. Фицджеральда "Великий Гэтсби": парадоксы американской мечты // *Вестник МГОУ. Русская филология*. – М.: МГОУ, 2010. – № 4. – С. 150-154.
7. Усманова А. Особенности сюжета и композиции в романе Ф.С. Фицджеральда "Великий Гэтсби" // *Русская и сопоставительная филология: взгляд молодых*. – Казань, 2003. – С. 198-203.
8. Ходос І.О. Концептосистема ідіодискурсу С. Фіцджеральда у макро- і мікрорівнях // *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*. – Чернівці : Родовід, 2015. – Вип. 751 : Германська філологія. – С. 212-227.

9. Berret A.J. *Music in the Works of F. Scott Fitzgerald : Unheard Melodies.* – Madison : Fairleigh Dickinson University Press, 2013. – 283 p.
10. Bryer J.R., R. Prigozy, M.R. Stern. *F. Scott Fitzgerald in the Twenty-First Century.* – Tuscaloosa : The University of Alabama Press, 2003. – 387 p.
11. Brucoli M.J. *Some Sort of Epic Grandeur : The Life of F. Scott Fitzgerald.* – Columbia : University of South Carolina Press, 2002. – 696 p.
12. Del Gizzo S. *Within and Without: F. Scott Fitzgerald and American Consumer Culture // Critical Insights : F. Scott Fitzgerald.* – Ipswich, MA : Salem Press, 2010. – P. 34-54.
13. Donaldson S. *Fitzgerald and Hemingway: Works and Days*– N.Y.: Columbia University Press, 2009 – P. 189-218.
14. Fiedler L.A. *Waiting for the End.* – N.Y. : Dell, 1965. – 256 p.
15. Khodos I., Prykhodko A. *Cognitive-communicative space of F.S. Fitzgerald's idiodiscourse // American Journal of Philology, Volume 138, Number 4 (2) (Whole Number 552), (Winter 2017).* The Johns Hopkins University Press, 2017. – P. 1056 -1064.
16. Miller J.E. *The Fictional Technique of Scott Fitzgerald.* – The Hague : M. Nijhoff, 1957. – 116 p.
17. Mizener A. *F. Scott Fitzgerald : The Man and His Work.* – N.Y. : Collier Books, 1966. – 221 p.
18. Piper H.D. *F.S. Fitzgerald : A Critical Portrait.* – N.Y. : Holt, 1965. – 334 p.
19. Turnbull A. *Scott Fitzgerald.* – N.Y. : Charles Scribner's Sons, 1962. – 364 p.

УДК 304:811.111'27:305

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.104-111

Антоніна Прокопенко

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумський державний університет,
orcid.org/0000-0002-4590-4201

м. Суми, Україна, +38(066) 008 11 52, a.prokopenko@gf.sumdu.edu.ua

Валерія Рава

студентка групи ПР-62 кафедри германської філології
Сумський державний університет
orcid.org/0000-0003-3111-6666

м. Суми, Україна, +38(066) 560 49 73, valeriarava99@gmail.com

Гендерна диференціація комунікативних стратегій в англомовному мікроблогінгу

Анотація. У статті розглядаються комунікативні стратегії англомовних мікроблогерів, які вони використовують під час проведення інтерв'ю. Основний фокус уваги зосереджено саме на гендерному аспекті використання комунікативних стратегій. Задля об'єктивної оцінки у запропонованому дослідженні аналізується комунікативна поведінка різностатевих та різновікових блогерів, з різною тематичною орієнтацією інтерв'ю. Виокремлені певні групи лексичних одиниць допомогли схарактеризувати тенденцію їх вживання поміж жінок- та чоловіків-блогерів. Також, визначено гендерну складову комунікативних стратегій і технік, якими користуються блогери. Аналіз базується на лінгвістичному, лінгвосеміотичному та лінгвостилістичному аспектах.

Ключові слова: блогер, мікроблог, гендер, вербальна поведінка, комунікативні стратегії, диференціація, фемінність, мускулінність.

Abstract. The article introduces the results of the given research in the field of microblogging. It deals with the communicative strategies of English-speaking micro bloggers that are used in the interview. The linguistic aspects of verbal behaviour of English-speaking bloggers are analysed in detail. Namely, the main attention is focused on gender aspect of the using of communicative strategies. Some groups of bloggers, which are subdivided by sex, age and thematic orientation, were selected in order to fulfil this research. Designated groups of lexical units helped to characterize the tendency of their use among women and men-bloggers. The linguistic features of both bloggers' sexes are revealed. The analysis is based on linguistic, linguistic-semiotic and linguistic-stylistic aspects.

Keywords: blogger, microblogging, gender, verbal behaviour, communicative strategies, differentiation, masculinity, femininity.

Вступ Наприкінці ХХ століття з'явився новий напрямок у науці – антропологічна лінгвістика. Ця галузь знань зосереджена на детальному вивченні мовної особистості в конкретному дискурсі. Досить активно відбуваються дослідження та аналіз мовлення з посиланнями на феномен статі, та не біологічної, а соціальної, тобто гендеру. Сучасна лінгвістика виходить з положення про те, зазначає Ю.П.Маслова, що гендер - це причина того, що чоловіки та жінки по-різному використовують мову («я говорю таким чином, тому що я жінка/чоловік») [5].

Поняття «гендер» полягає в різниці між чоловіками та жінками в багатьох аспектах, таких як: особливості психіки та поведінки в соціумі, соціальні ролі, біологічні та мовленнєві ознаки, сформовані культурним середовищем. Беручи до уваги лінгвістичний аспект такого феномену як гендер, можна виділити дві групи проблем, які охоплює цей напрямок. Тож, по-перше це відображення статі при проведенні мовленнєвого аналізу (лексика, синтаксис, номінативна система, стилістичні засоби, категорія роду тощо, по-друге вербальна поведінка жінок та чоловіків.

Незважаючи на проведену низку лінгвістичних досліджень, які є гендерно спрямованими, все ще не можна стверджувати, що цей напрямок є цілком вивченим. За приклад можна взяти той факт, що до сьогодні в науковому просторі не склалася єдино-вірна концепція вивчення гендеру. Причиною цього є те, що комунікативна поведінка як жінок, так і чоловіків не аналізується комплексно, та й більше уваги, все ж таки, приділяють фемінності, ніж маскулінності. Знання особливостей спілкування має чимало плюсів, а от знання, які зосереджені на гендерному концепті, дають можливість виокремити певні комунікативні стратегії та дотримуватися їх, уникаючи мовленнєвих невдач, водночас це не-аби-як сприяє взаєморозумінню між двома статями, а також виявляє певні гендерні стереотипи, і не тільки.

Мовлення блогерів, що є їхньою візитною карткою, зазнає впливу фактору гендера. Ця теза постулюється у працях О. Л. Бессонової, Н. Д. Борисенко, Ю. П. Мельник, А. М. Волобуєвої, Н. Ф. Остапенко, Н. М. Сидоренко, Р. І. Федосієвої, Ю. П. Маслової, О. А. Вороніної, О. М. Здравомислової, Н. І. Ажгихіної.

Жіноче та чоловіче мовлення має свої особливості, відмінні та подібні риси. Мова не тільки виражає культурні погляди на гендер, але і утворює гендерну ідентичність особистості [6, с. 102]. Приналежність індивіда до певної професійної, соціальної, гендерної чи вікової групи, сукупність норм та традицій народу, що визначаються культурою суспільства, називається комунікативно поведінкою. Існування гендерлектів зумовлено впливом

соціальної статі на вербальну та невербальну комунікацію. Тим не менш, не можна впевнено стверджувати, що існують чоловіча і жіноча мови.

Метою цієї статті є вивчення характерних рис комунікативної поведінки жінок- та чоловіків-блогерів. Об'єктом дослідження є комунікативні стратегії в англійськомовних мікроблогах, а предметом – лексичні одиниці, які використовуються у комунікативних стратегіях блогерів з огляду на їхню гендерну приналежність.

Дослідження є актуальним з двох причин. Перша – воно пов'язане з перспективним напрямком вивчення мови – лінгвістичною гендерологією, і, друга – спробою вирішити протиріччя, що виникають внаслідок активного залучення сучасних людей в Інтернет-комунікацію англійською мовою, з одного боку, і суттєвої ймовірності порушення комунікації, пов'язаною з нерозумінням гендерних особливостей англійськомовного тексту, з іншого. Вивчення гендеру в дискурсі мікроблогів є перспективним, у зв'язку з тією роллю яку вони відіграють у створенні соціальної реальності, як специфічна форма Інтернет-комунікації. Текст особистого блогу відрізняється не тільки здатністю відтворювати культурні цінності, нормативні зразки і моделі поведінки, але й можливістю швидко відображати зміни в суспільстві, зміну культурних орієнтирів, а значить, є репрезентативним матеріалом для виявлення гендерних уявлень, характерних для конкретного соціуму в конкретний історичний період.

Методи і методологія дослідження. Основним методом дослідження виступає контрастивний аналіз, що уможливорює порівняння та виокремлення диференційних ознак чоловічого та жіночого мовлення у дискурсі мікроблогінгу. На основі дискурс-аналізу здійснено дослідження комунікативної поведінки блогерів. У межах структурно-семантичного аналізу проаналізовано поверхневі та глибинні структури лексичних одиниць, що входять до складу комунікативних стратегій блогерів. Також було застосовано евристичний метод, що передбачає зібрання раніше зафіксованого матеріалу дослідження, тобто англійськомовних відео-блогів.

У якості матеріалу вивчення, методом випадкової вибірки було відібрано по 50 англійськомовних відеоблогів чоловіків та жінок за 2018-2019 рр. Аналіз проводився при використанні таких сайтів: Youtube, Livejournal, особистих веб-сайтів блогерів та блоги англійських авторів порталу «UK Bloggers».

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження

Блогінг – не лише популярний та затребуваний вид діяльності, а й досить нова форма комунікації, що відображає важливість гендерного феномену як для життя окремої особистості, так і для організації соціуму. Блог містить огляди на різні тематики, коментарі, статті, часто відео та фото, які надає автор, тобто «блогер». Як зазначає Б. Нарді, блог – це веб-сторінка, замислом якої є регулярне оновлення записів, зображень чи мультимедіа. Основним призначенням блогу є надання користувачам інструменту для

самопрезентації, пошуку односторонніх, побудови мережі взаємодії [8]. Блогери різної статі обирають диферентні вербальні та невербальні комунікативні стратегії у своїй вербальній поведінці.

Також, О.Л. Бессонова, провівши дослідження, зазначила, що гендерний фактор має великий вплив на світогляд та на вербалізацію мовленнєвої поведінки жінок та чоловіків [4, 39].

Відмінності між чоловічою і жіночою мовою можна помітити на різних рівнях мови: на лексичному, фонетичному, граматичному та стилістичному. Окрім цього існують розбіжності і в тактиці побудови промови. Зазначимо, що найбільш помітними є відмінності мовлення на лексичному рівні. Так, О. А. Земська, М. В. Китайгородська і Н. М. Розанова вказують, що характерними ознаками жіночого мовлення є тенденція до гіперболізації та висока концентрація експресивно-оцінних слів [3]. На підтвердження цих слів наведемо інтерв'ю відомого спікера TED Talks Brené Brown's. Її блог присвячений реаліям життя, де вона розповідає як бути мотивованим та сфокусованим серед хаосу повсякдення. *"If you ask me: What's the most terrifying difficult emotion that we experience, I would say joy"* [11].

У той час, як чоловікам характерна згрубілість мови – нецензурна лексика. Так, наприклад, PewDiePie блогер з Великої Британії, досить часто використовує лайливі слова: *"Oh, look, it's more people pointing out that I'm an idiot"*, *"Well, that's why you need to subscribe god dammit"* [22]. Та не лише він зловживає гострими слівцями, до нього долучився Caspar: *"I got millions of subscribers on YouTube, millions on Instagram and Twitter, and only 1 million on Facebook, what the fuck Mark Zuckerberg? Was my Facebook content that bad?"* [10]. Joel from 'GALLUKS': *"You always look like a whore"* [16], та Evan Carmichael: *"Even if the result is suck"* [13]. Як пише О. Есперсен, у порівнянні з чоловіками, жінки більш схильні до вживання евфемізмів, аніж лайок [9, с. 250].

Та не лише нецензурна лексика є характерною для маскуліної групи блогерів. Серед чоловіків існує тенденція до використання стилістично нейтральної лексики та вживання термінів. Ось, наприклад, для Evan Carmichael характерними є обидві риси: *"Live life without fear"* [12]. *"I see entrepreneurs and leaders as trees. You are tree, your responsibility is a tree, is to eat poison carbon dioxide, right you eat poison, you eat it, you grow from it and then you spit out positivity and oxygen for the people around you, right, for yourself and for people around you"* [13]. Jim Chapman: *"The information we have about it is quite dichotomous"* [15]. Цей приклад слугує не лише підтвердженням тренду серед чоловіків використовувати терміни в мовленні, а й вказує на ще одну характеристику – використання професійних знань поза сферою професійного спілкування.

Також О. А. Земська, М. В. Китайгородська і Н. М. Розанова зазначають, що жінки досить часто задля вираження позитивної оцінки вживають прикметники, прислівники та експресивні синоніми [2].

Прикладом є слова з відео-блогу Megan Ellaby: *“I’ve got some amazing amazing pieces from a variety of different brands”* [18]. Mel Robins: *“I was brand-new young attorney”* [20]. Gabrielle Bernstein: *“Really asking for clear direction is a really amazing tool for getting signs”* [14]. Крім того, жінки вживають більшу кількість займенників, прислівників, дієслів та часток. Яскравим прикладом є відео Gabrielle Bernstein під назвою “How to Receive Signs from the Universe” *“We’re always getting guided, regardless of whether we’re receiving the exact message we want”* [17].

Стосовно чоловіків, то вони, у свою чергу, вживають прикметники, в основному, у найвищому ступені порівняння. PewDiePie: *“Now edit this bit, the coolest way, possible”* [21]. Simon Minter ‘MINIMITER’ *“I’ve hurt his bank account and that’s the most important thing”* [20]. Caspar: *“I did the smartest thing you can so when you have quite a lot of cash”. “I made a decision probably the riskiest decision of my life”. “You are not the brightest spark in a toolbox”* [10].

Жінки, у порівнянні з чоловіками, більш схильні до вживання вигуків, найчастішим з яких є “oh”, “oh my God” “wow”. Brené Brown *“Oh my God, this is so huge”. “Wow, works going good, good relationship with my partner, parents seem to be doing okay”* [11].

Н. Л. Пушкарьова відзначає, що характерними для жінок є окличні та питальні речення, деякі використовують риторичні запитання, вони використовують розгорнуті, детальні та емоційно-забарвлені речення. У той час, як є більш лаконічними, предметними та менш динамічними при побудові тексту [7, с. 32]. Зі стилістичної точки зору, жінкам властиво вживати ономапопею задля більшого експресивного забарвлення мови. Mel Robbins: *“Everyone talks about passion, legacy purpose, blah blah blah blah!”. “Terrified, absolutely terrified!”. “Instead of trying to think: What’s my purpose? What’s my passion? What’s my purpose? What’s my Passion?”* [20]. LDSHadow Lady: *“Oh, yes! Okay, that’s no, noo!”* [17].

Фемінний тип мовлення включає в себе використання ідіом з метою стилістичного забарвлення та більшої виразності. Brené Brown: *“The other shoes gonna drop”. “Bit vulnerability to the punch”* [10]. DSHadow Lady: *“So if that’s sounds like your cup of tea, then hit the subscribe button for more”* [17].

За спостереженням О. Есперсена, на рівні синтаксису також існують певні розбіжності. У мовленні жінок присутні еліптичні конструкції та паратак西斯, а чоловіки надають перевагу – періодам і гіпотаксису [9, с. 250]. Mel Robbins: *“Whatever energizes you, naturally expands you, feels like possibility, is exiting to do it or may be scary, that’s doesn’t matter”* [19]. Brené Brown: *“I think, one of the thing that happens in a culture of scarcity is we’re all chasing the extraordinary and we forget; like when I interviewed people, who went through horrific things: the loss of children, genocide, violence, trauma and I talked to them about what’s the hardest loss, they have never talked about the extraordinary things, they said: “amidst the ordinary moments”* [11].

Evan Carmichael: *“If you face difficulties and then quit, that’s what you’re teaching yourself, that’s the story inside your head, and there is no way you are gonna go off and accomplish those big bad impossible dream goals of yours”* [13].

Тож, головну роль у мовленнєвому процесі відіграє застосування різних комунікативних стратегій та тактик. Поняття комунікативної стратегії полягає в тому, щоб реалізувати наміри мовця, задля досягнення поставленої мети. Тобто блогер має чітко контролювати та обирати дієві прийоми спілкування, а також уміти їх змінювати, у випадку, коли щось піде не за планом. Реалізація стратегії залежить лише від мовця, адже задля правильної побудови, він має володіти певними знаннями та навичками, та розуміти про вплив соціальних чинників [1, 344].

Проаналізувавши англомовні відео-блоги чоловіків та жінок, нам вдалося виокремити класи слів, притаманні жіночому та чоловічому мовленню.

Class	Simple words
Female	
GROOM	Cleaner, washer, perfume, shaved, shampoo, cleansing, soap, shower, toothpaste
SLEEP	tiresome, sleeping, dazed, sleeps, insomnia, napping, siesta, nightmare, dreams
I	me, myself, my, mine, I
FAMILY	auntie, mommy, nephews, parents, daughter, motherhood, grandma, wives, cousin
EATING	fat, dinner, tasting, drunken, fed, breakfast, cookie, tasted, skinny, cookbook
DISGUST	sickening, revolting, horror, sick, offensive, obscene, nauseous, wicked, offensive
FEAR	suspense, creep, dismay, fright, terrible, terror, afraid, scare, alarmed, panicked
SEWING	mending, stitching, knitter, mend, tailor, suture, embroidery, seamstress, needle
PURPLENESS	purple, mauve, magenta, lilac, lavender, orchid, violet, mauve, mulberry, purple
SWEETNESS	syrup, honey, sugar, bakery, nectar, sweet, frost, sugary, dessert, glaze, nut
BRONNESS	coffee, biscuit, walnut, rust, berry, brown, brunette, cinnamon, mahogany, caramel
CHASTITY	shame, elegant, decent, virtue, virgin, delicate, faithfulness, platonic, purity, spotless
Male	
RELIG	bless, satanism, angel, communion, spirit, lord, faithful, immortal, theology, prayers

METAPH	suicide, meditation, cemetery, temples, drained, immortalized, mercy, mourning
SPORTS	running, jogged, pool, basketball, swimming, exercise, fitness, teams, aerobic
TV	show, ad, comedies, tv, actors, drama, soaps, video, theaters, commercials, films
JOB	credentials, department, financials, desktop, manage, employ, work, career
OPONENT	finalist, rival, enemy, competitor, foe, opposite, defendant, player, dissident
THEOLOGY	creed, scholastic, religious, secularism, theology, religion, divine, faith, dogma
UNIFORMITY	evenness, constancy, persistence, accordance, steadiness, firmness, stability
ENGINEERING	automotive, process, industrial, manufacture, measure, construction, technician
INFLUENCE	power, force, weak, weakness, inflexible, ineffective, charisma, charm, wimpy

Табл.1

Фемінність та маскуліність яскраво виражені у вербальній поведінці англомовних блогерів. Обираючи різні комунікативні стратегії, чоловіки та жінки, тим самим підкреслюють свої диферентні особливості, як на лексичному, фонетичному, стилістичному, так і на синтаксичному рівнях.

Висновки. У результаті проведеного дослідження, яке мало на меті проаналізувати комунікативну поведінку мікроблогерів, нам вдалося з'ясувати, що вона має гендерну маркованість, яка виражається у приналежності до категорій фемінності та маскуліності. Було виокремлено специфічні гендерні характеристики, які також можуть залежати від індивідуальних особливостей, таких як: вік, соціальний статус, національна приналежність.

Отже, у вербальній поведінці чоловікам-блогерам властиві: точність номінації, стилістично нейтральна лексика, використання багажу професійних знань, лаконічні та менш динамічні тексти, чіткість, прямота, інформативність, однозначність, використання термінів, сленгу та ненормативної лексики, побудова простих, інколи синтаксично-неправильних речень, швидкий темп розмови та інше. Жінкам-блогерам же притаманні такі риси: гіперболізована експресивність, багатослівність, вживання вигуків, розгорнуті експресивні речення, використання окличних речень та розділових запитань, розмова ведеться розмірено у ввічливій формі. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні лінгвального аспекту специфічних трансформацій та новітніх практик, якими

користуються сучасні блогери, а також маніпулятивний потенціал комунікативних стратегій учасників англомовного мікроблогінгу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Київ: Вид центр Академія, 2004. 344с.
2. Бессонова О. *Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і тендерний аспекти*. Дис. Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2003.
3. Ерофеева Т. Языковая единица в гендерном рассмотрении// Вестник Челябинского государственного университета, 2008. С.35-39.
4. Земская Е., Китайгородская М., Розанова Н. Особенности мужской и женской речи. Москва: Наука, 1993.
5. Маслова Ю. Мовна репрезентація гендеру//Острозька академія. Вип.12. Острог, 2009.С. 224-233.
6. Прокопенко А. *Интерв'ю в передвиборчому американському дискурсі: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти*. Дис. Сумський державний університет, 2013.
7. Пушкарева Н. Гендерная лингвистика и исторические науки// Этнографическое обозрение, N2, 2001.С.31-40.
8. Bonnie A. Nardi, Diane J. Schiano, Michelle Gumbrecht. Blogging as Social Activity, or would you let 900 Million People Read your Diary? Chicago, Illinois, USA, 2004.
9. Jespersen, Otto. Language: Its Nature, Development and Origin. London, 1922.
10. Caspar. "My Business Outside Of YouTube". 28 січень 2019.
11. Dr. Brené Brown. "Dr. Brené Brown on Joy: It's Terrifying | SuperSoul Sunday | Oprah Winfrey Network". 13 березня 2013.
12. Evan Carmichael. "The 5 LESSONS In Life People Learn TOO LATE". 9 вересня 2017.
13. Evan Carmichael. "The 40% RULE That Can CHANGE Your Entire LIFE! | David Goggins". 22 березня 2019.
14. Gabrielle Bernstein. "How to Receive Signs from the Universe". 1 лютого 2015.
15. Jim Chapman. "PALM OIL & ELEPHANT TREKKING | BORNEO PART ONE". 10 квітня 2019.
16. Joel from 'GALLUKS'. "SHOPPING IN SEOUL SOUTH KOREA!". 19 грудня 2018.
17. LDS Shadow Lady, "Channel Trailer". 12 червня 2015.
18. Megan Ellaby. "WHAT I BOUGHT IN NEW YORK". 19 серпень 2018.
19. Mel Robbins. "STOP searching for your passion and do this instead | Mel Robbins". 3 жовтня 2018.
20. Miniminter. "She did this blindfolded *painful*". 12 січень 2019.
21. PewDiePie, "Ты Индия Ты проиграл". 11 травня 2018.
22. PewDiePie, "Что происходит?!". 29 січня 2019.

УДК 811.111'373

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.112-120

Леся Рогач

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет,
orcid.org/0000-0001-7709-017X
м. Ужгород, Україна, +38(050) 372 11 28, lesya.rohach@uzhnu.edu.ua

Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology

Анотація. Статтю присвячено аналізу семантичних процесів всередині англійської терміносистеми біотехнології. Мета дослідження полягає у визначенні та описі спеціальних значень англійських термінів біотехнології у порівнянні зі словами загальнонавчаної мови та термінами інших наук, а також аналізу термінологічної синонімії і полісемії. Мовний матеріал склали англійські терміни біотехнології зі спеціальним тлумаченням, що були вибрані з термінологічних словників, а також загальнонавчаними значеннями для вивчення процесів, що пов'язують цю термінологію із загальнонавчаною мовою.

Аналіз дозволив виявити, що певна кількість термінів у англійській термінології біотехнології утворилася шляхом термінологізації загальнонавчаних одиниць. Співвідношення спеціальної та загальнонавчаної лексики вивчаємо за допомогою виділення спільних семантичних ознак, тобто сем. У процесі аналізу було виявлено існування синонімічних термінів у досліджуваній терміносистемі.

Ключові слова: термін біотехнології, загальнонавчане значення, терміносистема, сема, термінологізація, термінологічне значення, полісемія, синонімія.

Abstract. The article deals with the analysis of the main semantic processes in the English terminological system of biotechnology. The importance of our investigation lies in the fact that biotechnology is still a rather new sphere of human activity that is rapidly developing at present, thus the special language of biotechnology reflecting these rapid changes demands great attention on the part of terminologists as the new concepts should be nominated and different semantic processes described. The aim of the research is to define and describe terminological meanings of the English terms of biotechnology in comparison with other words of general language and terms of other spheres of human activity and analyze such semantic processes as polysemy and synonymy inside this terminology. In order to achieve the aim of the work it is necessary to study English biotechnology terms and their meanings on the basis of explanatory and terminological dictionaries and to analyze different semantic processes in the

English biotechnological terminology. The language material of our investigation is 1000 English biotechnology terms with the explanation of their terminological and general meanings. The words are taken from terminological and explanatory dictionaries. The analysis showed that many English biotechnology terms were formed by means of terminologization of common language words. The correlation of special and common language lexis is studied by means of selection of common semantic features (semes). Special emphasis in the articles is also laid on the study of polysemy and synonymy in English terminology of biotechnology

Keywords: a term of biotechnology, common language meaning, terminological system, seme, terminologization, terminological meaning, polysemy, synonymy.

Introduction. Semantic analysis of terms is especially relevant in the sense of acquiring new special meaning by the terms already existing in other special languages, and those terminological units which were formed as a result of reconsideration of common language words. This phenomenon is called semantic way of term formation, or terminologization.

The systems of terminological meanings are mainly examined in separate well-organized terminological systems taking into account the features of lexical and semantical modifications of terminological units, that are carried out by the analysis of the semantic structure of special lexemes, exposure of integral semantic signs and different components of meaning.

The research of term formation enables scientists to expose subtypes of terminological vocabulary connected with different kinds of reinterpretation of meaning, define the role of motivational semantic signs, features of metaphorical and metonymical transfers, to set directions of forming and development of terminologization in a language, and also some regularities of the use of semantically reconsidered terms and their functional loading.

The study of modern scientific literature shows that semantics of terms becomes one of the leading research tasks. The problem of terminologization affects the whole complex of important questions, that determine the necessity of functional-semantic approach, bringing in new ways and research methods, analysis of deep processes, that are going on in the semantic structure of a word.

Examining the process of terminologization, we are motivated not only on different signs of a term and a generally used word but also on general, uniting signs, taking into account the results of the newest researches in the area of terminology, showing, that terminology and commonly used vocabulary cannot be clearly differentiated, as far as a term and a commonly used word are closely interconnected in many aspects [7, p.136].

We can state that terminologization is a process, that is why it is possible to expose the stages of this process and set the typology of semantic transformations:

1) the process, not accompanied by the changes in the semantic structure of a word, the usage of an already existing term in a language or a commonly used word in a linguistic text (linguistic specialization);

2) the process, characterized by the changes of semantic structure of a word within the framework of polysemy (semantic modulation);

3) the process, accompanied by the changes of semantic structure of word, resulting in formation of words-homonyms (semantic derivation).

The **relevance** of our investigation lies in the fact that biotechnology is rapidly developing at present, thus the special language of biotechnology reflecting these rapid changes demands great attention on the part of terminologists as the new concepts should be nominated and different semantic processes described.

The main **aim** of the research is to define and describe terminological meanings of the English terms of biotechnology in comparison with other words of general language and to study semantic processes inside this terminology and those connecting it with general language.

To achieve the aim the following **objectives** have been put forward: 1) to clarify the meaning of such linguistic notions as “terminologization”, “synonymy”, “polysemy” in reference to terminological studies; 2) to study English biotechnology terms and their meanings on the basis of explanatory and terminological dictionaries; 3) to analyze different semantic processes going on in the English biotechnological terminology laying special emphasis on semantic way of term-formation.

Methodology of investigation. Our research is based on the methods of linguistic analysis. V.M. Leychyk states that in the study of terms by means of linguistic methods two approaches are applied: one can study the formal and semantic structure of separate terms, or terms as constituent parts of terminology and terminological systems, that is, one can proceed from a separate lexical unit to groups of these units, or from the typical features of lexical units to their individual peculiarities [3, p. 142-143].

We classify linguistic methods according to aspects and techniques of investigation. According to the aspects of investigation methods are classified into linguistic and extralinguistic. We suggest the following methods of linguistic analysis of English terminology of biotechnology: 1) componental analysis that reveals general components of meaning (semes) in semantics of terminological units of biotechnology; 2) analysis of lexicographic definitions from the published and electronic sources; 3) method „meaning – sense”, which presupposes the detection of general invariant component and changing senses in the term of biotechnology.

In our investigation we made use of structural methods, one of which is the method of oppositions and field method. The main techniques, that are used in the investigation are differentiation and identification of terminological units. Structural-semantic analysis of biotechnology term presupposes description of the meaning of biotechnology term in special terminological dictionary aimed at the

description of the place of biotechnological term in terminological field and determine the way of its connection with other special lexical units. S.Y. Nikitina considers methods of componental and definitional analysis to be the most effective ones in the study of the term [4, p. 51].

The analysis of biotechnological terminology as a system presupposes the study of the elements of terminological system in their connections. Within this terminology, hierarchical links are identified based on the selection of integral and differential semes of biotechnology terms. T.L. Kandelaki considers that in the definition of the term there is a totality of important characteristics of the object in question, from which the necessary and ample characteristics are selected. These characteristics should be reflected in the sound form of the term [2, p. 9].

One of the commonly used and universal methods of linguistic research is componental analysis. The problem of word boundaries, the character of semantic transformations in the process of terminologization cannot be solved without application of this method. We examine the process of terminologization from the positions of complex approach to the research of linguistic semantics, where the semantic structure of a word is understood as a unity of interactive meanings of different levels, organized within the limits of a separate word by a certain method in accordance with the system of this language and with regularities of functioning of this system in speech. As a leading principle of term analysis the differential method is usually used, when a term is opposed to a commonly used word [1, p.270]. It allows to expose a number of substantial properties of a term and a word, find out similarities in their semantics, structure, grammatical form, and define the features of paradigm, unique qualities in the structure of a sentence and a text.

Results and discussion. Investigation of semantic features of English terms of biotechnology was performed on the basis of lexicographical data fixed in the English explanatory dictionaries and terminological dictionaries of biotechnology. 1000 terms of biotechnology have been selected in order to investigate the main semantic features of these terminological units as general language words and terms. The main aim of the investigation was to define their correlation with terms of other sciences and common language words.

In the English language there exist certain common language lexical units, which having acquired specific meaning in biotechnology sphere of human activity became the components of this terminological system. This process occurs without the change of the initial meaning in common language lexis. Such words become terminologized if, having received a special definition, occupy their place in terminological system of biotechnology. For example, the word *gap* in Longman dictionary is explained as 1) *a space between two objects or two parts of an object, especially because something is missing*; 2) *a big difference between two situations, amounts, groups of people etc*; 3) *something missing that stops something else from being good or complete*; 4) *a period of time when nothing is happening, that exists between two other periods of time when something is happening* [Longman Dictionary of Contemporary English]. In biotechnology this

term is characterized by two meanings: 1) *period of time, during the cell cycle, between M and S phases*; 2) *a missing section on one of the strands of double-stranded DNA* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering]. As we can see, the semantic features of *period of time* and *space* were taken from the common language meaning and used in terminology to denote two special notions of biotechnology connected with *a cell*. The word *label* denotes 1) *a piece of paper or another material that is attached to something and gives information about it*; and 2) *a word or phrase which is used to describe a person, group, or thing, but which is unfair or not correct* [Longman Dictionary of Contemporary English]. In biotechnological terminology the term *label* is defined as *a compound or atom that is either attached to or incorporated into a macromolecule and is used to detect the presence of a compound, substance, or macromolecule in a sample* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering]. It is quite evident that terminological meaning developed from the common language one modifying the semantic feature of *being attached to a compound or atom that is detected*. Lexical unit *to amplify* is used in common language in the meaning *to increase the effects or strength of something* [Longman Dictionary of Contemporary English], whereas in biotechnology this verb means *to increase the number of copies of a DNA sequence, either in vivo by inserting into a cloning vector that replicates within a host cell, or in vitro by polymerase chain reaction* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering]. The common semantic component in these meanings is *to increase*. The term *bridge* in special dictionary is fixed as *a filter paper or other substrate used as a wick and support structure for a plant tissue in culture when a liquid medium is used* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering]. As a common language lexical unit the word *bridge* denotes *a structure built over a river, road etc that allows people or vehicles to cross from one side to the other and something that provides a connection between two things* [Longman Dictionary of Contemporary English]. The same *supporting structure* was taken as a basis for terminologization of the word *bridge* [Longman Dictionary of Contemporary English]. Biotechnological term *cohesion* is used in the special meaning *a force holding a solid to a solid or a solid to a liquid, owing to attraction between like molecules*. If there is *cohesion* among a group of people, a set of ideas etc, *all the parts or members of it are connected or related in a reasonable way to form a whole* [Longman Dictionary of Contemporary English]. As we see the term *cohesion* developed its special meaning on the basis of the same *holding together, connection*.

The problem of usage of one and the same term in several terminological systems of the language is very urgent and still remains unsettled. The parallel use of a term in several terminologies is caused by the intersection of different branches of sciences. Some scientists treat this phenomenon as homonymy. Other linguists consider it to be a polysemy. Thorough investigation of terminology of biotechnology allows agreeing with the latter. The simultaneous use of one term in biotechnology, physics, medicine, art, sports, etc. is regarded as intersystem

terminological polysemy, because the similarity of processes in different spheres of scientific activity lays in the basis of this phenomenon [8, p.25]. For example, the term of biotechnology *development* is used in the meaning *the sum total of events that contribute to the progressive elaboration of an organism*. In economics this term denotes *the process of increasing business, trade, and industrial activity*, whereas in building terminology it means *the process of planning and building new houses, streets etc. on land* [Longman Dictionary of Contemporary English]. These meanings are united by the semantic feature of *increasing, elaboration*. The term *absorption* in biotechnology means *the taking up by capillary, osmotic, chemical or solvent action, such as the taking up of a gas by a solid or liquid, or taking up of a liquid by a solid*; in biology *absorption* is *the movement of a fluid or a dissolved substance across a cell membrane*. *Adaptation* in biotechnology is used in the meaning *adjustment of a population to changed environment over generations, associated (at least in part) with genetic changes resulting from selection imposed by the changed environment*. In biology this term denotes *adjustment of a sense organ to the intensity or quality of stimulation* [Longman Dictionary of Contemporary English]. The semantic structures of these terms are united on the basis of the semantic feature *adjustment*. The term *conversion* is used in different terminologies: in biotechnology it means *the development of a somatic embryo into a plant*; in religion – *an experience associated with the definite and decisive adoption of a religion*; in mathematics *reduction of a mathematical expression by clearing of fractions* [Longman Dictionary of Contemporary English].

Polysemy is the capacity for a sign (e.g. a word, phrase, etc.) or signs to have multiple meanings, i.e. a wide semantic field. In terminology polysemy is understood as interrelation of one term with more than one concept within one terminological system or between the bordering terminological systems. In general language lexical polysemy is considered to be a positive process of language development and existence. Opinions of scientists concerning terminological polysemy differ greatly. Some linguists believe that a scientific term must have only one meaning, that is, must be monosemantic. There is an opposite viewpoint that in terminology, as well as in general lexis, polysemy is rather spread, in spite of the fact that one of the requirements to be met by a term is monosemy. Our analysis has shown that English terminology of biotechnology has many terms containing in their semantic structure more than two meanings. For example, the term *aggregate* is explained in terminology of biotechnology by means of four meanings: 1) *a clump or mass formed by gathering or collecting units*; 2) *a body of loosely associated cells, such as a friable callus or cell suspension*; 3) *coarse inert material, such as gravel, that is mixed with soil to increase its porosity*; 4) *a serological reaction (aggregation) in which the antibody and antigen react and precipitate out of solution* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering]. The term *amplification* in biotechnology denotes four notions: 1) *treatment (e.g., use of chloramphenicol) designed to increase the proportion of plasmid DNA*

relative to that of bacterial (host) DNA; 2) replication of a gene library in bulk; 3) duplication of gene(s) within a chromosomal segment; 4) creation of many copies of a segment of DNA by the polymerase chain reaction (PCR). The term *biomass* is fixed in the special dictionary as having three meanings: 1) *the cell mass produced by a population of living organisms; 2) the organic mass that can be used either as a source of energy or for its chemical components; 3) all the organic matter that derives from the photosynthetic conversion of solar energy* [Glossary of Biotechnology and Genetic Engineering].

One of the tasks of our investigation was to study the phenomenon of synonymy in the English terminology of biotechnology. Synonymy is a kind of semantic relation among words. Technically, it occurs when two or more linguistic forms are used to substitute one another in any context in which their common meaning is not affected denotatively or connotatively. Along the same line, B. Hjørland [5, p. 95] believes that synonymy is a kind of semantic relation. That is, words or phrases are synonymous only if they have the same meaning. However, there are cases where words or phrases may have subtle meanings and may therefore give rise to different word associations.

According to J. Lyons, there are two kinds of common language synonymy: complete synonymy and partial synonymy. Complete synonymy is regarded as words having identical meaning components. According to J. Lyons, this kind of synonymy does not exist simply because it is impossible to define, and the meanings of words in monolingual or multilingual settings are constantly changing [6, p. 54]. Therefore, words may share most of the constituents with one another, but not all the constituents. As for partial synonymy, it is when words share most of the necessary components or constituents. Since complete synonymy does not exist in monolingual settings, let alone across languages, partial synonymy has been emphasized. This dichotomy between complete and partial synonymy has added salt to injury in dealing with the notion of equivalence in translation or whether translation is a form of synonymy.

The synonym in terminology somewhat differs from the synonym in common language. In common language synonyms are, as a rule, words of one part of speech. In terminology synonyms can be lexical units of different structural levels and different forms of expression. In modern linguistics there is a widespread point of view that when two or more terms correspond to the same scientific concept of one terminological system and have one definition, they are not synonyms, but doublets. In terminology there is also an opposite opinion according to which the phenomenon of terminological synonymy cannot be reduced to doublets.

The investigation showed that in English terminology of biotechnology all synonyms exist in the form of doublets. They appear due to such causes:

1) existence in the terminological system of a Latin borrowing and native term for the designation of the same concept: *false fruit* – *pseudocarp*, *fascicle* – *vascular bundle*, *assortment* – *segregation*;

2) existence of different borrowings for the same notion: *ampometric – enzyme electrode, base substitution – transition – transversion (replacement of one base by another in a DNA molecule)*;

3) terms word-combinations consisting of the same attribute and different nouns: *allosteric control – allosteric regulation, anaerobic digestion – anaerobic respiration (digestion of materials in the absence of oxygen)*;

4) terms word-combination consisting of the same nouns and different attributes (often of native and borrowed origin): *bifunctional vector – shuttle vector, freeze preservation – cryobiological preservation, anti-oncogene – recessive oncogene; flush-end cut – blunt-end cut; affinity tag – purification tag (an amino acid sequence that has been engineered into a protein to make its purification easier)*;

5) different spelling forms of one and the same term: *chloroplastid – chloroplast, allelomorph – allele, cellulose nitrate – nitrocellulose, estrogen – oestrogen, fetus – foetus, four-base cutter – four-base-pair-cutter – four-cutter*;

6) abbreviation and the full form of the term: *EGS – external guide sequence, HGH – Human growth hormone, IGS – Internal guide sequence, IVEP – in vitro embryo production, LCR – ligase chain reaction*.

Conclusions. Semantic analysis of the English terminology of biotechnology enabled us to make the conclusion that the investigated terminology is characterised by several semantic peculiarities that are very important for understanding the deep processes going on in this terminological system. We have come to the conclusion that terminology and commonly used vocabulary cannot be clearly differentiated, as far as a term and a commonly used word are closely interconnected in many aspects. In our study this connection is quite vivid as a number of terms in terminology of biotechnology was formed by means of semantic term formation. This process occurs without the change of the initial meaning in common language lexis. Such words become terminologized if, having received a special definition, occupy their place in the terminological system of biotechnology. Some of the English terms of biotechnology are also terms of other spheres of human activity. The analysis of terminological polysemy showed that in the English terminology of biotechnology a lot of terms are polysemantic i.e. denote more than one scientific notion. Our language material convincingly proved that synonymy is a rather spread semantic process in English terminology of biotechnology. Terms in our material can be described as synonymous only if they replace each other in all contexts without any change in either the cognitive or emotive import.

Summarizing, we can state that the English terminology of biotechnology is a relatively new and still developing terminological system which is not completely defined and studied yet. The process of formation, standardization and outline of the prospects for further development of this terminology require a lot of attention of biotechnology specialists and linguists.

REFERENCES

1. Алієва О. Спільний інваріантний компонент: формування семантичної та концептуальної структури терміна. *Сучасні дослідження з іноземної філології* 13 (2015): 269-273.
2. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва, 1977. 167с.
3. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва. 2007. 256с.
4. Никитина С. Е. *Семантический анализ языка науки: на материале лингвистики*. Москва. Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. 146с.
5. Hjørland B. Synonymy (equivalence relation). London: Routledge, 1997.232p.
6. Lyons John. Synonymy. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.246p.
7. Rohach L.V. Semantic way of term formation in English and Ukrainian legal terminology. *Сучасні дослідження з іноземної філології* 15 (2017): 133 – 138.
8. Rohach L.V. *The main problems of terminology and special text translation: manual*. Uzhhorod, 2012. 56p.
9. Collin S. *Dictionary of Science and Technology*. London: A & C Black, 2007.
10. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Longman Group Ltd, 2000.
11. Merriam-Webster. *Webster's New Dictionary of Synonyms*. U.S.A. Mass. Springfield: Merriam-Webster, 1984.
12. Zaid A. *Glossary of biotechnology and genetic engineering*. Zaid A., Hughes H., Porceddu E., Nicolas F. [Electronic publication] <http://www.fao.org/3/a-x3910e.pdf>

Наталія Сливка

*ст.викладач кафедри іноземних мов
факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ»
ORCID 0000-0001-7894-8553
Ужгород, Україна, nataliia.slyvka@uzhnu.edu.ua*

Людмила Богдан

*ст.викладач кафедри іноземних мов
факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ»
ORCID 0000-0001-7963-8936
Ужгород, Україна, liudmyla.bohdan@uzhnu.edu.ua*

Cognitive approach to revealing ethnocultural peculiarities of the linguistic world-image

Анотація. У статті йдеться про етнокультурні особливості мовної картини світу з точки зору когнітивної лінгвістики. В інтерпретативному процесі систему вербальних і граматичних значень співвідносять із етнокультурною компетенцією носіїв мови. Відображений у мові спосіб концептуалізації світу частково універсальний і частково специфічний. На основі зіставного аналізу розглянуто й описано деякі словосполучення, фразеологізми, граматичні поняття (на матеріалі української та англійської мов). Звертається увага на когнітивну оцінку описаних фрагментів даних мовних картин світу.

Ключові слова: етнокультурна компетенція, когнітивна здатність, семантична сумісність слова, дескриптивна ситуація, когнітивна модель, концептуальне наповнення.

Abstract. The article deals with revealing ethnocultural peculiarities of the Ukrainian and English linguistic world-images. The cognitive approach is applied. In order to achieve this target, we have made a cognitive-linguistic analysis of some word-combinations, phraseological units and grammar notions of English and Ukrainian in comparison. The correlation of the cognitive picture of the world with the linguistic world-image is considered. Their close connection is discovered by means of studying the sign expression of the concept in the language. The way of world conceptualization reflected in the language is partially universal and partly culture-specific. The language material under consideration is analyzed at lexical-semantic and grammatical levels. Structural method on the basis of direct component analysis, descriptive and comparative ones are used. We also pay attention to the cognitive evaluation of the revealed ethnocultural peculiarities. The study is carried out within the anthropocentric paradigm.

Keywords: linguoculturological studies, the concept verbalization, ethnolinguistics, a cognitive evaluation, a comparative analysis, the linguistic mentality.

Introduction. Each linguistic school in the process of development of some knowledge domain puts forward a new language conception, some preferable aspects of its regarding and correspondingly it coins new terms or modifies contents of existing ones defining the methodology and new aims of the research. However, in linguistics as a science referring to the humanities, it all does not happen suddenly and in no time, but it presupposes an achieved result accumulation after effective to some extent functioning of previous schools taking into account their experience. That is vividly observable through the last century which is characterized by the presence of a great number of schools, fast running changes in viewpoints, methods and defining an object of their studying.

Cognitive science and cognitive linguistics proper have appeared recently (about in the 60-ies of the XX century). The contribution of researchers like G. Lakoff, M. Johnson, J. R. Taylor, T. Givon, S. A. Thompson, P. J. Hopper, R. W. Langacker, R. Jackendoff, A. Vezhbtskaia, E. S Kubriakova etc. is valuable in the context of different linguistic aspects – semantical, lexicological and grammatical. The core of the study is its orienting to gain knowledge about knowledge.

Under the present circumstances when international communication is assuming wider scope and in the period of human perception of the world through the prism of studying the language structure and language functioning, its forms and its contents, the translation issue of ethnocultural lexis in particular, into the target language is becoming more urgent. Foreign language unit rendering by means of the target language is sometimes complicated because of not only a necessity to reflect the peculiarities of linguistic realities of the source language but also provide to «a foreigner» the right understanding and comprehension of the concepts which are formed and fixed in certain people's consciousness at a point of their historical development and choose a language means for accurate conveying of the ethnocultural mentality of the native speaker in the target language.

The relevance of the research topic is based on the increased attention to the study of a cognitive-constructive role of the language in revealing ethnoculturally marked ways of perception and reflection of the real world.

The object of the study is ethnocultural peculiarities of the English and Ukrainian linguistic world-images and their cognitive evaluation.

The aim of the research is the cognitive-linguistic analysis of some word-combinations, phraseological units and grammar notions of English and Ukrainian in comparison.

Methods. Several research methods are used in the article: 1) comparative method (oriented towards revealing common and specific features of the two compared languages while analyzing meanings of phraseological units and also in

case of distribution – contextual surrounding of a word); 2) structural method on the basis of direct component analysis in terms of presenting a syntactical structure of a fixed phrase; 3) descriptive method (description of the obtained results while inductive analyzing lexical-semantic and grammatical concepts)

Results and Discussion. According to Yelena Kubriakova, the cognitive approach is based on «understanding the language as cognitive capacity» [9, p. 32]. Within the framework of the given approach to the language an interpretation change of linguistic axioms is inevitable. First of all, the language is regarded as an ontologically single object unifying a static system in our consciousness and speech functioning. Thus the object of studying is extending, excluding an undesirable possibility of taking into consideration language material while «cutting off» its constituent parts, which was observed in preceding linguistic conceptions. Besides, the rigid and logically relevant distinguishing of its categories and classes is becoming inappropriate in case of theoretical studying of the language.

Defining a constructive role of the language in general, and moreover, each language taken separately in shaping thinking, Wilhelm von Humboldt differentiates between universal-logical and idioethnic components within lingual thinking and language content. To our mind, the former enables in fact learning a foreign language basing on functional comparison with a native language while the latter reveals mental peculiarities of a certain ethnos in the process of its cognitive perception of the world.

Any natural language contains the whole history (in its convoluted shape) of a people, it represents the system of values of its native speakers and displays distinctive perception and conceptualization of the world.

World perception being a stable formation presents a form of social consciousness. At a more elaborated level world perception is transformed into world interpretation acquiring world picture characteristics. The latter is a cultural-practical way of comprehension of the world and a human. To be more accurate, the world picture is defined as a totality of concepts which are inset in the consciousness of the individual and society and correspondingly fixed in people's language and individual's speech. Concept- components of the world picture are realia and their cognitive evaluations in the national consciousness as well.

One of the main issues of cognitive linguoculturological studies is studying the functioning of concepts in the consciousness of native speakers of different languages and also revealing the information of cultural importance and concepts of the cultural value in a certain language. The historical experience of a society in terms of its common to all mankind characteristics as well as national ones is fixed in a language. On the one hand living conditions of people, the physical world surrounding them and their sensory-rational approach to proper acting in objective reality form their consciousness and behavior and these are certain to be reflected in a language. On the other hand, a person mostly sees the world through the prism

of active forms of a native language which determines and triggers structures of human thinking and behaving.

The concept exists in human mental reality as some repertoire of arranged knowledge and systematized information on actual and possible state of things in the physical world in the context of emotions, feelings, associations, experiences etc. Understanding it as a mental formation enables us to reproduce not only mental world of a native speaker, but also his/her ethnomental characterology.

In the course of the interpretative process the system of verbal meanings is brought into correlation with socio- and ethnocultural competence of native speakers. Its conceptual charging presents one of the most distinctive feature of national mentality of a people. Native speakers' outlook and world perception is represented in the language, particularly in the systems of its peculiar stereotypes, images and etalons through the prism of socio- and ethnocultural traditions.

Each concept is expressed by means of some language tools and has its own semantic form, which is determined by its semantic meanings and characterized by an ethnocultural conventionality since it presupposes modal, gender, emotional, expressive, pragmatic and other assessments.

The difference of verbal expressions and their correlation with actual situations is provided with the help of a certain human system of concepts about the world, that is human conceptual system. Conceptual system constructing reveals a definite concept or its definite structure being at an advantage within the given system as they reflect the character of judgement of a native speaker and correspondingly serve as an orienting basis of his/her attitude to actual reality.

Active transformation of the surrounding world is carried out in the consciousness connected with the language since the word is a result of generalizing process and pointing out a major quality on the basis of which the nomination occurs.

Actual lexeme functioning in the language triggers active segmenting of word semantics into separate semantic components. These microcomponents of knowledge (cooperative and in particular individual knowledge) are not always fixed by lexicographical literature. Every native speaker of a certain language has his/her own individual style displayed in his speech, in other words every native speaker is a distinct linguistic persona. According to Yevgeniy Borinshtein the linguistic persona is an integrated system formation which is determined by commonality of non-stop interacting signs and symbols, attitudes and actions of the individual. The researcher singles out the following characteristics of the linguistic persona: accessibility, communicativeness, an active starting point, a sense of reality, gnoceological motives, a thought shaping function, demonstrative factor, esthetic orientation and mentality [2, p. 52]. The linguistic world-image comprises the sign expression of concepts. Human language activity is originally active. In case of early stages of learning a language the linguistic persona of a child depends a lot on the way of living, intelligence level and educational development of grown-ups surrounding him/her. Later on the speech activity

becomes more active due to widening the scope of the world perception from the points of view of a subject, who is constantly in the process of individual cognitive development. As a result, some individual world picture is formed. Throughout human life new constructions are developed above basic concepts. They fix new knowledge about reality and present a consequence of constant human interaction with the surrounding, constant task solution connected with surviving and orienting within it. The system of representations undergoes changes in correspondence with a changing environment under pressure of subject's life experience to attain its major goal – providing a subject with valuable information about the surrounding to enable his/her adaptive behavior. There are different cognitive models of an environment that are available to a human at different stages of the ontogenesis, since reality representation is carried out through the prism of available cognitive mechanisms. Consequently, subject's representation system essentially changes in the process of the ontogenetic development of his/her cognitive mechanisms regardless of practically unchanged reality surrounding him/her throughout the individual life.

In a certain ontogenesis stage of a subject a social reality starts to influence strongly his/her cognitive development defining prioritized tendency of human cognitive mechanisms. Although a social reality is nothing more or less than a man's creation, it is often imagined as an objective one like the physical world. Therefore «game rules» laid down by a culture rigidly determine the cognitive development specifics and individual behavior as well as the physical world does.

The language being «a mirror of the culture» [11, p. 17] reflects not only actual world of a human, but also collective self-awareness of a people, the nature of their mentality, its way of life, traditions, value system and vision of the world in general. I.Holubovska claims that «the language in wealth of its forms and contents has a clue to the mystery of the mental universe of a certain culture, to the cognition of a way of thinking of a people and mental peculiarities of its native speakers» [5, p. 36]. It explains intercommunicative difficulties at attempts of contacts of different linguoethnical community representatives. In connection with the above-mentioned researchers use the notions «equivalent vocabulary» (words, lexical notions of which are interlinguistic) and «non-equivalent vocabulary» (culture-specific words, voids which are not equatable with a foreign lexical unit; they are explained descriptively, sometimes they require a thorough narrative description).

The way of world conceptualization reflected in the language is partially universal (and this enables inter-cultural communication) and partly culture-specific. There are national languages specifics of which like their national consciousness specifics have been determined by specific contents and ways of activities, natural and social environments, material and intellectual culture and fixed on different linguistic levels. Therefore, national languages as «a tool» do not produce subjective world pictures for their native speakers, but only have an influence on their specifics in terms of the sign expression.

Human, national-cultural, social and individual expression stereotypes and actual attitudes to the surrounding are fixed in the language. The nomination system of a language is a result of cognitive and classifying activity of a people, since every language aims not only at people's world comprehension objectivization, but also at preserving their intellectual and practical activities reflected in semantic properties of lexical items.

One of these properties is semantic combinability of a word connected with logical categories and extralinguistic factors according to researchers. The property of a word to combine with a certain set of other words displayed specifically in different ways in each language is noticed by L.Shcherba, Sh.Balli, A.Greimas and other linguists marking this phenomenon with such terms as: semantic congruence, semantic concord, semantic selectivity, semantic compatibility etc. The core of the phenomenon consists in the following: the same extralinguistic situation is reflected in different ways in different languages not only in terms of word-combinations and what is more so-called «content-combination». The collocability divergence in different languages is caused by the divergence of conceptual structures reflected in them and a semantic combinability set is determined by a location of a lexical unit on paradigmatic chains of a certain language and reflection of this phenomenon in syntagmatics – in the field of collocability of lexical units [3, p. 161-162]. This may be exemplified by the following synonymic word-combinations in English: *to solve a dispute*, *to decide a dispute*, *to resolve a dispute*, and *to settle a dispute*. The noun lexical item *dispute* is semantically combinable with the verb lexemes *to solve*, *to decide*, *to resolve* and *to settle* to express the same lexical meaning. In accordance with the semantic combinability to form the antonymic word-combinations in the English language to the lexical units *good crop* and *a good speaker* the lexeme *poor* is used – *poor crop* and *a poor speaker*, although the antonym of *good* is *bad* and this is lexicographically recorded.

The world picture, which may be named as some knowledge about the world, is based on individual and collective consciousness. It is not a mere set of objects' «pictures», fixation of processes, properties etc., since it includes not only reflection of objects but also a subject's viewpoint, his/her attitude to the objects and at the same time a subject's point of view presents a reality like objects themselves. The system of socially common viewpoints, attitudes and assessments is embodied by means of the sign expression in the system of a national language and it takes part in constructing the linguistic world-image.

To characteristic features of verbal expression of the world we refer preserving and reproducing of gained knowledge about the surrounding reality taking into consideration specifics of historically established ethnoconsciousness. In the given tendency the studying of phraseological units is of great importance as they serve as a means of disclosing peculiarities of world perception by a people in accordance with their value system which is definitely based on the national culture. Phraseology of any people is profoundly supported by the cognitive

capacity of the human consciousness to draw analogies between objects of reality. Phraseological units are formed on the basis of permanent associations that have been thought over and then set into these unvarying language units. Within the framework of the cognitive paradigm a phraseological unit is regarded as a microtext which is structurized during interpreting its semantic information by a native speaker in the space of cultural knowledge [1, p. 302].

Considerable attention payed to cognitive linguistics, intercultural communication and linguoculturology has resulted in the necessity of applying the comparative analysis of concepts reflected in different languages with the help of available linguistic means. Discovering of characteristic features of concepts by means of language tools furnishes the clue to comprehension of peculiarities of national mentality and both moral and pragmatic bases of different linguocultures.

We shall illustrate our point of view by describing the Ukrainian phraseological unit *голодний як вовк* and its English equivalents (*hungry as a wolf, hungry as hawk, hungry as a hunter*) using comparative analysis. In case of comparison of the English set phrase *hungry as a wolf* and the Ukrainian language unit we deal with symmetrically reflected conceptualization and it is achieved by identity correspondence in terms of their structural-grammatical constructions, isomorphic lexical component compositions and identical tendencies of fundamental rethinking of the phrase prototype meanings as a whole. Without doubt the English units *hungry as hawk* and *hungry as a hunter* are equivalent with regard to the descriptive situation to the Ukrainian one given above, although there is an obvious divergence in their lexical-semantic component compositions. In addition to this the English phrase *hungry as a hunter* contains also a difference in rethinking of its prototype meaning of the lexical unit with regard to the object and subject of the action in the anthropocentric context.

The essence of phraseological meanings is closely connected with background knowledge of a native speaker of a language, the individual practical experience and culture-historical customs of a people speaking this language. Phraseological units ascribe to objects qualities associated with the world picture denoting the whole descriptive situation, assess the situation and reveal their relevance to it. For example, the Ukrainian phraseological unit *коли рак на горі свисне* is equivalent in terms of the deduced descriptive situation to the English one *when pigs fly* while lexical-semantic analysis of the single components does not provide achieving such a factual result. Besides, a syntactic divergence attracts our attention to itself – there is an adverbial modifier of place in the Ukrainian unit (*на горі*). In our opinion, the syntactic construction of the given Ukrainian fixed phrase is characterized by expressive completeness in comparison with laconic brevity and correspondingly rationality of its equivalent in English (the absence of the adverbial modifier of place does not change the situation content). In the given phraseological case two distinct languages (Ukrainian and English) appeal to the same fragment of the world picture and the vector of the cognitive evaluation is shifted to pragmatic irony: expressive one in Ukrainian and rational one in English.

Subject's interpretation of objects, phenomena, situations and events in the surrounding world is accompanied with definite evaluations since the language reflection of statics and dynamics of objective reality presupposes the process of selecting and determining values in accordance with human needs and interests.

We suppose that linguo-cognitive condition of comprehension and selection of optimal translation option consists in triggering search for the concord (complete or partial) of levels of conceptual systems representing different cultural worlds.

Conceptualization of a foreign phraseological unit is symmetrically reflected only in case of availability in the target language of the full equivalent of this unit, namely the phraseological unit with the identical structural-grammatical construction, isomorphic lexical component composition and the same tendency of overall rethinking of the meaning of the phrase prototype in general. Therefore, the English fixed phrase of a fiction or publicism text *to dig a pit for somebody* is identified by the Ukrainian reader as the phraseological unit *копати яму комуньобудь* in his/her native language without any difficulties. The following Ukrainian phraseological units *метати бісер перед свинями*, *перетнути рубікон* and *Ахіллесова п'ята* present examples of equal value rendering of the English ones *to cast pearls before swine*, *to cross the Rubicon* and *Achilles heel* correspondingly. Such an identical choice of the lexical material in Ukrainian and English while conceptualizing the same situation may be obviously explained by common plot sources: a Biblical parable in case of the first fixed phrase and the Greek myths in case of the two last ones.

It should be pointed out that the most frequent object of the cognitive study is lexical concepts, namely concepts represented by lexical units of different levels. Meanwhile, not all connotations of conceptual significance in the language are manifested through words, word-combinations and phrases. The grammar level of the language also plays an important role in conveying these connotative meanings. As Yelena Kubriakova claims, «the concepts, which are central ones for the human mentality, are reflected in grammar of the languages and ... the very grammar categorization creates the conceptual network, the framework for distribution of all conceptual material lexically expressed» [3, p. 9]. It brings up a question of the interrelations between grammatical categories and grammar concepts.

We shall trace partially the process of the cognitive categorization and conceptualization at the very theoretically developed level of the language – grammatical one. Culture-specific categorization has resulted in the appearance of four tense groups (a set of 16 tense forms of the verb) in the English language and has ensured their clearly distinctive functioning in the communication process, meanwhile there are three tenses and two aspects within the frame of the verb paradigm in Ukrainian to provide an objective description of an action with regard to time of a speech act. Such an extension of the tense category of the verb reveals its greater cognitive significance in English in comparison with the noun, which

does not conjugate and is cognitively completed due to the determination of the article and preposition. Consequently, we assume that in the process of conceptualization of the world the vector of the cognitive evaluation of the given grammatical concept in English is oriented to dynamism, namely to the motion of a subject-speaker as its rationalizer.

Hierarchical arrangement of human knowledge ensures efficient activating the complex multilayer coordinative-cognitive structure while linguistic sign perception. The structure includes some iconic (but also dynamic by nature) reflection of an object or situation, the prototype of the object or scenario and a pragmatic component of their value which is based on the puzzling relationship between emotions and evaluations connected with the given object or situation in the consciousness of a native speaker of a language.

Conclusions. By means of the cognitive description of the word-combinations, phraseological units given above and the grammatical category of tense basing on the language material of Ukrainian and English we have proven that ethnocultural peculiarities of the world perception are traced both at lexical-semantic level of the languages and at grammatical one. So the world picture of a certain ethnos being a base of its all cultural stereotypes is represented in the very content aspect of a language. The content analysis helps understand in what ways national cultures differ from one another and in what ways they supplement each other on the global culture level.

Every language reflects a definite way of world perception and conceptualization, therefore it may serve as a striking illustration of the human cognitive activity painting the conceptual model of the world in vivid ethnocultural colours to meet the requirements of historical experience of a people. Within the framework of the cognitive approach a thorough comparative analysis of linguistic world-images as complex multilayer integrated structures enables us to disclose their universal and culture-specific peculiarities to a larger extent.

REFERENCES

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеологическое значение и концепт// *Материалы второй международной школы-семинара по когнитивной лингвистике "Когнитивная семантика"*, vol. 2, 11 Sept. 2000. С. 33–36.
2. Боринштейн Е. Р., Кавалеров А.А. *Личность: ее языковые ценностные ориентации*. Одесса: Астропринт, 2001.
3. Булега Н. В., Тарновецька Л. Семантична сумісність слова і 'національний' критерій мовної норми//*Актуальні проблеми менталінгвістики*, 1999. С. 160–164.
4. Гиздатов Г. Г. Метатеоретические аспекты когнитивной лингвистики. *Материалы международной научной конференции "Когнитивная лингвистика конца XX века"*, vol. 1, 1997. С. 133–137.
5. Голубовська І. О. *Етнічні особливості мовних картин світу*. К.: Логос, 2004.

6. Дем'яненко Н. Б. Фразеологічні одиниці на позначення вольових рис характеру у польській, українській та російській мовах// *Мовні і концептуальні картини світу*, 2013.С. 299–305.
7. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: ракурсы анализа языковой картины мира//*Актуальні проблеми менталінгвістики*, 1999. С. 3–8.
8. Иванова Л. П. Концепты когнитивного уровня языковой личности в проекции на языковую картину мира// *Актуальні проблеми менталінгвістики*, 1999. С. 283–285.
9. Кубрякова Е. С. Проблемы представления знаний в языке// *Структуры представления знаний в языке*, 1994. С. 5–31.
10. Маслова В. А. *Когнитивная лингвистика: учеб. пособие*. Минск: ТетраСистемс, 2005.
11. Тер-Минасова С. Г. *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: издательство Московского университета, 2004.

УДК 81'37: (811.161.2+811.111+ 811.133.1)

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.130-138

Тетяна Сорока

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та перекладу
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
orcid.org/0000-0002-7680-6604
м. Ізмаїл, Україна, +38 (050) 190-32-79, magpie3f@mail.ru

Словникова стаття як інструмент інтерпретації лексичного значення аксіономена

Анотація. У статті обґрунтовується роль тлумачних словників, що утворюють емпіричну базу для вивчення лексичної семантики іменників на позначення цінностей. Основна увага зосереджена на розкритті сутності словникової статті з точки зору її основних характеристик (словникових дефініцій (власне парадигматичної частини словникової статті), ілюстративного матеріалу (її синтагматичної частини) та системи позначок) та встановленні практичної значущості дефініційного аналізу як формалізованої основи дослідження українських, англійських та французьких аксіономенів.

Ключові слова: реєстрове слово, тлумачний словник, аксіономен, дефініційний аналіз, формула тлумачення, лексична семантика.

Abstract. The purpose of the article is to justify the role of explanatory dictionaries that form the empirical basis for investigating the lexical semantics of nouns denoting values. Special attention is paid to revealing the essence of dictionary articles in terms of their main characteristics as well as to establishing practical significance of definition analysis as a formalized foundation for Ukrainian, English and French axionomens research. The deployment of a dictionary article in most lexicographic resources of explanatory character is based on three main characteristics: dictionary definitions (the paradigmatic part of a dictionary article proper), illustrative material (its syntagmatic part) and the tagging system. The dictionary article is a complex of formal signs with a concretized structure from which it is impossible to remove or to which no part can be added so as not to change other parts and do not cause general rearrangement. Since the dictionary article acts as a tool of the lexical meaning interpretation of the register unit, its intersection with other distinctive formal signs allows to describe correlations between the lexical meanings in the language system by means of formalized method. Taking into account the informational amount of dictionary definitions will provide the further determining a seme as a component of lexical mening of specifically-chosen words denoting values. The prospect of research is to analyze language objectivization of Ukrainian, English and French cultural axiological categories presented with words denoting philosophical, world outlook, scientific, social, political, moral, religious, legal, aesthetic values.

Keywords: registry word, explanatory dictionary, axionomen, definition analysis, interpretation formulae, lexical semantics.

Вступ. Останнім часом у вітчизняній лінгвістиці спостерігається активізація проведення формалізованих досліджень системно-структурних особливостей лексичної семантики з метою її багатоаспектної параметризації, що ґрунтується на засадах матричної репрезентації семантичних відношень між мовними одиницями на позначення реалій картини світу. Дотримуючись загальної тенденції, лексику сучасних української, англійської та французької мов розглядаємо як систему, цілісну організацію із взаємопов'язаними й взаємозалежними ділянками, які, в свою чергу, мають специфічні властивості, проте підлягають законам існування цієї цілісності.

Терміни *система* і *структура* у сьогочасній російській і в українській мовознавчій літературі є відмінними. Дефініції системи і структури розрізнено в російських лінгвістичних працях так: якщо система є сукупністю елементів, зв'язаних певними відношеннями, то структура є типом цих відношень, способом організації системи. Якщо нам відома будова системи (підсистеми, їх внутрішня побудова та тип зв'язку між їх

елементами), то можна сказати, що ми знаємо структуру самої системи [10, с. 452–454]. В українській лінгвістиці поняття системи та структури трактують як невіддільні складові об'єкта мови: "Структура і система мови – два аспекти об'єктивно єдиного взаємовідношення між мовою, що розглядається як організована сукупність складових частин і елементів, і цими складовими частинами і елементами" [11, с. 319]. Ми дотримуємося визначень розглянутих термінів у трактуванні О.С. Мельничука: "Під *системою* у мові... розуміють сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених елементів, які утворюють складнішу єдність, розглядувану з боку елементів – її частин, а під *структурою* – склад і внутрішню організацію єдиного цілого, розглядуваного з боку його цілісності" [11, с. 607].

Система і структура української, англійської та французької літературних мов природніше та найоб'ємніше представлені тлумачними словниками, які являють собою "найповніші банки інформації стосовно мовних одиниць" [6, с. 19] і виступають "моментальними знімками постійно поновлюваної і рухомої мови" [1, с. 8]. У використаних в дослідженні словниках [12; 13; 14], як і в процесі користування мовою, фонологія, морфологія та словотвір не виділяються в автономні системи чи підсистеми, а виступають у вигляді комплексної форми вираження змісту лексичних одиниць.

Лексикографічна практика укладання тлумачних словників націлювала дослідників на вивчення лексичного значення слова не як ізольованого, а органічно-поєднаного елемента системи мови. Відповідно, такі авторитетні тлумачні словники, як СУМ, OED і DLF дозволяють здійснити аналіз мовних засобів їхнього вираження у "термінах семантичних складників" [3]. Визначення лексичних значень слів як фактів мови здійснюється лексикографами за допомогою вивчення текстів як результатів мовленнєвої діяльності людини. Таким чином, іменники на позначення цінностей в тлумачному словнику поєднують в собі форму вираження і зміст. Форма слова представляє собою багатогранне явище, завдяки якому лексичне значення проявляється у всій своїй повноті.

Методологія та методи дослідження. Загальнонауковим підґрунтям роботи є принцип антропоцентризму, осмислений в проекції на етноцентризм, експансіонізм та експланаторність. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція і дедукція), які доповнено спеціальними лінгвістичними методами. Так, аналіз лексикографічних джерел сприяв збору мовного матеріалу дослідження, а дефініційний аналіз допоміг у вивченні лексичних значень іменників на позначення цінностей, що відображено в їхніх словникових тлумаченнях.

У низці статей, присвячених характеристиці лексико-семантичних угруповань аксіономенів¹ [4; 5], викладено результати наукового дослідження слів з найвищим, середнім ступенем полісемії та моносемічних лексем, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру. У зв'язку з цим необхідність вирішення питання про розкриття принципів дефініційного аналізу і характер співвідношень аксіономенів різного ступеню полісемії зумовлює **актуальність** заявленої проблематики.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ролі тлумачних словників, що утворюють емпіричну базу для вивчення лексичної семантики іменників на позначення цінностей. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) розкрити сутність словникової статті з точки зору її основних характеристик; 2) встановити практичну значущість дефініційного аналізу як формалізованої основи дослідження українських, англійських та французьких аксіономенів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В тлумачних словниках об'єктивуються системні зв'язки лексичних одиниць, оскільки визначення значень одних слів здійснюється за допомогою інших слів тієї самої мови, семантично пов'язаних з першими.

В процесі лексикографічної обробки мовної семантики іменників на позначення цінностей в трьох мовах основним є визначення обсягу лексичних значень реєстрових слів, яке супроводжується дослідженням їх системних залежностей та встановленням місця серед інших однорідних реєстрових одиниць. "Системні залежності, вказівка на місце і окреслення меж індивідуального значення, закріпленого за реєстровим словом, відзначає М. М. Пещак, тлумачаться багатим, але практично осяжним арсеналом структурних схем організації словникових статей" [2, с. 11]. У науковій роботі виходимо з того, що досліджувана лексика, виступаючи в словнику ціннісно-зумовленими реєстровими словами української, англійської та французької мов, виділяється на основі лексикографічних параметрів, що повною мірою визначаються типом словника – СУМ, OED і DLF.

Використані тлумачні словники виступають джерельною базою фактичного матеріалу. Дефініції досліджуваних слів у СУМ, OED і DLF служать базою для опису їхніх значень, де кожне окреме тлумачення представляє одне із значень аксіономена. Отже, досліджувана лексична одиниця, якій в словнику відповідає *n* тлумачень, характеризується як *n*-значне. Ліва частина словникової статті містить у собі те, що відомо до визначення, тоді як права в розчленованому вигляді вміщує і утримує те, що стає відомим після визначення. При цьому ліва частина репрезентує форму

---

¹ *Аксіономен* (від грецького *ἀξία* – "цінність" і латинського – *nomēn* – "ім'я, назва") є робочим терміном, упровадженим у науковий обіг автором для позначення філософсько-світоглядних, наукових, громадсько-політичних, соціальних, моральних, релігійних, правових і естетичних цінностей.

(план вираження) слова, а права – його лексичне значення (план змісту). І план вираження, і план змісту постають багатокomпонентними й складними системно-структурними одиницями, проте ця складність "настільки просто описується, що в користувача словником не виникає непорозумінь, які стосувалися б єдності лексикографічного слова як мовного знака" [2, с. 15]. Конвенціональність зв'язку між формою і змістом мовних знаків на позначення цінностей перекривається системною та структурною вмотивованістю плану вираження і плану змісту. Словникова стаття являє собою комплекс формальних ознак із конкретизованою структурою, з якої не можна вилучити або до якої не можна додати жодної частини так, щоб не змінити інші частини і не викликати загального перегрупування [7, с. 204]. Крім того, саме лексичне значення слова визначається не лише як його безпосередня (або опосередкована) співвіднесеність із конкретним (або абстрактним) предметом, у значенні слова відображено і "загальні предметно-логічні зв'язки, і відношення з лексичними значеннями інших слів цієї (або наближеної) лексичної парадигми, і межі лексичної сполучуваності, і характер лексико-граматичної віднесеності (саме тому в словниках указується частина мови, до якої належить визначене слово, а також загальні формально-категоріальні значення) та властиві слову емоційно-експресивні властивості" [9, с. 126].

Розгортання словникової статті в лексикографічних джерелах тлумачного характеру відбувається на основі трьох основних характеристик: словникових дефініцій (власне парадигматичної частини словникової статті), ілюстративного матеріалу (її синтагматичної частини) та системи позначок. У вивченні лексичних одиниць на позначення цінностей враховуємо вказані показники.

Будова словникових статей аксіономенів обумовлена обсягом і якісною специфікою синтезованого на основі комплексів мікроструктурних відношень індивідуального лексичного значення. Залежно від цього словникові статті найрізноманітнішої складності розбивають лексичні значення полісемантичних аксіономенів на рубрики і підрубрики (відтінки значень), які в свою чергу, утворюються з формул тлумачення. В трьох словниках розбивка на рубрики однаково нумерується, а виділення підрубрик здійснюється шляхом їх індивідуального позначення:

а) в СУМ – косими рисками: *життя*, -я, с. **1.** Вища форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін речовин, самооновлення, самовідтворення. // Існування всього живого; прот. смерть. **2.** Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. **3.** Період існування кого-небудь; вік. // Все пережите, зроблене людиною за час її існування; біографія. **4.** Спосіб існування кого-небудь. **5.** Жива істота. **6.** *перен.* Про щось дороге, необхідне, важливе. **7.** Прояв фізичних і духовних сил живих істот. **8.** Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. **9.** Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь. **10.** Те, що реально існує; дійсність;

б) в OED – квадратами: *life* – n (pl. **lives**) **1.** [*mass noun*] The condition that distinguishes animals and plants from inorganic matter, including the capacity for growth, reproduction, functional activity, and continual change preceding death. ▫ living things and their activity. **2.** The existence of an individual human being or animal. ▫ [*with adjective or noun modifier*] A particular type or aspect of human existence. ▫ A biography. ▫ (*in Christianity and some other religious traditions*) either of the two states of a person's existence separated by death. ▫ (*in Hinduism and some other religious traditions*) any of a number of successive existences in which a soul is held to be reincarnated. ▫ A chance to live after narrowly escaping death (with reference to the nine lives traditionally attributed to cats). ▫ (*in various games*) one of a specified number of chances each player has before being put out. **3.** (*usually one's life*) The period between the birth and death of a living thing, especially a human being. ▫ The period during which something inanimate or abstract continues to exist, function, or be valid. ▫ *informal* [*mass noun*] A sentence of imprisonment for life. **4.** Vitality, vigour, or energy. **5.** [*mass noun*] (in art) the depiction of a subject from a real model, rather than from an artist's imagination;

в) в DFL – буквами: *vie* – n.f. (latin *vita*) **A.I.1.** Ensemble des phénomènes (nutrition, assimilation, croissance, reproduction) communs aux êtres organisés et qui constituent leur mode d'activité propre, de la naissance à la mort. **2.** Fait de vivre, existence humaine. ◇ **Relig.** Bonheur éternel des élus après la mort. **3.** Entrain, vitalité manifestés dans tous les comportements. **A.II.1.** Existence humaine considérée dans sa durée; ensemble des événements qui se succèdent dans cette existence. **2.** Manière de vivre propre à qqn ou à un groupe. **3.** Ensemble des activités de qqn dans un domaine spécifique. **4.** Ensemble des moyens matériels (aliments, argent, etc.) nécessaires pour assurer l'existence de qqn. **5.** Condition humaine, monde des humains. **6.** Biographie, histoire de qqn. **B.1.** Mouvement, dynamisme, élan, vitalité qui caractérisent quelqu'un, une action, une œuvre, animent un lieu. **2.** Ensemble des activités, des situations, des relations entre personnes qui marquent l'existence et le fonctionnement d'un secteur, d'un groupe. **3.** Existence, dans le temps, des choses soumises à une évolution.

Аналіз лексикографічного представлення досліджуваних мовних одиниць показав, що одна словникова стаття при перетині з іншими утворює з ними певні угруповання, які на лексичному рівні формують синонімічні ряди. Спостерігається також перетин однієї словникової статті з іншою, а тої ще з іншою, проте відмінними від першої формальними ознаками [8, с. 20–21].

Формули тлумачення, їх співвідношення в межах однієї рубрики і між рубриками становлять суть структури тлумачної частини, а особливості оформлення реєстрової одиниці та її співвідношення з тлумачною частиною – структуру словникової статті.

У словникових статтях моносемантичних українських, англійських та французьких реєстрових аксіономенів рубрикація відсутня, а різниця в обсязі їх лексичних значень передається за допомогою деталізації тлумачення. Пор:

укр.: *ввічливість* (увічливість), -вості, ж. Властивість за знач. ввічливий, *консенсус*, -у, ч. Відсутність у сторін, що домовляються, заперечень проти пропозицій, висунутих під час переговорів; **англ.:** *politeness* (noun) The act of showing regard for others, *consensus* (noun) General agreement among a group of people; **франц.:** *civilité* n.f. (latin *civilitas*, -atis) Observation des convenances en usage chez les gens qui vivent en société, *consensus* n.m. (latin *consensus*, accord) Accord et consentement du plus grand nombre, de l'opinion publique.

Наведені приклади свідчать про те, що в однозначних аксіономенах формальні ознаки стосуються нерозчленованого лексичного значення реєстрової одиниці, тому скільки не було б їх у словниковій статті, кожна виступає тільки раз.

Словникова стаття являє собою групу, в якій формальні ознаки строго організовані. Їхня кількість залежить від ступеня полісемічності реєстрового слова: чим багатша полісемія, тим більше підстав для урізноманітнення формальних ознак словникової статті. Так, стилістичні властивості лексичного значення реєстрової одиниці та її відтінків подаються у формі ремарок, наприклад, **укр.:** *добро*: 2. у знач. присудк. сл. (=у значенні присудкового слова) Про задоволення, що його хто-небудь відчуває від певного становища, певних обставин і т. ін., 4. *ірон.* (=іронічне слово). Про щось погане, недоброякісне, незначне і т. ін., *мур*: II.4. *заст.* (=застаріле слово) Життя мирян; світське життя, на протилежність монастирському, *мораль*: 3. *розм.* (=розмовне слово) Повчання, настанови, поради; **англ.:** *law*: 1. ▫ (the law) informal (=in informal speech) The police, *art*: 15. *archaic* (=archaic word) Science, learning, or scholarship, *spirit*: 1. ▫ *short for* (short word for smth.) Holy Spirit; **франц.:** *amour*: III. ◇ *pl.* (=pluriel) Suisse. Dernières gouttes d'une bouteille de vin, *vie*: A.II.4. ◇ *Fam.* (=familier) *Faire la vie*. a. S'adonner, souvent avec excès, à tous les plaisirs. b. Être insupportable, *liberté*: V.2. ◇ *Fig.* (=figuré) *Prendre des libertés avec un texte*, ne pas le citer (ou le traduire, etc.) exactement.

Інші фізично-виражені ознаки аксіономена термінологізуються і вказують на сферу його вживання. Так, безпосередньо перед формулою тлумачення в словникових статтях можуть уживатися скорочення або повні найменування доктрин, теорій, галузей знань або родів занять, як-от: **укр.:** *іст.* (=історія) *воля*: звільнення селян від кріпацтва, *мат.* (=математика) *порядок*: числова характеристика багатьох математичних об'єктів; **англ.:** *Mathematics*. *space*: a mathematical concept regarded as a geometric set of points governed by axioms, *Botany*. *style*: flower part, *Christianity*. *soul*: the spiritual part of a person, capable of redemption from the power of sin through divine grace; **франц.:** *Géométrie*. *espace*: ensemble des points dont la position est définie par trois coordonnées, *Sports*. 2. *droit* n.m. (lat. *directum*, ce qui est droit): 1. Pied ou poing droit, 2. Coup porté avec le poing droit, en boxe.

Висновки з дослідження. Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Словникова стаття містить набір тих формальних ознак, які допомагають виявити й охарактеризувати як загальновідомі, загальнонаціональні особливості слів, так і їхню національно-мовну специфіку, й відкинути okazіональні риси, які виявляються в окремих контекстах.

2. Оскільки словникова стаття виступає інструментом інтерпретації лексичного значення реєстрової одиниці, то її перетин з іншими, але відмінними формальними ознаками дає можливість формалізовано описувати співвідношення між лексичними значеннями в системі мови. Врахування інформаційного обсягу словникових дефініцій забезпечить подальше визначення семи як складника лексичного значення конкретно-обраних слів на позначення цінностей.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в зіставно-типологічному аналізі мовної об'єктивації аксіологічних категорій духовної культури українського, англійського та французького народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Прагматическая информация для толкового словаря. *Интегральное описание языка и системная лексикография* : Избранные труды. Москва : Языки русской культуры, 1995. Т. 2. С. 135—154.
2. Пещак М. М. Специфіка формальних ознак лексикографічної обробки слова. *Формалізовані основи семантичної класифікації лексики*. К. : Наукова думка, 1982. С. 10—55.
3. Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. Київ. : Наук. думка, 1983. 218 с.
4. Сорока Т.В. Матричне представлення аксіономенів із середнім ступенем полісемії (на матеріалі сучасної української мови). *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. III (165). С. 167—175.
5. Сорока Т.В. Особливості системного співвідношення українських та англійських аксіономенів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 197—207.
6. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах : монографія. Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство "ІВА", 1998. 255 с.
7. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 2011. Вип.10, ч. I. С. 202—207.
8. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пещак, І. Ф. Савченко. К. : Наукова думка, 1982. 250 с.
9. Шхапацева М. Х. К вопросу о лексическом значении слова. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия : Филология и искусствоведение*. 2014. Вып. 1. С. 121—127.

10. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н.Ярцева (гл. ред.). М.: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
11. Українська мова: Енциклопедія / За ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка. К.: Українська енциклопедія. 2000. 752 с.
12. СУМ – Словник української мови : у 11 т. / І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка. Т. 1. 1970. 799 с.; Т. 2. 1971. 550 с.; Т. 3. 1972. 744 с.; Т. 4. 1973. 840 с.; Т. 5. 1974. 840 с.; Т. 6. 1975. 832 с.; Т. 7. 1976. 723 с.; Т. 8. 1977. 927 с.; Т. 9. 1978. 916 с.; Т. 10. 1979. 658 с.; Т. 11. 1980. 699 с.
13. DLF – Grand Larousse de la Langue Française : en 7 vol. / sous la direction de L. Gilbert, R. Lagane, G. Niobey, avec le concours de H. Bonnard, L. Casati, A. Lerond. Paris : Larousse, 1986. 6528 p.
14. OED – Oxford English Dictionary : in 12 vol. / chief ed. J. Murray. London : Oxford University Press, 1963. V. I. 1240 p.; V. II. 1308 p.; V. III. 488 p.; V. IV. 532 p.; V. V. 758 p.; V. VI. 820 p.; V. VII. 1216 p.; V. VIII. 936 p.; V. IX. 386 p.; V. X. 396 p.; V. XI. 493 p.; V. XII. 105 p.

УДК 811.111'38

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.138-145

Наталія Чендей

Кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,

orcid.org/0000-0003-4065-5119

Ужгород, Україна, +380502764322, nataliia.chendei@uzhnu.edu.ua

Дарина Станко

Кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,

orcid.org/0000-0003-7858-8663

Ужгород, Україна, +380506568746, dashastanko@gmail.com

Інтертекстуальність як текстова категорія та особливості інтертекстуальних зв'язків в англійській літературній казці

Анотація. У статті йдеться про поняття «інтертекстуальність» як особливу текстову категорію, що виконує ряд важливих функцій, зокрема смислоутворюючу та інтегруючу. Окрему увагу автори зосереджують на вивченні прагматичного аспекту інтертекстуальності, що виступає як специфічна стратегія відповідності з іншими (попередніми) текстами, а також як спосіб, за допомогою якого один текст актуалізує у своєму

внутрішньому просторі інший, виражаючи задум автора. Відповідно інтертекстуальність охоплює увесь спектр можливих віртуальних відношень між текстами і їхніми частинами. Таким чином, текст у процесі інтертекстуалізації постійно трансформується, створює і переосмислює, залишаючись відкритим для нових змін.

Ключові слова: інтертекстуальність, текст, поліфонія, когнітивна модель, літературна казка.

Abstract. The article deals with the notion of “intertextuality” as a singular text category that performs a range of important functions, in particular integrating and content-forming. Much attention has been paid to a pragmatic aspect of intertextuality that is viewed as a specific correlating strategy with some other (earlier created) texts, as well as a mode of actualizing a different text or its parts in an inner space of a new text, expressing an author’s purport. Texts of literary fairytales belong to the so called dynamic models of text organization (R. Green). Dynamic models target at the receiver, being based on the associations and text openness. Architextuality or text correlation to genre is vital, as any fairytale roots from a national folklore heritage. The impact of a folklore tale can be traced on the level of literary tale composition, its constituent elements and their correlation.

Keywords: intertextuality, text, polyphony, cognitive model, literary fairytale.

Вступ. Герменевтика займається інтерпретацією та розумінням текстів. Незважаючи на той факт, що проблема аналізу художнього тексту давно знаходиться у центрі уваги філологів, цілісне розуміння про творчий процес, беручи до уваги досягнення у галузі когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, психології особистості, літературознавства, у науці й досі не сформовано.

У лінгвістиці поняття тексту має широке тлумачення, оскільки воно охоплює і спосіб відображення дійсності, побудований за допомогою елементів системи мови, і основну одиницю комунікації, спосіб збереження і передачі інформації, і форму існування культури, і відображення психічного стану індивіда тощо.

Однією з фундаментальних категорій герменевтики як науки тлумачення текстів є інтертекстуальність. Інтертекстуальність як текстова категорія у суто лінгвістичному смислі виражає особливий спосіб побудови смислу тексту. Слід зауважити, що термін «інтертекстуальність» у широкому значенні вживається для позначення явищ текстової діалогічності. Поруч з цим терміном, вживаються такі суміжні поняття, як: поліфонія, полілогізм, транспозиція, діалогічність, бівокалічність, транстекстуальність, інтерсемантичність. Проте «інтертекстуальність» користується широким попитом. Згадані раніше поняття не є взаємозамінними, оскільки відображають різні теоретичні погляди розуміння діалогу текстів. Не існує

однозначності і в трактуванні інтертекстуальності, що визначає актуальність цієї наукової розвідки.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу дослідження побудовано на теоретичних працях І. В. Арнольд, М. М. Бахтіна, В. Я. Проппа, Ю. Крістєвої та інших. Основними методами дослідження є структурно-семіотичний метод, елементи когнітивного аналізу (прототипний метод), а також методи лінгвостилістичного та літературознавчого аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. І. Р. Гальперін дає таке визначення тексту: «Текст – це твір мовотворчого процесу, що має завершеність, яка об'єктивується у формі письмового документа; твір, що складається з назви (заголовка) і ряду основних одиниць, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, що має визначену ціленаправленість і прагматичну установку» [4, с. 18].

Текст характеризується певними загальними ознаками. І. Р. Гальперін виокремлює такі ознаки тексту, як: інформативність, когезія, членування тексту, континуум (категорії художнього простору і часу), автосемантичність відрізків тексту, ретроспекція і проспекція в тексті, модальність тексту (суб'єктивну і об'єктивну), інтеграція і завершеність тексту.

Учений розмежовує змістовно-фактуальну (повідомлення про факти, події, процеси, що відбулися, відбуваються і будуть відбуватися в навколишньому світі, реальному чи уявному), змістовно-концептуальну (індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами, розуміння їхнього причинно-наслідкового зв'язку, їхня значимість у соціальному, економічному, культурному житті народу, включно з стосунками між індивідуумами, їх складної психологічної й естетико-пізнавальної взаємодії) і змістовно-підтекстну (прихована інформація, яка розуміється завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні і конотативні значення, а також завдяки здатності речень всередині СФО нарощувати смисли) інформації тексту [4, с. 27].

Художній текст є певним чином організованою засобами мови системою. Водночас це результат текстоутворюючої діяльності автора і декодування зі сторони читача. Будучи втіленням концептуальної картини світу конкретної мовної особистості, художній текст допомагає глибше розкрити природу індивідуально-особистісного фактору в мові; нарешті, художній текст – це, беззаперечно, продукт культурної комунікації. Головною ознакою художнього способу пізнання дійсності є його естетичне начало.

Мислення письменника суб'єктивне, «вторинна дійсність», яку він зображує, є вигадкою, і читач це розуміє. Тому художнє пізнання характеризується подвійною суб'єктивністю. Суб'єктивний момент слугує автору як засіб художнього відкриття і втіленням життєвої об'єктивності.

Художнє мислення принципово побудоване на образній аналогії. На думку багатьох дослідників, у власне створенні художнього твору письменник іде метафоричним шляхом, шляхом переносу: на основі життєвих спостережень він будує, у значній мірі в підсвідомості, загальну понятійну модель того чи іншого життєвого комплексу, але втілює її у нову конкретність – конкретність образної вигадки.

Метафоричність художнього мислення визначає змістову двоплановість художнього мовлення. З іншого боку, і сприйняття художнього образу вирізняється двома планами: зовнішній образ виявляється причиною розвитку емоційного відзиву, який породжує асоціативні зв'язки й будує у мовній свідомості внутрішній образ.

Вивчення особливостей семантики мовних одиниць і їхнього природного контекстуального оточення необхідне для аналізу семантико-стилістичних особливостей будь-якого тексту. На думку Л. А. Новікова, контекстуальний смисл слова в художньому творі є надважливим для розуміння всього тексту, адже слово «наділене особливою естетичною функцією, часто неповторне у своєму вживанню, індивідуальне. Саме тому розкриття контекстуального значення, естетичної значимості мовних одиниць – одне з важливих і водночас складних завдань» [7, с. 22]. За умови багатозначності мовних форм контекст є вирішальним фактором встановлення справжнього змісту відповідних мовних форм.

Лінгвосеміотичне визначення тексту передбачає той факт, що дослідник має справу з «окремим, закритим в собі й цілісним, нерозчленованим значенням й функцією семіотичним утворенням» [6, с. 188]. «Різноманітність структурних зв'язків всередині тексту різко знижує самостійність окремих його одиниць і підвищує коефіцієнт зв'язності тексту. Текст прагне перетворитися в окреме «велике слово» із спільним єдиним значенням. <...> Художній текст ніби переноситься у семіотичний простір з великою кількістю вимірів» [6, с. 188].

Визначення інтертекстуальності зводяться до її розуміння як до «наявності одного чи кількох передтекстів в іншому і як відношення, що виникають між текстом і його передтекстом (-ами)» [9, с. 175].

У семіотичному плані це означає відношення між різними мовними знаковими системами, що референтно відповідають одна одній. У прагматичному плані інтертекстуальність виступає як специфічна стратегія відповідності з іншими текстами, як той спосіб, за допомогою якого один текст актуалізує у своєму внутрішньому просторі інший, виражаючи задум автора. Відповідно, інтертекстуальність охоплює увесь спектр можливих віртуальних відношень між текстами і їхніми частинами.

Ідеєю інтертекстуальності займаються семіотики, вона має глибокі традиції осмислення у філософії, літературознавстві й лінгвістиці, наразі вивчається на основі комунікативно-когнітивних уявлень про текст. Як вид текстової взаємодії, обмежений цитатами, алюзіями і плагіатом,

інтертекстуальність протиставляють паратекстуальності – відношенню тексту до заголовка, епіграфа і післямови; метатекстуальності – коментування або критичне посилення на інший текст; гіпертекстуальності – висміюванні або пародіюванні одного тексту іншим; і нарешті – архітекстуальності – жанровому зв'язку текстів.

Наукове обґрунтування ідея інтертекстуальності одержала у працях М. М. Бахтіна, у яких були сформульовані поняття поліфонії та діалогічності. Учений стверджував, що автор завжди веде діалог з сучасною та минулою літературою, і текст відображає всі інші тексти певної смислової форми. Інакше кажучи, автор художнього твору має справу не тільки з дійсністю загалом, але вже з оціненою й оформленою дійсністю. Принагідно зауважимо, що сама ідея розробки інтертекстуальності означала визнання смислової відкритості тексту, а значить закономірно супроводжувалася зниженням інтересом до вивчення когезії й когерентності як власне текстових категорій.

Ю. Крістева розширила поняття діалогічності, розроблене М. М. Бахтіним. Учена вважає, що закономірно розглядати текст як історико-культурну парадигму певного суспільства. Нове поняття тексту дослідниця називає «транссеміотичним універсумом», що містить усі смислові системи і культурні коди, як у синхронічному, так і діахронічному аспектах [цит за 9, с. 181]. Можна стверджувати, що під цим кутом зору будь-який текст виступає інтертекстом, а передтекстом кожного окремого твору є не лише сукупність усіх попередніх текстів, але й сукупність спільних кодів і смислових систем, що лежать у їхній основі. Між новим створюваним текстом і попереднім «чужим» існує спільний інтертекстуальний простір, який вбирає увесь культурно-історичний досвід особистості.

Основна ідея Ю. Крістевой зводиться до того, що текст у процесі інтертекстуалізації сам постійно трансформується, створює і переосмислює. Тому цей процес є запорукою відкритості тексту.

Відкритість тексту визначається відкритістю дискурсу: існує комунікативний, когнітивний, семантичний простір («рамка»), що співвідносить текст, по-перше, з певною ментальною сферою / знаннями; по-друге, з моделями (зразками і прототипами) текстотворення і текстосприйняття; і нарешті, з іншими текстами, змістовно-тематично узагальненими спільною темою [9, с. 182].

Теорія інтертекстуальності розробляється з урахуванням як основних властивостей тексту, так і аспектів значення тексту, відповідно йдеться про статичні й динамічні аспекти інтертекстуальності. Момент включення інших текстів або фрагментів вважається основним способом прояву категорії інтертекстуальності.

Широке дослідження інтертекстуальності розповсюджується на міжтекстові зв'язки, в яких відображається діалогічність культури або культур. На думку сучасних дослідників, крім повторюваних композиційних

схем (наприклад, модель великої жанрової форми передбачає поділ на глави, підглави й абзаци), до проявів інтертекстуальності належить вплив творчості одних письменників на творчість інших. Повторювані мотиви можна в надлишку спостерігати у фольклорі.

Говорячи про культурну складову інтертекстуальності, варто зазначити, що на рівні композиції спостерігається «універсальний семіотичний закон», «спільний механізм текстоутворення». Інтертекстуальність співвідноситься дослідниками з пам'яттю культури, яка за Ю. М. Лотманом осмислюється як складний ієрархічно організований текст. Отже, завдяки здатності накопичувати семіотичний досвід «сукупність раніше створених вербальних і невербальних текстів (текстового простору)» вважається вченим «джерелом текстоутворення». Саме цей факт визначає закономірним трактування інтертекстуальності як складного феномену в багатовимірному культурному контексті.

Інтертекстуальність тісно пов'язана з поняттям «прецедентний текст». На думку Ю. М. Караулова, прецедентні тексти є «хрестоматійними» текстами, які «добре відомі мовній особистості й мають вагоме значення для неї у пізнавальному та емоційному планах». Прикладами таких текстів є міфи, перекази, фольклорні й біблійні тексти, а також художні й публіцистичні тексти історико-філософського і політичного характеру. Оскільки вони мають надособистісний характер, прецедентні тексти часто відносять до поняття «прецедентний феномен».

В рамках концепції В. В. Красних системоутворюючі прецедентні феномени «зумовлюють національну маркованість комунікації» і охоплюють, крім продуктів мовленнєво-розумової діяльності (вербальних і вербалізуючих феноменів), витвори живопису, скульптури, архітектури, музики, тобто можуть бути невербальними.

До вербальних прецедентних феноменів відносять прецедентне ім'я і прецедентне висловлювання. Прецедентне ім'я трактують як індивідуальне ім'я, пов'язане з прецедентним текстом або ситуацією, тоді як прецедентне висловлювання – закінчена і самодостатня одиниця, багаторазово вживана у мовленні, наприклад, відома цитата [8].

Під прецедентними текстами розуміють «закінчені й самодостатні продукти мовленнєво-розумової діяльності», що вербалізують, а не невербальні феномени. Таке трактування ґрунтується на тому факті, що прецедентні феномени зберігаються у нашій пам'яті не словесно, а у формі концептів, максимально ущільнених уявлень про сюжет, персонажі, основні події.

До вербалізуючих прецедентних феноменів учені відносять і прецедентну ситуацію, під якою розуміють «еталонну ситуацію, що відбулася у реальному чи уявному світі» [8]. Прецедентні тексти і прецедентні феномени вивчаються з позиції формування ними концептів у картині світу.

Сучасні підходи до прецедентних феноменів і прецедентних текстів підтверджують, що при характеристиці контексту семантичні, стилістичні й естетичні текстові зв'язки, як обмежені рамками тексту, так і поза ними, описуються «з позиції їх осмислення свідомістю». Відповідно, ідея інтертекстуальності органічно вписується у концепцію розширення меж знань, пов'язаної із зростанням ролі фактору людини.

Лінгвістичне тлумачення інтертекстуальності зводиться до її розуміння як до випадку, коли автор «навмисно тематизує» взаємодію між текстами, робить її видимою для читача за допомогою особливих формальних засобів [9, с. 187]. Така навмисно маркована інтертекстуальність передбачає, що не тільки автор навмисно і свідомо залучає у свій текст фрагменти інших перед текстів, але й адресат здатен правильно визначити авторський намір і сприймає текст в його діалогічному співвідношенні. Тут йдеться про такий комунікативний процес, необхідною умовою якого є «інтертекстульне усвідомлення» обох партнерів [9, с. 187]. Таке явище С. Хольтіус називає «інтертекстуальною диспозицією», що передбачає наявність у тексті певних інтертекстуальних сигналів або індикаторів, здатних мотивувати реципієнта до пошуку зв'язку тексту з іншими текстами [цит. за 9, с. 187].

С. Загер виокремлює 3 форми інтертекстуальності:

- 1) абстрактно потенціально можливу інтертекстуальність;
- 2) актуальну, когнітивну інтертекстуальність;
- 3) текстуально виражену інтертекстуальність.

Перша форма характеризує «широкі культурно семіотичні відношення у текстовому універсумі», що називається «радикальною інтертекстуальністю» [9, с. 188]. Когнітивна інтертекстуальність передбачає відношення між текстом і його реципієнтом, які виникають у процесі декодування та інтерпретації. І третя з цих форм означає «вираження у канві тексту діалогу різними засобами».

Підсумовуючи сказане, слід зауважити, що термін інтертекстуальність є одним з ключових у науці про мову, а сам феномен, що описується інтертекстуальністю, входить до переліку фундаментальних, основоположних для розвитку літературознавства та лінгвістики.

Літературна казка, яка виникла на основі народної казки, не вміщується у рамки епічного фольклорного жанру, який характеризується стійкою структурою (типові початкові й фінальні формули, персонажі, прийоми оповіді) й певними типами змісту (чарівні, побутові, авантюрні тощо). Створюючи казку, письменник вільний у виборі елементів і моделює світ, в якому гармонійно переплітаються безліч світів. Таким чином літературна казка синтезує компоненти інших епічних жанрів – роману, повісті, новели, перетворюючись в універсальний жанр, і виходить за межі своєї національної казки, звертаючись до казково-міфологічного багатства народів світу, переосмислюючи й переакцентовуючи його.

Для жанру літературної казки принципово важливим є умова ведення живого діалогу з адресатом, що пов'язано з початковим уявленням про казку як про усний твір розважального характеру. Втім літературна казка, будучи продуктом письмового дискурсу, використовує різноманітні прийоми для ведення бесіди з читачем. На нашу думку, ці прийоми об'єднані однією спільною властивістю, а саме – інтертекстуальністю. Експлікація акту оповіді, що виражена в тексті, є імітацією усного мовлення, зокрема звернення до читача. Для того щоб діалог був ефективним необхідно апелювати до спільного фонду знань, так званому інформаційному тезаурусу, що містить факти про навколишній світ, науки, культури та літератури. Упізнавані елементи у тексті казки активують увагу читача, змушують його вести діалог з автором.

Висновки і перспективи дослідження. У ході проведеного дослідження ми дійшли до висновку, що інтертекстуальність передбачає певну авторську стратегію побудови тексту на основі інших текстів, жанрів чи дискурсів, а також спосіб інтерпретації тексту, ефективність якого залежить від загальнокультурного тезаурусу реципієнта. Інтертекстуальні зв'язки в англійській літературній казці містять різні джерела та охоплюють різні системи (текст, жанр, дискурс), взаємодія між якими спостерігається на всіх рівнях текстової структури (сюжет, композиція, стиль). Перспективним вважаємо з'ясування інтердискурсивних зв'язків у тексті літературної казки з метою розкриття нових форм діалогу з читачем на основі спільного соціокультурного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Проблемы диалогизма, интертекстуальности и герменевтики. СПб.: Образование, 1995. 59 с/
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. 2-е изд. М.: Искусство, 1986. 444 с/
3. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного. М.: Искусство, 1991. 367 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 138 с.
5. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: Перевод с англ.; сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова. М.: Прогресс, 1989. 310 с.
6. Лотман Ю. М. Семиосфера. СПб.: Искусство, 2000. 704 с.
7. Новиков Художественный текст и его анализ. М.: УРСС, 2003. 301 с.
8. Пропп В. Я. Морфология «волшебной сказки». М.: Лабиринт, 1998. 512 с.
9. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. М.: Либроком, 2009. 248 с.
10. Hunt P. Children's Literature. Oxford, UK; Malden, Mass, USA: Blackwell Publishers, 2001. 297 p.

УДК 811.124'38:808.51.

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.146-153

Емілія Швед

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
класичної та румунської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid. org/0000-0002-9477-7579

м. Ужгород, Україна, тел. 0956953050, emilija.shwed@uzhnu.edu.ua

Оксана Дацьо

старший викладач кафедри класичної та румунської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid. org/0000-0001-6974-9544

м. Ужгород, Україна, тел. 0508229204, oksana.datio@uzhnu.edu.ua

**Аргументаційна роль емоційно-експресивної
лексики у промовах історичних осіб
твору Т. Лівія „Історія”
(на матеріалі промов I-ї декади твору)**

Анотація. Стаття присвячена аналізу лексичних ресурсів промов історичних осіб твору Т.Лівія "Історія" з точки зору їх емоційно-експресивного забарвлення як одного із факторів пізнання ідеї твору та засобу аргументації. Дослідження засвідчує наявність органічного зв'язку між емоційним та експресивним: важливим засобом у лінгвостилістиці тексту є нейтральна лексика, що денейтралізується під впливом контексту та отримує додаткові емоційно-експресивні відтінки . Часто денейтралізація відбувається у результаті поєднання нейтральної лексики з пейоративними лексемами чи їх метафоризації. Лексика з позитивним відтінком емоційності супроводжує у промовах високий стиль. Багата та різноманітна щодо своєї функціональності і пейоративна лексика промов. Отже, емоційно-експресивні засоби лексики, виконуючи естетичну функцію, служать у досліджуваних промовах важливим засобом аргументації, а їх дослідження сприяє пізнанню ідеї твору та допомагає детальніше дослідити ідіостиль автора

Ключові слова: риторика, стилістичні особливості, давній Рим, Тит Лівій, його твір "Історія" (промови твору), аргументаційна роль емоційно-експресивної лексики.

Abstract. The article is devoted to the analysis of lexical resources of speeches of historical figures of the creative work by Titus Livius "History" from the point of view of their emotional and expressive colouring as one of the factors of cognition of the idea of the creative work and means of argumentation. The

research confirms the presence of an organic bond between the emotional and the expressive: neutral vocabulary is an important tool in the linguistic style of the text which is deneutralised under the influence of the context and acquires additional emotional and expressive shades. The deneutralisation often occurs as a result of combining of neutral vocabulary with pejorative lexemes or their metaphorisation. Vocabulary with positive shades of emotionality accompanies the high style in speeches. The pejorative vocabulary of speeches is rich and varied in terms of its functionality. Consequently, emotionally expressive means of vocabulary, performing an aesthetic function, serve in the speeches under research as an important means of argumentation, and their research promotes the cognition of idea of the creative work and helps to study the author's idiosyncrasy in detail.

Keywords: rhetoric, stylistic features, ancient Rome, Titus Livius, his creative work "History" (speeches in the creative work), an argumentative role of emotionally-expressive vocabulary.

Вступ. У сучасній науці у зв'язку із все більшим осмисленням ролі людського фактора у всіх галузях знань, а тим більше в гуманітарних науках і художній творчості, із зростанням питомої ваги досліджень пов'язаних із проблемами комунікації, формуванням перспективного напрямку міждисциплінарних досліджень мови в її функціонуванні, помітним є сплеск наукового інтересу до античної риторичної спадщини, спроби її переосмислити у категоріях сучасної лінгвістики та семіотики. В умовах глибокого вивчення основ ораторського мистецтва, спроб поєднання традиційних риторичних правил і прийомів з філософськими та лінгвістичними категоріями нового часу, появою у зв'язку з цим нових ідей та гіпотез, цінним підґрунтям стає детальне фактологічне вивчення відповідного текстового матеріалу античної епохи.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тита Лівія „Ab urbe condita”, чи скорочено в українському перекладі „Історія”, що наповнений численними промовама історичних осіб, які укладені автором з неабиякою риторичною майстерністю.

Дослідження ж самої творчої спадщини Т. Лівія має велику традицію, що вимірюється століттями та бере початки з епохи Відродження, а якщо взяти до уваги зацікавлення твором римського історика письменників та вчених його сучасників, ще з античності. До матеріалу „Історії” звертались філософи, історики, філологи. Протягом багатьох століть цей фундаментальний твір вважався основним джерелом римської історії. Згодом, в основному у ХІХ і особливо у ХХ ст. в центрі уваги дослідників постав не лише зміст твору, а й сам його автор, його погляди на історичні події, політичний та філософський світогляд, його мова.

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників неодноразово висловлювалася думка про те, що промови історичних осіб, які автор вводить у свій твір є втіленням усіх кращих традицій античної риторики [5; 6; 7; 8].

Відомо, що автор, описуючи історичні події, вводить в „Історію” численні промови, чим прикрашає та урізноманітнює трохи обтяжливий перелік подій. Саме у цих промовах чи не у найбільшій мірі проявив себе ораторський талант автора.

Цінність та важливість матеріалу зумовлена двома аспектами – історичним та риторичним. Вибрані для дослідження промови першої декади мають історичну цінність перш за все тому, що вони детально ілюструють боротьбу плебеїв за свої права. Крім історичного значення, промови цінні у мовознавчому та стилістичному планах. Це зумовлено тим, що автор, укладаючи їх, дотримується законів античної риторики, – промови, фактично, стають синтезом всього цінного, накопиченого грецькою та римською риторичною наукою долівієвого періоду. Не випадково Квінтіліан повідомляє, що Лівій у листі до сина радить йому читати Демосфена та Ціцерона [X, 1, 39]. Чимало праць було присвячено вивченню риторичної специфіки промов твору. Це праці І.Тена, Г.Бернгарді, С.Стацея, І.Брунса [10; 11; 13; 12].

Знайомлячись з більшістю праць, присвячених цій темі, звертаємо увагу на той факт, що у них детальному вивченню піддаються в основному промови інших декад „Історії”, промови ж першої залишаються поза увагою дослідників. Виходячи з цих міркувань ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов першої декади „Історії”, зокрема, аргументаційну роль емоційно-експресивної лексики промов як фактора пізнання ідеї твору та ідіостилю автора в цілому.

Як відомо, стилістичні ресурси мови – це, перш за все, її експресивні засоби, тобто те, що сприяє образній, естетично насиченій передачі думки. Щодо семантики терміну „експресивний”, то ще В.В.Виноградов підкреслював велику роль експресивного фактора у мові [3, с. 25]. Дослідниця О.С.Ахманова вважає, що експресивність – це присутність експресії, виражально-зображальної властивості мови, що надає їй образність та емоційність [1, с. 523–524]. Отже, беручи до уваги відомий вислів В.В.Виноградова про те, що всі засоби мови виражальні, експресивними можна вважати мовні засоби, що несуть більшу виражальність. Словам згідно з їх природою властивий денотативний компонент. Для творення експресивного фону на цей компонент, тобто на його основну семантику, накладається конотативний, що виражає експресивно-емоційний обертон у художньо-образному тексті. У кінцевому результаті слово отримує додатковий смисл, стає стилістично-маркованою одиницею мови. Отже, секрет стилістичних явищ у тому, що на мовні засоби немовби прикріплюються ярлики конотацій. Саме засоби експресії та емоційності спрямовані на адресата, їх мета – викликати потрібні почуття.

Стилістика бачить одне із завдань у аналізі лексики з точки зору її емоційного забарвлення. Відомо, що для ораторського стилю найбільш принагідною є експресивна та емоційна лексика. Проблеми емоційності та експресії уже були частково досліджені, та все ж емоційно-оцінна та

експресивна лексика у латинській мові вивчена ще не в достатній мірі. Цінними у цьому плані є праці Е.М.Галкіної-Федорук, В.В.Биховця, М.Г.Сеніва [4; 2; 9]. Безсумнівним є зв'язок емоційного та експресивного. Стаття є спробою шляхом детального дослідження емоційно-експресивних обертонів-коннотацій лексики промов історичних осіб першої декади твору дослідити їх естетичну функцію як важливого засобу аргументації.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб першої декади твору Т.Лівія „Ab urbe condita”, що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [14; 15]. Під час дослідження застосовувався описовий метод, що базувався на наступних прийомах: класифікації та систематики, культурно-історичної інтерпретації, а також використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі промов конотативність чи емоційно-експресивне забарвлення нерідко міститься у самій семантиці лексем і не залежить від контексту. Лексика такого типу часто вводиться автором у промови: *laetor* /V, 4, 5/, – радію; *gaudere* /V, 4, 5/, – радіти; *ira* /II, 32, 10/, – гнів; *saevire* /III, 45, 9/, – лютувати; *contempere* /III, 67, 4/, – зневажати; *odium* /III, 68, 5/, – гнів; *odisse* /V, 5, 9/, – ненавидіти; *timere* /V, 6, 8/, – боятися; *terror* /V, 6, 8/, – страх; *malum* /V, 54, 6/, – лихо. Експресивність цієї групи слів міститься у самій семантиці, їх емоційне забарвлення не залежить від мовного контексту, оскільки воно міститься у самому значенні слова, для такого прошарку лексики характерна інгерентна експресивність.

Важливим засобом лінгвостилістики промов є так звана нейтральна лексика, що отримує емоційно-експресивне забарвлення у контексті. Для неї характерна адгерентна експресивність. Ось приклади вживання такого типу лексики Т.Лівієм:

– *Appi Herdonii ductu et auspicio rem publicam versuri estis?* /III, 17, 2/, – Під керівництвом і верховним командуванням Аппія Гердонія ви збираєтесь зруйнувати державу?

– *Solo aequandae sunt dictaturae consulatusque* /VI, 18, 14/, – Із землею слід зрівняти диктатури і консулати.

– *Abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus tuis!* /VI, 40, 12/, — Забирайся звідси зі своїми трибунатами і зверненнями!

У наведених прикладах стилістично нейтральні слова денейтралізуються, отримуючи додаткові семантичні відтінки, – лексика урочистого, піднесеного плану нівелюється отримуючи негативну емоційну забарвленість та додаткові семантичні відтінки. Про важливу роль контексту свідчить хоча б той факт, що вищенаведені поняття „tribunatus” і „rogatio” у промовах захисників інтересів плебеїв мають позитивне емоційне забарвлення, в той час, як у промовах представників патриціїв, як це ми бачимо у останньому прикладі, різко негативне.

Іноді денайтралізація відбувається у результаті поєднання нейтральних слів з пейоративними лексемами, як от: *Hoc si polluit nobilitatem istam vestram...* /IV, 4, 7/, – Якщо воно заплямовує ту вашу знатність... Тут слово „nobilitas” набуває пейоративної семантики під впливом наступного займенника, що несе у собі негативний емоційно-оцінний заряд. Розвитку емоційно-експресивних відтінків у лексемах промов часто сприяє їх метафоризація: *Quod privatorum consiliorum ubique semper fuit ... vos sub legis superbissima vincula conicitis...* /IV, 4, 10/, – Те, що стосується ваших особистих рішень, як завжди, ви скували кайданами найсуворішого закону. Часто Лівій досягає експресії метафоризацією дієслів: ... *vocis verborumque quantum voletis ingerent...* /III, 68, 4/, – ... вони нагромадять вам слів та промов скільки захочете.

У першому прикладі створенню емоційно-експресивного забарвлення сприяє використання граматичних засобів, зокрема форми суперлатива прикметника. Граматичні засоби є важливим фактором у лінгвостилістичному арсеналі промов. Найулюбленішим таким засобом є суфікси прикметників у найвищому ступені, відмітно те, що ними можуть передаватись і позитивні і негативні оцінні відтінки у залежності від контексту:

Non sine causa dii hominesque hunc urbi condendae locum elegerunt saluberrimos colles... /V, 64, 4/, – Не без причини боги і люди для заснування цього міста вибрали найцілющіші пагорби...

Nolo ego istam in te modestiam, ne degeneraveris a familia imperiosissima et superbissima /IX, 34, 15/, – Я не вимагаю такої від тебе скромності, не вироджуйся від найвладнішого та найгордовитішого роду.

Основу стилістичних ресурсів словотвору складають емоційно-експресивні афікси: *Verum enim vero lege id prohiberi et conubium tolli patrum ac plebis id demum contumeliosum plebi est* /IV, 4, 9/, – Бо, дійсно, відхилити закон про шлюби патриціїв та плебеїв, це врешті-решт є найобразливішим для плебеїв.

У промовах порівняно мало стилістично нейтральної лексики, вони переповнені лексикою, що містить різко виражений позитивний чи негативний оцінний інгредієнт. Те наскільки тісно експресивне у слові переплітається з емоційним видно із того, що лексика з експресивним забарвленням урочистого, піднесеного плану майже завжди позитивно-оцінна, а зневажливо-іронічного, як правило, містить негативну оцінність. Саме супровід слова певним оцінним моментом створює те чи інше емоційно-експресивне забарвлення.

Наведемо приклади лексики з позитивним відтінком емоційності, вона супроводить високий стиль і вживається у тих частинах промов, де мова йде про захист батьківщини, про боротьбу за волю, чи про релігійні звичаї: *respublica* /III, 17, 2/, – республіка; *urbs* /III, 17, 3/, – Рим; *deus* /III, 17, 4/, – бог; *Jupiter* /III, 17, 4/, – Юпітер; *arx* /III, 17, 4/, – фортеця; *forum* /III, 17, 4/, – форум (площа); *Romulus* /III, 17, 6/, – Ромул; *stirps* /III, 17, 6/, – предок; *virtus* /III, 67, 5/, – доблесть; *gloria* /III, 68, 3/, – слава; *patria* /IV, 3, 3/, – батьківщина; *populus* /IV, 3, 9/, – народ; *Capitolium* /V, 6, 3/, – Капітолій;

religio /VI, 41, 4/, – релігія; *libertas* /IX, 34, 5/, – свобода. У словах такого типу номінативні значення ускладнюються оцінно-характеризуючими смисловими відтінками.

Найбільшим розмаїттям вражає не стільки меліоративна, як пейоративна лексика промов. Саме у ній найповніше відбилися всі пристрасті, що розпалюються у ході історичних подій. Ось найбільш характерні приклади пейоративної лексики: *indignitas* /II, 32, 9/, – обурення; *ira* /II, 32, 3/, – гнів; *vereri* /II, 32, 3/, – боятися; *exul* /III, 19, 6/, – вигнанець; *scelus* /III, 19, 11/, – злочин; *periculum* /III, 19, 12/, – небезпека; *iniuria* /III, 45, 6/, – беззаконня; *caedes* /III, 45, 9/, – вбивство; *pudor* /III, 45, 1/, – сором; *ignominia* /III, 67, 2/, – безчестя; *mors* /III, 67, 2/, – смерть; *ignavia* /III, 67, 6/, – боягузливість; *culpa* /III, 67, 4/, – вина; *peccatum* /III, 67, 5/, – гріх; *venenum* /III, 67, 6/, – отрута; *odium* /III, 68, 5/, – гнів; *offensio* /III, 68, 5/, – образа; *simultas* /III, 68, 5/, – ворожнеча; *horrere* /III, 68, 6/, – жахатися; *terror* /III, 68, 11/, – жах; *contempsere* /IV, 3, 2/, – зневажати; *atrox* /IV, 3, 2/, – нікчемний; *fastidire* /IV, 3, 13/, – викликати відразу; *offenses* /V, 3, 4/, – ворожий; *timere* /V, 3, 5/, – боятися; *maleficium* /V, 3, 8/, – злочин; *dolor* /V, 4, 12/, – біль; *ulcisci* /IV, 5, 3/, – мстити; *acerbus* /V, 51, 1/, – гіркий; *tristis* /V, 51, 1/, – сумний; *clades* /V, 51, 7/, – поразка; *neglegentia* /V, 51, 7/, – презирство; *avaritia* /V, 51, 10/, – жадібність; *metus* /V, 52, 12/, – страх; *incendium* /III, 17, 4/, – пожежа; *vexare* /V, 53, 1/, – спустошувати; *turpis* /V, 53, 4/, – ганебний; *malum* /V, 54, 6/, – лихо; *praestigium* /VI, 15, 13/, – обман; *inimicus* /VI, 18, 9/, – ворог; *mortiferus* /VI, 40, 12/, – смертоносний; *infestis* /X, 34, 5/, – ворожий; *violens* /IX, 34, 8/, – лютий; *reformidare* /IX, 34, 19/, – жахатися; *superbia* /IX, 34, 22/, – гордість. Такого типу лексика вводиться автором у місцях найбільшого загострення пафосу, для вираження обурення мовця. Вживання даної лексики є психологічно вмотивованим, адже емотивність тісно пов'язана з психолінгвістикою. У емоційній лексиці крім об'єктивного значення слова міститься ще і суб'єктивне – ставлення мовця до сказаного. Таким чином, за допомогою такої лексики здійснюється емоційно-психологічний вплив на читача. Як відомо, емоційно-експресивний компонент лексичного значення, його предметно-понятійна віднесеність виникають не у мовній структурі, а залежать від оцінки, що виробилась у суспільстві.

Емоційне у мові знаходиться у нерозривному зв'язку з естетичним. Під поняттям естетичної функції мови розуміємо вживання її в оцінно-чуттєвому, уявно-асоціативному, зображально-виражальному плані з метою виявлення скритого, суб'єктивного. Почуттєва оцінність – основна ознака естетичності.

Результати дослідження дозволяють, застосовуючи індуктивний метод, отримати певне уявлення не тільки про індивідуальні особливості мови, але й про особистість автора «Історії», його політичні та загальнолюдські переконання та пристрасті, його філософський світогляд, а також риси характеру та інші особисті якості. В процесі дослідження виходимо з того, що Лівій вкладає в уста своїх героїв власні думки та почуття, своє ставлення

до описуваних подій, відображає свої ідеологічні, духовні, моральні та етичні цінності. Історіограф досягає цього шляхом широкого варіювання різноманітних лексичних засобів – вибору лексики, застосуванням експресивних морфологічних елементів, умілого використання синтаксичних структур, спеціальних стилістичних фігур, обігрування звукового рисунка мови. Найбільш експліцитно позиція автора проявляється в його коментарях, авторських ремарках до та після промов. Дослідження засвідчує, що позиція автора – демократія та свобода, прагнення зрівняти права патриціїв та плебеїв, відновити давню добру славу Риму шляхом повернення громадян до моральних чеснот та звичаїв предків.

Мовне втілення в тексті особистості автора, його ставлення до описуваного, є не що інше як модальне забарвлення даного тексту. Тому можемо стверджувати, що, виявляючи у мовній палітрі тексту Лівія елементи, які дозволяють охарактеризувати ставлення автора до описуваного, намагаємося здійснити спробу зачепити комплекс питань пов'язаних із однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики – проблемою мовної модальності. В умовах, коли невивченість питання затрудняє пошук концептуальних рішень, емпіричне філологічне дослідження конкретного мовного матеріалу і часткові висновки можуть стати одним із можливих, а, імовірно, й необхідних напрямків дослідження, що дозволить акумулювати необхідну мовну базу для подальших узагальнень і вироблення теоретичних концепцій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз лексичних ресурсів з точки зору їх емоційно-експресивного забарвлення засвідчив наявність органічного зв'язку між емоційним та експресивним. Важливим засобом у лінгвостилістиці тексту промов є нейтральна лексика, що денейтралізується під впливом контексту та отримує додаткові емоційно-експресивні відтінки. Часто денейтралізація відбувається у результаті поєднання нейтральної лексики з пейоративними лексемами чи їх метафоризації. Лексика з позитивним відтінком емоційності супроводжує у промовах високий стиль. Багата та різноманітна щодо своєї функціональності і пейоративна лексика промов.

Таким чином, емоційно-експресивні засоби лексики, виконуючи естетичну функцію, служать у промовах історичних осіб твору Тита Лівія „Історія” важливим засобом переконання.

Результати дослідження послужать дороговказом для подальшого вивчення емоційно-експресивної лексики промов у глибшому форматі в ролі синтаксичних засобів експресії та аргументації, що посприє пізнанню ідеї твору та допоможе детальніше дослідити ідіостиль автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – Москва, 1969. 607 с.
2. Быховец В.В. Некоторые особенности эмоциональной лексики „Метаморфоз” Овидия // *Вопросы классической филологии*. – Вып. VI. – С. 226–239.
3. Виноградов В.В. Русский язык. – Москва, 1972. – 614 с.
4. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке // *Сб. статей по языкознанию*. – Москва, 1958. – С. 103–124.
5. Историки Рима. – Москва, 1970. – 496 с.
6. История Римской литературы / Под ред. С.И.Соболевского. – Т. I. – Москва, 1959. – 534 с.
7. Ливий Тит. Нашествие Аннибала. Кн. 21 / Пер. с лат. и объясн. Ф.Зелинского. – Санкт-Петербург, 1914. – 164 с.
8. Модестов В.И. Лекции по истории римской литературы. Век Августа. Киев, 1875. – 319 с.
9. Сенів М.Г. Мовні засоби створення емоційної експресії у сатирах Марціала // *Иноземна філологія*. – 1979. – Вып. 55. – С. 83–88.
10. Тэн И. Тит Ливий. Критическое исследование. – Москва, 1900. – 398 с.
11. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. – Halle., 1850. –S. 542–545.
12. Bruns J. Die Persöhnlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. –Kiel., 1897. – 84 s.
13. Stacey S.G. Die Entwicklung des livianischen Stiles. – Leipzig, 1896. 661 s.
14. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W.Weissenborn. – M.Müller.lib. I-VI. – Lipsiae., 1910. – 396 s.
15. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W.Weissenborn. – Bd. III. Buch. VI–X. Berlin, 1876. – 220 s.

Сніжана Голик

кандидат філологічних наук, доцент
завідувачка кафедри англійської філології ДВНЗ “УжНУ”

ORCID 0000000312783383

Ужгород, Україна, +380503727340, snizhana.holyk@uzhnu.edu.ua

Концепт: у пошуках алгоритму аналізу

Анотація. У статті представлено результати систематизації методів дослідження концепту у сучасній лінгвістиці, описано дослідницькі прийоми та процедури концептуального аналізу. Актуальність таких студій зумовлена як важливістю вивчення концептів, багатовимірних утворень зі складною структурою, так і розбіжностями у тлумаченні сутності самого концептуального аналізу. У сучасних мовознавчих розвідках представлено кілька напрямів аналізу, які відрізняються своєю методологічною основою. Зроблено висновок про те, що вибір методів для дослідження концепту залежить від мети та завдань, які ставить перед собою дослідник. Такий підхід сприятиме всебічному опису змісту та структури концепту.

Ключові слова: концепт, структура концепту, концептуальний аналіз, методологія, методи дослідження.

Abstract. The article presents the survey of the complex research methodology to study the nature and structure of the concept as a multifaceted unit. Present-day linguistic studies are characterized by a series of approaches, depending on their methodological basis: linguopoetological, linguacultural, cognitive-discursive, cognitive-semantic etc. This paper aims at describing the methods of conceptual analysis and their role in disclosing the content and structure of the concept. Since language is regarded as one of the cognition and conceptualization tools, the concept can be verbalized with the help of lingual units of different levels. Concept description is achieved by applying special research procedures, including definitional, componential, contextual and etymological analyses. The analysis of lingual means helps to define main cognitive features of the concept and model its structure. All the lingual means used to verbalize the concept constitute its nominative field. Furthermore, it is stated that the conceptual analysis serves as the main method of the logical analysis of language and cognitive linguistics, thus presupposing the conceptual modelling and description of concepts as basic informational mental structures. The final goal of the conceptual analysis is to present the conceptual model of the informational fragment fixed in a lingual sign in the form of propositions, frames, slots, prototypes etc. To sum it up, the choice of the particular method of the conceptual

analysis depends on the aim and research tasks. The implementation of such an approach could facilitate the complex analysis of concepts, both in language and in discourse, as well as the study of their verbalization and conceptual modelling.

Keywords: concept, the structure of concept, conceptual analysis, methodology, research methods.

Вступ. Сучасні мовознавчі студії представлені значною кількістю робіт, присвячених аналізу концептів. Залежно від методологічної основи, у них спостерігаємо кілька напрямів, такі як лінгвопоетологічний (Л.І. Бєлєхова, О.П. Воробйова), лінгвокультурологічний (Ю.С. Степанов, В.І. Карасик, С.Г. Воркачев, А.М. Приходько), когнітивно-дискурсивний (А.П. Мартинюк, І.С. Шевченко), когнітивно-семантичний (Й.А. Стернін, М.В. Нікітін), кожен з яких робить свій внесок у репрезентацію процесів концептуалізації та категоризації дійсності. Автори сучасних лінгвістичних розвідок застосовують різноманітні підходи, основи яких закладено у працях засновників когнітивної лінгвістики. Зокрема, варто згадати фреймову семантику Ч. Філлмора, теорію метафори та метонімії Дж. Лакоффа і М. Джонсона, сценарії Р. Абельсона, ментальні простори Ж. Фоконьє, домени Р. Ленекера, фрейми М. Мінського, когнітивні прототипи Е. Рош та Дж. Лакоффа тощо. У сучасних працях в галузі когнітивної лінгвістики наголошується, що такі когнітивні моделі забезпечують обробку та збереження інформації про світ у свідомості людини [10, с. 104]. Проте, жоден із дослідників не зупиняє свою увагу лише на одному методі. Тому, зростає необхідність упорядкування номенклатури методів з-поміж різноманітних напрямів концептуального аналізу [6, с. 113].

Мета нашої роботи – описати алгоритм дослідження концепту як “багатовимірною утворення, основної операційної одиниці ментальних ресурсів людини” [8, с. 81], глобальної одиниці розумової діяльності, кванту структурованих знань у сучасному науково-дослідницькому просторі. Завданням дослідження є визначення методів концептуального аналізу і встановлення ролі кожного з них для розкриття змісту і структури концепту. Матеріалом статті стали теоретичні розробки сучасних лінгвістів, присвячені дослідженню концептів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що мова є одним із основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу. Тому концепт може бути вербалізований за допомогою мовних одиниць [12]. Концептуалізація як один із основних процесів пізнавальної діяльності людини спрямована на осмислення інформації у психіці людини з метою виявлення змісту концептів. Опис концепту – це спеціальні дослідницькі процедури, які включають проведення дефініційного, компонентного, контекстуального та етимологічного аналізу. Склад того чи іншого концепту виявляється через словникові тлумачення мовних одиниць-репрезентантів та мовленнєві контексти. Аналіз мовних засобів дозволяє

виявити когнітивні ознаки концепту, описати його зміст та змодельовати структуру. Найчастіше вираження концепту в мові відбувається за допомогою слова. Проте, аналіз на рівні одного слова лише частково експлікує найважливіші когнітивні ознаки. Тому, як підтверджують чисельні дослідження, аналіз вербалізації концептів проводять на рівні слова, словосполучення, ідіом, речень та цілих текстів, а також предметом розгляду стають невербальні засоби [3, с. 253].

Сукупність мовних засобів, що вербалізують концепт, утворюють його номінативне поле [12, с. 47]. На думку І.М. Колегаєвої, конструювання номінативного поля будь-якого вербалізованого концепту має наступні етапи:

1. Вилучення із репрезентативних лексикографічних джерел номінативних одиниць, що семантично споріднені із ключовою (зазвичай іменною) лексичною одиницею-назвою концепту. Під номінативними одиницями розуміємо семми (разом із їхніми дефініціями), усталені і фразеологічні словосполучення і паремії.

2. Дефініційний аналіз номінативних одиниць із метою виокремлення ключових сем, які в різних словниках можуть бути виражені кількома неідентичними дефініційними ознаками. Вибір наскрізного в рамках поля позначення виокремлених сем. За необхідності семми можуть піддаватись подальшому аналізу другого, можливо третього ступеня глибини. В цьому разі дефініційна ознака (яка матеріалізує відповідну сему) розглядається як самостійний об'єкт подальшого компонентного аналізу.

3. Аранжування ключових сем за їхнім смисловим потенціалом: ЩО називається, ЯК характеризується, ЯКІ трансформації відбуваються в межах досліджуваного поля.

4. Структурування поля на ядро, медіальну зону і периферію.

5. Окремим етапом має бути етимологічна розвідка ядерних семем [5, с.125-126].

Традиційно, концепти представляють як дворівневі утворення, в яких виділяють ядро та периферію. При описі ядра виділяють слова-репрезентанти (аналіз семантики імені концепту, синонімів, антонімів), також долучають дослідження сполучуваності лексем. [14, с. 62-63] Сміслове наповнення ядра представлено семним набором базових слів-репрезентантів досліджуваного концепту. За словами лінгвістів-когнітологів, через аналіз семем ми отримуємо доступ до сфери ідеального в мові та виявляємо і об'єктивуємо концепти [2, с. 52]. Саме в семантиці слова передусім виявляються концептуальні ознаки. Тому при дослідженні концептів більшість науковців іде від значення мовного знака до змісту відповідного концепту [1, с. 183]. І. М. Колегаєва вважає, що звернення до дефініційних статей уможливило виокремлення дрібніших за форматом мовних одиниць – дефініційних ознак. Саме вони, на думку дослідниці, є найменшими автономно функціонуючими вербальними складовими номінативного поля [5, с. 122].

Об'єктом концептуального аналізу виступають також деривати ядра концепту, парадигматичні зв'язки, синтагматичні зв'язки, історична еволюція концепту, ключові слова, частотність мовних одиниць, дискурс, в якому даний концепт досліджується тощо. Зокрема, синоніми відображають найбільш актуальні ознаки концепта, а антоніми вказують на зв'язки концептів між собою. За допомогою синтагматичних зв'язків можна виявити способи категоризації концепту, тобто валентність слова показує, які уявлення про концепт існують серед мовців [10, с. 104]. Аналіз периферії передбачає виявлення різних визначень, тлумачень, відображених у пареміях, афоризмах, притчах, а іноді й у значних за обсягом публіцистичних, художніх та наукових текстах [14, с.62-63].

Подібна методика проведення концептуального аналізу описана В.А. Масловою, яка підкреслює, що словникові значення ядерної лексики дають можливість розкрити зміст концепту та описати особливості його мовної експлікації. Тоді як суб'єктивний досвід, різні прагматичні складові лексики, конотації та асоціації формують периферію концепту [9, с. 150].

В основі методики В.І. Карасика лежить розуміння концептуалізації дійсності як позначення, вираження і опис [4, с. 109]. Позначення є виділення фрагменту, актуального для певної лінгвокультури, і репрезентація його за допомогою певного знаку [4, с. 109]. Вираження концепту включає усю сукупність мовних і немовних засобів, що прямо або непрямо розкривають його зміст. Опис концепту – це спеціальні дослідницькі процедури тлумачення значення його імені і найближчих позначень [4, с. 110–111] за допомогою дефініційного, контекстуального та етимологічного аналізу.

Згідно з тлумаченням В.І. Карасика, культурний концепт – багатовимірне смислове (ментальне) утворення, в якому виділяється ціннісна, образна і понятійна сторони [4, с. 109]. Понятійна складова вербалізується через пряму номінацію та понятійні ознаки, образна - переважно реалізується за допомогою концептуальних метафор, тобто метафоричної номінації, тоді як ціннісна складова нерозривно поєднана із попередніми двома компонентами.

О. О. Селіванова вважає, що концептуальний аналіз є головним методом логічного аналізу мови й когнітивної лінгвістики і передбачає моделювання (із застосуванням різних метамов або природної мови) й опис концептів як інформаційних структур свідомості, що є структурованою сукупністю знань про об'єкт концептуалізації, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії різних пізнавальних механізмів [13, с. 261–262].

У когнітивній лінгвістиці традиційно виокремлюють два основні напрями концептуального аналізу: 1) *логіко-філософський*, коли концепти розглядають як уявлення не лише про об'єктивний стан речей у світі, але й дані про вигадані світи [7, с. 8]. При цьому, концепти визначають як ідеї, що містять у собі певний підхід до дійсності [15, с. 18]. Змістовним наповненням концепту виступають знання концептоносіїв про реальність.

2) *лексикографічний*, що здійснює реконструкцію концепту, визначає його національну специфіку і місце у свідомості людини. [7, с. 8; 3, с. 253].

Процедури концептуального аналізу відмінні в різних напрямках і течіях. На думку А. П. Мартинюк, у слов'янському науковому просторі найбільш поширеним є об'єктивістський підхід, згідно з яким “людина сприймає дійсність за допомогою органів чуття та відображає суть речей у ментальних репрезентаціях – концептах” [8, с. 81]. Така думка покладена в основу семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів як ментальної репрезентації дійсності. Методологія дослідження концепту у цьому напрямі представлена набором процедур, таких як *компонентний аналіз*, який має за мету виділення ключових сем; *дефініційний аналіз* на основі лексикографічних джерел, що дозволяє виділити слова-ідентифікатори та синонімічні до них одиниці; *когнітивний аналіз*, мета якого дослідити структури знань, закодовані у мовних формах.

Процедура концептуального аналізу найчастіше представлена синтезом двох підходів: аналізу словникових дефініцій та аналізу контекстів. Також важливою передумовою концептуального аналізу є проведення різнорівневого аналізу, адже відомо, що у процесі мовної репрезентації концептуального змісту задіяно мовні засоби усіх рівнів [10, с. 104]. Тому аналізуючи мовні засоби вербалізації концепту, дослідники звертаються до лексичних, фразеологічних засобів, структур речень та набору текстів, адже саме в них розкривається суть концепту.

М. В. Піменова наголошує, що методика вивчення концептів полягає в “інтерпретації значення конструкцій, що об'єктивують ті чи інші особливості концептів, у виявленні частотних (що властиві багатьом концептам) таксономічних характеристик і визначення за допомогою цих характеристик загальних типологічних ознак концептів, що досліджуються” [11, с. 20]. У процесі аналізу вивчається етимологія слова-імені концепту і, відповідно, мотивуючі ознаки концепту; аналізуються словникові дефініції імені концепту, а також досліджуються синонімічні ряди імені концепту, як результат виявляються понятійні ознаки; розглядаються концептуальні метафори і як наслідок – виокремлюються образні ознаки, які слугують для створення цих метафор.

При цьому дослідниця констатує, що концепт має певний зміст і структуру, представлену сукупністю концептуальних ознак: «*Концепт* – це деяке уявлення про фрагмент світу або частини такого фрагмента, що має складну структуру, виражену різними групами ознак, що реалізуються різноманітними мовними способами і засобами» [11, с. 113–114].

На думку Н. Г. Єсипенко, методика концептуального аналізу повинна опиратися також на результати статистичних методів у процесі дослідження вербалізованої структури концептів, визначення ієрархії концептів, зокрема, в авторському тексті. Методи концептуального аналізу лексико-семантичної системи твору, відтворення мовної картини твору та вербалізованих

концептів не можуть бути адекватно прийнятними без їхнього кількісного відображення. Дослідниця підкреслює, що використання кількісних даних, отриманих на репрезентативній вибірці, підвищує об'єктивність та достовірність висновків про структуру текстового/художнього концепту [3, с. 254].

Основна мета концептуального аналізу полягає в побудові концептуальної моделі того інформаційного фрагменту, який фіксується мовним знаком. У зв'язку з цим, елементи значення групуються, упорядковуються як взаємопов'язані компоненти та використовуються такі концептуальні структури, як пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо. Побудова когнітивної моделі дозволяє компактно відтворити інформацію, знання та досвід, котрі асоціюються з концептом.

Висновки. Отже, огляд теоретичних джерел дозволяє зробити висновок про те, що аналіз концептів на сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики представлений синтезом методик, прийомів і процедур, які мають на меті інтерпретацію ментальних процесів, відображених у свідомості індивіда і вербалізованих за допомогою мовних одиниць. Вибір методів для дослідження концепту залежить від мети та завдань, які ставить перед собою дослідник. Такий підхід сприяє всебічному опису змісту та структури концепту, дослідженню різних моделей їх мовного вираження та моделювання. Методика комплексного аналізу концептів та інтегрованого підходу до їхнього дослідження дає можливість виявити різноманітні мовні засоби репрезентації концепту, простежити частотність його реалізацій у дискурсі і, як результат, висвітлити особливості змісту і структури концепту. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у застосуванні методики комплексного дослідження актуалізації концептів у мові й мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Современные проблемы науки о языке. М. : Флинта: Наука. 2005. 416 с.
2. Бабушкин А. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание.* Воронежский государственный университет. 2001. С. 52-57.
3. Єсипенко Н. Текстові концепти та методи їх аналізу// *Вісник Волинського національного університету імені Л. Українки.* Мовознавство. Луцьк : ВНУ. 5(2009): 253-257.
4. Карасик В. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. М. : Гнозис. 2004. 390 с.
5. Колегаєва І. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці// *Записки з романо-германської філології.* (1) 2018: 121-127.

6. Колесов В. Предмет, объект, метод (методический аспект в отношении к научным школам). *Введение в концептологию*. М.: Флинта. 2016. 100-121.
7. Кубрякова Е. “Предисловие”. *Концептуальный анализ языка : современные направления исследования*. М. : Гнозис. 2007. 1-9. Друк.
8. Мартинюк А. Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методики аналізу, перспективи розвитку// *Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. Луцьк: ВНУ. 23(248) (2012): 81-88.
9. Маслова В. Введение в когнитивную лингвистику. 5-е изд. М. : Флинта: Наука. 2011. 295 с.
10. Мунтян Л. Концептуальний аналіз та методи дослідження вербалізованих концептів // *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Сер. : Філологічна. 33 (2013): 103-105.
11. Пименова М. Душа и дух: особенности концептуализации. Кемерово : ИПК “Графика”. 2004. 386 с.
12. Попова З., Стернин И. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ : Восток-Запад. 2007. 314 с.
13. Селіванова О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К. 2006. 716 с.
14. Стернин И. Методика исследования структуры концепта// *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание*. Под ред. И. А. Стернина. Воронежский государственный университет. 2001. 58-65.
15. *Філософський енциклопедичний словник*. Ред. кол.: В. Шинкарук та ін. – К.: Абрис. 2002.

Мирослава Сливка

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

orcid.org/0000-0002-8673-7147,

м.Ужгород, Україна, +38 (050)2167442, myroslava.slyvka@uzhnu.edu.ua

Наталія Сливка

ст.викладач кафедри іноземних мов

факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ»

ORCID 0000-0001-7894-8553

Ужгород, Україна, nataliia.slyvka@uzhnu.edu.ua

Reproduction of stylistic features and functions of original metaphors in translation

Анотація. Дана стаття присвячена вивченню перекладу метафор, беручи до уваги різні класифікації та погляди провідних науковців перекладознавців на способи їх перекладу на різні мови. Метою роботи є порівняння та вивчення метафори в перекладі, беручи до уваги природність звучання, психологічне та культурне навантаження. Об'єктом вивчення є твори Стівена Кінга «Безсоння» та «Сяйво» та їх переклади, виконані І. Андрусяком і К. Борисенко. В роботі окреслено стилістичні функції метафор та способи їх перекладу. В результаті проведеного аналізу встановлено, що більшість типів і функцій метафор була збережена перекладачами. Метафоричність творів Стівена Кінга вражає, саме тому переклад його оригінальних метафор представляє неабиякі труднощі для перекладача, як культурні так і лінгвістичні. Усі оригінальні метафори були перекладені відповідно до теоретичних засад висвітлених в роботі.

Ключові слова: переклад, метафора, перекладознавство, еквівалентність, оригінальні метафори.

Abstract. The article deals with the analysis of metaphor translation, taking into account different ways of their classifications and views of leading translation studies scholars on their rendering into different languages. This paper also examines stylistic value of metaphors in the literary text and concludes that stylistic equivalence is one of the most important issues in translation. The metaphor should correspond to the original grammatically, lexically, contextually and culturally. The study is based on the idea of possible applications of modern cognitive linguistics to the study of metaphors in the original text and its translation. The combination of cognitive and traditional methods of analysis of translational transformations opens up new prospects for the development of the

theory and practice of translation. It can characterize more fully the general laws of the particular translation of the text and identify the individual characteristics of the works of individual translators. The metaphor can be translated either literally or via paraphrasing or using the substitution techniques. Moreover, the translator should have special skills and competences which will allow them to render the text in accordance with common rules, norms and principles. It is a key problem for metaphor translation as soon as the interpreter is obliged to connect unusual impression and emotional features of the source text to the perception of the reader of the target text. The most numerous category in Stephen King's works is original metaphors. The evidence proves that, all metaphors were rendered without destruction of meaning, even if functions did not correspond in ST and TT, the meaning was conveyed fully and properly.

Keywords: metaphor, equivalence, rendering, translator, metaphor translation

Introduction. Metaphor is an extremely powerful stylistic device. It bears an enormous emotional charge and simultaneously uncovers main features of the literary text. Metaphor can be an outstanding device which shows author's thoughts and way of thinking. Within centuries people have been interested in them. Understanding of metaphors still is a challenge for linguists, psychologists and translation studies scholars. Different types of metaphors can overlap and be confused that is why it is important to differentiate at least the most vivid sides of each of them. Stylistically metaphors influence the text in such a way that it becomes challenging both for the reader and the translator.

The field of metaphor translation and analysis is not explored to the very end. Previously, there were attempts to classify metaphors. The main contribution was made by the outstanding Soviet scholar Skliarevskaya G. in her book "Metaphor in the system of language". She outlined all possible functions of metaphors depending on various conditions. Also V. Teliya, V. Gak in their work "Metaphors in the text" tried to classify metaphors and describe the way they are produced and understood. As to the foreign scholars, G. Lakoff and M. Johnsen in their book "Metaphors we live by" showed different ways of metaphor perception and creation. Moreover, they touched the problem of conceptual metaphors. Of the utmost importance are psychological studies by Dr. Gibbs who explicitly shows how the human brain work when producing and perceiving metaphorical expressions. The field of metaphor translation is quiet new and unexplored. Only some scholars worked in it. Among them R. Zorivchak, a prominent Lviv scholar, who in her works gave some pieces of advice how to translate different types of metaphors. P. Newmark suggests different ways of metaphor translation according to their type. However, Cognitive Linguistics provides scholars with fruitful data concerning metaphor formation and metaphor understanding. Among scholars who have been working in this particular field of linguistics and psychology are: Yan, Kovecses, Noen, Wolf, Kaur and Mandelbit.

This paper is an attempt to analyze translation of metaphors, taking into account different ways of their classifications and views of leading translation studies scholars on their rendering into different languages. The **topicality** of the paper is determined by vague data concerning analysis of metaphors in Stephen King's works in Ukrainian literature as well as Translation Studies in Ukraine. The linguistic scope of metaphor translation has to be extended permanently as soon as metaphors have a unique possibility to enrich the language with new figurative, thought provoking and bright metaphorical expressions, under condition they were translated properly and naturally.

The **objects** of our paper are metaphors in Stephen King's novels "*The Shining*" and "*Insomnia*" and their translations made by Ivan Andrusyak and K. Borysenko. Two novels and two translations were chosen for the research with the aim to understand and analyze different metaphors in the source text and two different translators' techniques applied in the translations. The **subject** of the paper is stylistic features of reproduction of metaphors along with their functions in the literary text.

The **material** of the research is grounded on theoretical works of the leading linguists, psychologists and translation studies scholars, also dictionaries, electronic online dictionaries, encyclopedias and online resources.

The **overall aim** is to specify ways of metaphor reproduction and to summarize all stylistic features of metaphor translation, to state whether their reproduction is successful and corresponds to principles of their translation highlighted in the research.

The **objectives** of the research are:

- 1) to analyze the nature of the metaphor as a stylistic device;
- 2) to discuss some ways of metaphor translation developed by linguists and translation studies scholars;
- 3) to describe and contrast metaphors in ST and TT in order to see main challenges of metaphor translation and ability of the translator to render them adequately, preserving style and the very metaphor.

The **methodology** of our research includes contrastive analysis of the original and the translation, taking into account relevant reproduction, context and natural sounding of metaphors. The methodology of the present research is based on the theory of metaphor translation, actively elaborated and developed by home and foreign linguists, general principles of metaphor theory are of significant importance for the present investigation, as well as the ideas and methods of transformational translation theory.

To address the specific objectives of the study we have used a range of methods, characteristic of contemporary linguistics and translation theory: comparative analysis, taking into account national peculiarities of the languages and cultures, as well as the classification and quantitative processing of the material, elements of quantitative analysis. The selection of metaphors has been

performed with the help of the method of continuous sampling. Descriptive method has been used in generalizing, organizing, and interpreting the material.

Results and Discussions. Stephen King's novels are very interesting for linguists and Translation Studies scholars. Being highly educated person in literature and being extremely ambitious he uses all achievements of literature, in particular high or elite one. This helps him to enrich stylistic value and expressive language of his masterpieces. Amazing, but Stephen King who is mainly known for his novels, has broadened his horizons to different types of writings such as movie scripts, nonfiction, autobiographies, children's books, and short stories.

For the research the most vivid samples of metaphors were analyzed from novels "The Shining" and "Insomnia" and their translations made by I. Andrusiak and K. Borysenko. I. Andrusiak is a well-known poet. His poetry is very metaphorical, it is almost built on metaphors. That is why his translation of metaphors is expected to be very poetical and unusual. K. Borysenko is a well-known Ukrainian translator and scholar. Her research into Ukrainian language and literature contributed enormously to Translation Studies and Comparative Linguistics. Along with I. Andrusiak she's translated lots of novels and poems. Their mutual work is regarded to be fruitful and of the high quality. While researching data it would be of particular interest to trace similar and different approaches to metaphor translation. Moreover, we will discuss whether translators managed to reproduce metaphors basing our conclusions not only on natural sounding, degree of clearness for the Ukrainian reader, but also on the theoretical principles established by well-known scholars.

Metaphor has been widely discussed within the discipline of Translation Studies, predominantly with respect to translatability and transfer methods. It has been argued that metaphors can become a translation problem, since transferring them from one language and culture to another one may be hindered by linguistic and cultural differences. A number of translation procedures for dealing with this problem have been suggested by different scholars, e.g., substitution (metaphor into different metaphor), paraphrase (metaphor into sense), or deletion. Such procedures have been commented on both in normative models of translation (how to translate metaphors) and in descriptive models (how metaphors have been dealt with in actual translations).

However, Mary Fung in her work "Translation of Metaphor" states that "in contrast to the voluminous literature on metaphor in the field of literary criticism and rhetoric, the translation of metaphor has been largely neglected by translation theorists" [9, p. 237].

M. B. Dagut remarks: "What determines the translatability of a source language metaphor is not its 'boldness' or 'originality', but rather the extent to which the cultural experience and semantic associations on which it draws are shared by speakers of the particular target language" [7, p. 21-33]. Snell-Hornby expresses a similar viewpoint: "the extent to which a text is translatable varies with the degree to which it is embedded in its own specific culture, also with the

distance that separates the cultural background of source text and target audience in terms of time and place [13, p. 41].

Translation of metaphors is connected with the solution of a number of linguistic, literary, cultural, philosophical, and other problems. The importance of the proper approach to the study of methods of metaphor translation is determined by the need of adequate transfer of imaginative information and the reconstruction of stylistic effect of the original in the translation. Experts stress the need to maintain the image of the translation, but this is not always possible.

Ya.I. Retsker delineates the following four ways of translating metaphors:

1) Equivalent correspondences. This method of translation may be used if there exist regular correspondences in the target language for the original metaphor. For example, the majority of English trite metaphors have Ukrainian equivalents, fixed in lexicographical sources.

2) Variative correspondences used in each case when there are several methods of translating a metaphorical expression fixed in the dictionary.

3) Transformation. Transformational method requires a complete replacement of the basis of the original metaphor.

4) Loan translation is the restoration of a full analogue of the original metaphor in translation [6].

The complexity of translating metaphor is largely due to differences between the metaphorical systems existing in the relevant languages. For example, the metaphoric images characteristic of the English language are often missing in Ukrainian, and vice versa. While some metaphors are said to be universal present in almost all cultures [2, p.55], other are believed to be culturally specific having no correspondences in other cultures which significantly perplexes translators in their work.

The “law of metaphor preservation” has long been formulated in the theory of translation, according to which the metaphoric image should be preserved wherever possible in translation. The failure to comply with this law leads to the change in the meaning of the phrase, and its aesthetic and pragmatic effect is reduced. As noted by V. Vovk, the omissions of original metaphors are “serious and very common means of distortion” of the author's intention [3, p. 127]. These metaphors enrich TL so according to P. Newmark they should be translated literally. If the meaning is obscure the translator can replace it with the descriptive metaphor.

Original metaphors are individual author’s metaphors, which are not used in everyday speech. They represent a great challenge to the translator. They are difficult to translate because they represent author’s perception of the world; they show author’s style and his features of writing. Moreover they enrich target language as they bring new and interesting associations, collocations. P. Newmark recommends translating them as close as possible to the original not to lose author’s style and manner.

In terms of this theme we would like to show the difference between simile and metaphor because really interesting associations S. King brings to us. Both similes and metaphors link one thing to another. A simile usually uses "as" or "like". A metaphor is a condensed simile, a shortcut to meaning, which omits "as" or "like." A metaphor creates a relationship directly and leaves more to the imagination. With simile A is like B. With metaphor A is B. This type of metaphor is the most interesting for analysis and there are many of them presented in both texts. Examples of metaphors of this type from the novel "The Shining" are as following: "...the early afternoon **sun sparkling in it (the lake) like a golden fish snared in a blue net...**" [10, p. 41]. Simile *sun like a golden fish* can be traced here. A metaphor here is *sun is a golden fish*. Its function is image-creating. Simile is easy to understand and metaphor forces us to ponder a bit over it. Without context it is difficult to understand what is going on. Why should sun be a golden fish? Further, looking on the whole situation we can see that it is snared in a blue net of the lake, which means that it is actually a sunset and sun is going to disappear. The translation is the following: "...раннє пообіднє сонце блищало в ньому, як **піймана в блакитну сіть золота рибка**" [4, p.88]. The translator uses very close equivalents, preserves simile and consequently the metaphor but with one totally Ukrainian feature – diminutive suffix in the word *рибка*. This is a very common feature in the Ukrainian language, which flourishes with them. There are 54 diminutive suffixes in the Ukrainian language and 17 in English. Stylistically it is impossible to reproduce them without any losses, so different modes of translation are applicable here. The very name *золота рибка*, traces back to O. S. Pushkin's tale "Сказка о рыбаке и рыбке". As a consequence this *рыбка* is calqued to the Ukrainian language and is widely used, while we have more common names e.g. *рибонька*. It is better to use *рибонька* because –оньк - is native Ukrainian diminutive suffix and it sounds naturally. The function of the metaphor is preserved due to the fact that unusual image is present in the target text.

The next sample from this category is: "...the **scream** is drifting from your mouth like **a lazy balloon**" [10, p.42]. Metaphor here is *scream is a lazy balloon*. The function is image-creating as well. Context of this episode is that Wendy stands on the top of the mountain and while talking words travel a long time to the addressee because of the altitude. In the translation we have: "...мов **ледача повітряна кулька з твого рота пливе крик...**" [4, p.90]. This is direct translation with preservation of all figurativeness and definitely the metaphor. Thus the word order is changed to sound more naturally in the Ukrainian language and more poetically. Inversion is used here to highlight this unbelievable feeling of standing on the top of the mountain. Without a context this metaphor would not be understood, which proves that it is an original metaphor. The function is preserved adequately.

The next original metaphor is: "**The bitter lock of his emotions was broken**" [10, p.196]. In this example we have metaphor the bitter lock of emotions. Lock

means ‘a thing that keeps a door, drawer fastened and is usually opened with a key or by moving a small metal bar’ [12]. In the context this metaphor means that the person (main hero Jack Torrance) was trying for a long time to hide his emotions, not to drink alcohol and not to abuse his wife. In *Overlook* it was difficult for him so his emotions started coming out, he could not restrain his temper any more. The function of the metaphor is cognitive as soon as emotions are inevitable part of human’s experience. The translator’s variant is: “Гірку греблю емоцій прорвало” [4, p.384]. The rendering is really powerful and for Ukrainians it bears deep connotative meaning, as the expression *прорвати греблю* means exactly the same as the original expression. It is understandable for Ukrainian readers, because literal translation *замок на емоціях зламався* would sound awkward and unnatural. Metaphor here is preserved but paraphrased in order to make sense for the TL reader. The function is preserved as the code of emotions is practically identical in the English and Ukrainian languages.

“The picture of John Torrance, thirty years old, who had once published in *Esquire* and who had **harbored dreams** – not at all unreasonable dreams – to become a leading American writer” [10, p.195]. The verb harbor means *to keep bad thoughts, fears, or hopes in your mind for a long time or to contain something, especially something hidden and dangerous*. The verb deviates from the noun a harbor – *a protected area of water next to the land where ships and boats can be safely kept* [12]. Most often this verb is used in such a meaning: *secretly shelter criminals* [12]. In our example we have to harbor dreams, which in this context mean *to cherish the thought of something*. The function of the metaphor is cognitive because it deals with human’s emotions and experience. I. Andrusyak provides us with the following translation: “Джек Торренс, тридцять років, раз опублікувався в *Есквайрі*, **мріяв** (як йому здавалося, не так уже й необґрунтовано) стати провідним американським письменником” [4, p.382]. The translation is understandable but the very metaphor is not preserved. The Ukrainian word *мріяти* is too general and does not have this deep connotative meaning of secretly hiding something from public eye. We would suggest other possible variants: *плекав мрії, приховував плани, таємно мріяв, його мрією, схованою безпечно, як корабель в гавані було...* The last variant is descriptive and too long for such a sentence, nevertheless it preserves this connection to the sea, ships, it is SL oriented translation produced with the aim to preserve metaphor and a part of figurative meaning.

All following samples are from the novel “*Insomnia*”. As well as metaphors of this kind from the novel “*The Shining*” they are of the great interest for linguists and translation studies scholars. The first original metaphor with generalizing function appears in sentence: “**The frosty air cut about Elen’s shoulders keen as a knife**” [11, p.91]. Here frosty air is similar to a knife. This is an original metaphor. The comparison is made on the basis of similarity between cold wind or air and sharpness of the knife. As to take metaphoric shifts into account this is object-object shift, one thing is described through another. Knife usually creates very

unpleasant and freezing associations in both English and Ukrainian. As a result both words air and knife gain new meanings what is obvious for generalization. The translator renders this metaphor as: “*Крижаний вітер шмагав Елен по плечах, мов бати́з*” [5, p.81]. In the translation the image is totally changed. Knife is changed for lash. The metaphor is preserved but it evokes totally different associations. The collocation шмагати батогом is much more acceptable for the Ukrainian reader. Despite this discrepancy the translation is partial equivalent as grammatical pattern is preserved along with textual cohesion and coherence. As it was previously mentioned it is possible to substitute images in order to make the message sound more naturally.

The next example of the original metaphor is: “*Ed tried to interpret the language of his soul*” [11, p.9]. In this case the reader can observe Ed’s subjectivity in perception of the world. The metaphor here is *interpret the language of the soul*. It belongs to the stock class of metaphors. In its direct meaning the word interpret means “*to translate spoken words from one language into another*” or “*to believe that something someone does or something that happens has a particular meaning*” [8]. In this particular situation and context this word is used figuratively in collocation *interpret language of the soul* which means *to try to explain reality in terms of his particular comprehension* [8]. The word *language* also in this context obtains a new meaning, which is connected with thoughts, comprehension of the outer world through inner communication. Consequently boundaries of this word become wider as conceptual metaphors presuppose it to be.

O. Borysenko suggests the following translation: “*Ед викривлював перспективу справжніх душевних почуттів*” [5, p.8]. The translator in this case shows his own understanding of the metaphor. The word *викривляти* in the Ukrainian language has different meaning than the word *interpret*. It means “*перекручувати, спотворювати, показувати у неправильному вигляді*” [1]. According to the translation, Ed means intertwined reality. Then the word *перспектива* means either “*простір, який можна охопити оком; вид у далину*” or “*спосіб зображення на площині або на кривій поверхні об’ємних предметів такими, якими ми бачимо їх з певної точки спостереження*” [1]. In the given context collocation *перспектива почуттів* could be interpreted as Ed’s particular feelings that are understandable only for him. Metaphoric sense is preserved, conceptuality also, thus the implication and meaning are different. In source language Ed tried to understand himself and in target language he misinterpreted reality, destroyed it. If to take into account equivalence of both utterances they are similar only in one domain – pragmatic, because neither word nor grammatical equivalence is preserved. Textual definitely is because the translation is coherent. In the translation pragmatic effect differs from what is implied in the original and is definitely stronger.

“*His (Ed’s) spirits were always at high-water mark*” [11, p.29]. In this case the metaphor where spirits and the high water mark are compared cannot be met in

every day communication. In its direct meaning high water mark is “*the mark that shows the highest level that the sea or a river reaches*” [12]. However, this expression has also a figurative meaning “*the time when someone or something is most successful*” [58]. Neither of these two is depicted in this sample. Eventually, as the novel had been really popular, dictionaries started using this metaphor meaning the highest point of something because it was widely used. If to talk about metaphoric shift it is object-abstraction (water mark is an object and spirits – abstract notion). К. Borysenko translated this metaphor as following: “*Вона завжди кинула життям*” [5, p.24]. In the Ukrainian language the notion of the water mark does not bear any implication or figurativeness. That is why the translator decided to paraphrase the utterance thus saving the pragmatic effect. The collocation *кинути життям* is not a metaphor. It is rather a phraseologism which derives from a metaphor. Consequently to some degree this transformation can be called substitution in order to make the message natural and easy for comprehension. The translation and the original are partial equivalents because only pragmatic aspect of equivalence is preserved.

Very vivid example from the novel “Insomnia” is as following:

“*Love doesn’t come out of a faucet you can turn on and off whenever you want to...I had to remember my love could not fix him...*” [11, p.103]. Love is also one of the most thought provoking notions in the life of each and every individual. Stephen King also pays close attention to love as though his novels are rather thrilling than romantic. One of the metaphors of this field can be encountered in the part where poor woman Helen was widely beaten by her husband despite the fact they were really into each other. The metaphorical expression “love doesn’t come out of a faucet” brings into life clear associations of the water which runs through the faucet and can be easily stopped or moved forward which is definitely not possible because human is not a machine and it cannot be operated like this. The metaphor itself is original with visible image creating function. The translation is as following: “*Любов-це не водопровідний кран, який можна закрити за власним бажанням...Моя любов не в змозі зупинити Еда...*” [5, p.106]. The translation preserves the image of the original: *любов-водопровідний кран*, the translation awakes the same associations. The tiny difference is that in the translation the metaphor is more obvious linguistically: in the Ukrainian language it is noun-noun metaphor which is like a template whereas in the English language the meaning is hidden in the simple sentence with noun and verb. The function and the type of metaphor are preserved in the translation. The rendering sounds natural and thought-provoking.

Conclusions. Summarizing all original metaphors, their functions and translations, it is evident that they present a great challenge for the translator. Original metaphor, whatever its function is, shows the inner world and to some extent psychology of the author. While translating them the main option is to preserve them even though this metaphor hasn’t existed in the world before.

Original metaphors enrich the vocabulary of both target and source texts. Both translators coped with the task without major losses.

To understand main features and challenges of metaphor translation each scholar must be aware of general theoretical approaches to translation, each approach has its specific features which ought to be preserved while the translation process. The translator's task is to specify the role of the metaphor in the text, its function, context it is used in and type of the metaphor. The metaphor can be translated either literally or via paraphrasing or using the substitution techniques. Moreover, the translator should have special skills and competences which will allow them to render the text in accordance with common rules, norms and principles.

Translation problems are endless and inexhaustible: it can be expected that further development of science and practice will advance new problems into linguists' center of attraction, whose solution will require new methods and techniques while working with the original and translated texts.

REFERENCES

1. Бусел В. Т. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: Перун, 2001.
2. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. – М.: Языки славянской культуры, 2001. 286с.
3. Вовк В.Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации. К.: Наукова думка, 1988. 304с.
4. Кінг С. Сяйво. Пер. з англ. І. Андрусяка. Харків: Фоліо, 2010. 635с.
5. Кінг С. Безсоння. Пер. з англ. К. Борисенко. Харків: Фоліо, 2008. 790с.
6. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. М.: Просвещение, 1982. 240с.
7. Dagut M.B. Can "Metaphor" be translated? Vol. 22. *Babel* (1976): 21-33.
8. *Encyclopedia Britannica*. Available at: <http://www.britannica.com>.
9. Fung M. *M.Y. Translation of Metaphor*. An Encyclopaedia of translation. eds. Chan - Sin-wai & D.E., 1995: 236 – 249.
10. King S. *The Shining*. New York: Simon and Schuster, 2001. 331p.
11. King S. *Insomnia*. New York: Penguin Books, 1994. 450p.
12. *Longman dictionary of Contemporary English*. Available at: <http://www.Idoconline.com>.
13. Snell-Hornby M. *Translation Studies - An Integrated Approach*. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins, 1988. 286p.

УДК 81.111: 81'37
DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.171-181

Галина Онищак
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
ДВНЗ «УжНУ»
<https://orcid.org/0000-0002-5133-4313>
Ужгород, Україна, +38(099) 041 77 63, halyna.onyshchak@uzhnu.edu.ua

Лексико-семантична група «Добро» як фрагмент мовної картини світу англійців

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів вербалізації добра в сучасній англійській мові, яке проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики на матеріалі суцільного аналізу лексикографічних джерел. Комплексне дослідження лексико-семантичної групи «Добро» як фрагмента мовної картини світу англійців дало змогу виявити суттєві якісні й кількісні характеристики лексичних одиниць на позначення добра та їхні семантичні особливості.

Ключові слова: вербалізація, формалізований аналіз, лексико-семантична група, фрагмент мовної картини світу, лексична одиниця, якісні й кількісні характеристики.

Abstract. The article deals with the problem of good verbalization in modern English. The differences between conceptual and language world pictures have been considered. The complex study of the lexico-semantic group «Good» as a fragment of English language world picture by means of the procedure of formalized lexical semantics' analysis has given the possibility to single out its essential qualitative and quantitative characteristics, and structural semantic peculiarities. The lexico-semantic group of the nouns denoting good in modern English is of complex and multicomponential structure. Both the order and organization of the lexical stock under study are hierarchical. The latter is divided into the following groups: lexical units with the highest, middle, low degrees of polysemy and monosemantic words.

The analysis made has shown that the nouns denoting good occupy an important place within English lexical system and they are regarded as philosophical concepts of the world perception being an integral part of the humanity and human nature. Therefore, they make up the broadest and leading paradigm of valuable moral orientation, knowing no boundaries of time and space and making the formula of our thinking and world perception.

Keywords: verbalization, conceptual and language world pictures, lexico-semantic group, the procedure of formalized lexical semantics' analysis, qualitative and quantitative characteristics, lexical stock.

Вступ

У лінгвістиці кінця ХХ – початку ХХІ століття дослідницькі пріоритети і підходи зміщуються в антропоцентричну площину, де мова розглядається як «феномен людської психіки та менталітету у взаємодії з об'єктивною дійсністю» [5, с. 5]. Людський чинник та інтерпретація пізнавальної діяльності людини, спрямованої на вивчення об'єктивної дійсності, займають провідне місце в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Ф.С. Бацевича, А. Вежбицької, І.О. Голубовської, М.П. Кочергана, М.П. Фабіан та ін.). Однак картина світу, сконструйована свідомістю окремої людини з урахуванням її індивідуальних та національно-культурних особливостей, безумовно має суб'єктивний характер.

Мова, виступаючи «дзеркалом культури» [16, с. 14], відображає не тільки «реальний світ (точніше, його фрагмент, даний етносові в безпосередньо-чуттєвому сприйнятті), а також колективну етнічну свідомість, яка зберігає досвід попередніх поколінь і відбиває реальний світ у поступальному процесі пізнання» [3, с. 29]. Будь-яка мова є унікальною структурною системою елементів, які позначають світобачення по-своєму за допомогою значень та асоціацій і виражається мовними засобами.

Розробка проблематики картини світу в різних гуманітарних галузях знання дає можливість усвідомити процеси сприйняття та інтерпретації культурно значущої інформації, взаємодії носіїв різних мов, принципи формування системи моральних, етичних та суспільних цінностей, установок, норм поведінки тощо. У лінгвістиці під «картиною світу» розуміють упорядковану сукупність знань про дійсність, яка формується у суспільній, груповій та індивідуальній свідомості [10, с. 10].

1. Типологія картин світу.

Картини світу надзвичайно різноманітні й характеризуються певною історичною, національною та соціальною детермінованістю. До основних характеристик картини світу психологи відносять її предметність, цілісність, структурність, константність і категоріальність. Виступаючи ядром світобачення, вона є космологічно орієнтованою (є глобальним образом світу), водночас будучи антропоморфічною (несе в собі риси специфічного людського способу пізнання світу) [8, с. 347].

Розмежування «мовної картини світу / наївної» і «концептуальної картини світу / наукової» пов'язане із принципами інтерпретації об'єктивної дійсності. Першу відмежовують від концептуальної, або когнітивної моделі

світу, що є основою мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ [7, с. 46]. Якщо наукова картина світу породжена науковою свідомістю і має схильність до об'єктивного осмислення реального світу, то мовна картина світу набуває суб'єктивного характеру, оскільки є результатом конструювання дійсності «наївною» свідомістю, яка пропускає навколишній світ крізь уявлення певного етносу, його історично напрацьований національний досвід тощо. Варто відзначити, що межі концептуальної картини світу значно ширші за межі мовної. Остання покриває певну, визначену частину першої, вербалізуючи далеко не все з того, що ми сприймаємо, оскільки є інші засоби вираження, такі як живопис, музика, архітектура, етикет, що є невербальними засобами реалізації концептуальної картини світу [1, с. 87].

Порівняно з науковою картиною світу, яка перебуває в постійній динаміці із-за змін наукової думки, мовна картина світу змінюється дуже повільно, зберігаючи фрагменти наївного знання про світ. Останню трактують як «мозаїкоподібну польову структуру взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини» [4, с. 15], тобто мовна картина світу існує у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний *семантичний простір мови* [11, с. 6]. Під останнім розуміють сукупність одиниць, які називають елементи картини світу, яка склалася певним етносом у процесі його буття і визначає національно-культурну специфіку побудови і реалізації асоціативно-вербальної мережі її мовних значень [12, с. 84].

Таким чином, концептуальна та мовна картини світу взаємопов'язані, хоча й мають певні відмінності. Обидві формують загальну картину світу й обумовлюють одна одну, адже зміни в знаннях про навколишній світ призводять до змін в їхньому осмисленні на рівні мовної свідомості. Концептуальна картина світу – це система уявлень, знань людини про об'єктивний світ, а мовна – ментальне відображення культурного досвіду нації та його вербальне уособлення. Обидві картини світу різняться елементами змісту: мовна визначається семантичними категоріями та полями, а концептуальна – поняттями та групами.

Актуалізований у мові спосіб концептуалізації світу частково універсальний і національно-специфічний. Специфіка національних мов і свідомості зумовлена змістом і способом діяльності людини, природними та соціальними умовами, матеріальною та духовною культурою, що фіксуються на різних мовних рівнях. Отже, мова – явище універсальне і піддається впливу з боку будь-яких змін в усіх сферах суспільного життя та тісно пов'язана з менталітетом, культурою і традиціями її носіїв.

У сучасному мовознавстві етнічно обумовлене осмислення та оцінювання зовнішнього світу, актуалізоване в мовних формах, отримало

назву *національно-мовної картини світу*. Вона є синтетичною єдністю суб'єктивного і об'єктивного у світогляді людини, синтезуючи духовно-індивідуальні та культурно-історичні особливості розвитку етносу. Слушною є думка І.О. Голубовської, яка розглядає національно-мовну картину світу як «виражене засобами певної мови світовідчуття і світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі» [3, с. 6]. Виникнення національно-специфічних мовних форм визначається двома чинниками: 1) фактами зовнішнього світу стосовно етносу (природа та матеріальна культура народу, які етнос безпосередньо сприймає); 2) факторами національного способу мислення та менталітету [13, с. 243].

Сутність мовної картини світу є антропоцентричною, адже вона передає не лише образ світу сам по собі, а й фіксує правила орієнтації людини у світі, формує стереотипи сприйняття, відображає накопичений досвід людства, обумовлює комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього і внутрішнього світу людини. Завдяки мові людина виражає і пізнає саму себе, при цьому перша виступає «ментальним дзеркалом» національно-культурних цінностей. У зв'язку з цим, актуальними видаються дослідження не тільки «мовного індивіда» як об'єкта науки про мову, але й універсальних людських цінностей, тих «вічних» понять, якими виступають *добро* та *зло*, адже цінність є тією категорією, що властива лише людині, яка здатна визначити, що для неї є *добром*, а що – *злом*, і встановити ціннісні орієнтири [9, с. 9]. Картина світу містить оцінні елементи навколишньої дійсності, осмислені людською свідомістю на основі як життєвого (індивідуального), так і суспільного (колективного) досвіду, а тому мовна картина світу є наслідком діяльності цілого ряду поколінь. У цьому відношенні, мова виступає не стільки засобом пізнання світу, як засобом передачі досвіду світосприйняття.

2. Лексична семантика як спосіб структурування уявлень про світ.

Оскільки система цінностей охоплює як загальнолюдські, так і національно обумовлені цінності, особливого значення набуває проблема взаємовідношення національного та глобального, актуалізуються питання про ціннісні основи сучасної цивілізації, і як наслідок, дослідження категорії «добро» як фрагмента мовної картини світу англійців. У семантиці слів на позначення *добра* концентрується не тільки практичний досвід людини, але й уявлення про цінності, відповідність нормам, загальноприйнятим стандартам, тобто воно виступає елементом ціннісної картини світу спільноти. *Добро* можна віднести до універсальних понять, адже воно відіграє важливу роль у визначенні інших понять (моральність, справедливість, честь, гідність тощо) та лексикалізується у всіх мовах [2, с. 191]. У англійській мовній системі, окрім загальнолюдського

(універсального), воно містить: а) національно-культурний (зумовлений проживанням особи у певному культурному оточенні); б) соціальний (пов'язаний з приналежністю до певного соціального стану); в) індивідуально-особистісний (сформований під впливом освіти, набутого досвіду, психофізіологічних особливостей, манери виховання тощо) компоненти.

Зазвичай, мовна картина світу досліджується на основі лексики, позаяк «саме в лексиці приховані фундаментальні риси мовної структури, які зумовлюють наявність багатьох специфічних ознак на інших рівнях мови» [6, с. 88], а «опора на семантику сприятиме розкриттю максимально широкої сукупності системно зумовлених структурних характеристик мови, що в свою чергу дасть змогу пролити світло на проблему взаємовідношення мови і мислення» [6, с. 88]. Саме тому досліджуваний фрагмент мовної картини світу трактуємо як своєрідну модель реального існуючого світу, що формується на поняттєвому рівні й актуалізується в мовному просторі людського досвіду. При цьому структури значень лексем, а також пов'язана із цим типова сполучуваність становлять характерні для англійської мови способи сприйняття явищ об'єктивної дійсності, тобто лексичні значення виступають актом інтерпретації фрагмента світу. Номінативні одиниці досліджуваної мови зберігають визначені знання про дійсність, а їхня організація постає як багаторівнева ієрархія.

Таким чином, лексичний склад англійської мови найбільшою мірою фіксує і формує визначене уявлення про об'єктивний світ, його закони, просторово-часові зв'язки явищ природи і предметів – мовну картину світу, яка є своєрідною для кожного народу, породжуючи певні культурні стереотипи. Такий культурно зумовлений простір міститься в семантичній сфері, становлячи підґрунтя, на яке накладаються складові системи кожної з мов. Пізнаючи навколишній світ, людина намагається визначити цінність предметів, явищ, законів природи та суспільства, своє місце у світі.

Метою дослідження є розкриття семантичних особливостей лексико-семантичної групи «Добро» в сучасній англійській мові з урахуванням її системно-структурної організації. Таке комплексне дослідження є безперечно **актуальним**, оскільки вивчення засобів вербалізації *добра* в мовній картині світу англійців із точки зору системності дає нове осмислення лінгвістичних подій.

Методологія та матеріал дослідження.

Матеріалом дослідження слугували 411 іменників на позначення *добра* в англійській мові, у формулах тлумачення яких було виділено 1147 лексичних значень, відібрані внаслідок суцільного аналізу найавторитетнішого тлумачного словника англійської мови [15].

Для збору, класифікації мовного матеріалу та комплексного дослідження системно-структурних особливостей лексико-семантичної групи «Добро» в сучасній англійській мові використовуємо методику формалізованого аналізу лексичної семантики, одним із положень якої є введення формального, суто мовного критерію – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови – іменника, що успішно апробовано професором М.П. Фабіан при дослідженні етикетної лексики в українській, англійській та угорській мовах [14, с. 19]. Ця методика дає змогу вивчити й формалізовано описати семантику слів, які позначають *добро* у досліджуваній мові за допомогою матричного способу представлення семантичних відношень між словами, а матрицю (див. табл.1) – як модель семантичних зв'язків з одного боку та семантичної структури лексики з іншого.

Таблиця 1

Фрагмент матриці на позначення *добра* в англійській мові

Семний склад \ Лексичний склад	In phrases, word combinations	Action, deed, act, fact	Condition, state	That which ...	Delight, pleasure, predilection	Possessions, wealth	Satisfaction	Straightforwardness	A miracle, marvel, wonder	Contemplation	Affluence	Overflow, superfluity	Taste, flavour
Enjoyment	◇	◇	◇	◇	◇	◇							
Acquiescence	◇	◇	◇				◇	◇					
Admiration	◇	◇		◇					◇	◇			
Abundance	◇		◇			◇					◇	◇	
Zest	◇				◇								◇

Ця модель фіксує семантичні відношення між лексичними одиницями на позначення *добра* у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де знаком (◇) представлено співвідношення слів та їхніх значень. У ній однаково важливими є як заповнені, так і незаповнені ділянки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Лексика на позначення *добра* в сучасній англійській мові нараховує 411 іменників. Досліджувані лексичні одиниці характеризуються різним ступенем полісемії, на підставі чого весь мовний матеріал ділимо на 4 групи: від найбільш полісемічних до моносемічних (див. табл. 2).

Лексика на позначення *добра* в англійській мові

Група	Лексичні одиниці		Кількість значень	Ступінь полісемії
I	84	20,4 %	58–20	найвищий
II	110	26,8 %	19–12	середній
III	217	51,3 %	11–2	низький
IV	6	1,5 %	1	моносемічні
Усього:	411	100 %		

Перша група іменників на позначення *добра* в англійській мові об'єднує 84 іменники (20,4 % усього мовного матеріалу), які характеризуються найвищим ступенем полісемії й мають 58–20 значень. Досліджувані лексичні одиниці займають найзаповненіші ділянки матриці. Вони трактують *добро* як найвищу суспільну та моральну цінність (**truth, will, morality, honesty, freedom, dignity**), прихильне, люб'язне, уважне ставлення до інших (**service, heart, favour, passion, will, interest, charity, pity, devotion, consideration, regard, respect, affection, kindness, care, grace, countenance**), суспільне становище особи та її визнання (**interest, countenance, advantage, kindness, regard, honour, respect, pride, consideration, glory, credit**), позитивні емоції та почуття (**heart, respect, pride, comfort, passion, will, interest, love, spleen, delicacy, relief, jollity, ease, security**), бажання, наміри, прагнення (**device, passion, will, glory, pleasure**), здобуток, досягнення, звершення (**advantage, improvement, jollity**) тощо. Іменники **service, grace, truth, pride, love, devotion, fortune, spirit, ghost, charity, heaven** відображають символічні асоціації, пов'язані з релігійним життям англійців.

Під *добром* англійці розуміють риси людського характеру та чесноти (**grace, truth, heart, favour, honour, propriety, virtue, morality, perfection, spleen, consideration, delicacy, jollity, glory, honesty, courage, freedom, credit, gentility**), інтелект, розумові здібності (**heart, spirit, gift, kindness**), знання, досвід, уміння (**return, civility**), стремління наблизитися до ідеалу, абсолюту (**perfection, improvement**), перевагу (**service, favour, virtue, advantage, kindness, odds, privilege, convenience**), все те, що приносить задоволення, насолоду, створює комфортні умови для життя та безпеку (**comfort, easement, convenience, entertainment, crack, security, crack**), перевагу, вигоду, користь (**service, advantage, privilege, advance, return, interest, use, boot, odds, gift, gratuity, satisfaction, frame, start**).

110 англійських іменників із середнім ступенем полісемії (26,8 %), які мають 19–12 значень, утворюють другу групу. Їхня семантика характеризується відображенням позитивних рис характеру людини та достоїнств (**worth, excellence, dainty, fineness, generosity, paragon, marit, gaiety, tenderness**), її внутрішнього світу (**sympathy, cheer, concern, felicity, glee, rapture, warmth, happiness**), вчинків на благо інших (**good, exploit, feat, alms**). Іменники **accident, luck, opportunity, event** розкривають вплив певних станів, обставин та факторів на реалізацію *добра*. Останнє відображає об'єктивну дійсність у формі досягнення вищого рангу в суспільстві, високої оцінки вчинків і суспільної діяльності (**eminence, praise, reputation, estimation**), ставлення до інших (**liking, indulgence**), привабливого, здорового зовнішнього вигляду (**health, beauty**), надій, мрій та можливостей (**hope, opportunity**), матеріальної вигоди (**profit, benefit, revenue**) та благ (**sum, weal, possession, welfare**). Досліджувані слова в матриці передають також суспільні норми поведінки (**humanity, fairness, chivalry, rightness, decorum, courtesy, elegance**), загальнолюдські цінності (**peace, wisdom, decency, trust**), переваги (**preference, reward, partiality, bounty**), мирні, дружні стосунки (**agreement, friendship**), поняття духовної сфери особистості (**doom, providence, divinity, deity, salvation**).

Лексичні одиниці з низьким ступенем полісемії розташовуються приблизно посередині матриці, виступаючи перехідною зоною, і служать для зв'язку багатозначних іменників із моносемічними. В сучасній англійській мові 217 слів із низьким ступенем полісемії (11–2 значень) об'єднуються в одну групу, яка складає 51,3 % усього мовного матеріалу. Серед характерних ознак іменників на позначення *добра* з низьким ступенем полісемії особливо виділяються дії, направлені на підтримку, сприяння, допомогу (**aid, backing, succor, helping, auspices, benefaction, donation, supporting, rescue**), благородні вчинки, варті поваги (**valour, heroism**), характерні риси особистості (**comeliness, hospitality, gentleness, righteousness, acquiescence, valour, sincerity, prowess, nobleness, goodness, gracefulness, nobility**), прихильне, уважне, шанобливе, щире ставлення до людини (**goodwill, homage, admiration, heed, adoration**), її досягнення, здобутки, звершення (**accomplishment, advancement, furtherance, achievement, gain, acquirement**), суспільне визнання (**renown, esteem, noblesse, respectability**), перевагу (**preferment, prerogative, immunity, bonus, dominance**) та користь (**behoof, avail, usefulness**). Досліджувані іменники характеризуються широким діапазоном вираження позитивних емоцій та почуттів (**solace, elation, enjoyment, zest, compassion**). Семантика веселощів, розваг розкривається за допомогою лексем **frolic, respite, remedy, fun, merriment, exultation, jubilation, revelry**.

Лексичні одиниці цієї групи вказують на матеріальні цінності та особистісний комфорт (**proceed, plenty, treasure, chattel, holding, content, commonwealth, belonging, luxury, merchandise, propensity, affluence, ware,**

money, abundance). *Добро* в розумінні англійців – це непередбачувані, дивовижні події, визначені долею заздалегідь, які приносять щастя, успіх, задоволення (**lottery, dime, fortuity, windfall, miracle, marvel**). Релігія значною мірою вплинула на формування уявлень про *добро* англійським народом, про що свідчить наявність численних слів, які стосуються релігійних законів, норм, метафоричних понять, символічних образів: **piety, sanctity, purity, angel, paradise, God**. Слова цієї групи відображають суб'єкта доброго вчинку (**good-doer, aider, benefactor, friend, comforter**), суспільну норму та ввічливу поведінку (**uprightness, properness, chastity, politeness, probity**), відплату за певні вчинки (**retaliation, thankfulness**).

6 англійських моносемічних слів (1,5 %) утворюють четверту групу. Англійці трактують *добро* як добре божество або дух (**agathodemon**), задоволення, втіху (**delighting**), суспільне благо (**common good**), удачу, везіння (**goodhap**), приємність, поблажливість, сердечність, щирість, задушевність; сердечну прихильність або дружнє почуття до інших; щирю та дружелюбну манеру (**pleasantness (leniency, cordiality)**). Цікавою є семантика іменника **behalf**, яка розкривається на фоні виразів та словосполучень, що виступає розрізнявальною ознакою цієї лексичної одиниці в межах досліджуваної групи, адже, набуваючи нових відтінків значень у сполученні з іншими частинами мови, вона семантично пов'язується з іншими одиницями лексико-семантичної групи «*Добро*». Характерними для неї є вирази *in behalf of* – для, заради; на користь; на захист; *to speak / to plead in behalf of smb's case* – захищати когось; *on behalf of* – від імені (когось); *in his behalf* – у його інтересах.

Комплексне дослідження іменників на позначення *добра* в сучасній англійській мові підтвердило, що найбільш важливі для свідомості ціннісні поняття активно вербалізуються та знаходять багаточисленні способи лексикалізації у мовній картині світу англійців. Вивчення тенденцій у духовно-культурних цінностях і ціннісних орієнтаціях англійського етносу дало змогу проникнути в глибинні процеси, що відбуваються в суспільно-політичному, економічному й культурному житті суспільства, що є важливим для побудови картини світу.

Висновки і перспективи дослідження.

Семантичний аналіз слів на позначення *добра* в сучасній англійській мові показав, що за словниковими, системними значеннями слів стоїть глибокий зміст неексплікованої інформації, яка безпосередньо пов'язана з взаємодією особи з середовищем, досвідом і специфікою її пізнавальної активності, спрямованої на взаємодію з оточуючою дійсністю. *Добро* в свідомості англійців об'єктивується як предмет, особа, її риси характеру, внутрішній світ, моральні цінності, положення у суспільстві, діяльність, соціальна орієнтація та соціальна активність, оцінка навколишнього світу,

ставлення до реальності, до інших осіб, вияв різноманітних почуттів, стосунки між людьми, родинні зв'язки, соціальні потреби, а також норма поведінки. Значне місце в цій системі посідає відображення світогляду і світовідчуття людей, засноване на вірі в існування Бога, біблійні та міфологічні уявлення.

Побудована матриця лексико-семантичної групи «Добро» дала можливість розглядати досліджуваний лексичний склад як системне утворення, що має визначену структуру. Порядок та організація слів у межах досліджуваної лексико-семантичної групи ієрархічні. Досліджувані іменники ділимо на 4 групи, що містять слова з високим, середнім, низьким ступенем полісемії та моносемічності.

Перспективним вважаємо дослідження форм та засобів прояву *добра* в інших як споріднених, так і неспоріднених мовах для виявлення спільних і відмінних механізмів мислення носіїв мови в процесі категоризації та концептуалізації світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Е. В. Концептуальная модель миропознания человека: методология и парадигматика//*Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна* 667 (2005): 86–91.
2. Вежбицкая А. *Семантика, культура и познание: общечеловеческие понятия в культурноспецифических контекстах*. М., 1993. 206с.
3. Голубовська І. О. *Етнічні особливості мовних картин світу*: монографія. Київ: Логос, 2004. 284с.
4. Жайворонок В. В. *Українська етнолінгвістика: Нариси*. Київ: Довіра, 2007. 262с.
5. Карасик В. И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность// *Филология* 3 (1994): 2–7.
6. Кочерган М. П. *Основи зіставного мовознавства*. К.: Вид. центр «Академія», 2006. 424с.
7. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: Лингвистика – психология – когнитивная наука// *Вопросы языкознания* 4 (1994): 34–47.
8. Леви-Стросс К. *Первобытное мышление*. Москва: Республика, 1994. 384с.
9. Мед Н. Г. «Оценочная картина мира в испанской лексике и фразеологии (на материале испанской разговорной речи)». Diss. Санкт-Петербург, 2008. Abstract.
10. Попова З. Д., Стернин И. А. *Очерки по когнитивной лингвистике*. Воронеж: Истоки, 2002. 192с.
11. Попова З. Д., Стернин И. А. *Язык и национальная картина мира*. Воронеж: ВГУ, 2002. 162с.

12. Прохоров Ю. Е. К проблеме «концепта» и «концептосферы»// *Язык, сознание, коммуникация* 30 (2005): 74–94.
13. Соломаха А. В. Лексика, яка вербалізує етнореалії в сучасній німецькій мові: культурологічний аспект// *Сучасні дослідження з іноземної філології* 3 (2005): 242–251.
14. Фабіан М. П. *Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах*. Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 256с.
15. Murray James, ed. *Oxford English Dictionary*. Vol. 1–12. London: Oxford UP, 1963.
16. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. 501p.

УДК 811.111'373.46

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.181-189

Ольга Алієва

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна, +38(067) 2562 23 85
olhabox@gmail.com*

Семантичні інваріанти англійських термінів мистецтва і їх роль у функціонуванні окремих категоріальних груп

Анотація. У статті досліджено структурні компоненти і рівні семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва. Семантичний інваріант розглянуто як складний семантико-когнітивний феномен, компонентам якого притаманна концептуальна складність, і часто конотативна насиченість. Єдність комплексу семантичних ознак інваріанта грає визначальну роль не тільки у виникненні термінологічних одиниць, але і у поєднанні їх у окремі категоріальні групи і зумовлює взаємозв'язки між ними.

Ключові слова: експліцитна (імпліцитна) диференційна ознака, термінологічна система, концепт, кластер, конотація, семантична структура.

Abstract. Semantic invariant of English art term has a complex and multilevel structure, which comprises both explicit and implicit distinctive semantic components. The invariant structure influences term clusters formation

and causes dynamic interrelations between them. Furthermore, we have analyzed the ways conceptual complexity of semantic invariant influences phenomena of fuzziness of terminological clusters borders. During the research of art terms and their semantic invariants functioning in different types of special terminological discourse it's possible to observe processes within semantic invariant structure and explain unusual terms usage.

Keywords: explicit (implicit) distinctive semantic feature, terminological system, concept, cluster, connotation, semantic structure.

Вступ. Термінологічна лексика є однією з найбільших лексичних груп у словниковому складі мови, до того ж, темпи її розвитку в багатьох терміносистемах навіть вищі, ніж у загальноживаній лексиці (згідно різних даних, близько п'ятдесяти – вісімдесяти відсотків неологізмів у сучасних мовах належить до фахової, термінологічної лексики). Існує постійний динамічний взаємозв'язок між цими двома великими лексичними групами, що впливає на загальний розвиток мови. Актуальність дослідження зумовлена еволюцією сучасних семантичних досліджень, межі яких постійно розширюються, охоплюючи не тільки суто лінгвістичні, але й когнітивні напрями вивчення, що свідчить про зміну «кута зору» у пізнанні глибинних процесів розвитку мови.

Семантичні дослідження терміносистем є комплексом різних наукових підходів і результатом синтезу не тільки загальнонаукових методів, але і теоретичних і практичних наукових здобутків в окремих термінологічних системах, що повною мірою стосується терміносистеми мистецтва, як давньої по часовим рамкам свого формування, розвинутої і семантично складної. Вивченням семантичних процесів, що лежать в основі мовної категоризації, займаються Дж.Лакофф, Е. Рош, М. Джонсон, Р. Ленекер, А. Вежбицька [13; 22; 14; 25]. Глибинні процеси у семантичній структурі слова і інваріанта розглянуті у дослідженнях О.Ф. Лосєва, П.О. Флоренського, С.М. Булгакова, які продовжили і розвинули семантичний науковий напрям «філософії імені» [1; 2; 10]. Значну роль відіграють фахові мистецтвознавчі і семантико-когнітивні дослідження Г.Вельфліна, Ж. Діді-Юбермана, Е. Панофського [26; 8; 21].

Мета дослідження – вивчення процесів функціонування термінів мистецтва, виокремлення їх семантичних інваріантів і аналіз їх впливу на розвиток окремих термінологічних груп.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували терміни англійської терміносистеми мистецтва, які належать до єдиної термінологічної групи, що складається з різних семантичних кластерів. Досліджувані терміни відібрані із англійської фахової мистецької літератури, лексикографічних джерел, мистецтвознавчих студій, публіцистичної, художньої літератури. Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексі методів і підходів – використано

синтез підходів когнітивної лінгвістики, лексичної семантики, прототипової семантики, методи диференційного і компонентного аналізу, аналізу лексикографічних дефініцій, дистрибутивного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо функціонування термінів як у складі певних термінологічних груп і кластерів, так і у випадках семантичного перетинання окремих кластерів, і роль семантичних інваріантів термінів у цих процесах. Дослідимо тематичну групу художньо-архітектурних термінів *picture window*, *bay window*, *bow window*, *Venetian window*, *Palladian window*, *Serliana window*, які сформовані у певні кластери, що взаємопов'язані між собою у межах термінологічної групи.

Термін *picture window* позначає «велике вікно з суцільного скляного листа, з привабливим краєвидом» [6; 16; 20]. Однією із «вузлових», ядерних семантичних ознак у структурі інваріанта зазначеного терміна є ознака «художнє, мальовниче полотно, картина». Звертаємо увагу на те, що цей компонент у складі семантичного інваріанта реалізується не просто як метафора чи буквальна зорова подібність, він є складним концептом, який цілковито визначає функціонування іншого ядерного категоріального семантичного компонента інваріанта – «вікно». Отже, в терміні *picture window* і в його семантичному інваріанті превалює власне концепт «*picture*» (тобто реалізується на різних семантичних рівнях модель, образ створеної картини, мальовничого художнього полотна, де вікно слугує лише облямівкою, рамою твору мистецтва. Таке поєднання двох ядерних семантичних компонентів у семантичному інваріанті породжує нову термінологічну одиницю – яка відрізняється, наприклад, від терміну бельведер (*belvedere*), в семантичному інваріанті якого також є наявною частина диференційних семантичних компонентів концепту «*picture*» – комплекс ознак «мальовничий краєвид», але термін *belvedere* позначає павільйон з краєвидом у перспективі, альтанку, чи криту галерею (а може бути і назвою цілого палацу), тобто в його семантичному інваріанті особливо реалізується диференційний семантичний компонент «нерукотворність краєвиду», який не є домінантним у складі семантичних компонентів концепту «*picture*» (картина, художнє полотно, твір мистецтва, зображення тощо). Отже, така різниця у структурі семантичних інваріантів є джерелом і причиною виникнення різних термінологічних одиниць). Наведемо приклади реалізації семантичного інваріанта терміна у дискурсі: «*Frame Your View with a Stunning **Picture Window***» [11]; «*My morning routine featured a light breakfast, then a session in an overstuffed chair at my bay-view **picture window**, with an additional cup of coffee and the morning newspaper.*» [5, с. 60].

Семантична ознака «художнє, мальовниче полотно, картина» (концепт «*picture*») є інтегральною ознакою, яка, зі свого боку, розгалужується на комплекс семантичних підкомпонентів. Взаємозв'язки між ними існують на різних семантичних рівнях, завдяки чому кожен компонент впливає на всю

систему ознак семантичного інваріанта в цілому. Одними з таких диференційних семантичних компонентів терміна *picture window* з високим рівнем конотації є «краса, гармонія» і «позитивне естетичне сприйняття, джерело позитивних емоцій» (ці семантичні компоненти є, так само, складними багаторівневими концептами). Наприклад, «*But the best feature of the room, one even her fertile childhood imagination couldn't have conceived, was the five-foot **picture window** over the tub, which afforded a view of Mount Garnet, a jagged peak capped with snow most of the year.*» [18]; «*We see a sitting-room or den with the de rigueur furnishings. Upstage, a wide **picture window** with views of a large lake, Lake Marburg.*» [12].

Під час дослідження розвитку термінів цікавими виявляються процеси додавання чи зникнення певних семантичних ознак у структурі інваріанта, зокрема, ці процеси можуть охоплювати і «центральні», інтегральні конотативні ознаки. Дослідження діахронного аспекту розвитку терміна *picture window* показало, що в певний період (1960-ті роки) спостерігаємо майже повну нейтралізацію однієї з найсуттєвіших семантичних ознак інваріанта «позитивне естетичне сприйняття, джерело позитивних емоцій», і виникнення, на противагу їй, нових семантичних ознак з яскравим конотативним забарвленням – «відверто негативне сприйняття денотата» і «невід'ємна ознака передмістя і його мешканців» (це пов'язано із новелою Джона Кітса «The Crack in the Picture Window» (1956 р.), в якій описані негативні сторони американського передмістя і його мешканців 1950-х років. Саме в ці роки передмістя формувалось, як явище, і характерною ознакою його будинків були великі панорамні вікна (*picture windows*)). Проілюструємо виникнення цього нового семантичного компонента на прикладі: «*The Symbol of Soulless Suburbia. **Picture windows** became a fixture in post-war homes... they became synonymous with the dark side of suburbia.*» [24]. Згодом, у 1970-ті роки, семантичний компонент «відверто негативне сприйняття денотата» знижує ступінь своєї інтенсивності, а в багатьох позиціях у дискурсі нейтралізується, але супутній йому семантичний компонент «невід'ємна ознака передмістя і його мешканців» залишився у структурі семантичного інваріанта терміна (наприклад, «*An even worse sneer is «sprawl» as a description of the outward expansion of metropolitan growth... In some planners' vocabulary, sprawl has become a synonym for suburbia ... That haughtiness is now under counter attack. For instance, in their defense of suburban development, scheduled for publication by Basic Books next year, «**Picture Windows: How the Suburbs Happened**», Rosalyn Baxandall and Elizabeth Ewen devote a chapter to the "snobbery" of most of those who write disapprovingly about it.*» [15]; і приклад повної нейтралізації семантичної ознаки «відверто негативне сприйняття денотата» – «*If you've ever been in a home that was built in the 1950s or 1960s, chances are you've admired a large **picture window** in the living room.*» [11]).

Доходимо висновку, що такі семантичні явища є можливими завдяки багаторівневій структурі семантичного інваріанта, який створює умови для постійного розвитку терміна, і концептуальна єдність інваріанта забезпечує збереження семантичних ознак і розвиток розгалуженої структури інваріанта за рахунок додавання нових семантичних компонентів.

У процесі вивчення функціонування термінів мистецтва і їх семантичних інваріантів з'ясовано, що зустрічаються випадки взаємозаміни чи одночасного смислового вживання у дискурсі термінів *picture window*, *bay window*, *bow window*, хоча вони належать до окремих семантичних кластерів і позначають певні класи художньо-архітектурних денотатів (до того ж, терміни *bay window* і *bow window* можна віднести до класу квазісинонімів (позначають різні види еркерів), з гіпер-гіпонімічним характером зв'язків («*bow window – a bay window in the shape of a curve*» [6; 20]) і специфічними для інваріантів обох термінів комплексами диференційних семантичних ознак). Наведемо приклад такого функціонування зазначених термінів у дискурсі: «*Picture windows ... can be used in bay ... They're particularly beautiful in a bay window above a window seat.*» [9].

Терміни кластерної групи *bay window*, *bow window* відрізняються від груп *picture window* і *Venetian window*, *Palladian window*, *Serliana window* у структурі своїх семантичних інваріантів і наявністю особливих диференційних ознак, які мають яскраво конотативну забарвленість. Так, незважаючи на те, що обидва типи вікон-еркерів і терміни, які їх позначають (*bay window* і *bow window*), використовуються у сучасних інтер'єрах і архітектурних рішеннях, їх семантичні інваріанти мають диференційний конотативний компонент «у стилі (у дусі) Вікторіанської і Едвардіанської епох». Особливо підкреслимо, що самі денотати, як художньо-архітектурне явище, з'явилися значно раніше – у середньовіччі і в готичний період (5 – 15 ст.), в той час вони позначались терміном *oriel window*, який має певні характерні диференційні семантичні ознаки інваріанта, що відрізняють його від термінів (і, певною мірою, денотатів) *bay (bow) window*. У складі цих диференційних ознак терміна *oriel window* виокремлюємо наступні: «архітектурна функція – переважно художньо-орнаментальне доповнення в архітектурі будівлі (і значно меншою мірою – функціонально-структурна її частина)», «безпосереднє призначення – альков; маленька будинкова (соборна) альтанка (церква); балкончик», «розташування – переважно верхні поверхи», «особливості художньо-архітектурного рішення – наявність консолей (здебільшого художньо виконаних)». Терміни *bay (bow) window* з'явилися у Великій Британії пізніше – у період Британського Ренесансу (15 – 17 ст.), і далі функціонували в епоху бароко (16 – 18 ст.) і у вікторіанську (едвардіанську) епохи. Саме у вікторіанську і едвардіанську епохи художні денотати і, відповідно, терміни, що їх позначають, набули надзвичайної популярності, і, власне, цим фактом пояснюємо виникнення і стабільне існування протягом останніх століть у структурі семантичних

інваріантів термінів *bay (bow) window* вищезазначеного диференційного семантичного компонента з особливою, яскравою конотацією «у стилі (у дусі) Вікторіанської і Едвардіанської епохи». Наведемо приклади: «*It was one of those spooky old narrow Victorians with bay windows that survived the Earthquake and Fire.*» [23, с. 8]; «*...semi-circular outer structure of the bow window is ideal for any architecture that smacks of the Victorian.*» [3]; «*Large bow windows gleamed like pale jewels in a crown, but showed nothing of light or life within.*» [4].

Явище «розмитості» кластерних меж спостерігаємо і між термінами *picture window* і *Venetian window (Palladian window, Serliana window)*, на що вказують випадки рівноправного вживання обох термінів (з різних кластерів) стосовно одного художнього архітектурного денотата. Дане явище можна пояснити складними семантичними зв'язками між інваріантами цих термінів саме на образному, концептуальному рівнях. На цих рівнях семантичні компоненти у складі інваріантів обох термінів виявляють високий ступінь тотожності, і діяхронний аспект термінологічного розвитку значною мірою впливає на такий взаємозв'язок семантичних інваріантів.

Наведемо приклади вживання зазначених термінів (та особливостей функціонування певних семантичних компонентів їх інваріантів) у фаховому дискурсі – «*Now ideas for picture windows are only limited to your imagination ... Picture windows can be placed in twos or threes, ... or can be turned into a wall of multiple panes of glass.*» [9]; «*The most important consideration when selecting the size of picture window is the type of effect you want to create. Picture windows can be used... in a grouping of two or more picture windows to fill a wall in a large room... Treating a pairing of windows like a large stage ...*» [11]. Наступний фрагмент дискурсу ілюструє виникнення нових особливостей функціонування досліджуваних термінів та взаємозв'язку їх семантичних інваріантів: «*With a wink to the classic Palladian window shape, this massive arched picture window is paired with two sidelights. Classic grilles add an extra level of detail. Custom trim, including a keystone atop the arch, ties the three units together.*» [7]. У процесі дослідження фіксуємо випадки певної категоріальної розмитості не тільки між семантичними інваріантами означених термінів, але і між самими денотатами, які набувають тотожних рис, до того ж, ця подібність носить складний семантичний і образний характер, наприклад: «*A Venetian window, with blind sides, designed by Isaac de Caus (d. 1648) circa 1647, south front of Wilton House, Wiltshire, England*» [19, с. 125]. У наведеному фрагменті дискурсу термін *Venetian window* вживається стосовно художньо-архітектурного денотата, в якому переплітаються, поєднуються семантичні компоненти, які також притаманні і денотату, позначеному терміном *picture window* (ознака «blind sides» фактично перетворює венеціанське вікно з трьох частин у панорамне вікно *picture window*, яке, у свою чергу, може набувати рис *Venetian window*, таких, як «арочне склепіння» (що ми зустрічали у вищенаведених прикладах)). Аналогічне семантичне

явище можна помітити й у випадках вживання терміна *Serliana* (*Serliana window*): «*I have therefore been pleasantly surprised to discover in Bucharest a Serliana-like window, with a suggested arch, within a modernist setting...*» [17]; відзначаємо під час вивчення означеного денотата можливість позначення його інтер'єрної проекції терміном *picture window* (оскільки одна з головних семантичних ознак *Serliana window* – «арка, апрочне склепіння» – є фактично не частиною скляного вікна, а декоративним елементом-«імітацією» на фасаді).

Доходимо висновку, що маємо можливість спостерігати процес виникнення у складі семантичного інваріанта терміна *picture window* компонентів, які раніше входили в цій термінологічній групі тільки до складу семантичних інваріантів термінів *Venetian window* і *Palladian window* (*Serliana window*) – «наявність секцій у архітектурно-композиційному рішенні», а також «можливість існування різних форм секцій, зокрема, і апрочних», окрім цього, ускладнюється семантичний компонент «особливості художніх форм, наявність характерних оздоблювальних деталей у художньому рішенні», набуваючи низку підкомпонентів.

Аналіз вищезгаданих семантичних процесів надає можливості для певних теоретичних, прикладних і емпіричних узагальнень. Досліджувані терміни мають у структурах своїх семантичних інваріантів різні, відмінні один від одного, експліцитні семантичні компоненти. Так, у термінів *bay window* і *bow window* інтегральним експліцитним семантичним компонентом буде «форма вікна»: у терміна *bay window* – «отвір, зяяння»; у терміна *bow window* цей семантичний компонент реалізується у експліцитній семантичній ознаці «дуга, лук, арка»; у терміна *picture window* такою експліцитною ознакою, до того ж, із високим рівнем конотації і концептуальної складності, є семантична ознака «художнє, мальовниче полотно, картина».

Терміни *Venetian window*, *Palladian window*, *Serliana window* мають посесивні експліцитні семантичні ознаки з різним рівнем конотації: семантична ознака «приналежність позначеного терміном денотата до видатного архітектора, який будував таку художньо-архітектурну конструкцію в епоху Ренесансу (*Andrea Palladio*)»; семантична ознака «приналежність позначеного терміном денотата до міста, де довгий час жив і створював подібні денотати цей архітектор (*Venetia*)»; семантичний компонент «приналежність позначеного терміном денотата до видавця-архітектора (*Sebastiano Serlio*), який описав подібну конструкцію вікна у своєму багатотомному виданні «*Sette libri dell'Architettura*».

Водночас, незважаючи на цю різницю в експліцитній структурній частині семантичних інваріантів досліджуваних термінів, в них існує певний імпліцитний семантичний масив ознак, який є для цих інваріантів спільним, до того ж, така спільність знаходить свій вираз і концептуально, і образно. Такий висновок підтверджується і вивченням екстралінгвальних характеристик позначуваних цими термінами художньо-архітектурних

денотатів. Доходимо також висновку, що складна семантична структура інваріантів створює можливості для перетинання різних термінологічних кластерів, що, відповідно, реалізується в різних варіантах фахового і загальнолітературного дискурсу.

Висновки з дослідження. Термінам мистецтва і їх семантичним інваріантам притаманна розгалуженість різнорівневої структури, яка виявляє концептуальну складність і конотативну насиченість, що зумовлює особливості формування окремих термінологічних груп і кластерів, а також специфіку взаємозв'язків між ними. Аналіз феномена семантичного інваріанта уможливорює пояснення явищ категоріальної розмитості як в межах однієї термінологічної групи, так і між окремими тематичними групами термінів. Перспективу майбутніх наукових пошуків вбачаємо в подальшому дослідженні особливостей функціонування термінів мистецтва, формування окремих термінологічних кластерів і ролі семантичних інваріантів у цих процесах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С.Н. Философия имени. Париж, 1953. 279 с.
2. Лосев А. Ф. Сочинения: в 9 т. Т.1. Мысль, 1993. 959 с.
3. Bay windows vs. Bow windows – Two Kinds of Beautiful. 2019. URL: <https://www.stanekwindows.com/bay-windows-vs-bow-windows.aspx> (дата звернення: 03.05.2019)
4. Callihan K. Firelight. *New York: Forever*. 2012. 1st ed. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 10.05.2019)
5. Coad B. A Placebo Effect. *Analog Science Fiction & Fact*. 2010. Vol. 130. Is. 12. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 01.05.2019)
6. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abbyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 01.05.2019)
7. Custom Window Design Ideas. 2019. URL: <https://www.bhg.com/home-improvement/windows/window-buying-guide/custom-window-design-ideas/> (дата звернення: 11.05.2019)
8. Didi-Huberman G. *L'image survivante*. Paris, 2002. 592 p.
9. Find Out What a Picture Window is and How to Decorate It. 2019. URL: <https://www.diynetwork.com/how-to/rooms-and-spaces/doors-and-windows/picture-window> (дата звернення: 12.05.2019)
10. Florensky P. *Beyond Vision: Essays on the Perception of Art*. London, 2002. 320 p.

11. Frame Your View with a Stunning Picture Window. 2018. URL: <https://www.mywindowworks.com/blog/p.180605000/frame-your-view-with-a-stunning-picture-window/> (дата звернення: 03.05.2019)
12. Guillem C. Marburg. *Theatre Forum*. 2011. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 01.05.2019)
13. Lakoff G. and Johnsen M. *Metaphors we live by*. London, 2003. 256 p.
14. Langacker R.W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York, 2008. 584 p.
15. Lippman T. Smart growth, not sprawl, has made today`s suburbia; Elitist sneering can`t obscure this: Modern American housing trends are democratic and sound. *The Baltimore Sun*. 1999, October 17. URL: <https://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-1999-10-17-9910260524-story.html> (дата звернення: 03.05.2019)
16. Macmillan Dictionary. London, 2010. URL: <http://www.macmillandictionary.com>. (дата звернення 01.05.2019)
17. Mandache V. Considerations on the Built Heritage of southeast Europe. Modernist Serliana Window. 2011. URL: <https://valentinmandache.com/tag/serliana-window/> (дата звернення: 18.05.2018)
18. Myers C. Above it all. 2016. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 01.05.2019)
19. Nicolson N. *Great Houses of Britain*. London, 1968. 288 p.
20. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 01.05.2019)
21. Panofsky E. *Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. New York, 1972. 263 p.
22. Rosch E.H. Natural categories. *Cognitive Psychology*. Amserdam, 1973. Vol. 4. Iss. 3. P. 328–350.
23. Sunrise Blues. *Fantasy & Science Fiction*. 2000. Vol. 99. Iss. 6. 19 p. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 10.05.2019)
24. Walters K. Find Out What a Picture Window is and How to Decorate It. 2019. URL: <https://www.diynetwork.com/how-to/rooms-and-spaces/walls-and-ceilings/skylight-installation-tips> (дата звернення: 03.05.2019)
25. Wierzbicka A. Two levels of verbal communication, universal and culture-specific. *Verbal Communication*. Berlin, 2016. P. 447-481.
26. Wölfflin H. *Principles of Art History*. New York, 2012. 253 p.

Оксана Шовак

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ “Ужгородський Національний Університет”
<https://orcid.org/0000-0001-6016-7599>
Ужгород, Україна, +38 (095)6253015
oksana.shovak@uzhnu.edu.ua

Thematic groups representing the concept AGE in Modern English

Анотація. Стаття присвячена аналізу мовних одиниць, що репрезентують концепт AGE в сучасній англійській мові. Актуальність наукової розвідки зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на використання когнітивного підходу до аналізу мовних явищ, а також необхідністю більш детального та глибокого опису концепту AGE, що є унікальним фрагментом мовної картини світу. Метою дослідження є проведення комплексного аналізу мовних одиниць, що репрезентують концепт AGE в сучасній англійській мові. Концепт AGE представлений лексико-семантичним полем «вік», яке, у свою чергу, реалізується за допомогою декількох тематичних груп. Лексичні одиниці, що використовуються для побудови кожної з тематичних груп, розділені на 2 групи. Перша представлена лексемами і словосполученнями, що висувають цей віковий період. Друга група складається з одиниць (що належать до різних мовних рівнів), що вказують на людину цього вікового періоду.

Ключові слова: концепт, вік, мовна картина світу, тематична група, синонім, період.

Abstract. The present paper is devoted to the analysis and description of language units, representing the concept AGE in the English language. The topicality of the paper is preconditioned by the general orientation of modern linguistics on the cognitive linguistic approach as well as by the necessity of a more detailed and profound description of the concept AGE, which is a unique fragment of the linguistic world model. The aim of the research is to provide a comprehensive analysis of the language units, representing the concept AGE in the English language. Concept AGE is represented by lexico-semantic field “age”, which in its turn is realized by means of several thematic groups. Lexical units used to construct each of the thematic groups are divided into 2 groups. The first one is represented by lexemes and word-combinations, nominating this age period. Second group is made up of units (belonging to different language levels) pointing to a person of this age period. As a separate group we have also singled out the one, being realized by phraseological units.

Keywords: concept, realization, thematic group, age, language picture of the world, synonym, period.

Introduction. The rapid development of cognitology and its independent branch - cognitive linguistics, which originated in the international linguistics, is a significant milestone of the paradigm shift in human knowledge (Ray Jackendoff, Mark Johnson, George Lakoff, Ronald Langacker, George Miller, Charles Fillmore, and Wallace Chafe). Modern domestic and Russian linguocognitology is represented by the works of such scholars as V.Z. Demiankov, S.A. Zhabotinska, Y.S. Kubryakova, V.A. Maslova, A.A. Selivanova and others. Western cognitive linguistics is represented by the scientific works of such prominent linguists as E. Rosch, G. Lakoff, H. Putnam, L. Barsalou, V. Evans, G. Fauconnier, R. Gibbs, C. Fillmore, Z. Kovecses, R. Langacker, M. Turner, A. Wierzbicka, and others. Cognitive linguistics operates units special in their nature, which serve as carriers of various kinds of information and are fully or partially materialized in language, rather than language elements. The term "concept" functions as the name of these units. The concepts, being ethno-cultural units of information, reflect the perception of the objects and notions by means of a language.

The present paper is devoted to the analysis and description of language units (and namely thematic groups), representing the concept AGE in the English language. The **topicality** of the paper is preconditioned by the general orientation of modern linguistics on the cognitive linguistic approach as well as by the necessity of a more detailed and profound description of the concept AGE, being a unique fragment of the linguistic world model. The **aim** of the research is to provide a comprehensive analysis of the language units (and namely thematic groups), representing the concept AGE in the English language.

The **methods of the investigation** include semantic analysis, the method of dictionary definitions and componential analysis, the analysis of semantic relations between synonyms. The method of semantic field has been used in the process of the systematization and grouping the constituents. In the process of the investigation we have analyzed the sample of nominative units verbalizing the concept AGE taken from lexicographical sources as well as sentences containing nominations of AGE in the texts of fiction which serve as the material for our research.

Results and Discussion. A linguistic sign, that most fully and adequately conveys the content of the concept, acquires the status of the name of the concept. The name of the concept AGE is the noun *age*. According to Online Etymological Dictionary [5] the noun *age* dates back to the late 13c., and possesses the meaning "long but indefinite period in human history," from Old French *aage* (11c., Modern French *âge*) which means "age; life, lifetime, lifespan; maturity," earlier *edage*, from Vulgar Latin **aetaticum* (source of Spanish *edad*, Italian *eta*, Portuguese *idade* "age"), from Latin *aetatem* (nominative *aetas*), "period of life, age, lifetime, years," from *aevum* "lifetime, eternity, age," from PIE root **aiw-* "vital force, life,

long life, eternity". The meaning "time something has lived, particular length or stage of life" dates back to the early 14 century. The meaning is used especially for "old age" since early 14 c. [5].

The lexico-semantic field "age", describing the concept AGE is represented by several thematic groups.

Thematic group "childhood". The lexeme *childhood* is defined as the time during which one is a child. According to the data of lexico-graphical sources the lexemes *childhood* and *teens* are mutually defined. American Heritage Dictionary suggests two meanings of the lexeme *childhood*, and namely: 1. The time or state of being a child; 2. The early stage in the existence or development of something [1]. Functional characteristics of the lexemes representing the thematic group "childhood" varies from 42 (the lexeme *childhood*) to 2 (the lexeme *infant*). The lexeme *childhood* demonstrates the highest quantity of occurrence, being fixed in the texts under analysis 42 times is often used in the texts under analysis.

e.g. He had been her constant companion throughout her **childhood**, her best friend and later her sweetheart [4, p. 451].

In the text under analysis the lexeme *childhood* combines adjectives, nouns and verbs.

e.g. Your father and I wanted our children to have a **happy childhood** without the cares that accompany adulthood [4, p.431].

e.g. She'd been here for less than a year, having **spent** her **childhood** running errands for her father in his quest to discover the philosopher's stone [4, p. 230].

Among the synonyms to the lexeme *childhood* we have also fixed such lexemes as: *infancy*, *schooldays*, *immaturity*, *boyhood*, *girlhood*.

The semantic structure of the lexeme *infancy* (fixed in 14 examples) is represented by 2 meanings: 1. the state or period of being an infant; 2. an early stage of growth or development [3].

e.g. "This is my good friend from **infancy**, Mamadou" [4, p. 234].

The lexeme *schooldays* (6 examples of usage) denotes the period of your life when you were at school [3].

e.g. I thought with nostalgia of my **schooldays** [4, p. 221].

Another synonym to the lexeme **childhood** is **immaturity** meaning not fully grown or developed [3]. The lexeme has been fixed in the texts under analysis 3 times.

e.g. Even my mother noticed my **immaturity**; she was always telling me, "Stop staring at people!" [4, p. 341].

The noun *babyhood* is defined by means of its reference to the noun *baby* which denotes 1. a newborn or recently born child; infant; 2. a newborn or recently born animal [3]. It has been fixed in the texts under analysis 3 times.

e.g. The couple aren't trying to rush Marlowe's **babyhood**. " We really try to be in the moment, " says Kyle. [4, p.59].

Two lexemes *boyhood* - the state or time of being a boy and **girlhood** - the state or time of being a girl [3] are also among the synonyms to the lexeme

childhood. We have not fixed a single case of using these lexemes in the texts under analysis.

To make a list of lexical units used to describe the thematic field “childhood” we have resorted to different lexico-graphical sources, taking into consideration the part-of-speech appurtenance of the lexeme. The first group is represented by simple (non-derived) words: *child*, *baby*; derivatives: *childhood*, *babyhood*; compound nouns: *newborn* etc.

The second group is represented by only 2 word-combinations: **first part of life**, and **early years**.

e.g. The tasks of old age are quite different from those tasks of midlife. In the **first part of life**, the task is getting acquainted with and socialized to society [4, p. 65].

e.g. In the **early years** when he was known as 'the Submarine' he avoided attention [4, p. 89].

The description of the thematic group “childhood” would be incomplete without considering the names of the persons denoting an early period of one’s life. A detailed analysis of lexico-graphic sources has allowed us to fix the following nouns: *babe*, *baby*, *kid*, *bantling*, *neonate*, *newborn*, *bambino*, *toddler*, *tot*, *nursling*, *suckling*, *weanling*, *foundling*, *sweetling*, *bratling*, *papoose*, *brat*, *bairn*, *tiny*, *youngling*, *cub*, *infant*, *slip*, *cockerel*, *boykin*, *tad*, *tyke*, *urchin*, *quail*, *quiff*, *subdeb*, *bobby-soxer*, *gamine*, *filly*, *moppet*, *chickabiddy*, *nipper*, *puss*, *cherub*, *preteen*, *guttersnipe*; *children*, *fegats*, *brood*, *progeniture*, *progeny*, *seed*, *offspring*.

We must admit that only some of these words have been fixed in the texts under analysis. Their quantity of their occurrence doesn’t exceed 18 examples. The noun *babe* has been fixed in the texts under analysis 18 times.

e.g. The **babe** is healthy, as am I. And Sister Anne shall attend the birth [4, p.211].

A bit lower frequency of occurrence is characteristic of the lexeme *baby*, which was fixed in the texts under consideration 12 times.

e.g. "My dad abandoned us when I was a **baby** [4, p. 67]. The noun *baby* demonstrates combinability with the adjectives: *small*, *newborn*, *lovely*, *healthy*.

The lexeme *kid* demonstrates frequency of occurrence equivalent to 10 examples.

e.g. "Where is he," the **kid** asked [4, p. 34].

The noun *newborn* has been fixed in 8 sentences.

e.g. "It seems like yesterday that Little Hannah was a **newborn**," my sister says with a sigh [4, p. 237].

Lower frequency of occurrence is characteristic of the lexeme *toddler*. It has been fixed in 6 examples.

e.g. She had known it since Jane was a **toddler** [4, p. 221].

The frequency of the occurrence of the nouns *cherub*, *bambino*, *chick* and *infant* doesn’t exceed 4 cases.

e.g. The professor had the face of a **cherub** and arms too long for his squattish body [4, p. 319].

e.g. Poor **bambino**, " she sympathized, knowing that he had been at least partially correct [4, p.62].

e.g. But he had shared the D with a **chick** who was not his fiance [4, p.67].

e.g. She had the skin of an **infant** [4, p.59].

In the course of our analysis we have also come across the adjectives *childish*, *boyish* and *girlish*. We must admit that these adjectives don't characterize the person of such an age period but point to other age periods (*childish behaviour*, *girlish figure*, *boyish smile*). Among other adjectives describing different periods of childhood are: *kittenish*, *new-born*, *kiddish*.

In the course of our analysis we have also come across phraseological word-combinations describing this period of age/life. All the word-combinations may be divided into two groups: those nominating this period of life: *early years/ life*, *school-going age*) and word-combinations, describing the persons representing this age period: (*little one*, *babe in arms*, *rug rat*, *in long clothes*). The central elements of these word-combinations are nouns that is why we consider them as substantive word-combination.

e.g. They didn't shoot many deer up here in the **early years**, did they?" [4, p.67].

e.g. All my **early life** I looked out toward Hog Island and beyond [2, p.111].

e.g. "**Little Angel!**" said Grandma Henri. My face was puffy [4, p.116].

e.g. He is a kid, he is a **little darling** [2, p.45].

Thematic group "teenage age". The next group we are going to analyze is the thematic group "*teenage age*". Teenage age is defined as the time of life between thirteen and nineteen years old [3].

The analysis of lexico-graphical sources has revealed that the lexemes *adolescence*, *adolescent* and *teenage* make up the basic units of the description.

One of the basic principles of our description is that of part of speech appurtenance. As the example of simple (non-derived) words describing this group are *youth*, *teen*; *derivatives* are represented by *adolescence*, *teenage*, while the group of compound words is represented by such a lexeme as *half-grown*.

The second group is represented by phraseological word-combinations, such as: *school days*, *not dry behind the ears*.

All the lexical units used to represent this thematic group are divided into 2 groups:

1. Abstract nouns, used to actualize this period of life, and namely: *adolescence*, *juvenility*, *juvenescence*, *juniority*, *immaturity*, *puberty*, *pubescence*.
2. The nouns pointing to a person of this age group: *teenager*, *adolescent*, *youth*, *juvenile*, *teen*, *bantling*, *tomboy*.

Let us consider the semantic structure of each of the lexemes. The functional characteristics of the lexemes representing this thematic group varies from 7 (the noun *adolescence*) to 3 (the lexeme *teenybopper*).

Collins English Dictionary defines the lexeme *adolescence* as the period in human development that occurs between the beginning of puberty and adulthood [3]. We must admit that this lexeme is the only one which demonstrates functional characteristics in the texts under analysis. It has been fixed in the texts under consideration 7 times.

In the text under analysis the lexeme combines only the adjectives *early and late*.

e.g. She developed the problem in early **adolescence** [2, p. 123].

The lexeme *juvenility* possesses the meaning — the quality or condition of being juvenile, esp. of being immature [3]. Not a single case of using this lexical unit in the texts under analysis has been fixed.

Two meanings are characteristic of the lexical unit **juvenescence**, they are: 1. youth or immaturity, 2. the act or process of growing from childhood to youth [3].

The noun **juniority** possesses the meaning - the state of being junior [3]. It has not been fixed in the texts under analysis.

The noun **immaturity** is described by means of its reference to the adjective *immature*, denoting 1. not fully grown or developed and 2. deficient in maturity; lacking wisdom, insight, emotional stability [3].

Collins English dictionary defines **puberty** as the period at the beginning of adolescence when the sex glands become functional and the secondary sexual characteristics emerge [3]. The lexical unit *puberty* was not fixed in the texts under analysis as well. Among the lexical units used to nominate the person belonging to this age period, the first place is occupied by the noun *teen* or *teenager*. According to [3] both nouns *teen* and *teenager* mean an adolescent between age 13 and 19, the lexeme *teen* being the obsolete form of the noun *teenager*.

In the texts under consideration the lexeme *teenager* has been fixed 16 times.

e.g. She looked like a **teenager** and had an aura of innocence and trustworthiness that put people at ease [4, p. 128].

Among the lexical units combining the lexeme *teenager* are adjectives *young, difficult, angry*.

The lexeme *adolescent* pointing to an adolescent person [3] is a synonym to the lexeme *teenager*. The lexeme *juvenile* is described by means of its reference to the adjective *juvenile*, the semantic structure of which is represented by 2 meanings: 1. young, youthful, or immature; 2. suitable or designed for young people [3]. This lexeme was not fixed in the texts under analysis.

Collins English Dictionary defines the noun *bantling* (4 cases of usage) as a young child; brat [3].

e.g. The **bantling** wiggled on his lap [2, 189].

The noun *tomboy* has been used in the texts under analysis 4 times. Its semantic structure is described as a girl who acts or dresses in a boyish way, liking rough outdoor activities [3].

e.g. 'She was the **tomboy**, the leader into mischief, and wherever she went, I willingly followed [4, p.221].

Among the other lexical units representing this thematic field are *teenybopper*, *lad*, *lass*, *stripling*.

The noun *lass* (**9 cases of usage**) pointing to a girl or young woman [3] doesn't demonstrate a high quantity of occurrence.

e.g. "Well, now, the **lass** speaks the truth, " Lach interrupted, moving his stool over [4, p.239].

The lexeme **lad** (5 cases of usage) points to a young man [3].

e.g. Two men were lifting a boy up to a window near the door. The **lad** opened the latch and slipped inside [4, p.32].

The lexeme *stripling* has been fixed in the texts under analysis 4 times. It is synonymous to the lexeme **lad**.

e.g. The **stripling** hurried to her side, and she reached feebly for him [2, p.167].

Among the adjectives used to describe this age period are the following: *adolescent*, *juvenile*, *juvenescent*, *teenage*, *teen*, *pubescent*, *half-grown*, *infantine*, *blossoming*, *beardless*, *green*, *awkward*.

Thus, we have made an attempt to consider those lexical units which represent the thematic group "teenage age", that is those the semantic structure of which has either implicitly or explicitly manifested the semes *teenage* or *adolescent*.

We have also fixed word-combinations used to describe this age period. Being divided into 2 groups, the first one is represented by word-combinations, nominating teenage period, and namely: (*teenage age*, *awkward age*, *school days*, *one's teens*, *age of puberty* etc.). The occurrence of these word-combinations doesn't exceed 3 cases of usage.

e.g. He was a skinny kid at that **awkward age**, teeth too big for his mouth [2, p.67].

e.g. As soft-spoken as his mom, " Beth said. " At that **awkward age**. You should have seen how he blushed when I took his jacket [4, p.78].

The second group is represented by only 1 phraseological unit *not dry behind the ears* [83]. This phraseological unit has been fixed in the course of the analysis of lexico-graphical sources. We haven't fixed a single case of usage this unit in the texts under analysis.

Thematic group "youth". Oxford English Dictionary defines the lexeme *youth* in the following way: the period between childhood and adult age [6]. The period of life between youth and old age, is usually considered to be from 40 to 60 years of age. On the basis of the lexico-graphic data and definitions of the lexemes

child, teenage and mature age we came to the conclusion that the youth period occupies the period from 20 to 40 years.

It goes without saying that age limits are very flexible, and because of this the concept AGE is not a rigidly fixed structure, but the continuum and different age periods may overlap and intersect each other. While forming the list of units describing this age period the basic lexeme was the lexeme *youth*. Functional characteristics of the lexemes representing this age group varies from 38 (the lexeme *youth*) to 2 (the lexeme *character*).

The highest frequency of occurrence is characteristic of the lexeme *youth* which has been fixed in the texts under analysis 38 times.

e.g. ... his eyes lit up with the arrogant innocence of **youth** [4, p.78].

In the texts under analysis the lexeme *youth* combines mostly adjectives, among them: early, unhappy, lost etc. Among the verbs combining the lexeme *youth* we have fixed the following: *spent, waist, have* etc.

e.g. He had **spent his youth** reading the sacred texts of Islam and of Christianity [2, p.89].

Being used in the meaning “young person” the lexeme *youth* combines the whole range of adjectives, and namely *male, white, local, educated* etc.

Constructing the list of lexical units used to represent this thematic group we take into consideration the part of speech appurtenance and the structure of the lexeme. The considerable part of these units is represented by simple words (*young*) and derived lexical units (*youthfulness*). Another part is represented by word-combinations: *young blood, salad days*. The reflection of youth in our consciousness is very detailed and the units reflecting this age period may be attributed to the early or late youth. Hence, among units, representing youth are: abstract nouns (and word-combinations) denoting this age period: *freshness, youthfulness, youngness, bloom* etc.; nouns (and word - combinations) denoting a person of this age group: *young person, young man, fellow, younker, whipper-snapper, young woman, skirt, minx, doll, deb, coed, chick, flapper, youth* etc. .

Let us consider each of the lexemes separately.

The lexeme **youngness** is treated as the the state of being young or youthful [3]. In the texts under consideration it has been fixed 14 times.

The lexeme *youthfulness* is derived from the lexeme *youthful*. The semantic structure of the lexeme is represented by the meaning of, relating to, possessing, or characteristic of youth [6]. This lexeme demonstrates a lower quantity of occurrence in comparison to the lexeme *youngness*. In the texts under consideration it has been fixed only 10 times.

According to Collins English Dictionary the lexeme **bloom** possesses 2 meanings: 1. a healthy, vigorous, or flourishing condition; prime (esp. in the phrase **the bloom of youth**) and 2. youthful or healthy rosiness in the cheeks or face; glow [3].

e.g. She was a woman twenty years his junior, a woman in the **full bloom** of life [4, p.145].

We have also fixed the usage of the phrase **the bloom of youth** in the text under analysis:

e.g. Waking in the other rooms on the second and third floor of the Athletic Club are friends of the bride and groom -- couple friends, friends who have brought especially serious or promising dates -- almost all of whom find themselves acting, at that hour, on a sexual impulse that's unsettlingly strong even for **the bloom of youth** [2, p. 16].

The lexeme *prime* (5 cases of usage) points to the time when a thing is at its best. Functioning as adjective it demonstrates combinability with the noun *years*.

e.g. They're not in the **prime years** of their careers yet. They're still getting better [4, p.341].

The lexeme *springtime* - the earliest, usually the most attractive, period of the existence of something [3] has not been fixed in the texts of our analysis as well.

Collins English Dictionary considers the lexeme *freshness* by means of its reference to the adjective *fresh*. The lexeme *freshness* has been fixed in the texts under analysis only 3 times. One of the meanings of the lexeme *fresh* is youthful or inexperienced [3].

e.g. She had always loved the **freshness**, the cleanness, the sense of birth [4, p.127].

The lexeme *juvenescence* has 3 meanings, and namely 1. youth or immaturity, 2. the act or process of growing from childhood to youth; 3. restoration of youth; rejuvenation. The lexeme has not been fixed in the texts under analysis.

At the next stage of our analysis we have made an attempt to describe lexical units denoting a person of this age period.

The noun *fellow* being used in the texts under analysis 26 times denotes a man or a boy, especially a boyfriend or lover.

e.g. And each of us held by one big hand of this **fellow** [4, p.75].

The noun *fellow* demonstrates combinability with adjectives: *old, young, big, little, handsome, charming, fine, good, nice, splendid, lucky, poor etc.*

e.g. The poor **old fellow** might have been someone's grandfather [4, p. 78]

We have also fixed the usage of the noun *chap*, meaning a boy or a guy [3]. The lexeme has been fixed in the texts under analysis 19 times.

e.g. Her husband's a very **decent chap** [4, p.178].

The combinability of the noun is restricted by adjectives only.

e.g. Paul wasn't a mate yet, but seemed like a **good chap**, and he was a helluva guitar player, better than anybody around [4, p.320].

According to Collins English Dictionary *youngster* is a young man [3]. The noun *youngster* has been used in the texts under analysis 12 times.

e.g. " Aye, sir! " young Pannabaker, Thermopylae's cockiest "**youngster**, " piped up in reply, scrambling for a long telescope then hopping atop the weather bulwarks for the mizer-mast shrouds [4, p.210].

Collins English Dictionary defines the noun **guy** as a man or youth [3]. The lexeme **guy** combines predominantly adjectives: *friendly, decent, bad* etc.

e.g. I do not hurt you, Edna Bradshaw, I am a **friendly guy**. " [4, p.120]

Oxford English Dictionary considers a **cub** (9 cases of usage) as a young man, especially one who is awkward or bad-mannered [6].

e.g. His partner, a **young cub** with a blade of a nose, crowed. " You're a wizard [88, p.132].

*In the texts under analysis we have also fixed the lexeme **fledgling** - a person that is immature, inexperienced, or underdeveloped [3]. The lexeme has been fixed in the texts under analysis 7 times.*

e.g. He took another draw, but being a **fledgling** he became dizzy and tingly [4, p.267].

The lexemes *youngster* and *chick* have the meaning a young person, child or youth [72] (being fixed in the texts under analysis 7 times) also demonstrate combinability with adjectives: *good, dragtail, freckle-faced* etc.

e.g. Odum's a good **youngster**. He could work into the job, " I say " [4, p.63].

Collins English Dictionary defines the lexeme **chick** as - a young woman [3].

The lexeme has been fixed in the texts under consideration 7 times.

e.g. *She's a **great-looking chick*** [4, p.40].

*The lexeme **bloke** possesses the meaning a young man [3]. The lexeme has been fixed in 5 sentences. It also demonstrates combinability with adjectives predominantly: *poor, nice, stubborn* etc.*

e.g. A stubborn **bloke** like you who wouldn't let go [4, p.34].

*The noun **punk**, being fixed in the texts under consideration 4 times is used to denote an inexperienced young person [6].*

e.g. He probably had a " we'll be watching you, **punk** " speech ready for me as well [4, p.111].

The noun *pup* (4 cases of usage) has the meaning a cheeky or arrogant boy or young man [6].

e.g. The **pup**'s head lolled to the side. He was unconscious; Ethan feared he might be dead [4, p.129].

Lexeme *minx*, being fixed in the texts under consideration 4 times possesses the meaning a young person [3]. The lexeme *minx* also demonstrates combinability with adjectives *little, flirtatious, intelligent* etc.

e.g. I swear, Rosamund, you grow into a flirtatious **minx**, " Thomas declared [4, p.79].

Word-combinations describing this age period are: **springtime of life, heyday of youth, happy days, tender age/years, became of age, may of life, flower of life.**

Conclusions. The name of the concept AGE is represented by the noun *age*, which represents the core of the concept. The analysis of the etymological data

revealed that the lexeme is derived from Old French meaning age; life, lifetime, lifespan; maturity. Age periodicity of the concept under analysis is too detailed and the borderline among different periods of one's life is very fussy. Taking this into consideration, a 5-aspect consideration of the concept, being represented by several components. Concept AGE is represented by lexico-semantic field "age", which in its turn is realized by means of several thematic groups. Lexical units used to construct each of the thematic groups are divided into 2 groups. The first one is represented by lexemes and word-combinations, nominating this age period. Second group is made up of units (belonging to different language levels) pointing to a person of this age period. As a separate group we have also singled out the one, being realized by phraseological units. The **perspective** of the further study might be the comparative analysis of language units verbalizing the concept AGE in English and Ukrainian.

REFERENCES

1. American Heritage Dictionary of the English Language [Online]. – Available from: <http://www.yourdictionary.com/age#americanheritage>.
2. Bryan Henry. *War Brides*. Lake Union Publishing, 2012.
3. Collins English Dictionary [Online]. – Available from: <https://www.collinsdictionary.com/>
4. Johnson, Antony. *The Orphan Master's Son*. Random House Trade, 2012.
5. Online Etymology Dictionary [Online]. – Available from: <http://www.etymonline.com>
6. Oxford English Dictionary [Online]. – Available from: <http://www.oxforddictionaries.com>

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

Дмитро Дроздовський

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу
світової літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України
ORCID 0000-0002-2838-6086
м. Київ, Україна
тел.: 0675574443, e-mail: drozdovskyi@ukr.net

Дискурс «розуму» в британському постпостмодерністському романі: між свідомістю й фізіологією тіла

Анотація. У статті окреслено дискурс розуму як чинник постпостмодерністського британського роману. Проаналізовано специфіку мислення персонажів романів, у яких головні герої наділені особливим «ресурсом розуму», що дає можливість уникати соціальної напруженості, конфліктів і бачити світ у єдності біофізичних і соціально-психологічних процесів і феноменів. Доведено, що в британському літературному постпостмодернізмі важливе значення відіграє реактуалізація філософських ідей Гегеля та Дж. Локка. Досліджено, що унікальні розумові здібності персонажів дають можливість сприймати зовнішню реальність в одивнений спосіб. Специфіка світосприйняття протагоністів дає підстави говорити про експлікацію в сучасному британському романному дискурсі філософії нового гуманізму. Визначено кореляції між простором тілесності та розумом у постпостмодерністському романі 2000-2010-х рр.

Ключові слова: постпостмодернізм, сучасний британський роман, розум, аутизм, мислення, тіло.

Abstract. In the paper, the discourse of mind as a factor in the post-postmodernistic British novel has been outlined. The specificity of thinking of the characters of novels, in which the main characters are endowed with a special resource of reason, which makes it possible to avoid social tensions, conflicts and see the world in the unity of biophysical and socio-psychological processes and phenomena, has been analyzed. It is proved that in British literary post-postmodernism, the re-actualization of the philosophical ideas of Hegel and John Locke plays an important role. It was investigated that the unique mental abilities of characters make it possible to perceive external reality in a monolithic way. The specificity of world perception of protagonists gives grounds to define the explication in contemporary British novelistic discourse of the philosophy of new humanism. The correlations between corporeality and mind in the post-postmodernistic novel of 2000-2010-s have been determined. In the paper, the philosophical parameters of thinking of characters of British post-postmodernistic

novel have been spotlighted as ones that determine objectified and truthful from the point of view of historicity and sociality representing of reality and visualize a range of political, social and economic problems. In contemporary English novel, there is a critique of social institutions, discourse of power, political doctrines, etc. inherent in the traditions of realistic prose. In the paper, the author has investigated the specific representation of autistic thinking in contemporary post-postmodernistic novel. The novel "The Curious Incident of the Dog in the Night-Time" by M. Haddon is in the center of attention. In the post-postmodernistic novel, the construction of the world takes place in accordance with the concept of the psychic world as one that contains hidden spaces that can be actualized in situations of uncertainty, during strong shocks, etc. Christopher, the protagonist of M. Haddon's novel, has a special way of thinking inherent in the strategy to objectify reality laying it out into basic causal elements. At the same time, the protagonist represents a special type of scientific mind seeking to learn the world in accordance with the concept of prime numbers and avoiding any form of emotionality. Originality of the research is connected with the revelation of the philosophical parameters of thinking of characters, which is objectified and truthful from the point of view of historicity and sociality in the aspect of representing reality, which visualizes a range of political, social and economic problems. In contemporary English novel, there is a critique of social institutions, discourse of power, political doctrines, etc. inherent in the traditions of realistic prose. In the paper, it has been analyzed the features of post-realism in contemporary novel of Great Britain tracing historical dynamics of realistic tendencies and emphasizing the specific features of the outlook of post-postmodernistic characters, who seek to avoid conflicts and injuries using a special type of world perception, which makes impossible the privilege of emotional over rational.

Keywords: post-postmodernism, contemporary British novel, mind, autism, consciousness, body.

Вступ. Для персонажів романів "Старий жарт" Дж. Джонстон [4], "Дивний випадок із собакою вночі" М. Геддона [3], "Угамуйте мене" М. Дж. Гайленд [2], "Субота" [8], "Амстердам" [6] І. Мак'юена та ін. представників британського (англійського, ірландського та ін.) роману тема пізнання суб'єктом реальності набуває особливого значення в постпостмодерністському дискурсі. Мислення героїв репрезентоване як таке, у якому знаходять своє відображення відлуння наукового (біологічного, фізичного, математичного) та гуманітарного дискурсів. Світогляд персонажів згаданих романів оприявнює проблему гібридизації, про яку говорять Б. Латур [12] і А. Менцвель [9], а також спонукають до розгляду світоглядно-філософських параметрів літературного постпостмодернізму через призму постпросвітницьких тенденцій, які набувають реактуалізації в сучасному

англійському романі, заторкуючи питання пам'яті, сприйняття, знання, ідентичності, соціальної інтеракції та комунікації тощо.

Методологія та методи дослідження. У роботі використано підходи герменевтичного аналізу літературних текстів в аспекті вивчення психології персонажів, особливостей світоглядних параметрів та філософських настанов героїв постпостмодерністського роману. Крім того, у студії наявне полемічне продовження ідей, висловлених у працях істориків літератури, які займалися вивченням британського роману ХХ-ХХІ ст. (В. Генієва, Д. Лодж, М. Бредбері).

Виклад основного матеріалу дослідження. Дж. Локк наголошує на важливості пізнання розуму (того, як відбувається сприйняття різних феноменів, чи можуть бути ідеї й поняття вродженими, у чому полягає специфіка сприйняття ідеї Бога тощо), зазначаючи, що його передусім цікавлять епістемологічні питання. Проте протагоністи романів “Субота” й “Дитина в часі” І. Мак'юена задаються питаннями про те, чому виникають хиби в аналізі реальності мозком, чому люди здатні до різних інтерпретацій тієї самої події. Для Кристофера з роману “Дивний випадок із собакою вночі” відповідь полягає в наявності у людини емоцій, які впливають на інтерпретаційні здібності й викривлюють реальність в інтерпретації. Дж. Локк писав, що “моєю метою є вивчення походження, правдивості та міри людського знання разом із засадами та ступенями віри, думки і згоди. Наразі я не вдаватимуся до розгляду ума в його фізичному аспекті та не перейматимуся з'ясуванням його сутності й порухів нашого духу чи змін у тілі, внаслідок яких наші тілесні органи запроваджують відчуття і розум отримує ідеї <...>. Для досягнення наміченої мети мені досить розглянути пізнавальні людські здібності, а також їхнє застосування для об'єктів, з якими мають справу” [5, с. 28]. Натомість дискурс постпросвітництва, дискусія про вродженість чи набутість знання (ідей, уявлень, понять) у рідчизні британського літературного постпостмодернізму переходить у площину нейрофізіологічну, залучаючи до аналізу цієї проблеми дані з царини біології, генетики та ін. По суті, маємо вияви постпросвітницької парадигми, позаяк персонажів романів культивують розум і знання, а також ставлять питання про те, як розум може допомогти людині в ситуації зустрічі з невідомим, коли потрібно миттєво реагувати на те, що досі не було елементом життєсвіту людини. Сам розум може бути безпорадним у ситуації зустрічі з невідомим, тому потрібно розвивати в собі певні аналітичні уміння, які постають важливим чинником соціальної адаптації, зокрема ж для персонажів, які мають особливі потреби на кшталт Кристофера. Ще Дж. Локк зауважував: “Пізнавши власні сили, ми ліпше знатимемо, у яких випадках можна розраховувати на успіх. Коли ми добре обстежимо сили власного ума й оцінимо те, чого від них можна чекати, то в нас не виникне бажання, з одного боку, лишатися бездіяльними і, не сподіваючись пізнати будь-що, навзагал дати спокій своїм думкам, а з другого боку, ми не будемо піддавати

сумніву все без винятку та заперечувати знання в цілому на підставі незрозумілості деяких речей” [5, с. 32].

У постпостмодерністському романі концепт *правди* набуває особливої значущості: з одного боку, персонажі розуміють, що правди неможливо досягнути в онтологічному смислі, позаяк емоції є тим чинником, який перешкоджає у створенні об’єктивної картини світу. З другого боку, у світогляді постпостмодерністських персонажів представлено такі поняття, як “Бог”, “першопочаток” Всесвіту, ідеї, пов’язані з теорією великого вибуху тощо. Розмисли про ці теорії дають можливість припустити наявність онтологічної правди, яка існує поза гносеологічними здібностями людини. Дж. Локк, до речі, ніколи не заперечував Бога, а навпаки, прагнув довести підставовість цієї ідеї, її онтологічну сутність. Англійський філософ-просвітник зазначав: “Якщо котрись ідею можна уявити природженою, то такою з багатьох причин щонайперше можемо вважати ідею Бога. Важко ж бо осягнути, в який спосіб природжені моральні принципи здатні існувати без природженої ідеї божества. Без поняття про законодавця неможливо мати уявлення про закон і обов’язково його дотримуватися” [5, с. 116].

Неправда – це незбіг між тим, що має місце насправді, й тим, як про реальність хтось відгукується. Порушення цієї єдності або “принципу простих чисел» – подразник для юнака-аутиста, який результує інтенсифікацією захисних реакцій. У такому разі, якщо припустити, що світ родини, зокрема, його батьків – це простір, побудований навколо любові, то Кристофер є тим, хто відмовляється від любові як чинника непорозумінь у світі. Любов для юнака означає небезпеку в зовнішній реальності, бо вона спонукає людей брехати, аби бути поруч. Ідеться про те, що любов має різні вияви інтенсивності: інколи люди, уже не маючи попередніх почуттів, живуть ніби за інерцією, підтримуючи гармонію в родині, проте це відбувається лише на поверховому рівні. Насправді члени родини змушені вдаватися до різних обманів і маніпуляцій. Для Кристофера така поведінка апріорі неприпустима, тому він є персонажем, який не може прийняти любові від інших.

У британському літературному постпостмодернізмі ідеї, пов’язані з категорією часу, так само мають особливу значущість. По-перше, така увага до цієї категорії зумовлена особливостями історії англійської літератури, у річищі якої теми ревізювання минулого набуває епістемологічної значущості. По-друге, категорія часу постає важливим елементом просвітницького й, відповідно, постпросвітницького дискурсів. По-третє, досягнення сучасної фізики та астрофізики, був новітніх теорій, зокрема про суперструнну реальність, став поштовхом до залучення цих результатів до гуманітарного дискурсу, змінюючи водночас і світоглядну парадигму британського роману (“Хмарний атлас” Д. Мітчелла).

Звернення до просвітницьких позицій та ідей детерміноване прагненням постпостмодернізму встановити втрачений у постмодернізмі

порядок речей. Історія англійської філософії засвідчує, що в цій традиції ідеї емпіричної філософії мали важливе значення для формування національного характеру й певного типу світогляду. Робінзон Крузо постає класичним героєм просвітницького типу, чия раціональність допомагає облаштувати життя на безлюдному острові. Гуллівер Дж. Свіфта постає іншим типом «розуму», який показує хиби раціонального пізнання дійсності. Проте навіть попри використання в «Мандрах Гуллівера» сатиричних та іронічних форм зображення «раціо», складно заперечити просвітницьку сутність нарративу, у якому концепція розумового пізнання дійсності розгортається в полемічній площині. У XXI ст. Велика Британія переживає значні політичні та соціально-економічні потрясіння (BREXIT, проблеми з мігрантами тощо), які виявляють потребу віднайти «істину» в тому, що відбувається. Велика Британія виходить із ЄС, формуючи власний геополітичний курс, водночас BREXIT постає фіналом багаторічної кампанії, яка відбувалася в британських медіа. Крім того, у 2018 р. Можна з упевненістю сказати, що досі достеменно не відомо, чи проект «BREXIT» буде реалізовано повною мірою. З одного боку, Велика Британія натрапляє на широкий спектр соціально-політичних та економічних проблем, які детермінують відчуття кризової невпевненості в тому, що відбувається. З другого боку, саме філософська традиція Великої Британії містить значний «раціоцентричний» потенціал, пов'язаний із намаганням верифікувати все, що відбувається навколо, через емпірику. Особливості такого світогляду знаходять свою реалізацію в успішності британської медицини, в дослідженнях у царині фізики, хімії, біології, нанотехнологій та астрофізики тощо. У такому разі сучасний роман Великої Британії прагне словесно візуалізувати комплекс проблем, які хвилюють сьогоднішнє суспільство. Роман постає відповіддю на ті тенденції, що мають місце в суспільній свідомості і які загалом пов'язані з гібридизацією реальності навколо людини. Медіаконтент – один із найінтенсивніших чинників, що сприяє такій гібридизації, популяризуючи науково-технологічні досягнення країни в масовому сприйнятті.

Сучасний британський роман є продовженням соціально-політичних процесів; у ньому відбувається спроба з'ясувати, чи може історичний досвід допомогти в розв'язанні проблем сьогодення. У постпостмодерністському романі відбувається експлікація персонажів, які, покладаючись на розум, водночас утверджують право на «похибку». Причиною похибки може бути як особливість психофізіологічної природи людини (вплив емоцій на прийняття рішень, особливості темпераменту, що визначають характер, а все це разом детерміноване біохімічною особливістю і нейрогуморальною регуляцією організму), так і недостатність пізнання реальності, обмеженість як людського мозку, так і інструментів осягнення дійсності. Важливо, що в більшості аналізованих у цій праці англійських романів відбувається осмислення поняття «Бога», який жодним чином не заперечується, подібно до просвітницької доби: у філософських трактатах Дж. Локка постульовано,

що ідея «Бога» є однією з найбільш беззаперечних. Водночас у романах представлено гносеологічну проблему: неможливість пізнати реальність достеменно, неможливість у силу біологічних причин з'ясувати, чи не помиляється персонаж в інтерпретації фрагменту дійсності, чи може він достеменно пригадати, що відбувалося з ним у минулому, як уявлення про досвід минулого впливає на сьогодення тощо. Зазначені проблеми особливо актуальні в річищі ідей постпостмодернізму. Персонажі постпостмодерністського роману поєднують у собі прагнення перевіряти дійсність, послуговуючись принципом леза Оками, вони висловлюють іронію та скепсис стосовно політичних подій, водночас постпостмодерністські персонажі здатні елімінувати в собі все, що не стосується форм раціонального аналізу, та мінімізувати вплив емоцій у кризові ситуації. З погляду на це модель аутичного мислення експлікована в романах як ідеалістична: персонаж-аутист у романі «Дивний випадок із собакою вночі» наділений стереотипно-ідеалістичною здатністю аналізувати реальність навколо себе. Соня Лофтис у праці «Imagining Autism» [14] показує, що такий принцип зображення аутистів у літературі не відповідає справжній поведінці аутистів. Водночас Кристофер у романі Марка Геддона постає символом постпостмодерністського часу, у якому людина поєднує в собі різні світоглядні позиції, філософські підходи до сприйняття життя: у кожному з них може міститися елемент, потрібний для правильної поведінки в нестандартній ситуації. Реальність постпостмодерністського роману розгортається як потенційно нелінійна, нестандартна, у якій практично неможливо керуватися наперед заданими досвідом формулами поведінки. Успішні моделі поведінки в одній ситуації не дієві в іншій.

Постпостмодерністський персонаж – це «іронічний цинік» та «ідеаліст-романтик», здатний пізнавати дійсність у всій повноті смислів, аналізуючи реальність в не окремих аспектах, а цілісно. Такий підхід можливий за умови, якщо персонажі володітимуть достатнім знанням точних наук, які водночас накладаються на особливості гуманістичного світогляду, витворюючи нову світоглядно-філософську модель сприйняття дійсності в постпостмодернізмі.

Зауважимо, що концепція гегелівського «зняття» актуальна в сучасному літературознавстві в аспекті окреслення тенденцій британського постпостмодерністського роману. «Зняття» передбачає наявність додаткового «ресурсу» людяності, краси, добра, розуму, що з позицій просвітницької парадигми дають можливість побудувати краще суспільство, у якому важливо підтримувати гуманістичні цінності. Ресурс «розуму» постає ключовим в аналізованих у статті романах. В англійському романі 2000-2010-х рр. особливу увагу приділено дослідженню людини, зокрема в аспекті розуміння природи свідомості (інтелекту) й тілесності. Розум і тіло, які традиційно розведені в мистецькій площині, перебувають у своєрідній єдності в постпостмодерністському романі. Важливо з'ясувати, у чому ж полягає нова репрезентація розуму й тіла.

Протагоніст роману «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона постає персонажем, здатним «одивнено» дивитися на зовнішній світ. Неврологічна хвороба (брак дзеркальних нейронів) робить юнака не таким, як більшість з оточення. Генетична особливість створює з Кристофера «простака» ХХІ століття, який не приймає соціальних законів, не розуміє форм світосприйняття, що панують навколо нього. Світ дорослих людей зображено в романі як простір неправди, яку протагоніст «Дивного випадку...» не приймає в силу генетичної специфіки. Особливості геному унеможливили розуміння неправди, коли сказане не дорівнює дійсності. У цьому полягає додатковий «ресурс розуму» Кристофера: генетична хвороба робить його носієм нового типу мислення, у якому світ функціонує як Всесвіт, як мультиверсум різних процесів і явищ. Головне: навчитися визначати форми зв'язку між різними просторами множинної реальності, у якій перебуває персонаж роману Марка Геддона.

У романі «Угамуйте мене» М.Дж. Гайленд представлено образ юнака-поліграфа, який так само, як і Кристофер, наділений «додатковим» розумовим ресурсом. Джон має особливий організм, який реагує нудотою на брехню з боку інших. Тіло постає маркером (ідентифікатором, лакмусом і одночасно реакцією) на результат когнітивних операцій. Навколишня реальність проходить аналіз у свідомості персонажа, проте результатом аналітичної роботи постає фізіологічна відповідь. Тіло пов'язане зі свідомістю, а саме мислення персонажа позначене здатністю на інтуїтивному рівні (природа цього явища не пояснена у творі) «зчитувати» істинний зміст повідомлень під час комунікативної взаємодії. Особливий інтелект Джона робить його «надлюдиною», яка так само, як і Кристофер у «Дивному випадку...», дивується, чому люди навколо персонажа постійно обманюють одне одного й схиляють інших казати неправду: це виявляється навіть у побутових розмовах і стосується життєвих дрібниць (як під час розмови бабусі з онуком).

Для Генрі Пероуна, протагоніста роману «Субота» І. Мак'юена, не існує бар'єру між свідомістю й тілом. Як нейрохірург, він розуміє, що є зв'язок між тілом і свідомістю, проте фаховий лікар не може до кінця встановити, у який спосіб функціонує свідомість: чи це результат роботи тіла як біологічного об'єкта, у якому відбуваються фізичні й хімічні процеси, чи свідомість виникає у тілі, проте є окремим феноменом, який має не лише фізико-хімічну природу. Генрі розвиває ідеї античного філософа Платона, який розмежовував тіло та «кволію», якою схарактеризував «емоційне тіло» людини. Генрі розуміє навколишній світ через виявлення в ньому симптомів різних невралгічних захворювань, які дають можливість відчувати себе «надлюдиною». «Додатковий розум» Генрі Пероуна полягає у високому професіоналізмі, у здатності використовувати набуті професійні навички на уміння не лише в операційній. Герой так само сприймає світ як такий, у якому люди приховують свою сутність, передусім хвороби, проте уважне

ставлення до виявів тіла (наприклад, дрижання рук, зрештою, будь-які вияви пароксизму) дає можливість розуміти справжню причину поведінки інших.

Персонажі сучасного британського роману наділені «додатковим розумом», який дає їм можливість бути соціально адаптованішими й стійкішими в конфліктних ситуаціях. Аналізовані персонажі художніх творів виявляють надчутливе розуміння інших, вони репрезентують якісно вищий щабель людства, хоч автори і вдаються до використання сатири та іронії в зображенні персонажів у різних комунікативних ситуаціях. У цьому полягає експлікація концепту гегелівського «зняття» в дискурсі сучасного британського роману 2000-2010-х рр., у якому акцентовано на проблематиці тіла й перетворенні його на джерело посилення або ж інтенсифікованих розумових здібностей. Кристофер у «Дивному випадку...» вважає, що причиною непорозумін між людьми є саме вияви емоцій, натомість десоматизація особистості й механізація дійсності допоможуть уникнути конфліктів і комунікативних труднощів.

Водночас аутичний розум персонажа напряму корелює з фізіологічними реакціями тіла: втручання в приватний простір юнака викликає в нього крик і нудоту, панічну атаку й інші реакції фізіологічного характеру. Розум, який у романі зображено в ідеалістичний спосіб, усе одно пов'язаний із тілом.

Висновки з дослідження. У такому разі в сучасному постпостмодерністському британському романі має місце дуалізація тілесності, яка, з одного боку, виявляє базові потреби людини, а з другого, в особливий спосіб пов'язана з розумовою діяльністю, зокрема в персонажів, яких у романах представлено як носіїв нового типу світорозуміння, що дає можливість пізнати дійсність (Всесвіт) у всій складності. Таке розуміння уможливлене особливим типом розуму, який ворує на математичні принципи доведення правил і для якого епістемологічною основою є світ точних наук. Наукові методи аналізу різних феноменів формують новий тип мислення, позбавлений множення беззмістовних сутностей. Принцип «леза Оками» постає важливим методологічним принципом функціонування такого розуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блюменберг Г. Світ як книга. пер. з нім., передмова, коментарі В. Єрмоленка. – К.: Лібра, 2005. – 544 с.
2. Гайленд М. Дж. Угамуйте мене [пер. з англійської Віктор Дмитрук]. – Львів: Кальварія, 2008. – 248 с.
3. Геддон М. Загадковий нічний інцидент із собакою [пер. з англ. Анастасія Рогоза]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 221 с.
4. Джонстон Дж. Далеко ли до Вавилону? Старая шутка ; пер. с англ. – Москва: Художественная литература, 1983. – 303 с.

5. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння. У чотирьох книгах. Кн. 1. Про неприродженість принципів та ідей ; з англ. Н. Бордукова. – Харків : Акта, 2002. – 154 с.
6. Макьюэн И. Амстердам. – Москва: “ФТМ”, “Эксмо”, 1998. – 140 с.
7. Мак’юен І. Спокута ; [пер. з англ. В. Дмитрук]. – Львів: Кальварія, 2008. – 344 с.
8. Мак’юен І. Субота [пер. з англ. В. Дмитрук]. – Львів: Кальварія, 2007. – 256 с.
9. Менцвель А. Антропологічна уява з пол. О.М. Вознюк. – К.: Юніверс, 2012. – 380 с.
10. Титаренко І.О., Лісовська І.В. Явище соціопатичної поведінки як проблема для існування й розвитку сучасного українського суспільства. завдання та можливості соціальної роботи і корекції // *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право.* – Випуск 4 (8). – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5228/1/10%20-%204%288%29%20-%2032.pdf>
11. Bradbury Malcolm. The Modern British Novel. – London : Penguin Books, 1993. – 516 p. <https://doi.org/10.1017/S0021875800018429>
12. Latour Bruno. We Have Never Been Modern. – Cambridge, Massachusets : Harvard University Press, 1993. – 158 p.
13. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal and coping. – New York : Springer, 1984. – 456 p.
14. Loftis Sonya Freeman. Imagining Autism: Fiction and Stereotypes on the Spectrum. – Indiana University Press, 2015. – 208 p.
15. Lodge David. The Consciousness and the Novel: Connected Essays. – London: Secker & Warburg, 2002. – 320 p.
16. Mitchell David. Cloud Atlas. – London: Random House, 2004. – 528 p. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004185753.i-378.79>

УДК 821.111-3

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.212-219

Eva Simková

Mgr. PhD student of The Department of British and American Studies

Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovakia

<https://orcid.org/0000-0002-7733-8785>

eva.simkova@student.upjs.sk

tel.0917326705

Agatha Christie's Female Villains

Анотація. Стаття торкається проблематики відтворення боротьби та життя жінок наприкінці 30-х років у Великобританії у творах письменниці кримінального жанру Агати Крісті. Авторка подає аналіз соціальної та економічної боротьби жінок у міжвоєнний період та їхньої адаптації до змін в соціальній стратифікації.

Ключові слова: жінки Великобританії, кримінальний жанр, Агата Крісті, соціальна стратифікація, міжвоєнний період.

Abstract. With the approaching WWII, the tension and struggle women in Britain faced towards the end of the 1930s translated into the works of the English crime-writer, Agatha Christie, who revolutionized the nature of female villains in her novels, making them rounder and more realistic to reflect the lives of women during those times. This transformation particularly impacted her mother-figure and women as carer characters. This article aims to discuss these changes and the notions which stood behind them.

Keywords: Agatha Christie, Christean scholarship, female characters in detective fiction, inter-war period, female villains in crime fiction, working-class women, English fiction

Introduction. While the emergence of female voices after the suffragette movements of the late 1910s was heard throughout Britain, it was not loud enough to suppress the still predominant domestic outlook on the position of women in the society. Quite the contrary, women supporting the feminist movements of the 1920s and 1930s turned to the avocation of conservative spirit and traditions supporting the domestic perception of the female gender. Bingham lists the Great War and the alienation and separation of female masses to those in favour of the old ways and those standing united against the old traditionalism as the main reason for this [1, p. 225].

This paper analyses the social and economic struggles British women faced in the interwar period and how it changed due to factors such as urbanization, emergence of youth culture and political turmoil leading towards WWII. It also

touches on the class system of the British interwar period and how women of different social classes adapted to the changes in the social stratification.

Material and methods. However, the main focus of this work lies in Christie's writing of female characters in her crime novels, and the gradual influence of her personal struggles in the inter-war England depicted as reappearing images in her stories. This paper reflects on the changing portrayal of Christean women which arose from the shadows of Victorian tradition known as modern flappers. It also introduces the importance and appearance of motherhood and nurturing women in her interwar stories, justified by herself facing the challenges of being a mother.

Results and discussion. After World War I, the already wide gap between urban and rural areas seemed to grow even more. Todd claims that the experiences and conditions of women in rural and urban Britain were, thus, very different. The first causal factor was the depopulation of the countryside. Women, especially the younger generation, moved to join the emerging youth culture of the cities – migration which contributed to the decline in farming and agricultural work on the countryside. The second factor was the sexual division of labour. The rural areas discriminated more towards women than urban ones [12, p. 83].

Thus, urbanisation became a common practice as women were, despite their dire conditions, becoming financially more and more independent. The emerging youth culture, the better living and economic conditions as well as higher wages contributed to the migration of young people, mostly women to the cities to seek jobs in private household, as waitresses or shops, cafés, etc.

Todd even highlights that the factor of better working conditions for moving to the great cities paled in comparison to the social advantages of the urban life had to offer – socialisation, youth culture, greater options for leisure and self-improvement [12, p. 97]. These changes of urbanization and the opportunity of greater socialization have led to the birth of the flapper culture. The main opposition to the flapper culture was represented, however, by women in the traditional domestic area. Pugh criticizes this new cultural wave in the following way:

Much contemporary comment was misleading, especially in the aftermath of war when the press amplified concern about young people 'canoodling' in parks and cinemas, about the culture of violence unleashed by war, and about munitions girls indulging in fur coats while shunning the responsibilities of motherhood... encouraged by imported social novelties from America including jazz, new dances, cocktails, films and fashions. American influence was reinforced by commercial investment in luxurious cinemas, plush dance halls, night clubs, greyhound tracks, football pools and improvements at seaside resorts including lidos, winter gardens, concert halls and ballrooms. The spread of cheap travel enabled more people to take advantage of these forms of leisure.

The opposition from the traditional domestic side was a direct result of the World War I casualties. Pugh describes it as a dogma of marriage and domesticity. As a result of World War I, many British men perished on the battlefield and as a consequence, there was a significant drop in marriage rate.

Although not high enough to be considered worrisome, marriage propaganda became one of the most commonly widespread ideologies amongst women. It was one of the main topics advertised in women magazines, not only to strengthen this idea of domesticity and marital life but also to avoid any discourse about or increase in feminist activism or emancipation.

The propaganda of marriage reached as far as to persuade young women to take initiative and propose. This caused a long-lasting trend of marriages lasting up until the 1970s. Despite the economic decline and no promising financial security younger and younger couples ended up tying the knot [9, p. 46].

The conflicts of female voices found their way into the detective literature as well. The representation of these contradictory opinions made an impact on the characterization of the Christean female protagonists and antagonists, especially reflected in her work prior and during the 1930s, which also marks the era of a shift for Christie's characterization of women as carers or mother figures. This portrayal of females is directly influenced by the challenges women of different social classes faced by the end of the 1930s in the social and economic sphere and the lack of opportunities they had.

Vipond offers an intriguing and well summed up and detailed definition of these flapper ladies of Agatha Christie. She describes them as the following:

They smoked, drank, and swore, and were regarded by their elders with a combination of outrage and envy. They were athletic enough to swing up and down the ivy when essential to the plot, skilled and audacious enough to drive bright little sports cars in a fashion which terrified everyone else on the road, brave enough to take more than their fair share of risks—and always they were admired for these qualities.

This article discusses the shift in a woman as carer archetype reflected in villainous governesses, surrogate mothers and mother figures in Christie's work during this time period.

Detective literature is known for mirroring and imitating the time and reality of its conception [6]. This article directly focuses on the representation of gender in the works of Agatha Christie. It is generally acknowledged that masculine presence has been a dominant and defining factor in the detective literature for a very long time. Even in Agatha Christie's earlier works, a character of a male antagonist has been the dominant villain prototype.

According to Makinen, however, as Christie earned her name in the crime genre, she consistently worked out and improved her female characters, making

them not only more realistic, but also a lot bolder, rivalling her male characters, especially male villains [7, p. 118]. That is precisely the reason why Christie's female villains rarely fit into the stereotype of a femme fatale. Christie instead draws the attention on the presence of evil in every corner.

Her female villains come from the working class and upper class alike. They are young and old, conventional or not, reserved or flamboyant. The focus is always on the representation of everyday struggles. Christie creeps into the issues of motherhood, unrequited love, marriage, occupation, identity. She represents traditional and untraditional all the same. Maslin also supports this idea of duality discussing how Christie creates fiery, bold women and calm, domestic ones alike. However, Maslin also notes that Christie strays away from sexualizing her female characters, unless it is pivotal to the plot or it serves as a red-herring [8].

Christie's female characters, protagonists and antagonists alike, are indeed very different from the initial role of female characters in the detective literature. The Victorian angelic purity mocked by the Gothic tradition forced the female presence in the earlier detective literature into the corner. Rowland recounts a strong tradition of the Romantic imaginary of a beautiful, fragile lady enduring all sorts of horrors under the autocracy of a male character in a need for liberation by another male character [10, p. 132]. This concept was taken from the Gothic and soon adapted as a pattern for the Victorian audience of the detective literature.

However, Christie's approach to writing female characters slowly evolved into a significant deviation from this Romantic image. Herself born into an upper middle-class, eventually becoming a mother and a housewife, she diligently observed the situation and struggle of women to survive the rough and changeable social climate of the 20th century. Christie's life was dramatically impacted by her own service in the war as a nurse, witnessing the horrors of the Great War, witnessing the patriotism of men and women alike, while also adapting into her new life of a successful novelist and overcoming the failure of her marriage.

This turbulent period in her life is in depth discussed by Vipond, who offers a detailed outlook on how the Great War shaped Christie's view on domesticity, on societal norms and the real life of British men and women, observing the changes the position of sexes in society, which she reflected in her stories the following years as a writer and which inspired her in the creation of a rounder, better developed and more dimensional characters [13, p. 122].

The leading ladies of Agatha Christie's earlier works, if they can be labelled as such, fit into the Romantic tradition of portraying women. In terms of appearance they undoubtedly serve as a reminder of John William Waterhouse's *The Lady of Shalott* (1888). The most common descriptions for these female characters are well demonstrated by Makinen: "small frail girl, small mouth, small face, little chin, young goddess, perfect angel, innocent child" [122].

These are just a few notable examples that prove the connection with the Romantic tradition – smallness and fragility, beauty and youth. These were and sometimes still are commonly associated with the notion of femininity. Such an

example can be found in Christie's earliest works *Murder on the Links* (1923), which is considered a typical example of an early detective literature which values "feminine helplessness over masculine competence" [122].

Becoming a mother herself, the "women as carers" or "mother figure" archetype became a constant presence in the works of Agatha Christie. One of the central motifs for crime and murder is also this feminine archetype of a carer. It should not come as a surprise. Christie always considered herself a mother and a wife first and foremost rather than a writer. Sometimes the strong emotional mother-child or female carer and ward relationship erupts into a fanatical behaviour.

Rowland presents *The Hound of Death* (1933) as the main example, since in the story the main character undergoes a séance and engages in occultism to reanimate the connection with her dead child [10, p. 137]. The character of Miss Chadwick in *Cat Among the Pigeons* (1959) is deeply obsessed with her boarding school and raising eligible young ladies that she completely neglects her own personal life.

Her maternal instincts for the girls at school overcome a need for having her own children and drive her into madness and eventually crime [7, p. 128]. In the *Crooked House* (1949), the little, ugly Josephine out of rejection by her actress mother become mad and commits murders despite her young age just so she can prove herself as a detective [7, p. 129]. Bess Sedgwick from *At Bertram's Hotel* (1965) sacrifices her own life to protect her daughter from prison [7, p. 119]. In *The Big Four* (1927), the character of the Countess is only willing to cooperate with Poirot to save her son from harm [7, p. 120]. From these examples one cannot oversee that Christie played with various notions of motherhood setting in context of a wide range of plot variations and showed both the negative and positive aspect of it. However, Christie had always preferred to show off the warm and loving nature of it. Vipond offers the readers a proof for it in her research.

In several of her books, moreover, Christie implied that maternal love was one of the strongest possible motives for murder; if five characters all had motive and opportunity, but one is suspected of committing the crime for the sake of "her children," you can be fairly certain that she is the guilty party. As Poirot himself put it, "Mothers . . . are particularly ruthless when their children are in danger."

Christie's approach to motherhood and the women as carer archetype had a constant presence in her novels and had a huge impact on them. Christie was largely inspired by the two things she liked the most - cats and babies. Christie thus created a fusion of the two things to define the caring nature of women based on her own taste. Thompson wrote about Christie's very notion of motherhood ideal being based on that of a cat. "An honest mother would treat her offspring as a cat does – take satisfaction in giving birth, nurture for a little, then move back into her

life” [11]. Christie’s situation as a single mother in the 1920s inspired several of her novels and after giving birth and experiencing motherhood, it became the central motif in her work, influencing her female heroines and villains alike.

The turmoil from the approaching inter-War period had an enormous impact on the construction of her female villains in *Murder on the Orient Express* (1934) and *And Then There Were None* (1939). When the two stories are analysed in a synchronic point of view it becomes obvious, that the sympathetic aspects of female criminals ceased in Christie’s fiction harmoniously with the rise of anxiety and tense mood from the upcoming World War II. Therefore, it can also be concluded that Agatha Christie in these two novels of hers - *Murder on the Orient Express* (1934) and *And Then There Were None* (1939) - introduces a change from one dimensional to multidimensional female villains.

When focusing on her female antagonists related to children – governesses and surrogate mothers- they became much more vile and sinister in her *And Then There Were None* (1939), resulting in giving them a much greater agency as criminals, rather than just being mere symbols for metaphysical justice, as she had previously done in her *Murder on the Orient Express* (1934). Therefore, while female villains in these stories occupy the position of main antagonists, there is a visible shift in making them more developed and realistic than other Christean female villains before them, subverting the Victorian “angel of the house” prototype and the “woman as carer” archetype.

These two novels are not only a point of shift in her representation of female villains, but they are also Christie’s single representatives of collective culprit stories and are heavily influenced by the position of Christie herself experiencing motherhood at the time, playing around with the theme of it in almost all the stories she penned during this time of her life. This shift she introduces in her female characters offered not only a realistic portrayal of the challenges women from different social classes faced by the end of the 1930s due to social and economic changes at the time, but also a undeniable impact on the later characterization of women in the crime genres in general.

All in all, this paper analysed Christie’s writing of female characters in her crime novels, and how her personal struggles experienced in the interwar England influenced the writing of her female characters and became a reappearing theme in her stories. This paper also demonstrated the portrayal of Christean women from those minor characters whom were the remnants of the Victorian Era to those fiery flappers, Christie became famous for. It also introduced the rising importance and appearance of motherhood, carer figures and nurturing women in her interwar stories, justified by herself being a mother and influence by the changing political climate due to the upcoming World War II.

Conclusions. To conclude the research conducted in this paper, the turmoil from the approaching the inter-War period had a significant impact on the construction of female characters in the Works of Agatha Christie. When Christie’s stories are analysed in a diachronic point of view it becomes obvious, that the

sympathetic aspects of female criminals ceased in Christie's fiction harmoniously with the rise of anxiety and tense mood of the upcoming World War II. Therefore, the aim of this paper, which was to prove that Agatha Christie in her Works, most considerably reflected in her *Murder on the Orient Express* and *And Then There Were None* introduces a change from one dimensional to multidimensional female villains, was achieved.

When focusing on her female antagonists related to children – governesses and surrogate mothers- became much more vile and sinister in her *And Then There Were None*, resulting in giving them a much greater agency as criminals, rather than just symbols for metaphysical justice, as she had done previously in her *Murder on the Orient Express*. Therefore, while female villains in these stories occupied the position of main antagonists, there was an observable shift in making them more developed and realistic than other, much earlier Christean female villains before them, subverting the Victorian “angel of the house” prototype and the “woman as carer” archetype.

These stories were heavily influenced by Christie herself experiencing motherhood at the time, playing around with the theme of it in almost all the stories she penned during this time of her life. She also introduced a shift in her female characters and offered a realistic portrayal of the challenges women of different social classes faced by the end of the 1930s due to social and economic changes at the time.

REFERENCES

1. Bingham A. 2004. ““An Era of Domesticity”? Histories of Women and Gender in Interwar Britain.” *Cultural and Social History*, vol. 1, no. 2, 2004. P. 225–233.
2. Christie A. 1939. *And Then There Were None*. London: PerfectBound, HarperCollins Publishers, Inc., 2003. 321 p.
3. Christie A. 1935. *Murder on the Orient Express: a Hercule Poirot mystery*. New York: HarperPaperbacks, 1991. 137 p.
4. Christie A. 1936. *Cards on the Table*. London: PerfectBound, HarperCollins Publishers, Inc., 2003. 363 p.
5. Christie A. 1923. *Murder on the Links*. Facsimile Edition ed., Facsimile, 2007. 135p. Ebook.
6. Hoffmann J. et al., 2013. *Philosophies of Crime Fiction*. Ebook. 1st ed. Harpenden, Herts: No Exit Press, 2013. Internet resource. 20 Oct. 2017.
7. Makinen M. 2006. *Agatha Christie: Investigating Femininity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. 205 p.
8. Maslin K. et al. 2016. “The Paradox of Miss Marple: Agatha Christie's Epistemology”. In *Clues: A Journal of Detection*. Jefferson, NC: MacFarland, 2016, vol. 34, no. 1. 160 p.

9. Pugh M., 2008. *WISH YOU WERE HERE? Britain between the Wars*. London: History Today Ltd, 08, vol. 58, no. 8, pp. 45-51. ProQuest Central. Web. 14 Dec. 2017 .
10. Rowland S., 2001., *From Agatha Christie to Ruth Rendell*. Basingstoke: Palgrave, 2001. 222 p.
11. Thompson L. 2013. *Agatha Christie*. Ebook. Hachette UK Publishing Group, 2013. Available in *British Library*, London. Internet resource. 9 Sept. 2017.
12. Todd S. 2004. "Young women, work and family in inter-War rural England." *The Agricultural History Review*, vol. 1, no. 52, pp. 83–98. *British Agricultural History Society*. Web. 8 Aug. 2017. <www.bahs.org.uk/AGHR/ARTICLES/52n1a5.pdf>.
13. Vipond M. 1981. "Agatha Christie's Women." *The International Fiction Review*, vol. 8, no. 2, pp. 119–123. *Centre for Digital Scholarship Journals*, Open Journal Systems. Web. 8 Sept. 2017.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE
TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ÉTRANGÈRES

Наталія Годованець
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0003-3429-6973
м.Ужгород, Україна
nataliia.hodovanets@uzhnu.edu.ua, тел.0958789075

Вікторія Леган
викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0003-0222-3120
м.Ужгород, Україна
viktoriya.lehan@uzhnu.edu.ua, тел.0508849380

Рольова гра як один з активних методів навчання іноземної мови

Анотація. У статті розглянуто рольову гру як один із методів активного навчання іноземній мові. Проаналізовано класифікації та моделі методів навчання, а також описано сучасні технології навчання. Зі статті стає зрозумілим, що перевагою активного навчання є використання попереднього досвіду, нові перспективи, відкритість по відношенню до результатів навчання та взаємопідтримка і взаємонавчання. Саме рольова гра як групова форма навчання, у процесі якої використовується рольова структура ведення заняття, тобто набір ролей, які регламентують діяльність і поведінку студентів- відіграє важливу роль в активізації навчально-виховного процесу пізнавально-оцінювальної та практичної діяльності учасників заняття. Саме цей активний метод ставить їх у ситуацію, що включає ті ж обмеження, мотивацію, що існують у реальному світі.

Ключові слова: активні методи навчання, ситуація, рольова гра, студент, іншомовна компетенція .

Abstract. In a given article the role play is considered as one of the methods of active teaching of a foreign language. Classification and models of teaching methods are analyzed, and modern teaching technologies are described. From the article, it becomes clear that the advantage of active learning is the use of prior experience, new perspectives, openness to learning outcomes, mutual support and mutual learning. It is a role-play game as a group form of learning, in which the role structure of the class is used, that is, a set of roles that regulate the activities and behavior of students-plays an important role in activating the educational

process of cognitive-evaluative and practical activity of participants in the class. It is this active method that puts them into a situation that includes the same restrictions, motivations that exist in the real world.

Keywords: active methods of studying, situation, role-play, student, foreign competence.

Актуальність досліджуваної теми визначається тим що головним напрямом розвитку сучасної освіти України є підвищення рівня вивчення іноземної мови. Високі вимоги до оволодіння іноземною мовою зумовлюють пошук вчителями, викладачами нових сучасних методів, прийомів та технологій навчання, використання яких у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції молоді було б ефективним.

Вступ. Виходячи з того, що навчальний процес будується на основі взаємодії викладача і студента, викладач може обрати одну із форм навчання, які, наприклад, О. Журавльова поділяє на пасивні (викладач є основною діючою особою і керує ходом заняття, а студенти виступають у ролі пасивних слухачів), активні (студенти є активними учасниками і мають однакові права з викладачами) та інтерактивні (взаємодія студентів відбувається не тільки з педагогом, але і між собою; активність студентів у навчальному процесі є домінуючою) [5]. Необхідність активного навчання це сучасні освітні тенденції, де студент постає суб'єктом навчального процесу у ході спілкування з викладачем, виконавцем комунікативних, творчих та пошукових завдань. Методи активного навчання передбачають використання такої системи методів, яка спрямована головним чином не на викладання готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знань в процесі активної пізнавальної діяльності [9].

Метою статті є дослідження активних методів навчання іноземної мови для підвищення ефективності її вивчення.

Аналіз психолого-педагогічних джерел довів, що вивченням комунікативно-спрямованих методів та технологій займались багато зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як Й. І. Пасов, І. А. Зязюн, П. К. Анохін, А. Н. Леонтьєв, Джон та Ліз Соарз та інші. Свій вклад в розвиток активних методів навчання внесли А. Астахова, Л. Гурч, І. Дичківська, та інші. Але дані дослідження проводились в основному на шкільному навчанні.

Треба відзначити, що І. Дичківська в своїх роботах не тільки обґрунтувала необхідність використання активних методів у всіх видах навчальної роботи студентів, але і ввела поняття діалогічного проблемного навчання як найбільш повно передаючого сутність процесів спільної діяльності викладачів і студентів, а також їх взаємної активності в рамках «суб'єкт-суб'єктивних» відносин [4, с. 44].

Методи та методологія проведення дослідження. Для вивчення та розуміння рольової гри як одного з активних методів навчання існує низка

методів та підходів, які допомагають краще зрозуміти та дослідити це явище. У процесі дослідження ми послуговувались методами описового аналізу та узагальнення, синтезу, а також соціальним, психологічним та когнітивним підходом. За допомогою цих методів ми визначили що рольова гра – це ефективна навчальна методика, але вона має бути добре продумана і організована, щоб забезпечити позитивний вплив на учасників. В її структуру органічно входить з'ясування мети, планування, реалізація мети, а також аналіз результатів, у яких особистість цілком реалізує себе як суб'єкт. Також визначено особливості рольової гри.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку методики вивчення іноземної мови основний акцент робиться на розвитку особистісно орієнтованого та комунікативного підходів. Необхідно відзначити, що для успішного активного засвоєння студентами знань, умінь, навичок придатні не всі методи навчання, а лише ті, які з одного боку, створювали б дидактичні й психологічні умови для спонукання до самостійної діяльності, а з іншого боку - моделювали б предметний зміст майбутньої професійної діяльності студентів. На нашу думку, таким вимогам відповідає активне навчання.

Під активним навчанням Н. Буркіна пропонує розуміти «таку організацію та ведення навчального процесу, яка направлена на всебічну активізацію навчально-пізнавальної та практичної діяльності студентів у процесі засвоєння навчального матеріалу за допомогою комплексного використання як педагогічних, так і організаційних засобів» [1, с. 36].

До класифікації активних методів навчання існують різні підходи. В.Н. Кругликов наголошує, що за відмінні ознаки використовують:

- характер навчально-пізнавальної та ігрової діяльності;
- ступінь активізації студентів;
- спосіб організації ігрової взаємодії;
- місце проведення занять, їх цільове призначення;
- імітаційна модель, що використовується і багатьох інших [8].

Найчастіше використовують класифікацію А.М. Смолкіна, а саме за характером навчально-пізнавальної та ігрової діяльності. Відповідно даної класифікації методи активного навчання поділяють на:

1. Імітаційні методи, які базуються на імітації професійної діяльності. Вони в свою чергу поділяються на:

а) ігрові методи:

– ігрові процедури і прийоми – засоби реалізації окремих, одиничних принципів, в першу чергу, різні форми активізації лекцій і інших традиційних форм навчання, ігрові педагогічні прийоми, окремі засоби активізації. Наприклад, ті, що реалізують принцип проблемної лекції з використанням методу аналізу конкретних ситуацій у вигляді ілюстрації, здійснюваної викладачем, лекція із запланованими помилками, лекція удвох, проблемна лекція, творче завдання, лекція прес-конференція, лекція-дискусія, лекція-бесіда (принцип діалогового спілкування) тощо;

– ігрові ситуації, прикладом яких можна вважати дискусійні заняття, що проводяться в вигляді незапланованих виступів, коли заздалегідь невідомо хто і в якому статусі (доповідача, критика, провокатора) братиме участь в обговоренні. Також ігрові ситуації використовують для ролевих, театралізованих ігор, спрощених управлінських тренінгів тощо;

– дидактична або навчальна гра – в основі якої використовується ігрова ситуація, але діяльність учасників формалізована, тобто є правила, жорстка система оцінювання, передбачений порядок дій, регламент тощо;

– ділові ігри – методи, що реалізують всю сукупність елементів, а отже, і весь комплекс принципів активізації, характерних для методів активного навчання;

б) неігрові методи – аналіз виробничих ситуацій, аналіз конфліктів, аналіз проблемних ситуацій, аукціон ідей, імітаційні вправи, диспути, мозкова атака, опорні сигнали, взаємо опитування, аналіз конкретних ситуацій, розбір ділової пошти керівника, дії по інструкції тощо.

2. Неімітаційні методи – стажування на робочому місці, програмоване навчання, проблемна лекція, випускна робота. За призначенням виділяють неімітаційні методи за:

- мотивацією пізнавальної діяльності;
- повідомленням навчальної інформації;
- формуванням і вдосконаленням професійних умінь і навичок;
- освоєнням передового досвіду, контроль результатів навчання [10, с.32–38].

Методи активного навчання можуть використовуватися на різних етапах навчального процесу:

Перший етап – первинне оволодіння знаннями. Це можуть бути проблемна лекція, евристична бесіда, навчальна дискусія тощо.

Другий етап – контроль знань, умінь та навичок (закріплення), можуть бути використані такі методи як колективна розумова діяльність, тестування тощо.

Третій етап – формування професійних умінь та навичок на основі знань і розвиток творчих здібностей, можливо використання модельованого навчання, ігрових і неігрових методів [10, с. 41–43].

В. І. Чупрасова, спираючись на визначення активних методів навчання як методів, що сприяють організації пізнавальної діяльності студентів, пропонує таку класифікацію методів активного навчання:

- а) комунікативні методи (групові дискусії, лекції, проблемні ситуації);
- б) ігрові методи (дидактичні ігри, рольові, ділові ігри);
- в) конструктивні (проблемне навчання, програмоване навчання);
- г) корекційні методи (аутотренінг, ігрова психотерапія, психодраматична корекція) [12].

Основними перевагами активних методів навчання є:

- підвищення мотивації в процесі навчання;

- використання попереднього досвіду;
- нові перспективи;
- критичне переосмислення існуючих припущень;
- відкритість по відношенню до результатів навчання;
- взаємопідтримка і взаємонавчання;
- заохочення до самостійної роботи і відповідальності до результатів навчання;
- розвиток загальних комунікативних навичок (прослуховування, обговорення, співпраця)

Основними недоліками у використанні активних методів навчання є:

- брак часу;
- готовність студентів і викладача використовувати активні методи;
- емоційні ризики, наприклад при проведенні рольових ігор.

Однією з сучасних педагогічних технологій, яку використовують у освітньому процесі, є імітаційно-моделюючі (ігрові, арт-ігрові) технології. Ефективність навчання значною мірою залежить від зацікавленості студентів, мотивації, яка стимулює їхню активну діяльність. Будь-яка гра вимагає дотримання певних правил та винахідливого їх використання. У процесі виконання рольових ігор створюються оптимальні умови для розвитку творчого мислення.

Навчальна гра позитивним чином відрізняється від інших методів навчання тим, що дозволяє студентам бути причетними до розробки теми, яку вивчають, спробувати свої сили в конкретних життєвих ситуаціях. Саме під час гри розвиваються навички аудіювання, закріплення лексики на основі раніше вивчених правил, збільшується діапазон лексики за фахом.

Рольова гра – це групова форма навчання, у процесі якої використовується рольова структура ведення заняття, тобто набір ролей, які регламентують діяльність і поведінку студентів. Рольова гра відіграє важливу роль в активізації навчально-виховного процесу. Це досягається активізацією пізнавально-оцінювальної та практичної діяльності учасників заняття, певною організацією їх взаємодії та спілкування.

Рольова гра – це один з методів ситуативного характеру навчання іноземним мовам, тобто навчання, що передбачає моделювання реальних ситуацій, з якими можна зіткнутися в житті. О.Б. Тарнопольський надає наступне визначення рольової гри як «виду навчальної діяльності, в якій учасники діють та спілкуються у межах обраних ними / заданих їм ролей, керуючись характером обраної ролі та логікою ситуації і середовища діяльності. Сюжет розгортання гри та її ціль можуть або задаватися заздалегідь, або поступово розвиватися самими учасниками гри в її процесі. При цьому, в межах заданих обмежень та правил (ролі, ситуації, сюжет та цілі, якщо вони задаються, і т.д.) гравці вільні щодо застосування можливих імпровізацій, які стосуються ходу гри, її розвитку, напрямку цього розвитку тощо» [11].

Для ефективного спілкування учасники рольової ігри повинні дотримуватися обов'язків та відповідності їх ролей та функцій, та якомога найкраще проявляти себе в ситуативному мовленні. По відношенню один до одного студенти мають використовувати свої особисті комунікативні здібності [2].

Організаційною одиницею рольової гри є ситуація, що «розігрується». Вона розгортається в процесі заняття як окремий сюжет. В основу такого сюжету може бути покладена навчальна або реальна життєва проблема, встановлюється необхідний і достатній набір ролей (учасників ситуації), які розподіляються між учасниками. Кожен учасник гри, має виконати певну роль, дотримуючись рольових приписів протягом усієї гри [6].

Діяльність викладача залежить від складності рольової ігри. За допомогою рольової гри викладач може розвивати усі види мовленнєвої діяльності студентів, і, перш за все усне мовлення.

Метод рольових ігор повинен відповідати чотирьом критеріям: зміст є найголовнішим; існує мета, яка повинна бути досягнута в процесі; діяльність оцінюється за результатами; між студентами існують реальні стосунки. Таким чином увага в аудиторії фокусується не лише на мові, але й на цілях і видах діяльності, які можуть визначатися викладачем або студентами. Креативні рольові ігри стимулюють студентів використовувати власну фантазію, спонукають їх думати і говорити [2].

Як зазначає Л.М. Карамушка, у сучасній психолого-педагогічній науці існують різні класифікації рольових ігор. Однією з можливих, на її думку, є класифікація використовуваних завдань та ролей. Відповідно до неї розрізняють навчально-рольові та ділові ігри. Основне призначення рольових ігор полягає в тому, щоб забезпечити всебічний та глибокий аналіз тієї чи іншої проблеми, використовуючи так звані навчальні ролі. Ділова гра спрямована на те, щоб, імітуючи реальні ділові (професійні, побутові тощо) ситуації, виконуючи справжні, а не навчальні ролі, студенти набували умінь та навичок, необхідних для виконання різних видів практичної діяльності [6, с. 788].

Рольова гра відбувається у кілька етапів. Спочатку викладач повідомляє тему, мету, інформує учасників про зміст кожної ролі, після чого створюються рольові групи. Далі відбувається опановування ролей і з'ясування суті питання чи ситуації. Протягом наступного етапу учасники гри готуються до обговорення проблеми чи програвання ситуації. У міру готовності студентів починається етап обговорення проблеми або програвання «реальної» ситуації. Послідовно слово мають різні рольові групи, які висловлюють свою позицію щодо проблеми яка аналізується, або ж моделюють виконання необхідних дій. Упродовж гри викладач визначає смислову лінію аналізу теоретичної проблеми або практичної ситуації, порушує додаткові питання та ставить завдання. Він заохочує всіх студентів до гри в атмосфері доброзичливості, взаємодопомоги, рівноправності.

Викладач завершує заняття підбиттям підсумків, наголошуючи на змісті та реалізованості задуму [7].

Рольова гра є одним з тих унікальних методів навчання, що допомагає студентам справлятися з невизначеністю. Рольова гра ставить їх у ситуацію, що включає ті ж обмеження, мотивацію, що існують у реальному світі; її можна використовувати в багатьох навчальних ситуаціях, у процесі вивчення багатьох навчальних дисциплін. Особлива увага приділяється рольовій грі в процесі вивчення іноземної мови.

О.М. Діанова, Л.Х. Костіна на основі огляду зарубіжної методичної літератури відрізняють наступні особливості рольової гри:

- рольова гра - це навчання в дії. Вона сприяє підвищенню якості навчання;
- рольова гра вимагає повної віддачі від учасників, їх реакції як вербальними, так і невербальними засобами в заданій ситуації;
- рольова гра є мотивуючою, оскільки містить елемент гри й непередбачуваність розв'язки. Студенти бачать можливість застосування ситуації, що програться в рольовій грі, у реальному житті;
- рольова гра дає студентам «підказку» - якими одиницями, і якими мовними моделями можна виразити ту або іншу думку в даній ситуації залежно від заданої характеристики учасників;
- рольова гра несе в собі елемент несподіванки («момент шоку»). У процесі рольової гри учасники повинні уважно слухати один одного, швидко думати й адекватно реагувати на репліки своїх товаришів;
- протягом рольової гри відбувається емоційний підйом;
- рольова гра має переваги перед іншими прийомами й методами навчання, тому що в ній беруть участь всі учасники, і вона дає можливість легше виразити свою думку, знаходячись «під маскою» діючої особи [3].

Ігрові методи надають відчуття реальності навчальної гри, що, у свою чергу, підвищує серйозність запропонованої ситуації та мовленнєву активність студентів під час обміну думками та поглядами у контексті обговорення та вирішення певної проблеми. Молоді люди запам'ятовують слабо, якщо навчання не захоплює їх. Тому саме з метою активного засвоєння знань необхідно перетворити заучування матеріалу на захопливу гру.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що активні методи навчання направлені на перебудову і вдосконалення навчально-виховного процесу та підготовку фахівців до професійної діяльності. Вони створюють необхідні умови для формування і закріплення знань, умінь та навичок; для розвитку вмінь самостійного мислення, орієнтування у новій ситуації; знаходження підходів до вирішення проблеми. Запровадження активних методів у навчальний процес надасть можливості: підвищити емоційний відгук студентів на процес пізнання, посилити мотивацію навчальної діяльності, сприятимуть розвитку творчих здібностей студентів, усного

мовлення; висловлювати власну точку зору, активують мислення тощо. Рольові ігри позитивно впливають на навчання студентів іноземним мовам. Вони сприяють засвоєнню лексичного матеріалу, покращенню навичок усного мовлення та вміння швидко реагувати у стресових ситуаціях, що в свою чергу виокремить студента серед значної кількості випускників. Подальші дослідження передбачають дослідження й впровадження методів активного навчання у навчально-виховний процес підготовки фахівців різних галузей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркіна Н. Використання активних методів навчання в дистанційних курсах. *Теория и методика электронного обучения*. Кривий Ріг: КНУ, 2012. С.35-39.
2. Горген А. Рольові ігри як метод навчання іноземної мови http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Pedagogica/5_121861.doc.htm. 19.06.2019
3. Дианова Е., Костина Л. Ролевая игра в обучении иностранному языку: Обзор зарубежной методической литературы. *Иностранные языки в школе*. Москва: Просвещение, 2005. С.90-92.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 352с.
5. Журавлева О. Практическая реализация интерактивных методов обучения в электронной образовательной среде на примере e-learning lms black board. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2015. 334с.
6. Карамушка Л. Рольова гра. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 104с.
7. Киливник В. Рольова гра як один з методів активного навчання студентів іноземній мові http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/21.pdf. 20.06.2019
8. Кругликов В. Активное обучение в техническом вузе (теоретико-методологический аспект). Дис., Санкт-Петербург, 2000.424с.
9. Панина Т. Современные способы активизации обучения. Москва: "Академия", 2008. 176с.
10. Смолкин А. Методы активного обучения. Москва: Высшая школа, 1991. 176с.
11. Тарнопольський О. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. К.: Фірма "Інкос", 2006. 248с.
12. Чупрасова В. Деловая игра как средство формирования психологического климата в студенческой группе. Дис., Санкт-Петербург: СпбГУ 1991. 224с.

Канюк Олеся
Викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0001-9962-1154
м. Ужгород, Україна
olesia.kaniuk@uzhnu.edu.ua, тел.0993785518

Когнітивно-комунікативний підхід у методиці викладання іноземної мови

Анотація. Стаття розкриває актуальність впровадження комунікативно-когнітивного підходу у навчанні англійської мови та розкриває принципи навчання іноземної мови, дотримання яких дасть можливість забезпечити високий рівень ефективності освітніх завдань, розвинути всі види мовленнєвої діяльності як засобу спілкування.

Ключові слова: когнітивно-комунікативний підхід, іноземна мова, методика, стратегії навчання, комунікативна компетенція.

Abstract. The article is devoted to the implementation of Communicative and Cognitive approach in teaching English and reveals the principles of foreign language teaching, which provide a high level of effectiveness of this process and develop all kinds of communicative skills.

Keywords: cognitive-communicative approach, foreign language, methodology, strategy of learning, communicative competence.

Стрімкі зміни в сферах політичного, економічного, соціального життя суспільства призвели до виникнення потреби у підготовці досвідчених фахівців із знанням іноземних мов на рівні, достатньому для повноцінної комунікації із іноземними спеціалістами. Необхідність удосконалення та реформування системи освіти відповідно до міжнародних стандартів є актуальною для входження України до світового співтовариства. Інтенсифікація міжнародних зв'язків України стала поштовхом до підготовки кваліфікованих фахівців здатних спілкуватися іноземною мовою зі своїми партнерами. Це потребує нових форм і підходів у методиці викладання іноземних мов. І саме цим зумовлена поява нині широко застосовуваного у викладанні іноземних мов у вищій школі комунікативного підходу. Проте досвід показує, що застосування одного лише комунікативного підходу для формування іншомовної граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей часто буває недостатньо. Саме з цим пов'язана поява

комунікативно-когнітивного підходу, покликано зробити комунікативну методику більш динамічною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою використання когнітивно-комунікативного підходу у навчанні іноземної мови займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Г.Барабанова, І.М.Бородуліна, І.Зимня, С.Зонтова, І.Ігнатова, С.Ніколаєва, Я.Проскуркіна, Т.Самосенкова, Ю.Ситнов, О.Черпак, А.Щепілова, А.Chamot, та інші.

Використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов є найдоцільнішим, оскільки він забезпечує інтенсифікацію навчального процесу, що є важливим за умов скорочення аудиторних годин і збільшення обсягів самостійної роботи студентів. Цей підхід спрямований на розвиток основних видів мовленнєвої діяльності – читання, письма, аудіювання та говоріння – в умовах, що моделюють ситуації реального професійного спілкування іноземною мовою, та стимулює мовленнєво-розумову активність студентів. Комунікативно-когнітивний підхід також передбачає вирішення практичних завдань, доцільних у професійній діяльності, тобто таких, що охоплюють інтереси і потреби студентів та відображають “систему взаємовідносин комунікантів” [5, с. 43].

Поєднання комунікативного та когнітивного підходів сприяє формуванню у студентів лінгвістичного концепту, знання, що розуміють як тип ментальної репрезентації сприйнятої та обробленої вербальної та невербальної інформації. Так, А. М. Ветохов акцентує на значному навчально-виховному потенціалі цього методу [3, с.25].

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес спілкування - це комунікація в усній чи письмовій формі, когнітивна сутність якої полягає в обміні інформацією, її зберіганні та оцінюванні. Комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо “майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід”.

Під комунікативно-когнітивним підходом розуміють таку організацію навчального процесу, основу якого складає комунікативна взаємодія студентів, яка забезпечує участь кожного з них як об’єкта і суб’єкта пізнавальної діяльності [4]. Тобто процеси формування адекватного розуміння мовленнєвих явищ та навичок і вмінь їх застосовувати в реальній комунікації. В основі цього підходу принцип свідомості у процесі оволодіння іншомовними навичками й уміннями, в тому числі й граматичними.

В основі комунікативного підходу покладено принцип побудови процесу навчання іноземної мови за аналогією із реальними мовленнєвими ситуаціями. Когнітивний підхід має на меті організувати пізнавальний процес таким чином, щоб він відповідав природній пізнавальній поведінці людини. Отже при вивченні іноземної мови, студент природнім шляхом формує уявлення про мовні явища. У методиці навчання мови такий підхід має на меті не просто передачу знань та навичок, а сприяння їх появи та

розвитку, що спричиняється необхідністю до спілкування та самовираження.

Характерним для комунікативно-когнітивного підходу є відхід на другий план суто імітативних і репродуктивних типів вправ. На перше місце виходять вправи та завдання пізнавального характеру. Важливе місце відводиться роботі із автентичними іншомовними текстами, зокрема текстами із преси. Вони сприяють не лише засвоєнню мовних одиниць, а і ознайомленню із соціокультурними аспектами. Особливо важливий тематично спрямований відбір текстів для студентів, адже таким чином вони ознайомлюються із специфічною лексикою і дізнаються про інновації у сфері своєї діяльності, що викликає зацікавленість та мотивує їх до роботи. Під час роботи з текстом, студенти виконують вправи, спрямовані на розпізнання речень, слів, граматичних аспектів формулювання речень англійською мовою. Для виконання цих вправ та розуміння тексту, студенти задіюють набуті раніше знання та навички. Розпізнавання та диференціація граматичних форм сприяє їх розумінню.

Ще одним ефективним видом діяльності на заняттях іноземної мови за комунікативно-когнітивним підходом є організація студентів для роботи у групах. Робота в групах спонукає студентів до ефективного сприйняття та опрацювання інформації, вираження своїх думок за допомогою набутих знань з іноземної мови, організації комунікації між учасниками, а також створює можливість для реалізації творчого потенціалу студента.

Великого значення набуває проблема дидактичного матеріалу. Дидактичний матеріал як один із засобів розвитку мовленнєвої компетентності ілюструє теоретичні положення, сприяє успішному розвитку мовленнєвих умінь і навичок, збагачує інтелектуальну й емоційну сферу студентів, формує духовну мовну особистість. Застосування дидактичного матеріалу має значно вищий результат за умов відповідності всім принципам навчання, виховним і пізнавальним завданням вивчення мови, бездоганності з погляду норм літературної мови, здатності розкривати лексичне багатство мови, різноманітність форм і конструкцій, стилістичну доцільність і спрямованість на формування мовленнєвих умінь і навичок, на чому наголошують О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Горошкіна, Т. Донченко, Н. Іпполітова, О. Купалова, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк.

Для реалізації завдань надання вивченню мови практичної спрямованості й забезпечення професійно орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у ВНЗ доцільним є надання переваги використанню текстів фахового спрямування. Такі тексти дають змогу закласти в студентів навички культури професійного спілкування, простежити особливості використання мовних засобів і використання норм літературної мови в професійному спілкуванні.

Критерії добору текстів у лінгводидактиці розглядають Н. Голуб, І. Дроздова, Н. Іпполітова, С. Караман; вони пропонують добирати тексти для занять за такими критеріями: тематично-змістової єдності, системний,

структурний, жанрово-стильовий, лінгвістичний, психологічний, культурологічний, емоційний. І. Дроздова вважає, що найбільш доцільними у процесі добору навчального матеріалу є такі критерії: урахування потреб фаху; урахування специфіки мовного середовища, у якому перебувають студенти; урахування професійної цінності текстів і частотності їх насичення термінами за фахом; добір найбільш уживаних і частотних у мові професії термінів, що важко засвоюються в певному мовленнєвому оточенні [6, с. 267].

У процесі розвитку мовленнєвої компетентності доцільними є такі критерії добору текстів: урахування набутих студентами в загальноосвітній школі знань, умінь і навичок студентів, що дозволить уникнути дублювання вивченого раніше, заощаджуючи час для поглиблення знань і вдосконалення мовленнєвих умінь студентів; відповідність змісту тексту і його мовного оформлення віковим можливостям і пізнавальним потребам студентів, що передбачає добір переважно професійно орієнтованих текстів, урахування професійно-комунікативних потреб студентів, що зумовлює роботу над комунікативно значущими для студентів жанрами наукового й офіційно-ділового стилів: реферат, конспект, анотація та ін.; заява, план роботи, звіт тощо; забезпечення роботи над різними видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, читанням, говорінням, письмом); орфографічної та пунктуаційної значущості, що передбачає посилену увагу до правописних норм української літературної мови; урахування професійної цінності текстів і частотності їх насичення термінами за фахом. Названі критерії дозволяють ефективно реалізувати завдання мовленнєвого розвитку майбутніх фахівців.

Зпоміж текстів, які використовують під час розвитку мовленнєвих умінь і навичок, можна виділити: навчально-тренувальні тексти (тексти вправ, диктанти, зразки висловлювань та ін.); ділові тексти (заяви, доповідні, ділові листи тощо); авторські тексти (коментарі, анотації, рецензії, реферати, твори тощо); допоміжні тексти (пояснювальні записки, коментарі, рекомендації, інструкції тощо).

Навчаючи опрацьовувати тексти професійного спрямування в процесі читання, варто спиратися на принципи когнітивно-комунікативної методики, основним із яких вважають усвідомлене засвоєння професійної, культурно-країнознавчої інформації й мовного матеріалу. Практичне навчання відбувається з урахуванням особливостей когнітивної діяльності студентів, з опорою на метакогнітивні знання, метакогнітивні, власне когнітивні та соціоафективні стратегії [12].

Мета когнітивні стратегії характеризується як методи управління, спрямовані на самостійне контролювання студентом власної навчальної діяльності, найважливішими з яких є: 1) планування; 2) постановка цілей; 3) моніторинг; 4) оцінка.

Когнітивні стратегії розглядають як методи реагування на специфічні навчальні проблеми. У процесі навчання читання формування когнітивної стратегії відбувається на:

- 1) передтекстовому етапі (встановлення інформативної основи тексту, «мисленнєвої смислової карти» із залученням фонових знань студентів);
  - 2) етапі роботи з текстом (контекстуалізація комунікативних фрагментів тексту);
  - 3) етапі післятекстової роботи (трансформація тексту різними способами).
1. Передтекстовий і текстовий етапи: знайти терміни, інтернаціоналізми; порівняти іншомовні терміни з еквівалентами їх українською мовою; виділити головну думку; швидко проглянути текст і визначити основні наукові факти; знайти відповіді на поставлені запитання; знайти потрібне формулювання, довідку, покликання; зобразити прочитане схематично та ін.
  2. Післятекстовий етап: знайти речення, у яких закладена основна думка тексту, абзацу; розділити текст на логічні частини й назвати їх; передати зміст тексту за планом, у вигляді тез; скласти анотацію; висловити власне ставлення щодо прочитаного; підготувати повідомлення за темою прочитаного та ін.

Соціоафективні стратегії передбачають залучення емоційно-мотиваційної сфери особистості, а також співпрацю й компенсаторні стратегії.

Описані види вправ і завдань, звичайно, не вичерпують усі можливі варіанти роботи з текстом. Тексти професійного спрямування є джерелом розширення фахового термінологічного словника, предметом читання й обговорення на заняттях, основою для використання в ситуаціях мовлення, цілеспрямованої та продуктивної мовленнєвої діяльності студентів.

Когнітивний підхід в своїх роботах розвиває С. Шатілов, який запропонував комунікативно-когнітивну концепцію викладання іноземних мов. Комунікативний компонент цієї концепції автор розглядає через технології навчання, які повинні забезпечувати інтерактивне, особистісно-мотиваційне спілкування студентів на занятті з іноземної мови. Когнітивний компонент передбачає усвідомлене засвоєння студентами культурно-країнознавчих відомостей та мовного матеріалу. На думку С. Шатілова, когнітивно-комунікативне підхід до навчання іноземної мови дає змогу найбільш повно реалізувати освітньо-виховний потенціал дисципліни [7]. Тому під комунікативно-когнітивними підходом можна розуміти «організацію навчального процесу, основу якого становить комунікативна взаємодія студентів, яка забезпечує участь кожного з них як об'єкта і суб'єкта пізнавальної діяльності» [6, с. 43].

Для майбутньої професійної діяльності студентів-фізиків необхідно розуміння літератури за фахом (статті у наукових журналах, монографії, інструкції до обладнання тощо) та її адекватний переклад, а також формування вмінь систематизувати й узагальнювати, тому під час навчання

іноземної мови за професійним спрямуванням необхідно формувати навички читання та перекладу технічної літератури, вміння виділити головне та виражати власну думку з теми. Ефективність когнітивно-комунікативного підходу до навчання читання забезпечується комплексом вправ, у якому враховуються індивідуально-особистісні характеристики, когнітивні стилі та стратегії студентів. За допомогою когнітивно-комунікативного підходу до навчання читання матеріалів з фаху іноземною мовою можна спростити процес оволодіння великим об'ємом інформації професійного спрямування, яка необхідна студенту-фізику, а також покращити швидкість та якість її вилучення для подальшого використання у подальшій навчальній та професійній діяльності.

Вміння анотувати та реферувати тексти за фахом є однією з вимог Навчальної програми дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для напряму «Прикладна фізика», згідно з якою навчання анотуванню та реферуванню повинно бути спрямоване на вироблення навичок та вмінь оформлення отриманої інформації. Крім того, вміння анотувати та реферувати оригінальні іншомовні тексти, а також цитувати інших авторів важливі студентам-фізикам для подальшої наукової роботи (написання тез, статей, дослідницьких робіт і т.п.)

Найвагомішими принципами комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземної мови професійного спрямування студентів-фізиків є: принцип функціональності, діяльнісний принцип, принцип професійної спрямованості (міждисциплінарності), цілісного сприйняття тексту, принцип інтегративної мовленнєвої діяльності, принцип автентичності, принцип системності й доступності навчального матеріалу, принцип єдності навчання, виховання і розвитку.

Ми цілком погоджуємось з О. Романенко, що в реалізації комунікативно-когнітивного підходу до вивчення іноземної мови дуже важливим принципом є принцип міждисциплінарності в оволодінні студентами іншомовною професійною взаємодією [8, с. 65]. При виборі посібників або підручників для навчання студентів-фізиків слід також враховувати принцип системності й доступності навчального матеріалу. На думку О.Черпак, основним методичним принципом при навчанні анотуванню вважається принцип цілісного сприйняття тексту [11]. Як доводить когнітивна психологія, сприймати інформацію легше, якщо студент може уявити, що саме він буде вивчати.

У застосуванні комунікативно-когнітивного підходу важливим є діяльнісний принцип, який передбачає створення ситуацій використання мови для професійних потреб. Тобто, процес навчання іноземної мови базується на моделюванні ситуацій, у яких студент-фізик міг би вільно застосовувати набуті знання з іноземної мови, використовуючи граматичні та лексичні навички для виконання певних професійних завдань.

Принцип автентичності у контексті навчання іноземної мови професійного спрямування базується на вмілому використанні автентичних матеріалів у навчальному процесі й обов'язковому створенні мовного середовища на занятті. Г. Барабанова запропонувала різні якості автентичності, вбачаючи необхідність реалізації автентичності в таких трьох аспектах: підборі автентичного навчального матеріалу, використанні автентичної методики навчання й створенні автентичного спілкування в автентичному середовищі [1, с. 182]. Такі вимоги, звичайно, потребують ретельної підготовки викладача до практичного заняття з іноземної мови, щоб підібрати відповідний автентичний матеріал для опрацювання на занятті. Від того, наскільки вдало підібраний матеріал, залежить якість його опрацювання, оскільки він має відповідати професійним потребам студентів і мати такий рівень складності, який буде спонукати студентів до його подальшого застосування. Особливо доцільним є застосування автентичного матеріалу при навчанні аудіювання, оскільки це суттєво полегшує сприйняття мови, розвиває пізнавальну активність студентів, поглиблює знання сучасних мовних одиниць і значно підвищує мотивацію навчання.

Отже, кількісні показники доводять, що серед мотивів вивчення іноземних мов у студентів превалюють внутрішні мотиви, що свідчать про усвідомлення ними практичного та теоретичного значення іноземних мов для успішної професійної діяльності. У сучасних умовах розвитку й постійного розширення всебічних міжнародних контактів іноземна мова стає найважливішим засобом професійної комунікації фахівців різних профілів, що й спричинило посилення мотивації у вивченні мов міжнародного спілкування.

Стимулом мотивації є проблемність та комунікативна спрямованість навчальних завдань, що перетворюють вивчення мови на дослідницький та експериментаторський процес відкриття мови, яка активізує розумові та творчі здібності студентів. Проблемність ґрунтується не на передачі готової інформації, а на отриманні студентами певних знань і умінь шляхом теоретичних і практичних проблем [1, 222]. У цьому випадку відбувається творче засвоєння знань і умінь, оволодіння досвідом креативної діяльності [6, 60]. Усвідомлена студентом проблема трансформується у проблемну ситуацію, яка і зумовлює інтерес до оволодіння іноземною мовою. У свою чергу інтерес стимулює інтелектуальну активність, яка розглядається як готовність займатись за внутрішнім спонуканням особистості. Комунікативність передбачає застосування на заняттях комунікативних ситуацій, які моделюють реальне професійне спілкування, та діалогізацію навчального процесу.

Серед методів стимулювання виокремлюємо такі як застосування автентичних аудіовізуальних засобів, ділової гри та проектної методики. Аудіовізуальні засоби ознайомлюють студентів з особливостями вимови та інтонаційними зразками. Під час ділової гри студенти вирішують проблеми,

які відображають ситуації професійного спілкування, викликаючи у них задоволення, впевненість та бажання спілкуватися іноземною мовою. Залучення студентів до розробки проектів, перш за все, навчає роботі у команді та спонукає до творчої діяльності.

Висновки з дослідження. Приєднання України до Болонського процесу зумовило радикальні зміни в навчальному процесі вищих навчальних закладів та висунуло складні завдання щодо покращення якості знань майбутніх фахівців з іноземної мови. Проблема навчання студентів університету професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою є важливим компонентом навчальної діяльності, який стимулює формування навичок та умінь іншомовної професійно-орієнтованої комунікації. Передбачається вільне володіння студентами іноземною мовою та здатність формувати ними нові знання на основі існуючих знань та різних когнітивних процесів. Саме сучасні вимоги до вищої освіти обґрунтовують використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов. Особливе місце в процесі навчання студентів займає мотивація, яка сприяє підвищенню ефективності та результативності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ : [монографія] / Г. В. Барабанова. – К. : ІНККОС, 2005. – 315 с.
2. Бершадский В. Е. Когнитивная образовательная технология [Електронний ресурс] / В. Е. Бершадский. – Режим доступу : http://bershadskiy.ru/index/struktury_urokov/0-31
3. Ветехов А.М. Психолого-педагогическая характеристика современных методов обучения иностранному языку в школе // *Иноземні мови.* — 2006. — № 1. — С. 25-29.
4. Игнатова И. Б. Коммуникативно-когнитивный подход в современной лингвометодике обучения РКИ / И. Б. Игнатова // *Мир русского слова.* — 2007. — №3. — С. 69-72.
5. Коростелев В.С., Пассов Е.И., Кузовлев В.П. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре // *Иностранные языки в школе.* — 1987. — № 2. — С.43-44.
6. Кузнецова Л.В. К вопросу о роли социокультурных условий в формировании мотивации учащихся к изучению второго иностранного языка.
7. Оконь В. Введение в общую дидактику / Пер. с пол Л. Г. Кашкуревича, Н.Г. Горина. — М.: Высш. шк., 1990. — 382 с.
8. Романенко О. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні другої іноземної мови майбутніх економістів / О.Романенко // *Гуманізація*

- навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Спецвипуск 5. – Слов’янськ : СДПУ, 2010. – С. 62–68.
9. Самосенкова Т.В. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання російській мові іноземних студентів / Т. В. Самосенкова // *Вісник Житомирського державного університету* : зб. наук. праць. – Житомир, 2010. Вип. 53. – С. 42–46.
  10. Степанова І.С. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов у технічних вишах: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». — 2008.
  11. Черпак О. Когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови у ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>
<http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/994>.
  12. Chamot, A.U. & O’Malley, J.M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mtweb.mtsu.edu/eslep/eslcalla.htm>

УДК 371.134: 37.016: 81'243

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.239-248

Олександра Канюк

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2396-2988>
м.Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua*

Надія Кіш

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6950-988X>
м.Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu.ua*

До питання визначення окремих функцій іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців

Анотація. Серед завдань системи вищої освіти слід розглядати формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, що включає сукупність іншомовних знань, умінь і навичок в області організації і участі в процесах взаємодії в діловій сфері, а саме встановлення ділових

контактів з партнерами, що належать до різних культур, прогнозування та напрямок ефективної комунікації.

Головним недоліком сучасної професійної підготовки студентів - майбутніх фахівців є розрив між теоретичними знаннями і навичками їх практичного використання, і, як наслідок - слабе володіння навичками іноземної професійної комунікації. В статті розглянуті окремі функції іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: іноземна мова, функції мови, компетенції, іноземна професійна компетентність, іноземне ділове спілкування, професійна підготовка.

Abstract. Among the tasks of the higher education system should be the formation of professional foreign language communication competence, which includes a set of foreign language knowledge, skills and abilities in the field of organization and participation in the processes of interaction in the business sphere, namely the establishment of business contacts with partners belonging to different cultures, forecasting and the direction of effective communication.

The main drawback of modern professional training of students, namely future professionals is the gap between theoretical knowledge and skills of their practical use, and as a result – the weak possession of skills of foreign language professional communication. The need to master the skills of foreign language professional communication is determined by social orders of society, associated with social and economic changes in intercultural professional interaction. Therefore, in the process of professional training of future specialists, it is necessary to define separate functions of a foreign language, the study of which substantially contributes to the enhancement of the culture of communication in general and the culture of professional business communication in particular. The article highlights the most important functions of the foreign language, namely, the communicative, educational, functions of the foreign language as a means of forming a professional orientation as sources of information and means of armament with the skills of business communication. Along with the communicative function, much attention is paid to the educational process, which is to ensure the general development of students, to broaden their outlook, to deepen knowledge about the surrounding world, about people speaking the given foreign language, their customs, mentality, peculiarities of national culture, etc. It is worth noting the contribution of the foreign language to the development of the culture of mental work of students through the development of such specific skills as the ability to use bilingual linguistic dictionaries, grammatical and other reference books, the monuments of rational learning of foreign words. Students learn to work independently; there is the formation of preconditions for the development of the need for further self-education.

As is generally known, the basis of the organization of production and public relations, the sphere of service provision, management lies in the ability to

communicate, and this is the purpose of learning a foreign language. Classes in a foreign language become training courses for communication by means of communication, whereas communicative learning (namely, this should be in the process of studying a foreign language) involves the organization of the learning process as a model of the communication process.

Keywords: foreign language, functions of language, competences, foreign language professional competence, foreign language business communication, professional training.

Вступ. Сьогодні прослідковується прагнення до посилення інтернаціональних взаємозв'язків у багатьох галузях науки, техніки, мистецтва і виробництва, консолідації України в всесвітню єдність, що, без сумніву, потребує засвоєння майбутніми спеціалістами вміннями іншомовної комунікації. Для блискучого розвитку і забезпечення конкурентоздатності на світовому ринку Україні необхідні фахівці, які здатні не тільки читати і перекладати фахову літературу іноземною мовою, але й вступати в ділові та міжособистісні контакти.

Підготовка майбутніх фахівців до іншомовної комунікації особливої ролі набуває в контексті Болонського процесу, оскільки володіння нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації є важливою умовою організації міжнародних ділових зв'язків, мобільності студентів, викладачів та винахідників з метою доступу до можливості здобуття освіти, організації досліджень, викладання та навчання в Європейському регіоні. Володіння вміннями іншомовного спілкування набуває економічної значущості і розглядається як необхідний складник професійної підготовки сучасних фахівців будь-якого профілю, оскільки сприяє більш ефективному формуванню їх професійної компетентності.

На сьогоднішній день в Україні вдало залучено багато іноземних фірм, добродійних фондів та організацій, розвивається міжнародний туризм, функціонують проекти і програми міжнародного характеру в різних галузях, і потреба на фахівців, які володіють вміннями іншомовної комунікації, постійно зростає. Вони задіяні менеджерами з управлінських питань на спільних підприємствах, засновниками рекламних проспектів, консультантами, референтами, адміністраторами, керівниками соціальних фондів, проектів, координаторами інтернаціональних програм, фахівцями з фандрейзінгу не тільки в Україні, але й за її межами.

Варто відмітити, що в науково-методичній літературі часто постає питання стосовно педагогічних умов відмінного засвоєння іноземної мови у навчальних закладах вищої освіти. Такі вчені, як В. Васильєва, А. Капська, А. Москаленко, Г. М'ясоїд, В. Поліщук, Н. Скотна, М. Тимченко та ін. досліджують у своїх працях загальні аспекти комунікативної діяльності. Питання підготовки фахівців до іншомовної комунікації певною мірою розглядають Н.Гайдук, В. Кемінь, І. Ключковська, Л. Клочко, Н. Микитенко,

Л. Нагорнюк, Л. Онуфрієва, Н. Соболев та інші. Теорія та методика навчання іншомовному спілкуванню, розроблені Н.І. Гез, Г.А. Китайгородською, Е.І. Пассовим, С.Г. Тер-Мінасовою та ін. Хоча єдиного розуміння на природу даного феномена ще не вироблено, що викликає потребу подальшого вивчення педагогічних умов засвоєння іноземної мови та іншомовної лексики як його складової в освітньому процесі ВНЗ.

Методологія та методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є теоретичні підходи, що сформувалися у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології щодо питань освоєння іноземної мови: теорія єдності свідомості і діяльності, поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, П.І. Зінченко, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, А.Н. Соколов, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов та інші); теорія установки (В.А. Артемов, Б.В. Беляєв, Б.А. Бенедиктом, С.І. Корольов); теорія діяльності А.Н. Леонтьєва; теорія мислення й мови Л.С.Виготський; психологічна концепція розвитку мови Н.І. Жинкіна; концепція міжмовного зіставлення А.А. Залевської; положення про види діяльності та їх взаємозв'язку з розвитком особистості майбутніх фахівців (Б. Г. Ананьєв, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.В. Кузьміна, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та інші); методології та методи дослідження вищої професійної освіти (Б.С. Гершунський, В.І. Загвязинський, М.І. Махмутов, М. Н. Скаткін, В. А. Сластьонін та інші).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців немислимо вирішити без включення в освітній процес свідомо організованого навчання спілкуванню, оскільки саме в спілкуванні людина самовизначається. Недоліки комунікативного розвитку фахівця суттєво перешкоджають його професійному та особистісному росту, тому в освітньому процесі особливо важливою є **комунікативна функція** іноземної мови, яка формує комунікативну компетентність (усну та письмову) майбутнього фахівця.

Т.Дементьєва вважає під комунікативною компетентністю сукупність мотивованих знань, умінь і навичок, які необхідні особистості для реалізації мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері, структура якої включає мотиваційний, мовний, предметно-мовленнєвий і прагматичний складники [3, с.13].

Р.Мільруд в іншомовну комунікативну компетентність повністю закономірно охоплює лінгвістичну компетенцію (мовні знання), дискурсивну (володіння способами поведінки в проблемних комунікативних ситуаціях), діяльнісну (застосування мови в дійсних умовах ефективною праці) [9, с.33].

В.Зикова та В.Сафонова виділяють три складники в іншомовній комунікативній компетенції, особливо, володіння належними мовними, мовленнєвими і соціокультурними знаннями, вміннями і навичками, що дає право особистості комунікативно допустимо і планово варіювати свою мовленнєву поведінку підпорядковано від ефективних факторів одномовного

чи двомовного спілкування [4, с.44]. Ми цілком згодні з думкою цих авторів.

Іншомовна професійна компетентність майбутнього фахівця обумовлює незалежне володіння іномовними дискурсами, схильність управління ними й застосування у змодельованій професійній комунікативній ситуації. Згідно міркувань російської дослідниці З.Коннової, іншомовна професійна компетентність як інтегральна характеристика професійних, ділових, особистісних якостей майбутнього фахівця має бути багатофункціональною, єдиною, гнучкою, мобільною. Вона збагачує кругозір спеціаліста, надає можливість йому в сьогочасних умовах більш вдало втілювати свою фахову діяльність (зокрема співробітництво з закордонними колегами), що дає приводи припускати її однією з узагальнених основ професійної компетенції [8, с.97].

Д.Ізаренков наголошує, що формування комунікативної компетенції у майбутніх фахівців навчальних закладів вищої освіти немовного профілю варто визначитися зрозуміло вираженою потребою професійної спрямованості [7, с.46].

Таким чином, схильність до іншомовної комунікації є на даний час значною особливістю професійної компетентності спеціаліста і, належним чином, іноземна мова стає невіддільним складником підготовки сучасного фахівця будь-якого профілю.

На сучасному етапі розвитку суспільства не можна допустити собі чекати, коли цікаву закордонну наукову фахову статтю перекладуть і опублікують, бо наука значно стрімко рухається вперед, і те, що було новим учора, завтра може бути вже не актуальним. Через те більш за все набуває **функція іноземної мови як засобу формування професійної спрямованості**, посилення інтересу до майбутньої професії, старання здобути знання з різноманітних джерел, одним із яких стає володіння уміннями усної та письмової іншомовної комунікації, яка надає змогу ознайомлюватися зі здобутками науки і практики в визначеній фаховій сфері за кордоном, долучатися до інтернаціональних проєктів і платформ, проходити стажування в одній із закордонних країн, бути задіяними в наукових дослідженнях, а також благополучно працювати на закордонних підприємствах, яких щороку в Україні збільшується.

Ця функція, на нашу думку, повинна здійснюватися у навчальних закладах вищої освіти через організаційний момент усього процесу навчання, зміст самого навчального матеріалу, його професійну направленість, а також через методи викладання цього матеріалу, форми взаємоспівпраці викладачів і студентів під час навчального процесу. Звернемо увагу, що при цьому здобуток наступної важливої мети – фаховий розвиток спеціаліста – буде зрозуміло здобутком ближчих стратегічних цілей, які пов'язані з оволодінням іномовними комунікативними вміннями.

Ще одна вагома функція іноземної мови під час підготовки фахівців

зводиться до забезпечення загального розвитку студентів, розширення їх кругозору, удосконалення знань про навколишнє середовище, про людей, які розмовляють даною іноземною мовою, їх звичаї та традиції, менталітет, особливості національної культури тощо.

Інша визначна функція іноземної мови, яка тісно пов'язана з попередньою, – **виховна**. Під час вивчення іноземної мови, оволодіння вміннями і навичками іншомовного ділового спілкування здійснюється навмисно спрямоване виховання індивіда майбутнього фахівця в цілому, а також формування окремих професійно-особистісних якостей, які необхідні для професійного розвитку спеціаліста. Як відмічає Г.Бичкова, сьогодні в суспільстві помітна тенденція важливості виховного впливу на молоде покоління завдяки ознайомленню культури країн, мову якої вивчають. Досить часто можна почути іноземну мову по телебаченню, інтернет онлайн і радіо, все більше юнаків і дівчат, які навчаються, зустрічаються з носіями іноземної мови, відбувається безперервний обмін студентів. Ба більше, особи однієї національної культури, засвоюють істотні факти, норми і цінності іншої національної культури, тобто має місце процес “акультуризації”. Зароджується поважне відношення до країни та її народу. За таких обставин мова, яка вивчається, є джерелом виховної значущості. Водночас із мовою можуть і повинні опановувати культурно-етичні норми поведінки, притаманні для носіїв мови, правила і норми мовленнєвої поведінки [1,с.27].

З огляду на це варто зазначити, що вагомим джерелом виховних цінностей молоді можуть бути ознаки сучасного англійського мовного етикету. Розмова англійською мовою охоплена натяків, півтонів, напівтверджень. Наприклад, на відміну від багатьох вітчизняних політиків, для яких значно притаманним є вислів “я переконаний”, англійці будуть виражатися більш помірковано: “я вважаю”, “я гадаю”, “я думаю” тощо. Одночасно, мовний етикет британців завбачає право на власну думку, погляди і обов'язок приймати думку іншої людини з повагою, вислухати її, не перебиваючи.

Неможливо не відмітити внесок іноземної мови в розвиток культури інтелектуальної праці студентів за рахунок розвитку таких своєрідних умінь, як уміння послуговуватися двомовними лінгвістичними словниками, граматичними та різного роду довідниками, пам'ятками доцільного опанування іноземних слів. Майбутні фахівці вчаться працювати самостійно, здійснюється формування передумов для розвитку необхідності в наступному самонавчанні.

Опанування іноземної мови похвально сприяє розвитку творчих уподобань, поліпшенню всіх психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги, уяви тощо).

Іноземна мова надає можливість збагнути, що є інші, ніж у рідній мові, засоби прояву думок, інші відношення між формою і значенням [2, с.14]. Під час опанування іноземної мови розвиток мислення здійснюється не стільки

завдяки порівнянню з рідною мовою, скільки за рахунок вирішення різних мовленнєво-мислительних завдань, які охоплюють засади проблемності і завжди утруднюються. Перебувають у розвитку такі значні мислительні дії, як порівняння, аналіз, синтез, абстракція. Під час опанування іноземної мови покращуються фонематичний та інтонаційний слух, імітаційні здібності, схильність припускати.

Одночасно, як відзначає Н.Палій, особливості рідної мови повинні братися до уваги на різних періодах опанування іноземної мови під час вибору навчального матеріалу та його організації, в ході самого навчального процесу, при з'ясуванні прийомів і методів роботи), а результати порівняльних аналізів різноманітних мовних систем становити невіддільну частину лінгводидактичних основ оволодіння іншої мови [11,с.232].

У нашій розвідці ми досліджуємо функції іноземної мови в ході професійної підготовки майбутніх фахівців, для яких спілкування є визначним засобом розв'язання фахових завдань і допускаємо, що нині іноземна мова – один з найважливіших предметів програми професійної підготовки, вивчення якого надзвичайно спонукає посиленню культури спілкування у цілому і культури професійного ділового спілкування особливо.

Звісно, в концепції утворення виробництва і громадських взаємин, сфері надання обслуговування, керування покладені в основу уміння комунікувати, а якраз це і є метою навчання іноземній мові. Заняття з іноземної мови стають заняттями навчання комунікації засобами комунікації, адже комунікативне навчання (а саме таким воно має бути в ході вивчення іноземної мови) визначає організацію процесу навчання як моделі процесу комунікації. Під час навчання студенти опановують технікою спілкування, його операційною стороною, мовленнєвим етикетом, стратегією і тактикою діалогічного і групового спілкування, тобто оволодівають уміннями спілкуватися, уладнати контакти з різними особистостями, навчаються розв'язати різного характеру комунікативні завдання, бути мовленнєвими компаньйонами, виявляючи при цьому коректність, благодійність, завзятість.

Ми схвалюємо слушну думку відомої дослідниці І.Зимньої, яка припускає, що “іноземна мова – чи не єдиний предмет у вищому навчальному закладі, в процесі вивчення якого викладач може дозволити собі цілеспрямовано навчати культурі мовленнєвого спілкування дорослу людину” [5,с.32].

Варто теж зазначити, що в Україні діловому мовленню, насправді, лише приступають обучати фахівців, саме тоді, як переважно у багатьох західних країнах – це невіддільна особливість соціально-економічного устрою, де ділове спілкування охоплює всі сфери побуту, через те за цих обставин вивчення іноземної мови слугує визначним **джерелом інформації і засобом озброєння уміннями** ділового спілкування майбутніх фахівців завдяки відповідній організації навчального процесу. Так, наприклад,

справжні матеріали ділових бесід та записів, а так само телефонних розмов, які застосовуються на практичних заняттях із іноземної мови, допомагають студентам опанувати знання і уміння використання належних “кліше” не тільки іноземною мовою, але й рідною.

Міжособистісний аспект фахового ділового співробітництва постає на перше місце за таких обставин, як організація індивідуальних контактів з колегами за кордоном, написання ділових листів, провадження телефонних розмов, організація презентацій, нарад, переговорів. Акцентуємо, що студенти, які опановують іноземну мову, зазвичай, зіштовхуються з труднощами не в оволодінні лексичним матеріалом, через те що лексико-граматична площина більшості сфер фахової діяльності досить ґрунтовно вивчена, наявний широкий вибір лексичних мінімумів і граматичних засобів, які найчастіше застосовуються в тій чи іншій професійній діяльності. Іншими словами, більші труднощі викликає не інформаційний, а контактоустановочний, діалоговий аспект професійної комунікації: як успішно реалізувати презентацію, щоб привабити партнерів, опрацювати листа, заявку на замовлення, долучитися до переговорів, телефонної розмови тощо.

Володіння нормами і правилами ділового спілкування перш за все вагоме в міжкультурному професійному тісному спілкуванні. Ефективний результат інтерактивних ситуацій ділового спілкування певною мірою окреслюється умінням налаштувати міжособистісний аспект професійної комунікації, який є в залежності від осмислення і знання періодів ситуації, стратегій і тактик кооперативного партнерства, інтерактивних мовленнєвих сигналів, особливостей ділової культури компаньйонів, знання тезаурусу відповідного професійного оточення і основне – уміння безпосередньо трактувати комунікативне бажання партнера.

Отже, досліджуючи іншомовне ділове спілкування, уточнимо, що йдеться не тільки про опанування професійною інформацією і лінгвістичними знаннями, але й інтерактивними знаннями, уміннями, навичками.

Формування комунікативної компетенції, яка охоплює і уміння ділового спілкування, реалізується на основі оволодіння:

- енциклопедичними знаннями (зокрема професійний тезаурус і соціокультурні складники, які в діловому спілкуванні відтворюють особливість ділової культури іносоціуму);
- лінгвістичними знаннями, уміннями і навичками застосування мовленнєвими прийомами, завдяки яким комуніканти обмінюються інтенціями і досягають прагматичних цілей;
- знаннями норм, умовностей і приписів ділового спілкування, які прийняті в різних оточеннях (як почати, перервати, припинити діловий діалог, інтерпретувати явні і непомітні стратегії втілення інтенцій партнера завдяки дискурсивним сигналам тощо).

Висновки з дослідження. Отож, іноземна мова стає значущою дидактичною умовою формування комунікативної компетентності як складовим елементом професійної підготовки, і в той же час засобом розвитку мовного індивіду, який володіє арсеналом способів реалізації, різного роду складності під час самореалізації в полікультурному просторі, мовленнєвих дій. Культурологічний підхід під час навчання іноземної мови дозволяє через мову і текст увійти в діалоговий простір декількох культур, а людина, яка знає іноземну мову, примножує культурний фонд країни.

Мета підготовки студентів - майбутніх фахівців до іншомовної професійної комунікації полягає в досягненні ними такого рівня готовності, який був би достатнім для його практичного застосування в їх майбутній професійній діяльності. Необхідність володіння навичками іншомовної професійної комунікації визначається соціальним замовленням суспільства, пов'язаних з соціальними і економічними змінами міжкультурної професійної взаємодії. При цьому розвиток готовності до іншомовної професійної комунікативної діяльності являє собою цілеспрямований мотивований процес освоєння іншомовних знань, умінь і навичок в області організації взаємодії учасників професійної комунікації. Для досягнення найбільшого ефекту розвитку готовності до іншомовної професійної комунікації, формування професійно значущих якостей особистості студентів - майбутніх фахівців необхідний комплексний підхід до навчання із залученням всіх можливих освітніх ресурсів, включаючи творчий потенціал викладача з організації та впровадження активних методів навчання, роботу з підвищення рівня мотивації студентів в процесі навчання іноземної мови та формування у них здатності до самостійної пізнавальної творчої діяльності та комунікативної активності, здатності точного сприйняття і розуміння в процесі комунікації.

Не дивлячись на те, що дана розвідка робить певний внесок у теорію і практику підготовки майбутніх фахівців до іншомовного спілкування, вона не зазіхає на ретельне розв'язання проблеми, багато аспектів якої наполягають чергового дослідження (застосування інформаційних технологій для формування вмінь іншомовного спілкування, вдосконалення змісту курсу "Основи іншомовного ділового спілкування", формування індивідуального стилю іншомовного ділового спілкування; більш поглиблене вивчення питань, які пов'язані з іншомовною професійно-орієнтованою комунікацією; розробки варіативних технологій навчання, які носять інтерактивний характер; включення студентів у наближене до дійсного іншомовне професійно-орієнтоване спілкування та ін.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова Г. Пізнавальні та виховні можливості вивчення іноземної мови для формування загальнолюдських цінностей особистості//*Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота, вип. 7, 2004. С. 26–28.

2. Миролубов А. Изучение иностранных языков : средство развития личности. Советская педагогика, 1989. С.13-18.
3. Палій Н. Врахування особливостей рідної мови під час оволодіння граматиною другої мови. *Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу, 13-14 грудня 2007 р., Чернівці, Рута, 2007. 383с.*
4. Зимняя И. Психология обучения неродному языку. – М. : Русский язык, 1989. 219с.
5. Бібік Н. Компетентність у навчанні. Енциклопедія освіти. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 408–409. С.408-409.
6. Дементьева Т. Формування комунікативної компетентності студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання., Харків: Харківський національний педагогічний університет, 2005. 12с.
7. Мильруд, Р. Компетнтность в изучении языка// *Иностранные языки в школе, №7, 2004. С.30–36. С.30-36.*
8. Зыкова В. Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции студентов судоводительских факультетов., Санкт- Петербург, 2002. 159с.
9. Коннова З. Развитие профессиональной иноязычной компетенции будущего специалиста при многоуровневом обучении в современном вузе., Тула, 2003. 355с.
- 10.Козак С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота., Одесса, 2001.224с.
- 11.Скалкин В. Коммуникативные упражнения на английском языке. – М. : Просвещение, 1983. 128с.
- 12.Пассов Е. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М. : Просвещение, 1991. 223с.

Вікторія Леган

Викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0003-0222-3120
м.Ужгород, Україна
viktoriya.lehan@uzhnu.edu.ua, тел. 0508849380

Наталія Годованець

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0003-3429-6973
м.Ужгород, Україна
nataliia.hodovanets@uzhnu.edu.ua, тел.0958789075

Дискусія як активний метод вивчення іноземних мов

Анотація. У статті розглянуто дискусію як активний метод вивчення іноземних мов. Описано феномен дискусії та етапи її організації. З'ясовано, що головним завданням дискусії у процесі навчання є стимулювання пізнавального інтересу, залучення різних точок зору в активне обговорення проблем іноземною мовою. Визначено основну роль у забезпеченні ефективності дискусії. Досягнення мети якої відбудеться тільки за умови дотримання всіма її учасниками певних правил. Під час планування дискусії потрібно враховувати кілька важливих моментів: мету, час та чіткість організації дискусії.

Ключові слова: дискусія, метод, іноземна мова, правила, мета, навчання.

Abstract. In a given article a discussion as an active method of learning of foreign languages is considered. The phenomenon of discussion and stages of its organization are described. It is found out that the main task of a discussion in the course of teaching is stimulation of cognitive interest, involving various points of view in active discussion of problems in a foreign language. The main role in ensuring efficiency of a discussion is defined. Achieving the goal of which will occur only on condition of observance by all its participants of certain rules. During planning a discussion it is necessary to take into account several important points: the purpose, time and also the clarity of the organization of a discussion. The discussion requires students not to give simple answers to questions, but on the contrary - to express their own opinions. The method of discussion can be used at the stage of assimilation of knowledge, in the course of consolidation and

systematization. This method of teaching is aimed at the development of critical thinking and communicative abilities.

Keywords: discussion, method, foreign language, rules, purpose, teaching.

Актуальність досліджуваної у статті теми визначається сучасними, ефективними методами у вивченні іноземних мов, завдяки комунікативному та діяльнісному підходу, а саме дискусії. Позаяк особистісна орієнтація та критичне мислення у сучасному суспільстві є невід'ємною складовою освітнього процесу, дискусія сприяє розвитку особистості та оволодіння навичками спілкування іноземною мовою.

Вступ. Методологія навчання у вищій школі відрізняється від методології навчання середньої школи. Сутність вибору відповідних методів полягає не тільки в передаванні та сприйнятті знань, але й у проникненні у процес розвитку науки з розкриттям її методологічних основ.

З огляду на свою специфіку методи навчання й методи учіння відносно самостійні, але розглядати їх слід тільки в єдності. Ефективна навчально-пізнавальна діяльність студентів в основному залежить від уміння викладача/вчителя вдало вибрати й застосовувати відповідні методи та прийоми навчання іноземної мови, а також вміло підібрати відповідних навчальний матеріал.

Учений-педагог Ю. Бабанський запропонував свою власну класифікацію:

- а) методи організації й здійснення навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, інструктаж, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником; ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні і дослідні роботи);
- б) методи стимулювання навчальної діяльності (навчальні дискусії, створення ситуації інтересу у процесі викладення, створення ситуації новизни, опора на життєвий досвід студента; стимулювання обов'язку й відповідальності в навчанні);
- в) методи контролю і самоконтролю у навчанні (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка) [1].

Основні групи методів навчання	Основні підгрупи методів навчання	Окремі методи навчання
1	2	3
1. Методи стимулювання і мотивації учіння	1.1. Методи формування інтересу до учіння	Пізнавальні ігри, навчальні дискусії, методи емоційного

		стимулювання та ін.
	1.2. Методи формування обов'язку і відповідальності в учінні	Методи навчального заохочення, осуду, пред'явлення навчальних вимог та ін.
2. Методи організації і здійснення навчальних дій та операцій	2.1. Перцептивні методи (передачі і сприймання навчальної інформації за допомогою органів чуттів)	
	Словесні методи	Лекція, розповідь, бесіда тощо
	Наочні методи	Методи ілюстрацій, демонстрацій, кінопоказу тощо

Табл.1 Системна класифікація методів навчання (за Ю. Бабанським)

За основу цієї класифікації взято розв'язання не одного дидактичного завдання (наприклад, розвиток творчої самостійності в учінні), а всіх основних завдань освіти, виховання і розвитку особистості: розвиток теоретичного й емпіричного мислення, навичок практичної діяльності, самостійної роботи, формування світогляду тощо.

Традиційні методи навчання – форма інформаційно-рецептивного навчання, що має репродуктивний характер і спрямована на передачу певного масиву знань, формування навичок практичної діяльності. До традиційних належать: лекції, семінари, практичні заняття і т. п. Завдяки ним студенти вивчають заданий матеріал і відтворюють його при контролі. Активні методи навчання – це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не тільки викладач, але й студент [2].

Диференціюють імітаційні та не імітаційні методи активного навчання. Базуючись на ознаках інтерактивного навчання, форми й методи такого навчання можна розділити на дискусійні (інтерактивна лекція, діалог, групова дискусія, дебати, проведення навчальних клінічних конференцій тощо), ігрові (ділові, рольові, освітні), тренінгові форми проведення занять (комунікативні, особистісного зростання, професійні) [7].

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Для вивчення та розуміння дискусії вже існує низка методів та підходів, які допомагають краще зрозуміти та дослідити це явище комунікативного навчання. У процесі дослідження ми послуговувались методами дескриптивного аналізу та узагальнення, синтезу, а також соціальним, психологічним та когнітивним підходом. Спираючись на представлені методи слід зазначити, що дискусія вимагає активної участі всіх учасників процесу, допомагає проявити власну позицію та координує процес критичного мислення. Проаналізувавши проведення дискусії було виявлено декілька етапів даної форми навчання, а саме підготовку (вибір теми, визначення мети, розробка питань, підготовка учасників, організація процесу), хід(питання, виступи, обговорення) та підсумки. Також зазначимо, що педагог повинен пам'ятати про мету, час та підсумки проведеної дискусії для забезпечення максимального результату.

Виклад основного матеріалу. Феномен дискусії бере початок з 30-х років. Саме психологи звернули увагу на дискусію в своїх роботах, вказавши, що людина завдяки механізмам дискусій відходить від симетричного мислення і вчиться приставати на точку зору інших. Найбільш поширені області застосування дискусії: активні методи навчання, соціально-психологічний тренінг, методи виявлення лідера і оцінки компетентності керівника, способи вирішення конфліктів; терапія межових психічних станів тощо. Конкретні форми і прийоми дискусії обумовлені завданнями групової діяльності і зазвичай їх поділяють на методи аналізу конкретних ситуацій і методи групового самоаналізу. Саме цей метод навчання, спрямований на розвиток критичного мислення і комунікативних здібностей, припускає цілеспрямований і впорядкований обмін думками. При цьому він орієнтований на узгодження протилежних точок зору. В основі дискусії лежить суперечність, яка відображає протилежні погляди учасників на той самий предмет обговорення. Процес організації дискусії охоплює декілька етапів:

- 1 – явне визначення тези і антитези (як результат критики в складній комунікації);
- 2 – надання кожною стороною аргументів, що підтверджують і підсилюють точку зору;
- 3 – надання кожною стороною підстав;
- 4 – фіксація труднощів і постановка проблеми;
- 5 – пошук нових підстав, способів рішення, поглядів на предмет;
- 6 – синтез.

Головне завдання дискусії у процесі навчання – стимулювати пізнавальний інтерес, залучати різні наукові точки зору учнів/студентів в активне обговорення різних проблем, спонукати їх до осмислення різних підходів та аргументації чужої і власної позиції іноземною мовою. Дискусія

без знання стає безпредметною, беззмістовною й неточною, а без уміння виражати думку, переконати опонентів, – позбавлена привабливості, заплутана й суперечлива. Навчальна дискусія, з одного боку, допускає наявність у студентів уміння ясно й точно формулювати власні думки, будувати систему чітких доказів, з іншого – вчить їх мислити, сперечатися, доводити свою правоту. Педагог повинен власним прикладом демонструвати перед студентами зразок стилю аргументації, навчати точно висловлювати свої думки й толерувати формулювання інших учнів-студентів. Дискусія є дієвим методом обговорення питання, яке пропонують вивчити, а також це колективне обговорення деякої проблеми, під час якого досягається її вирішення.

«Сутність дискусії, – на думку Ч. Купісевича, – полягає в обміні думками на певну тему між учителями й учнями або тільки між учнями» [3,с.142]. Дані думки можуть бути власними, а також посилатися на погляди інших людей. Ефективна дискусія – це різноманіття думок, можливість та потреба відшукати найбільш вдалий варіант розв'язання дидактичної проблеми й активна участь у ній респондентів. У порівнянні з лекціями та бесідами вони створюють найбільш сприятливі умови для активізації студентів і впливу на їхню психіку, зокрема на творчу уяву та фантазію. Дискусія вимагає від учнів/студентів не простих відповідей на запитання, а навпаки – обґрунтованих, емоційно забарвлених та змістовних варіантів розв'язання дидактичних проблем, чіткого висловлювання власних думок. Даний вид обговорення викликає позитивні емоції також в учасників, сприяє виникненню різних групових соціально-психологічних явищ, виявляє навички колективної роботи й уміння вислухати думки та точки зору інших учнів. Різновиди навчальних дискусій можна застосовувати під час дидактичної роботи з різними категоріями учнів та студентів університетів [3].

Дискусії й обговорення можна проводити цілою групою. Однак вони набагато ефективніші, коли їх проводять у підгрупах, зокрема, якщо група велика, а час обмежений. Групове обговорення максимально підвищує активність і внесок кожного учасника. Дискусія допомагає учням/студентам уточнити свої уявлення, усвідомити почуття і ставлення. Обговорення у групах дає змогу більше дізнатися одне про одного, стимулює вільний обмін думками, збільшує ймовірність того, що учні/студенти краще зрозуміють почуття і позиції інших, більше зважатимуть на них. Робота у групах розвиває навички активного слухання, співпереживання, співпраці, впевненої поведінки і толерантності.

В. Оконь пропонує три види дискусії:

- «побіжна» (виникає стихійно під час розгляду та обговорення складних питань, які цікавлять більшість учнів);
- дискусія, спрямована на формування переконань;

– справжня навчальна дискусія (спеціально організовується для розгляду важливої дидактичної проблеми) [5].

Методика проведення дискусії поділяється на три етапи: перший – педагог повинен зацікавити учнів проблемою дискусії, другий – обговорення власне дидактичних проблем, третій – підсумки й формулювання висновків.

Основна роль у забезпеченні ефективності дискусії надається правилам її ведення. Творча ініціатива педагога та активна участь учнів/студентів мають вирішальне значення. Дидактично-виховної мети дискусії буде досягнуто тільки за умови дотримання всіма її учасниками таких правил:

1. точне визначення навчальної проблеми, що підлягає обговоренню;
2. докладне уявлення про методи, прийоми і способи її розв'язання;
3. чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, які використовуватимуть учасники дискусії;
4. обов'язкове обґрунтування власної позиції;
5. можливість відкритого висловлювання своїх думок і шанобливе ставлення до опонентів та їхніх поглядів [1].

Педагог повинен поступово вчити учнів/студентів умінню обґрунтовано дискутувати, вагомо аргументувати на захист своєї позиції, розмірковувати принципово, відкрито, невимушено, в умовах поваги до опонента та його поглядів.

Дискусія є важливим засобом пізнавальної діяльності учнів/студентів у процесі навчання іноземної мови. Дискусія навчає чути й розуміти співрозмовника, сприяє уточненню власних переконань, формуванню особистого погляду на зовнішній світ. Учені-дидакти відносять дискусію як до методів навчання, так і до форм організації навчання. Дехто з фахівців бачить дискусію як форму співробітництва, коли щодо обговорюваної проблеми висловлюються усі учасники спільної діяльності. Метод дискусії можна застосовувати на етапі засвоєння знань, в процесі їхнього закріплення та систематизації. Крім того, дискусія застосовується як метод розвитку психічних функцій, творчих здібностей та особистісних якостей учнів/студентів, а також як метод стимулювання й мотивації осіб які беруть участь у навчальному процесі. Власне у процесі використання дискусії під час навчання іноземної мови можна сформулювати певні організаційно-педагогічні підвалини, спільні для будь-яких різновидів дискусії: проведення дискусії необхідно починати з постановки конкретного питання для обговорення (тобто такого, яке б не мало однозначної відповіді й пропонує різні варіанти вирішення, особливо протилежні); усі висловлювання не мають виходити за межі заданої обговорюваної теми; кожне з висловлюваних тверджень повинне супроводжуватись аргументацією. [8]

Учитель/викладач може ставити певні навідні питання на зразок: “Які факти свідчать на користь цієї думки?”, “Яким чином ви дійшли такого висновку?”; дискусія може завершитися як консенсусом (прийняттям узгодженого, спільного рішення), так і збереженням представлених

розбіжностей між учасниками дискусії. У проведенні дискусії використовуються різні організаційні методики:

1. Методика «Питання – відповідь». Представлена методика – це різновид співбесіди; відмінність полягає в тому, що застосовується певна форма постановки питань для співбесіди з учасниками дискусії – діалогу.

2. Методика «Обговорення напівголосно». Дана методика полягає у проведенні закритої дискусії в мікрогрупах, після чого проводиться загальна дискусія.

3. Методика «Клініки». За використанні «методики клініки» кожен з учасників розробляє свій варіант рішення, попередньо представивши на відкрите обговорення свій варіант вирішення поставленої проблемної ситуації, потім це рішення оцінюється як керівником, так і спеціально виділеної для цієї мети групою експертів за бальною шкалою або заздалегідь прийнятої системи «приймається – не приймається».

4. Методика «Лабіринту». Даний вид дискусії ще називають методом послідовного обговорення, він являє собою своєрідну покрокову процедуру, в якій кожен наступний крок робить інший учасник дискусії. Обговоренню тут підлягають усі рішення, навіть невірні (тупикові).

5. Методика естафети. Кожен учасник, який припинив виступати може передавати слово тому, кому вважає за потрібне. [6]

Під час планування дискусії педагог враховує кілька важливих моментів: час, необхідний для її проведення, матеріали, необхідні для роботи та наочного подання її результатів. Упродовж усієї роботи учитель тримає в полі зору такі моменти: мета, від якої не слід відхилитися; час, якого слід дотримуватись; чіткість організації вступної частини дискусії, оскільки саме вона створює емоційний та інтелектуальний настрій дискутування. Відповідно до логіки застосування дискусії як методу закріплення навчального матеріалу і стимулювання пізнавальної діяльності учнів/студентів, можна визначити кілька варіантів моделювання навчальних тем на основі дискусії: вивчення теми як підготовки до дискусії, яка має відбутися на занятті; внесення дискусійного компонента в окремі заняття на етапах перевірки домашнього завдання та закріплення щойно вивченого матеріалу; навчання у формі самостійної або групової роботи учнів/студентів з подальшим обговоренням отриманих результатів. Це дає змогу студентам оволодіти додатковим лексичним матеріалом з іноземної мови, спонукає до мовленнєвої інтенції, а саме до процесу формування думки іноземною мовою та підбору потрібних слів. Проведення дискусії вимагає ретельної підготовки: тема повинна бути сформульована проблемно, аби підходи до її висвітлення були різновекторними; слід врахувати рівень володіння іноземною мовою та заздалегідь оголосити план аби учні/студенти могли підготуватися: опрацювати літературу, підготувати нотатки тощо. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 1980-х роках, показують нам, що інтерактивне навчання

уможливило б різке збільшення відсотка засвоєння матеріалу, бо впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю. Результати цих досліджень відображено у схемі, яка дістала назву «Піраміда навчання».

Піраміда навчання

З представлених даних піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція – 5 %, читання – 10 %, зорове і слухове сприймання – 20 %, демонстрування – 30 %), а найбільших – інтерактивного (групова дискусія – 50 %, практичні вправи – 75 %, навчання інших або негайне застосування знань – 90 %).[4] Ці дані є середньостатистичними, тому в конкретних випадках результати можуть різнитися, але в середньому таку закономірність може простежити кожен педагог. Ще краще, якщо ми можемо щось "зробити" з інформацією, щоб отримати зворотній зв'язок, чи добре ми її зрозуміли. Наприклад з цією метою можна: викласти інформацію своїми словами; навести свої приклади; показати певні подібні прояви, подібні ознаки в інших явищах і процесах; знайти зв'язок з іншими процесами або явищами, вже відомими раніше; передбачити деякі наслідки; знайти протилежності.

Висновки

Сучасний педагог у навчально - виховному процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи та прийоми на заняттях. Саме тому вчитель/викладач має розглядати кожного учня/студента як окрему особистість з поглядами, переконаннями, почуттями.

Застосування активних методів навчання іноземної мови є інноваційним процесом спрямованим на формування комунікативних здібностей учнів/студентів, а також на розвиток самостійності їхнього

мислення у створених умовах. Методи інтерактивного навчання можна умовно розділити на: дискусійні (діалог, групова дискусія, рольова дискусія, розбір ситуацій з практики, аналіз ситуацій морального вибору, метод «круглого столу», колективні рішення творчих завдань); ігрові(дидактичні і творчі ігри, ділові та рольові ігри, організаційно-діяльні); тренінгові(проведення занять, які можуть включати в себе дискусійні та ігрові).

Дискусія значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, а також дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювання своєї думки, сприяє поглибленню знань з обговорюваної проблеми, поглибленню та збагаченню словникового запасу з іноземної мови. Сучасна дидактика визнає велику освітню і виховну цінність дискусії адже вона сприяє глибокому розумінню обговорюваної проблеми. Отже створення даного виду мовленнєвої діяльності на заняттях іноземної мови спонукає усіх учнів/студентів залучатися та висловлюватися на задану тематику використовуючи знання тієї чи іншої іноземної мови. А використання дискусії як методу навчання сприяє самоствердженню та самовираженню студента у процесі комунікації з дорослими та молодими людьми з інших країн без страху мовного бар'єру.

Питання дискусії є перспективним, адже розвиток сучасного суспільства та глобальна інтеграція потребує сучасних підходів у вивченні іноземних мов та вибору активних і дієвих методів навчання серед яких власне і представлена дискусія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. Москва: Просвещение, 1985. 208с.
2. Кашлев С. Технология интерактивного обучения. Минск: Белорусский врасень, 2005. 196с.
3. Куписевич Ч. Основы общей дидактик. Пер. с польск. О. В. Долженко. Москва: Высшая Школа, 1986. 142с.
4. “Модуль 3. Методологія Викладання Курсу «Вчимося Жити Разом» Індикація Модуля, в Якому Знаходиться Користувач.” 3.3. Огляд Інтерактивних Методів, lt.multycourse.com.ua/ua/page/19/67. 12.06.19
5. Оконь В. Основы проблемного обучения. Москва: Просвещение, 1968. 208с.
6. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: А.П.Н, 2002. 135с.
7. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. Київ: Таксон, 2006. 88с.

8. Топтигіна Н. Навчання дискусії на матеріалі художніх текстів у процесі вивчення англійської як другої іноземної мови. Дис. КНІУ, 2004. Київ: КНІУ. 307с.

УДК 372.881

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.258-265

Алла Ляшина

*старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0001-9393-7799
м. Ужгород, Україна, +38(066)0993580, allaliashyna@gmail.com*

Роль міжкультурної комунікації у фаховій підготовці перекладачів

Анотація. Актуальність статті зумовлена необхідністю нових підходів до фахової підготовки перекладачів у період глобалізації. Мета цієї статті – репрезентувати результати дослідження процесу підготовки перекладачів для галузі міжнародних відносин. Завдання дослідження полягає у визначенні особливостей процесу підготовки перекладачів для галузі міжнародних відносин. Матеріалом дослідження слугував полікультурний підхід до вивчення англійської мови як один із сучасних методів підготовки перекладачів. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, статистичного та методу моделювання. У запропонованій статті розглядається необхідність сучасного підходу до полікультурної освіти студентів у процесі вивчення іноземних мов. У результаті дослідження виявилось, що формування у перекладача крос-культурної компетентності є сучасною вимогою щодо ефективного спілкування в полікультурному суспільстві. Проведене дослідження дало змогу виявити, що впровадження діалогу культур мовними засобами дає ефективний результат для підготовки перекладачів у полікультурному середовищі.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурний підхід, міжкультурна компетентність, соціокультурний простір, мовна полікультурна освіта.

Abstract. A. Liashyna. Intercultural Communication and Professional Training of Translators.

The article deals with the multicultural approach to studying foreign languages as one of modern methods of teaching foreign languages. It has been

found out that teaching a foreign language and foreign culture in terms of multiculturalism develops students' ability to communicate, to co-exist with people of different ethnic groups which gives students an opportunity to comprehend the values of global civilization. The article examines the conditions and ways of forming intercultural competence of a student as an integral personality. Nowadays tolerance is of great importance for all people. In a democratic society respect, protection of human rights and freedoms play an important role. Thus, there is a need for multicultural education of youth, that means knowledge of national culture and tolerance of other cultures, mastering the system of communication skills. Special attention must be paid to youth's understanding and interaction in terms of multiculturalism.

Keywords: multicultural education, multicultural approach, intercultural competence, intercultural communication, sociocultural space, language multicultural education.

Вступ. На сучасному етапі глобалізації знання іноземних мов стає життєво необхідним. Переклад у сучасних умовах є засобом двомовної та багатомовної комунікації між людьми у різних галузях їхньої діяльності. Професійний переклад – це складний вид діяльності, який вимагає особливих навичок, глибоких теоретичних знань та спеціальної теоретичної підготовки. Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя. Окрім посередницької функції, перекладні твори виконують і творчу, продуктивну місію, бо завжди були важливим стимулом розвитку національних мов, літератур, культур.

В. Гумбольдт вважав, що кожна мова утворює навколо народу свого роду сферу, яку треба залишити, щоб прийти в сферу іншого народу, тому вивчення чужої мови завжди має бути придбанням нової точки світогляду [3].

Під мовною картиною світу розуміють сукупність знань про світ, які відображені в мові, способи отримання та інтерпретації нових знань. О.С. Кубрякова відзначила, що картина світу – це те, яким собі людина малює світ у своїй уяві, – феномен складніший, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має «прив'язку» до мови [6]. Мовна картина світу – це відбитий засобами мови образ свідомості – реальності. Мовну картину світу прийнято розмежовувати з концептуальною або когнітивною моделями світу, які є основою мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ [7]. Мова є найважливішим способом формування знань людини про світ.

Якщо порівняти ціннісну та мовну картини світу, то в першій рівною мірою присутні загальнолюдський і специфічний компоненти. У мові вона представлена оціночними судженнями, прийнятими відповідно до

національних кодексів і до загальновідомих та прецедентних висловлювань і текстів [5].

В основі будь-якого людського суспільства, як і будь-якої людської культури, лежать цінності, властиві представникам цієї спільноти.

Відомо, що міжкультурна компетентність – це здатність людини взаємодіяти з людьми, що представляють різні культури.

Дослідження в області міжкультурної комунікації дають змогу зробити висновок, що її зміст і результати багато в чому залежать від панівних у будь-якій культурі цінностей, норм поведінки і т.п. Тому людям, які на практиці стикаються з представниками інших культур, дуже важливо враховувати саме ті особливості, які характерні для певного типу культури.

Питання перекладу в контексті теорії та практики міжкультурної комунікації досліджується у численних працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники у випадках прямого контакту використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами, а також стратегії і тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються у випадках інтеракції всередині однієї культури [1]. Кожен вид літератури обслуговується певним видом перекладу [8, с.425].

Справедливий обмін та діалог між цивілізаціями, культурами і народами на основі взаємного розуміння та поваги, рівної гідності всіх культур є необхідною умовою для побудови соціальної згуртованості, примирення та миру між народами [16, с. 26]. Тому доцільно розглядати переклад з точки зору культурологічного підходу.

Полікультурність є об'єктом розгляду у працях таких дослідників, як В. Болгаріна, Л. Горбунова, Г.Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенова, О. Мілютіна, А. Солодка. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники у галузі соціології, культурології, психології, лінгвістики, філософії та освіти проявляють інтерес до різних аспектів міжкультурної компетентності, яку було досліджено, як стверджують Гончарова О.А. та Маслово А.В. [2], у таких напрямках: формування соціокультурної компетентності (О. Бирюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.); формування комунікативної компетентності (С. Зенкевич, Л. Мітіна, Ю. Пассов, Л. Романишина, З. Підручна та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.); формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез, А. Гордєєва, В. Калінін, Б. Ліхобабін, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Пінська, Є. Рослякова, В. Ріверс, В. Редько, В. Кейблз, Ф. Вінгард та ін.); дослідження рівнів готовності до професійної діяльності (А. Алексюк, В. Борисов, К. Дурай-Новакова, А. Капська, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін.); використання інформаційних технологій у навчальному процесі (Т. Гуменникова, Н. Єлухіна, Л. Карташова, С. Нальотов,

О. Трофимов, та ін.). Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували Р. Агадулін, І. Бех, О. Грива, О. Гуренко, М. Лещенко, О. Мілютіна, Н. Міропольська, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін.

Праці Дж. Холмса сприяли, з одного боку, розмежуванню теоретичного, дескриптивного та прикладного перекладознавства, а з іншого, – їх частковій або повній інтеграції. У 70-80-ті роки теоретики в галузі перекладознавства знову повертаються до ідей Дж. Холмса. Як зазначено в А.Честермана, переклад розглядається з позицій: 1) продукту розумової діяльності людини, 2) процесу виробництва цього продукту та його функціонування [11]. Як стверджує Денисова С.П., пошук теоретичних моделей і підходів привів до культурологічного повороту в перекладознавстві. У зарубіжному перекладознавстві “the cultural branch deals with values, ethics, ideologies, traditions, history, examining the role and influence of translators and interpreters through history, as agents of cultural evolution” [11].

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугував полікультурний підхід до вивчення англійської мови. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, статистичного та методу моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються особливостей фахової підготовки перекладачів у галузі міжнародних відносин. Новий підхід до підготовки перекладачів для ефективної професійної діяльності у полікультурній комунікації викликаний потребами суспільства щодо наведення мостів порозуміння у спілкуванні між представниками не тільки різних мов, а й різних культур [18, с.32]. Згідно з цією концепцією перекладач має справу з двома культурними планами. З одного боку, в тексті зафіксована «культура в мові», тобто національно специфічна картина світу в чистому вигляді. Вона може бути описана термінами концептуальної лінгвістики, що розглядає когнітивно-семантичні структури людського мислення (концепти, фрейми) в сукупності із засобами їх мовної об'єктивації. З іншого боку, в тексті відображена так звана «культура, описувана мовою», тобто відображення у змісті тексту артефактів культури, культурних реалій. Таким чином, у рамках культурологічної концепції перекладу текст розглядається як складне культурологічне явище, яке характеризується національною специфікою як на рівні когнітивно-семантичної структури, так і на рівні мовної об'єктивації культурних реалій. Беручи до уваги культурологічну складову перекладознавства, слід зазначити, що переклад являє собою не тільки перехід від однієї мови до іншої, а й перехід від однієї культури до іншої. Тобто, переклад – це акт міжкультурної комунікації за участі посередника-перекладача. Окремі аспекти підготовки перекладачів у світовому контексті висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних

науковців: Г. Воронки, Т. Георгієвої, А. Іванової, С. Корсака, Т. Кошманової, І. Марцинківського, А. Гроса т ін..

У процесі навчання майбутній перекладач детально вивчає специфіку іноземної мови. Але в практичній діяльності перекладач знову і знову буде стикатися з окремими випадками, коли набутих знань не вистачить для адекватного перекладу. Тому крім постійного вдосконалення знання іноземної мови необхідно розширювати загальний тезаурус, отримати знання як про шлях етносу в цілому, так і про окремі історичні події. Розширенню світогляду студентів шляхом ознайомлення з географічними, історичними, політичними, етнічними, соціальними, культурними, мовними особливостями країн сприяє регулярний перегляд художніх та документальних фільмів в оригіналі, читання художньої літератури та іноземної періодики, живе спілкування з носіями мови. Лише за наявності розвиненої культурологічної компетенції переклад буде процесом створення тексту, тотожного оригіналу в комунікативному, інформативному і культурному аспектах. Для перекладача надзвичайно важливо подолати не тільки мовний, а й культурний бар'єр. Як пише С.Г. Тер-Минасова, культурний бар'єр набагато небезпечніший і неприємніший мовного. Він ніби зроблений з абсолютно прозорого скла і не відчутний до тих пір, поки не розіб'єш собі лоба об цю невидиму перешкоду. Небезпечний він ще й тим, що культурні помилки зазвичай сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні. Усі ми знаємо, з якою добродушністю зазвичай сприймаються помилки в іноземних мовах його носіями. Культурні ж помилки, як правило, не прощаються так легко і справляють негативне враження [11, с.20]. Тому важливим є розвиток міжкультурної комунікації та здатності розуміння культурних відмінностей, поповнення словникового запасу студентів культурно забарвленою тематичною лексикою. При перекладі текст вбудовується в нову парадигму і тому не тільки впливає на реципієнта, але й піддається впливу іншої культури [10, с.5-18]. При перекладі вихідний текст трансформується не тільки в іншомовну систему, але і в систему іншої культури. Перекладачеві необхідно зорієнтуватися в чужій культурі і переформувати чужу культуру в термінах свого лінгвокультурного досвіду [1, с.14-38].

На думку чеських лінгвістів В. Матезіуса та В. Прохазки, переклад – це не лише заміна мови. Але й функціональна заміна елементів культури. Така заміна не може бути повною, оскільки вимогу ‘переклад повинен читатися, як оригінал’ навряд чи можна виконати, оскільки вона припускає повну адаптацію тексту відносно норм іншої культури [12, с.42]. Саме міжкультурні відмінності – це одна з найважливіших причин невдач у міжкультурній комунікації [1]. Національно-маркована лексика: власні назви, слова-символи, реалії, конотативні слова, фонова лексика, фразеологізми, каламбури, метафори, – створює лінгвокультурні бар'єри при перекладі, але не вважається неперекладною. Як стверджує В.Д. Радчук, перекладність є

ключовим поняттям у теорії перекладу, бо хто ж тоді буде братися за переклад, коли наперед відомо, що нічого перекласти не можна [9, с.152].

Процес глобалізації укріпив позиції англійської мови і вона стала мовою міжнародного спілкування майже у всіх міжнаціональних контактах, мовою міжнародних конференцій і широко використовується в різних сферах на світовому рівні. Більшість документів у світі транслюється саме на англійську мову. Зростаюча роль англійської мови як єдиної мови для міжнародного спілкування помітна в Європейському Союзі: в перекладацькій службі ЄС близько 3/5 документів, надісланих для перекладу, створюються спочатку англійською мовою. Вона стрімко проникає в наукову і технічну лексику інших мов.

Одним із результатів глобалізації спілкування стає вплив англійської мови на інші мови на прагматичному та дискурсивному рівнях, що визнається багатьма лінгвістами [15, с.251]. У полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє англійською мовою, повинен ще бути обізнаним з комунікативними ознаками багатьох культур. При вивченні іноземної мови студенти повинні отримати можливість ознайомитися з аналогічною інформацією про культурне різноманіття рідної країни за кожним досліджуваним аспектом. Це дасть їм змогу побачити не тільки відмінності, між власною культурою і культурою країни, мова якої вивчається, що сприятиме розширенню соціокультурного простору.

Об'єктом дослідження був процес навчання перекладу на факультеті історії та міжнародних відносин УжНУ. У ході нашого дослідження був проведений експеримент, до якого було залучено 100 студентів 3-4 курсів та 1 курсу магістерської підготовки. Експеримент охоплював усі заняття з англійської мови, теорії та практики перекладу та практикуму перекладу (проводилися 18 годин на тиждень). Студенти вивчали курс лінгвокраїнознавства, у якому велика увага приділялася вивченню комунікативних ознак багатьох культур: англомовних та країн регіону. Особливого значення надавалося стимулюванню активного обговорення сприйнятої інформації, формуванню навичок письма з метою підвищення ефективності письмової комунікації, ознайомлення студентів з неологізмами, мовними кліше, фразеологізмами, які домінують у сучасній англійській мові, удосконаленню навичок презентацій з метою формування у студентів лінгвокраїнознавчої та мовленнєвої компетенції, необхідної для майбутньої практичної діяльності перекладача. З цією метою формувалася комплекс завдань для всебічного поповнення знань та розвитку вмінь студентів, а саме: вправи на розуміння та аналіз прочитаного, що сприяють удосконаленню навичок усного та писемного мовлення; вправи на засвоєння нової лексики, на переклад. Цей блок вправ формує навички перекладацького вибору.

Висновки з дослідження. У процесі дослідження ми з'ясували, що впровадження діалогу культур мовними засобами дає ефективний результат для підготовки перекладачів у полікультурному середовищі. Слід зазначити,

що міжкультурна компетенція є результатом розвитку особистості студента в процесі навчання і являє собою сукупність спеціальних знань національно-культурних особливостей та реалій країни, мова якої вивчається, та низку міжкультурних умінь, що сприятимуть адаптації особистості в професійному полікультурному просторі. Отже, формування у перекладача кроскультурної компетенції є сучасною вимогою щодо ефективного спілкування в полікультурному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. *Основи комунікативної лінгвістики*: Підручник. К.: Видавничий центр "Академія", 2004. 344с.
2. Гончарова О, Маслова В. Формування міжкультурної компетентності студентів немовних спеціальностей в процесі навчання іноземної мови// *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка* 4 (2010). С. 10-14.
3. Гумбольдт Вільгельм, фон. *Про відмінності організмів людської мови і про вплив цієї відмінності на розумовий розвиток людського роду*. СПб.: Наука, 1959.
4. Денисова С. Стан та перспективи перекладознавчих досліджень// *Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 17* 1(2014). С. 54-60.
5. Карасик В. Доминанти в мові. Культурні концепти. *Сб.научн. тр.* 4 (1966).С. 3-16.
6. Кубрякова Е. Начальные этапы становления когнитивизма// *Вопросы языкознания* 4 (1994). С. 34-47.
7. Манакін В. Сопоставительная лексикология. Київ: Знання, 2004. 326 с.
8. Порхомовський В. Літературний мовний зв'язок і міжкультурні контакти. *Лінгвістика на сході ХХ століття: Ітоги і перспективи*. Т.2. М., 1995.
9. Радчук В. Теорія і практика перекладу. *Художня адекватність перекладу*. К.: Вища школа, 1979. С.118-122.
10. Сорокін Ю. Культура і її етнопсихолінгвістична цінність. *Сорокін, Юрій, Ірина Марковина. Етнопсихолінгвістика*. М.: Наука, 1988. 168с.
11. Тер-Минасова С. *Мова і міжкультурна комунікація*. М.: Слово, 2000. 146с.
12. Швейцер А. Переклад в контексті культурної традиції// *Літературний мовний зв'язок і культурна традиція*. М., 1994.
13. Bührig, Kristin, Juliane House, and Daniel ten Thije Jan. *Translational Action and Intercultural Communication*. St. Jerome Publishing, 2009.
14. Chesterman A. The Name and Nature of Translator Studies [Online] Chesterman Andrew. Access Mode: http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/hermes-42-2-chesterman_net.pdf. Web.

15. Holmes James. The name and Nature of Translation Studies. *Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 1972.
16. House Julian. Communicative Styles in English and German. *European Journal of English Studies*. Vol. 10. (2006) 249-267.
17. Lusting Myron, Joene Koester. *Intercultural competence. Interpersonal communication across cultures*. Longman, 1999.
18. Pym Anthony. *On Translator Ethics. Principles for mediation between cultures*. Benjamins Translation Library, 2012.

УДК : 37.016:811.112.2:82-92

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.265-273

Olena Kuschnirtschuk

старший викладач кафедри німецької філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0002-1968-513X

м. Ужгород, Україна, +38 (050) 6763774, lena240572@gmail.com

Didaktische Überlegungen zu den Presstexten beim Deutscherwerb

Анотація. Метою наукової статті є визначити роль та значення роботи з газетними текстами та їх використання у процесі навчання студентів іноземній мові. У статті розглядається робота з текстами сучасної актуальної німецької преси як один із найефективніших та найважливіших аспектів у процесі формування фахових компетенцій з німецької мови. Робота з публіцистичними текстами дозволяє прослідкувати найактуальніший стан мови на сучасному етапі її функціонування, сприяє розумінню тенденцій її розвитку та усвідомленню важливості такого роду форм навчання, мотивує до навчання, формує практичні навички володіння мовою і, відповідно, загострює зацікавленість до навчальних занять з іноземної мови. Водночас аспект роботи з публіцистичними текстами є одним із найдоступніших джерел розуміння функціонування сучасної німецької мови і сприяє засвоєнню всіх її аспектів та видів мовленнєвої діяльності. Публіцистичним текстам належить важлива роль у процесі розвитку лінгвокультурологічних знань, вони сприяють розширенню світогляду. Робота з газетними статтями, насамперед, дає можливість прослідкувати шляхи збагачення лексичного

складу мови та сприяє ефективному засвоєнню сучасної актуальної лексики німецької мови .

Ключові слова: публіцистичні тексти, німецька мова, тенденції розвитку мови, лексика.

Abstract. The objective of the article is to identify the role and significance of working with newspaper texts and their usage in the process of teaching students a foreign language. The article considers the work with modern topical German press as one of the most effective and important aspects in the process of professional competencies formation. Work with newspaper and magazine texts enables us to trace the most topical state of the language development on the up to date stage of its functioning, facilitates the understanding of the tendencies of its development, the importance of such forms of teaching, motivates the studying process, forms practical skills of language usage and correspondingly fosters the interest in studying the foreign language. At the same time the aspect of working with newspaper texts is one of the most accessible sources of understanding modern German language functioning which enhances mastering the language, all of its aspects and skills. Publicistic texts are of great significance in the process of linguocultural knowledge development, they foster broadening of the horizon and effective mastering of topical lexis of the German language.

Keywords: publicistic texts, the German language, language development tendencies.

Einleitung. Der vorliegende Beitrag ist dem Aspekt der Presseschau im Deutschunterricht als Hauptfach an der Fakultät für Fremdsprachen der Nationalen Universität Ushhorod gewidmet. Die Aufmerksamkeit gehört dem Lehrpotenzial der Presstexte beim Spracherwerb, und zwar – dem breiten Spektrum der Möglichkeiten, mittels der Zeitungsartikel die aktuelle „lebendige“ deutsche Sprache in allen ihren Bereichen, aber vor allem im lexikalischen, zu erlernen.

Zum Forschungsobjekt wurden die aktuellen deutschen Presstexte, die dem „Spiegel“ № 9-17 (März-April 2019) entnommen sind.

Zum Gegenstand dieser Untersuchungen wurden die Lern- und Lehrmöglichkeiten anhand der Presstexte, den geläufigen lexikalischen Bestand des Deutschen, seine Entwicklungstendenzen und Funktionsregeln zu erlernen. Das wissenschaftliche Interesse wird vor allem den Neubildungen, den einmaligen Wortschöpfungen, auch den phraseologischen Redewendungen geschenkt.

Die Aktualität solcher linguistischen Erforschung lässt sich durch folgendes Zitat erklären: „Der Pressesprache kommt die Kommunikationsrolle zu, deren Medium unter anderem Zeitung ist“ [3, S.23]. In diesem Zusammenhang sagt H. Eggers: „Auf jeden Fall spiegelt die Sprache der Zeitung unmittelbar den Sprachzustand ihrer Zeit, als es jedes andere gedruckte Medium vermag“ [3, S. 23]. Die Untersuchungen der Besonderheiten von den Presstexten und ihr es

Einsatzes im Sprachunterricht werden immer weiter aktuell bleiben, weil diese Arbeitsform ein komplexer Vorgang ist, der aus mehreren kontextabhängigen Teilprozessen auf der Wort-, Satz- und Textebene besteht, was effektiv die Aneignung der sprachlichen Kenntnisse ermöglicht.

Darlegung der Forschung.

Presseschau wird im Rahmen der germanistischen Hochschulbildung als eine der Komponenten des Spracherwerbs betrachtet. Ihre Bedeutsamkeit und Wichtigkeit im Lernprozess ist kaum zu bestreiten: dieser Aspekt realisiert drei Hauptziele des Lernens: das praktische, das erzieherische und das ausbildende.

Die Arbeit an den Presstexten stellt eine aktive Konstruktionsleistung des Lernenden dar, bei der die im Text enthaltenen Inhalte aktiv mit dem Vor- und Weltwissen des Lesers in Verbindung gesetzt werden. Die publizistischen Texte im Deutschunterricht sind so gestaltet, dass die Studierenden eigentlich weit mehr machen als „nur“ lesen und übersetzen. In der Zeitung wird über die aktuelle Lage aller Ereignisse weltweit berichtet. Dabei ist die Information in der für den Leser verständlichen und sprachlich einfachen Form dargestellt. Außerdem trägt die Pressesprache der Meinungsbildung bei [1, S. 32].

An den Presstexten wird beim Unterrichtsaspekt der Presseschau gearbeitet. Die Presseschau ist im Lehrprogramm erst für das 3. Semester vorgesehen, weil diese Arbeitsform schon höheres Sprachniveau verlangt. Es wird im Unterricht an den deutschen Zeitungs- bzw. Magazinartikeln allseitig gearbeitet. Die Aufgaben beabsichtigen die Wortschatzarbeit, Analyse der grammatischen Formen und des Satzbaus. Das Ziel ist – die fachlichen Kompetenzen aufzubauen, zu erweitern und zu üben. Dabei liegen die Schwerpunkte bei der Lese-, Übersetzungs- und Verstehenskompetenz.

Die informativen Presstexte, zu denen in der größten Mehrheit die Zeitungsartikel gehören, haben das Ziel, die Aufmerksamkeit zu erregen, deshalb streben die Journalisten nach der Originalität und nach der Neuartigkeit.

Die Hauptanforderung an die Pressesprache ist Verständlichkeit. Die Sprache darf daher nicht auf den gehobenen Stilschicht beschränkt werden. Verständlichkeit wird durch einen normalsprachlichen Stil erreicht, obwohl es nicht immer möglich ist, da man auch berücksichtigen muss, dass der Rezipientenkreis nicht einheitlich ist und es zahlreiche Zeitungstypen und Publikationsorgane gibt [6, S.12]. Aus diesen Gründen kann man in Zeitungsartikeln sowie Jugendsprache als auch Terminologie finden. Pressesprache ist auf heterogenes Lesepublikum orientiert und ist nicht einheitlich [2, S. 28].

Anhand der Presstexte:

- 1) erlernt man die neuen Wörter;
- 2) analysiert man die Wege der Wortschatzentwicklung des heutigen Deutsch;
- 3) macht man sich mit den Entwicklungstendenzen der Sprache bekannt;
- 4) bekommt man neue Informationen;
- 5) übt man die fachlichen Fähigkeiten und Fertigkeiten [7, S.78].

Der Presstext ist dabei kein Ziel, sondern wird als Lernmittel aller Arten der Sprechfähigkeit (mündlicher und schriftlicher Fähigkeiten und Fertigkeiten) betrachtet.

Beispielweise betrachten wir einen kurzen Auszug aus dem Spiegel-Artikel „Der Wortbruch“ (Der Spiegel №14, 30.03. 2019):

„Von der Leyen bekommt an diesem Abend im Februar einen kleinen Vorgeschmack auf das, was ihren Außenministerkollegen Heiko Maas in der kommenden Woche in Washington erwarten könnte. Dann feiert die Allianz ihren 70. Geburtstag, doch Berlin scheint es in diesen Tagen darauf anzulegen, die Party vorsätzlich zu ruinieren.

Die Choreographie des Abends verlangt, dass stur die Rednerliste abgearbeitet wird. „Wir lehnen uns nicht zurück, wir arbeiten sehr hart daran, die Vorgaben einzuhalten, selbst wenn es innenpolitisch schwierig ist“, sagt die deutsche Verteidigungsministerin Ursula von der Leyen. „Stirbt die Nato?“, fragt der als „Trump-Flüsterer“ bekannte US-Politologe Walter Russel Mead im „Wall Street Journal“.

In diesem kurzen Textauszug werden mehrere sprachliche Erscheinungen verfolgt, die bei der Ausbildung der Germanistik-Studenten nicht ausgelassen werden dürften. Das sind nämlich die bildhaften Sprachmittel wie *die Choreographie des Abends, einen kleinen Vorgeschmack bekommen, die Party ruinieren, Trump-Flüsterer, die Nato stirbt*. Die Arbeit mit den Presstexten ermöglicht, also, solche Gebrauchsfälle zu beachten, zu analysieren und zu erlernen. Anhand solcher Texte wird im Deutschunterricht vieles geleistet: die Studenten machen sich mit dem aktuellsten Funktionsstand der deutschen Sprache, sie erlernen neue Wörter und Wortgruppen, machen sich mit den Entwicklungstendenzen der deutschen Sprache auf dieser historischen Etappe bekannt – mit den lexikalischen, grammatischen und syntaktischen. Die Analyse der aktuellen Presstexte bringt der Vervollkommnung der fachlichen Kenntnisse und der Vorbereitung eines gut qualifizierten Spezialisten bei.

Eine der wichtigsten Rollen des Einsatzes von den Presstexten im Lernprozess beim Deutscherwerb ist die Erweiterung der lexikalischen Kompetenzen der Studierenden, also, Üben der neuen Wörter und Wortverbindungen. Die lexikalische Seite der Arbeit an den Presstexten ist sehr interessant und nimmt einen wichtigen Platz im Prozess des Wortschatzerwerbs von den Studenten, denn die Veränderungen im Sprachbau vor allem im Wortschatz augenfällig werden. Einer der berühmtesten Sprachwissenschaftler, P. Braun, vertritt diese Meinung ebenfalls, indem er sagt, dass „die Sprache auf keiner Ebene so starken Veränderungen unterworfen ist, wie im Bereich des Wortschatzes“ [4, S. 33].

Bei der Vorbereitung der Arbeit an den Presstexten im Deutschunterricht ist vom Hochschullehrer Folgendes zu beachten:

1) der Text soll interessant für die Studierenden sein, soll ihnen etwas Neues, Interessantes, Wissenswertes mitteilen;

2) der Text soll das realisierbare Ziel verfolgen;

3) der Text soll dem Alter der Lernenden angepasst sein;

4) der Text soll dem Sprachniveau der Lernenden entsprechen [5, S. 75].

Wie schon erwähnt ist, die Hauptfunktion der Presseschau im Deutschunterricht ist die Erweiterung der lexikalischen Kompetenzen. Der Wortschatz der publizistischen Texte ist mannigfaltig und kreativ, was das Funktionieren der Lexik im aktuellen Deutsch präsentiert. Davon zeugen folgende Beispiele wie:

Klimaschutz ist Staatsräson, versichern die Volksparteien.

Denn die schönen Worte, mit der die Regierung in diesen Tagen die neue Jugendbewegung hofiert, stehen im Gegensatz zu ihren Taten.

Im Zweifel werde die Partei aus Angst vor Neuwahlen einknicken.

Denn in der Operation AKK hat die SPD ausnahmsweise ganz gute Karten, jedenfalls bessere, als viele Beobachter glauben.

Würde die SPD Kramp-Karrenbauer diese Bühne schenken, wäre der Partei nicht mehr zu helfen.

„Identitätstäuschung ist kein Kavaliersdelikt“, heißt es in einem internen Papier der Innenpolitiker.

Sollte Brinkhaus das Seehofer-Heil-Paket ohne große Änderungen durchboxen, dürfte er für viele erledigt sein.

In Serie werden neue Kommissionen oder Kabinettausschüsse eingesetzt, aber was dabei herauskommt, ist eine Art rasender Stillstand.

Was bei Kita- oder Pflegegesetzen Routine ist, gilt beim Klimaschutz als ausgeschlossen; auf eine armselige Ausrede muss man erstmal kommen.

Vor allem wird hier die quantitative und qualitative Erweiterung des deutschen Wortschatzes gemeint. Diese Erweiterung erfolgt mittels von Wortbildung und Wortbildungsmitteln. Die Neubildung von Wörtern vollzieht sich unter Verwendung von vorhandenem Sprachmaterial. Z.B.:

die Feinstaubbelastung, die Vollbremsung, die Kabinettbekleidung, die Feierabendpolitiker, die Sonntagsfrage, die Juli-Chefin, die SPD-Altvordere, die Individualzeit, kerngesund, der Veränderungsdruck, die Verschwörungstheorien, die Herdenimmunität, impfskeptisch, impfkritisch, der Lieblingsfeind u. v. m.

Die durchgeführte Analyse hat erwiesen, dass praktisch in jedem neuen Presstext die Studierenden auf den neuen Wortschatz stoßen. Die Pressesprache bedient sich gern den Einmalbildungen, wie, z.B., *hübscher Nebeneffekt, der Wunschkandidat, das Wunschprojekt* u. s. w.

Seit Sahra Wagenknecht im Abklingbecken der Linken ist, erwärmt sich das Klima zwischen der SPD und dem einstigen Erzfeind.

Die intensive lexikalische Neubildung der zusammengesetzten und abgeleiteten Lexeme hat mehrere Voraussetzungen, und zwar:

1) der immer wachsende Benennungsbedarf der Neuerscheinungen, z. B.: *die Clankids, die Parallelwelt, die Clanjugendlichen, die Korruptionsjägerin, die Korruptionsbekämpferin, der Lauschangriff* usw.;

2) das Streben nach Verdeutlichung, z.B., *der Altwagenbesitzer, der Solidaritätszuschlag, die Schuldenbremse, die Energie-Infrastruktur* usw.;

Um diese zu verhindern, hatten die Koalitionäre schon im Juli 2018 einen teuren Plan zur Luftreinhaltung beschlossen.

Denken Sie an die Handels- und Klimapolitik, an das Pipelineprojekt Nord Stream 2 und das Atomabkommen mit Iran.

3) das Streben nach sprachlicher Ökonomie, z.B.:

Was bedeutet die Digitalisierung für das menschliche Miteinander? (statt die Menschen sind miteinander),

Nie hatten soziale Medien so viel Einfluss auf die Meinungsbildung wie heute (statt die Meinung bilden);

4) stilistische Gründe, weil häufig die Zusammensetzungen und die Ableitungen eine Aussage wirksamer und bildhafter scheinen, z.B.:

Er steht für ein AfD-kompatibles Christentum mit biblischen Versatzstücken, die in sein Weltbild passen.

Insgeheim hofft so mancher, dass der AfD-Mann nicht noch einmal auftritt.

Wir müssen uns auf das Unerwartbare vorbereiten.

Auf einem Südeboard in seinem Büro dreht sich ein solarbetriebenes Miniaturwindrad.

Die unheimliche Leichtigkeit der Revolution.

Die Treibkräfte, die hinter den sprachlichen Entwicklungen stehen, haben ihren Ursprung einerseits in der Sprache selbst und andererseits in den Trägern der Sprache. Bei der Schöpfung der Neologismen spielen gesellschaftliche, politische und sozioökonomische Veränderungen eine große Rolle. Z.B.:

Ein vernünftiger Plan, trotzdem galt er in der Koalition als toxisch, weil „Bild“ frühzeitig von einem „Steuerhammer“ schrieb.

Aus folgenden Sätzen erfährt man die Neubildungen mit IS-Komponente (*die Anti-IS-Koalition, der IS-Rückkehrer*), die in den letzten paar Jahren wegen bekannter politischen Ereignisse im Nahen Osten, u. z., wegen des Syrienkonflikts zu den aktuellen Weltnachrichten gehört. Die Abkürzung *IS* bedeutet so viel, wie der Islamische Staat, z.B.:

Am Rande eines Treffens der internationalen Anti-IS-Koalition warnte diese Woche ein US-Beamter vor der Gefahr, die Kurden könnten die Kontrolle über die Terrorverdächtigen verlieren.

Seitdem haben Fachleute nochmals anhand von Gefangenendossiers die Frage diskutiert, ob man den IS-Rückkehrern in Deutschland überhaupt einen Prozess machen kann.

Das aktuelle Thema des Klimaschutzes ruft auch viele Neuschöpfungen hervor. Z.B.:

Angela Merkel hat ihre Leute intern aufgefordert, den CO2-Steuerplan erneut zu prüfen.

Zugleich würden die Bürger nur moderat belastet, weil das Aufkommen aus der Steuer zurückerstattet werden soll, etwa in Form eines jährlichen Klimaschecks zu Weihnachten.

Sie sollte damit Ernst machen, sonst wird sie den protestierenden Schülern gewiss nicht als Klimakanzlerin im Gedächtnis bleiben.

In der BRD wird die Debatte über die Einführung der Impfpflicht erneuert. Die Presstexte zu diesem Thema wimmeln auch von den Neubildungen und von den einmaligen Bildungen, wie z.B.

Man nennt es auch das Musketierprinzip, nach deren Leitspruch: Einer für alle – alle für einen.

Es gibt die Nachlässigen, die es schlicht versäumen, ihre Impfung aufzufrischen.

Die Staatsführung reagierte auf die Impfmüdigkeit mit Reihenuntersuchungen in den Schulen, staatlichen Dauerimpfstellen sowie Massenimpfungen in Betrieben.

Schon in den Achtzigerjahren seien in Ost-Berlin wieder Epidemien, wie die Masern ausgebrochen.

Die oben angeführten Beispiele sind als triftiger Beweis dafür, wie vielseitig die Arbeit mit den aktuellen Presstexten sein könnte. Es werden nicht nur bloß neue lexikalische Einheiten gelernt, sondern es werden kausal-konsequente Konsequenzen gezogen, es wird analytisch gedacht, es werden die Entwicklungstendenzen der Sprache ausgesondert. Beispielweise, anhand der lexikalischen Besonderheiten der Presstexte werden folgende Tendenzen der Wortschatzerweiterung ausgesondert:

1) die Tendenz zur Synthese. P. Braun stellt die Behauptung auf, dass als Haupttendenz im Bereich der deutschen Wortbildung die Zunahme und Verstärkung der Univerbierung angesehen werden kann [4, S. 159]. Der Autor richtet seinen Wahrnehmungsfokus dabei auf die in der Sprachgeschichte stärker werdende Tendenz, Wortgruppen zu einem Wort zusammenzufassen. So wird z.B. aus Einführung auf dem Markt die Markteinführung. Dieses Phänomen bezeichnet man als Synthese. Z.B.:

*Steuern einnehmen – die Steuereinnahme
der Bedarf nachzuholen – der Nachholbedarf*

Finanzen planen – die Finanzplanung

das Loch in den Finanzen – das Finanzloch

die Entscheidung der Mehrheit – die Mehrheitsentscheidungen u. s. w.

Die Kritiker wurmt aber, dass Heils Entwurf allen arbeitssuchenden Asylbewerbern unabhängig von ihrer Bleibeperspektive nach neun Monaten ein Recht auf Integrations- und Deutschkurse einräumt.

2) der Substantivierungsprozess, z.B.:

Mit der Ansprache sorgte Hirohito damals dafür, dass seine Militärs die Waffen niederlegten und weiteres Blutvergießen vermieden wurde.

In Wahrheit setzen sie nicht einmal das Nächstliegende um.

Union und SPD haben im Koalitionsvertrag vereinbart, das Einsparen von Heizenenergie in Eigenheimen und Büros steuerlich zu fördern.

Dabei gibt es seit Langem ein Konzept, wie die Politik die Erderwärmung bekämpfen kann.

Es hat in Deutschland wohl noch nie eine Protestbewegung gegeben, die auf solch breites Wohlwollen gestoßen ist wie „Fridays for Future“.

Müssen die widerwilligen Willigen juristisch verpflichtet werden, ihre Kinder impfen zu lassen, damit alle geschützt sind?

Eine ganze Reihe der bearbeiteten Texte hat erwiesen, dass in den Zeitungsartikeln die phraseologischen Einheiten oft gebraucht werden, um die Information einflussreicher und eindrucksvoller zu machen.

H. Burger weist hin, dass man Informationen aus seriösen Bereichen der traditionellen Presse und der Boulevardpresse unterscheiden soll. Er widmet sich vor allem der Anschaulichkeits- und Argumentationsersparungsfunktion. Als Beispiel wird vom Sprachwissenschaftler ein Kommentar angeführt, in dem die bildhaften Phraseologismen am häufigsten vertreten sind. Sie erscheinen am Anfang oder am Schluss, am Anfang oder am Ende eines Teilthemas, eines Argumentes und bilden so einen Rahmen für Argumentation. Phraseologismen werden hier weiter als besonders wirksame rhetorische Elemente wahrgenommen [5, S. 11-28]. In dieser Hinsicht bringt die Textarbeit auch einen großen Nutzen für die fachliche Ausbildung der Germanistik-Studenten. Z.B., bei der Arbeit am Zeitungsartikel „Was wünschen sich die Ukrainer?“ wird nicht nur die Migrationsproblematik der Arbeitskräfte studiert, sondern es werden auch die phraseologischen Wendungen „*der Heimat den Rücken kehren*“, „*ins Auge blicken*“, „*ein Stein fällt vom Herzen*“ und ihr Gebrauch erlernt.

Solcherweise werden mittels der Presstexte mehrere Lernziele im Deutschunterricht erreicht:

- 1) es werden neue Informationen bekommen;
- 2) es werden mündliche Kompetenzen geübt;
- 3) es werden neue Wörter und Wendungen erlernt;
- 4) es werden die Entwicklungstendenzen des modernen Deutsch verfolgt;
- 5) es werden die Gesetzmäßigkeiten der Wortschatzerweiterung analysiert;
- 6) es werden die neuen phraseologischen Wendungen im Kontextgebrauch gelernt und erklärt.

Schlussfolgerungen. Presseschau ist eine der wichtigsten Arbeitsformen der Fremdsprachenbeherrschung, sie gibt die Möglichkeit die neue und nötige Information zu erfahren, motiviert die Studierenden zum Fremdsprachenlernen und ruft das Interesse dafür. Als eine der Unterrichtsformen bringt die Arbeit an den Presstexten der Aneignung aller Aspekte der deutschen Sprache und der Entwicklung von fachlichen Sprachkompetenzen bei. Die Presstexte haben nicht

nur einen informativen Charakter, sondern enthalten auch viele subjektive Wertungen, was einen Anlass zum Meinungsaustausch zur Folge hat.

Die Presstexte spielen im Fremdsprachenunterricht eine unersetzliche Rolle, denn sie folgen unterschiedlichen Lernzielen und beim richtigen Anwenden führen zu den positiven Leistungen im Lernprozess. Eine der wichtigsten Rollen der Presstexte im Deutschunterricht und Ziel der Arbeit ist die Wortschatzvermittlung.

Die Presseschau hat an den linguistischen Fakultäten in den ukrainischen Hochschulen eine lange Tradition, trotzdem scheint es diesem Aspekt an einer eigenständigen Unterrichtsmethodik zu fehlen, deswegen bleibt die Untersuchung dieser Frage und die Ausarbeitung der Unterrichtsmethodik mit den Presstexten immer noch von hoher Wichtigkeit.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Bausch K.-R. Fremdsprachendidaktik und Sprachlehrforschung. Handbuch Fremdsprachenunterricht. 3. Aufl. Tübingen, 2003. 581S.
2. Boocz-Barna K. Spracherwerb durch Interaktionen im DaF-Unterricht. Lernen lehren – Lehren lernen (Budapester Beiträge zu Deutsch als Fremdsprache). Budapest, 2006. S.96-105.
3. Brauer Ch. Literarisches Lernen im Sprechen und Schreiben. Schriftliche Vor- und Nachbereitungen literarischer Gespräche. 2014. 1. Auflage. S. 229-263.
4. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Sprachvarietäten. Stuttgart, Berlin, Köln, 1998. 265S.
5. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin, 1998. 237S.
6. Hallet W. Didaktische Kompetenzen. Lehr- und Lernprozesse erfolgreich gestalten. Stuttgart, 2006. 175S.
7. Ulshöfer R. Methodik des Deutschunterrichts. Stuttgart, 1995. 346S.

УДК 372.811.112.2

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.274-280

Ольга Гвоздяк

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>
Ужгород, Україна, +38 0505504177
olha.hvozdyak@uzhnu.edu.ua*

Тетяна Свіда-Сусіденко

*ст. викладач кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0002-9210-5170
Ужгород, Україна, +38 0662522722
tetyana.svyda-susidenko@uzhnu.edu.ua*

Übungen und Aufgaben zur Förderung der Schreibfertigkeiten im DaF-Unterricht

Анотація. У сучасній методиці навчання іноземною мовою виділяють чотири види мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, аудіювання, письмо. Три перших види визначаються науковцями як об'єкти навчання. Письмо розглядається тільки як засіб оволодіння мовою.

Тому на практиці в навчальному процесі цьому виду мовленнєвої діяльності не завжди приділяється належна увага. Писемне мовлення може бути виражене, на відміну від усного мовлення, якому притаманні як лінгвістичні так і екстралінгвістичні фактори, лише через лексико-граматичні засоби. Багатолітній досвід роботи у вищій школі дозволяє нам констатувати, що для якісного формування у студентів навиків письма необхідно вдосконалювати у них навички оформлення і змістового наповнення писемних висловлювань шляхом якісного виконання різного роду вправ. Виділяємо різні рівні роботи з письмом: словникова робота (лексико-граматичні вправи), робота з текстом, творче письмо. Навчання письму будується за принципом поступового зростання труднощів. У результаті опитування студентів I курсу відділення німецької філології ДВНЗ «УжНУ» було встановлено, що найважчим видом письмової роботи, на думку студентів є творче письмо, яке поєднує у собі комплекс знань лексики, граматичних норм, вміння логічно викласти думки тощо. Письмова мова служить надійним інструментом для розвитку мислення, стимулює говоріння, слухання і читання на іноземній мові.

Ключові слова: письмо, німецька мова, вправи, лексика, творче письмо

Abstract. Modern methodology of foreign language teaching distinguishes four types of speech activities: speaking, reading, listening and writing. The first three types are defined by scholars as objects of learning. Writing is regarded as a means of language acquisition. That is why, in practice this type of activity is not given the proper attention in the process of teaching. Written speech can be expressed only through lexical-grammatical means as opposed to oral speech which can rely on both linguistic and extralinguistic factors. Our university experience of many years enables us to state that in order to form students' writing competence it is necessary to improve their skills of written speech by doing different kinds of exercises. There are various kinds of them: vocabulary work (lexical-grammatical exercises), work with the text and creative writing. Teaching writing is based on the principle of the gradual increase in difficulties. The result of the survey of the first year students of the German department of UzhNu shows that the most difficult kind of written work is creative writing, which comprises a set of language competencies ranging from vocabulary, grammar to the ability to set forth your ideas. Written speech allows us to preserve language and practical knowledge, serves as a reliable tool of critical thinking, and stimulates speaking, listening and reading in a foreign language.

Keywords: writing, German, exercises, vocabulary, work with text, creative writing

Einleitende Bemerkungen. Die Zeiten, in denen im Fremdsprachenunterricht nur die Grammatik, Vokabeln auswendig gelernt, die Texte gelesen und übersetzt wurden, sind vorbei. Das Bildungswesen in der Ukraine schenkt derzeit viel Bedeutung dem kommunikativen Ansatz im Fremdsprachenunterricht. Die Aufmerksamkeit wird dem Hören, Sprechen und Lesen geschenkt. Trotzdem wird das Schreiben im heutigen Fremdsprachenunterricht vernachlässigt. Das Schreiben wird oft von Wissenschaftlern und Hochschullehrern nur als Mittel zur Beherrschung dieser drei Fertigkeiten betrachtet.

Nach Auffassung von H.-J. Krumm, steht das Schreiben in dem kommunikativ orientierten DaF-Unterricht nicht im Vordergrund und dabei wird der Förderung der Schreibfertigkeit wenig Bedeutung beigemessen, denn der kommunikative Ansatz orientiert sich in erster Linie an der gesprochenen Sprache, d.h. das Schreiben wird im DaF-Unterricht meistens zugunsten der Förderung des Sprechens vernachlässigt [5, S. 23].

Für den Fremdsprachenunterricht ist Schreiben eine wichtige Kontaktmöglichkeit zu einer fremden Struktur [2, S. 181]. Das Schreiben fördert den Fremdsprachenerwerb. Diese Fertigkeit verhilft dazu, die geistigen Handlungen, schriftlich zu fixieren und zu strukturieren. Die Schreibfertigkeit dient heutzutage als Sprachmittel zur Überprüfung von Kenntnissen sowohl der

Schüler als auch der Studenten. Deshalb ist die Frage nach der systematischen Förderung der Schreibfertigkeit aktuell.

Zielsetzung und Hauptaufgaben. In dieser Abhandlung beschäftigen wir uns mit dem Schreiben, den Übungen und Aufgaben, die die Fertigkeit *Schreiben* im DaF-Unterricht fördern.

Es ist bekannt, dass die Sprechfertigkeiten – Hören, Sprechen, Lesen, Schreiben – eng miteinander verbunden sind. Das *Schreiben* ist ein längerer und langsamerer Prozess als Sprechen. Das Schreiben wirkt auf die anderen Fertigkeiten aus und deshalb unterstützt den Spracherwerb.

In der Methodik des Fremdsprachenunterrichts kommt Schreiben als Mittlertätigkeit und als Zieltätigkeit vor. Um Schreiben als Mittlertätigkeit handelt es sich bei allen übenden Schreibaktivitäten, z.B. schriftliche Lücken oder Umformübungen, Diktate: Skizzieren eines Dialogverlaufs zur Vorbereitung eines Rollenspiels usw. Schreiben als Zieltätigkeit liegt immer dann vor, wenn die Lernenden Texte in der geschriebenen Sprache produzieren – zu realen Schreibenanlässen, z.B. persönliche Stellungnahme zu einem Thema oder auch zu simulierten Schreibenanlässen [7, S. 249].

Der Gegenstand der vorliegenden Abhandlung ist das Schreiben als Zieltätigkeit im DaF-Unterricht. Darunter verstehen wir die Befähigung der Studenten Inhalte zu verknüpfen, Texte zu strukturieren, Informationen an Kommunikationspartner zu vermitteln, über Lebensereignisse zu berichten usw. Dabei bedenken die Lernenden sprachliche Mittel: Vokabeln, grammatische Strukturen, Orthographie. Man achtet auf die Textsorten. Im Schreiben können Gedanken und Gefühle ausgedrückt werden.

Problemforschung. Um Schreibfertigkeit schrittweise aufzubauen, braucht man entsprechende Übungen und Aufgaben. Als Erstes möchten wir einen Blick auf die Aufgaben und Übungen werfen, die den Prozess des Schreibens optimal zu gestalten verhelfen. Dafür sehen wir es als nötig, den Unterschied zwischen *Aufgabe* und *Übung* zu erläutern.

Ergebnisse. H. Funk und andere Autoren definieren *Aufgaben* folgender Weise: *Aufgaben* sind all jene sprachliche Aktivitäten, die einen „Sitz im Leben“ haben, d.h. die in dieser Form nicht nur im Kursraum stattfinden: *Wie schreibe ich einen Lebenslauf? Wie berichte ich über Erlebnisse?* In diesem Sinne bezeichnet der Begriff *Aufgabe* alles, was man mit Sprache macht, etwa um sich zu informieren und sich mit anderen Menschen auszutauschen. Aufgaben sind die kommunikativen Lernziele des Fremdsprachenunterrichts. Um sie zu lösen brauchen wir Wörter, sprachliche Regeln, die Kenntnis von Textsorten und interkulturellem Verhalten ebenso wie landeskundliche Kenntnisse und die Fähigkeit zu flüssigem Sprechen und Schreiben. In den Aufgaben werden eine Vielzahl von Kenntnissen und Fertigkeiten integriert. Komplexe Lernaufgaben, die in der Fachliteratur als Zielaufgaben bezeichnet werden, können durch einzelne Aufgaben vorbereitet werden [1, S. 11].

Übungen bereiten Aufgaben vor, indem sie Wortschatz, Aussprache, Strukturen oder einzelne Fertigkeiten gezielt trainieren. Sie zielen auf die konkrete Anwendung und möglichst rasche Verfügbarkeit des Geübten und seine freie Anwendung in Aufgaben ab. Damit ist das wichtigste Kriterium einer Übung benannt: sie muss für die Lernenden erkennbar auf eine Aufgabe vorbereiten. Sie muss in einen inhaltlichen Zusammenhang, den Kontext, eingebettet sein, der zu Sprachhandlungen, also zu Aufgaben, hinführt [1, S. 14].

H.-W. Huneke und W. Steinig fassen die Grundunterschiede zwischen der Aufgabe und der Übung übersichtlich in der folgenden Tabelle zusammen [3, S. 221]:

Tabelle 1.

Unterschied zwischen der Übung und der Aufgabe

Übungen	Aufgaben
Ziel: korrekte Sprachverwendung; sprachbezogen	Ziel: Gelingen von Mitteilung und Verstehen bei der Kommunikation in der Lerngruppe; mitteilungsbezogen
vom Lehrer erstellt	im Unterrichtsprozess entstanden
ein vorgeplanter Lösungsweg, eine richtige Lösung: fordert und fördert Orientierung an der (sprachlichen) Norm	Lösungswege müssen von den Lernern gefunden werden: mehrere Lösungen möglich: fordern und fördern Autonomie
orientieren den Einzelnen auf die Übungsvorlage	fordern und fördern Kooperation mit anderen
haben dienende Funktion: Erleichterung der Lösung von Aufgaben	sind dem Übungsgeschehen übergeordnet: erfordern Übungen, um leichter lösbar zu sein
tendenziell: „Geschlossenheit“	tendenziell: „Offenheit“

Aus der Tabelle geht hervor, dass die Übungen eine gewisse Vorstufe der Verwendung einer Aufgabe darstellen. Während die Übungen nämlich dazu dienen, neues sprachliches Wissen und Können zu vervollkommen, zu automatisieren und rasch verfügbar zu machen, damit es für die Alltagskommunikation vorhanden ist, und aufgrund dessen mit großem Maße mit der Steuerung und einer gewissen Geschlossenheit verbunden sind, werden die Aufgaben viel offener gestellt, womit sie unterschiedliche Möglichkeiten der Lösung leisten und damit auch größere Ansprüche auf die Autonomie des Lerners legen. Diesbezüglich ist jedoch zu bemerken, dass sich Übungen und Aufgaben nicht ausschließen, sondern bedingen und sich ergänzen. Die Übergänge dazwischen sind also ganz fließend und deswegen ist es nicht immer einfach, die

Übung von der Aufgabe zu unterscheiden. Eine so genaue Kategorisierung ist jedoch auch nicht notwendig. Wesentlich ist es hauptsächlich, beide Formen sinnvoll und zweckmäßig im Unterricht anwenden zu können [3, S. 218–221].

Zur Förderung der Fertigkeit Schreiben bietet B. Kast eine Übungstypologie an. Dabei unterscheidet der Autor fünf Übungsbereiche:

- vorbereitende Übungen,
- aufbauende Übungen,
- strukturierende Übungen,
- freies, kreatives Schreiben,
- kommunikatives Schreiben [4, S. 34].

Als *vorbereitende Übungen* nennt man solche, die auf die Textproduktion vorbereiten. Das sind Übungen zur Aktivierung vorhandenen Wissens; Erarbeitung, Erweiterung und Festigung des Wortschatzes, wobei die Rechtschreibung zu beachten ist.

Wir setzen in unserem DaF-Unterricht solche Übungen und Spiele ein: Kofferpacken, Assoziationspiel. Oft stehen verschiedene Variationen im Fokus, z.B. gleiche Wortarten, präpositionale Wendungen, Wortgruppen bzw. Redewendungen. Was die Sozialform betrifft, wird die Arbeit im Plenum durchgeführt. Bei fortgeschrittenen Studenten ist es ratsam Gruppen- oder Partnerarbeit einzusetzen.

Aufbauende Übungen haben zum Ziel zuerst die Sätze, danach Kleintexte zu bilden. Dabei werden geübte Wortschatz- und grammatische Strukturen gebraucht. Als Sozialform dominiert Einzelarbeit. Die Studenten bilden Sätze in entsprechender Zeitform, mit bestimmter Wortfolge und variiertes Art des Subjekts. Danach werden einfache Sätze in Satzreihe oder Satzgefüge verwandelt, wobei der Gebrauch von Konnektoren zu beachten ist. Die Einzelsätze werden inhaltlich in Kleintexte verbunden.

Strukturierende Übungen steuern Textproduktion. Es geht um gesteuerte Arbeit am Text, bei derer Lösung man schon einen gewissen Grad an Produktivität aufweisen muss. Dazu zählen die Übungen:

- Rekonstruktion von Dialogen zu den Erzähltexten;
- Textergänzungsaufgaben;
- Umwandeln von Berichten, Nachrichten bzw. Zeitungsartikeln in Erzähltexte;
- Perspektivenwechsel;
- Zusammenfassung schreiben;
- Versprachlichung von Bildergeschichten;
- Individueller Plan zum Text.

Übungen zum kreativen und freien Schreiben bedeuten: die Lernenden *frei* schreiben lassen. Kreatives Schreiben kann durch strukturierende sprachliche Vorgaben initiiert werden [4, S. 126].

Freies Schreiben definiert P. Portmann als “nicht-vorlagengebundenes Schreiben”, “die primäre Art des Schreibens, diejenige Form des mitteilenden

Schreibens, welches die meisten Leute benützen, wenn sie überhaupt schreiben [6, S. 476].

B. Kast hält fest, dass freies Schreiben und Kreativität gehören zusammen, Kreativität und Strukturierung schließen sich nicht aus [4, S. 127].

Mit dem kreativen Schreiben haben wir uns in der gleichnamigen Abhandlung beschäftigt. Es wurden verschiedene Methoden des kreativen Schreibens erläutert und einige Beispiele für den Einsatz im Deutschunterricht angeführt [8]. Hier werden von uns häufig gebrauchte Schreibtechniken des kreativen Schreibens im 1. Studienjahr genannt:

- Elfchen (ein Gedicht mit elf Wörtern in einer vorgegebenen Struktur),
- Schneeballgedicht (ein Gedicht mit wachsenden Zeilen nach einer vorgegebenen Struktur),
- Rondell (ein Gedicht mit acht Zeilen, von denen sich einige nach einem vorgegebenen Schema wiederholen.

Als Schreibübung mit Wörtern oder Sätzen wird im ersten Studienjahr *Akrostikon* (Gedicht, bei dem die jeweils ersten Buchstaben der aufeinander folgenden Zeilen aneinandergereiht ein Wort oder einen Satz ergeben; besonders beliebt ist diese Gedichtform auf der Grundlage des eigenen Namens) empfehlenswert.

Aus unserer Erfahrung könnten wir feststellen, dass oben genannte Methoden schon von Anfang an im Unterricht eingesetzt werden kann. Mit wenig Wortschatz und Grammatik können die Studierenden ihr eigenes Schreibprodukt vorstellen.

Unter dem *kommunikativen* Schreiben versteht man Übungen, die auf reale Kommunikationssituationen beziehen:

- Postkarten,
- Lebenslauf,
- Briefe per Post bzw. E-Mails,
- Anzeigen.

Beim Schreiben von Postkarten und Briefen werden wichtige Komponente dieser Textsorte berücksichtigt: Absender, Empfänger, Adresse, Ort und Datum, Anrede, Gruß- und Schlussformel.

Es ist zu bemerken, dass die oben gegebene Übungstypologie nicht zum Ziel hatte, einen so komplexen Prozess wie das Schreiben, genau in einzelnen Gruppen einzuteilen und sie voneinander abzugrenzen, sondern v.a. in der Menge von Übungen ein System und eine Transparenz zu bilden.

Bei jeder Übung sind den Studierenden konkrete Anleitungen zu geben, genaue Zeit zum Schreiben und Überarbeiten anzusagen. Musterbeispiele und Anleitungen sollen Schreibdenken und -freude nicht begrenzen. Die Aufgaben sollten so gestellt werden, dass die Studenten sowohl ihre Fähigkeiten, ihr Können als auch ihre Vorstellungen nutzen können.

In Ergebnis der Befragung der Studenten des 1. Studienjahres der Abteilung für deutsche Philologie der Nationalen Universität Uschhorod, welche der vier

Fertigkeiten (Sprechen, Lesen, Hören und Schreiben) ihnen besonders schwer fallen, haben sie die Fertigkeit Schreiben genannt.

Von den Arten des Schreibens fällt den Studenten das kreative Schreiben besonders schwer, weil es in sich einen Komplex der Kenntnisse in Lexik, Grammatik und das Können die Gedanken logisch auszudrücken verkörpert.

Schlussfolgerungen und Forschungsperspektiven. Die Entwicklung der Schreibkompetenz ist ein gesteuerter Prozess, der sich erst dann effektiv vollzieht, wenn die Schriftsprache mit kommunikativen Zwecken gebraucht wird. Deshalb soll die Aufmerksamkeit den Interessen und Bedürfnissen der Studierenden geschenkt werden.

Die Perspektive der Forschung sehen wir in der Ausarbeitung von Übungen, die der Entwicklung des kreativen Schreibens bei den Studenten des 1. Studienjahres beitragen.

LITERATUR

1. Funk H., Kuhn, Ch., Skiba D., Spaniel-Weise D. Wicke R. E. Aufgaben, Übungen, Interaktion. München: Klett-Langenscheidt, 2014. 184 S.
2. Heyd, G. Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht (DaF). *Ein Arbeitsbuch. Kognition und Konstruktion*. Tübingen: Narr, 1997. 218 S.
3. Huneke H.-W., Steinig H.-W. Deutsch als Fremdsprache: Eine Einführung. Berlin: Erich Schmidt Verlag. 2009. 306 S.
4. Kast B. Fertigkeit Schreiben. Berlin: Langenscheidt, 1999. 232 S.
5. Krumm H.-J. Kulturgeprägte Einflüsse auf das Schreiben und ihre möglichen Einflüssen für den Schreibunterricht Deutsch als Fremdsprache. Tütken, G., Neuf-Münkel, G. (Hrsg.). Schreiben im DaF-Unterricht an Hochschulen und Studienkollegs. Bd. 1: Forschungsergebnisse – Didaktische Konzeption – Übungsformen. Regensburg: Fachverband Deutsch als Fremdsprache, 1993. S. 23–33.
6. Portmann P. Schreiben und Lernen. Grundlagen der fremdsprachlichen Schreibdidaktik. Tübingen: Max Niemeyer, 1991. 611 S.
7. Storch G. Deutsch als Fremdsprache – eine Didaktik. Paderborn, 2008. 364 S.
8. Гвоздяк О.М., Свида-Сусіденко Т.В. Креативес Schreiben im Deutschunterricht. *Germanistik in der Ukraine*. Jahrbuch 7'2012. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2012. С. 221–237.

УДК 81'243'373: 378.14

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.281-292

Ірина Андрусак

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ “Ужгородський Національний Університет”
<https://orcid.org/0000-0002-3377-9706>
Ужгород, Україна, +38 (050)2892017
iryna.andrusiak@uzhnu.edu.ua

The lexical approach to EFL teaching: methodological foundations and pedagogical implications

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичного підґрунтя лексичного підходу до навчання англійської мови як іноземної. Використання лексичного підходу є своєрідним викликом традиційній дихотомії граматики-лексика, відповідно до якої мова розглядається як система граматичних структур та набір ізольованих лексичних одиниць. Лексичний підхід відноситься до низки альтернативних підходів і методів навчання англійської мови, яким, як правило, майже не приділяється увага в теорії та практиці навчання. Цим зумовлена актуальність проведеного дослідження. Ефективне застосування будь-якого нового підходу, методу, стратегії залежить від поєднання двох факторів: глибокої теоретичної обізнаності вчителя з його основами та вміння застосовувати на практиці. Метою цієї статті є з'ясування суті лексичного підходу в процесі навчання англійської мови. Основна увага приділяється гіпотезі фрази як теоретичному підґрунтю лексичного підходу та типології лексичних одиниць, розробленої в межах досліджуваного підходу.

Ключові слова: англійська мова як іноземна, лексичний підхід, гіпотеза фрази, правильність мовлення, плавність мовлення, лексика, лексична одиниця, колокація.

Abstract. The present paper explores the theoretical basis of the lexical approach to EFL teaching. The lexical approach to EFL teaching was introduced as an alternative to grammar-based foreign language teaching to challenge the traditionally accepted dichotomy grammar-lexis according to which language was viewed as a system of grammatical structures and a set of isolated vocabulary items. It gave priority to lexis to acknowledge that lexical phrases or chunks are the raw data by which learners perceive patterns of language traditionally thought of as grammar. Alongside the total physical response, the silent way,

suggestopedia, community language learning, multiple intelligences, etc., the lexical approach is referred to a set of alternative approaches and methods in language teaching which are hardly ever addressed by national EFL curricula. Therefore, the research focusing on the methodological foundations underlying the lexical approach and its pedagogical implications for EFL teaching proves to be topical. Effective application of any new teaching technique in the EFL classroom implies the combination of teacher's awareness of its theoretical basis and practical skills to put it to practice. In this respect, the present paper aims to describe what the lexical approach means with a special focus on the lexical phrase hypothesis as its theoretical basis and the typology of lexical units.

Keywords: English as a foreign language, lexical approach, lexical phrase hypothesis, accuracy, fluency, vocabulary, lexical unit, collocation.

Introduction The lexical approach to EFL teaching was first introduced in the 1990s as an alternative to grammar-based foreign language teaching. Since it lays a heavy emphasis on lexis (not grammar), it was considered to be a revolutionary approach. More specifically, at that time the lexical approach challenged the traditionally accepted dichotomy grammar-lexis according to which language was viewed as a system of grammatical structures and a set of isolated vocabulary items. Hence, vocabulary was considered to be inferior to grammar providing building blocks for grammatical structures. On the contrary, the lexical approach gave priority to lexis to acknowledge that in language lexis is central in creating meaning with grammar playing a secondary role in conveying the meaning [27]. Moreover, according to the lexical approach, lexical phrases or chunks are the raw data by which learners perceive patterns of language traditionally thought of as grammar [14, p. 95].

The lexical approach was intended as the best description of language acquisition processes that equipped learners with the tools to put 'proper words in proper places' [1, p. 2]. The lexical approach acknowledges the importance of 'prefabricated' vocabulary (Rahmi's term) which constitutes a considerable portion of a native speaker's output, both written and spoken [27]. Largely, speaker's fluent production results from, first, having at their disposal these prefabricated elements and, second, having a rapid access to them rather than having a set of grammar rules and a separate stock of isolated words. Hence, the lexical approach advocates the idea that the ability to comprehend and produce lexical phrases as unanalyzed wholes, or 'chunks' is an important part of language acquisition [21].

Hence, it follows that while teaching a foreign language the teacher should focus mostly on learners' developing a vast stock of lexical items the fluency of their written and spoken output depends on.

In foreign language teaching, a search for the most effective way is one of the tasks applied linguists has been trying to fulfil over a century. There has been a lot of debate and discussion about the centrality of grammar and vocabulary in the

language curriculum, the importance of accuracy and fluency in the learners' language development, effective methods, approaches and learning strategies of EFL teaching. Although much has been done to solve the most debatable problems, the teaching profession is continually exploring new ways of addressing teaching and learning options to establish more effective teaching and learning practices. Alongside the total physical response, the silent way, suggestopedia, community language learning, multiple intelligences, etc., the lexical approach is referred to a set of alternative approaches and methods in language teaching which are hardly ever addressed by national EFL curricula. Therefore, the research focusing on the methodological foundations underlying the lexical approach and its pedagogical implications for EFL teaching proves to be highly **topical**.

It is commonly accepted that vocabulary as well as grammar are central to language acquisition. However, in contrast to grammar, vocabulary teaching in EFL school classrooms does not prove to be effective. The degree to which vocabulary should be taught, corrected and worked on and methods which should be employed are widely disputed in teaching industry. Recently, vocabulary teaching focus has been shifted to teaching more or less fixed strings of words in contrast to word lists. The latter has been the most popular strategy that both teachers and learners employ throughout a great many years. It results in a great number of deviant usages in learners' meaningful output (i.e. in speaking and writing), such as 'sit on the bus', 'suggested to open the window', 'finish university', etc. [11]. The obvious danger of the word-list strategy is that it provides students with the main components of the word knowledge (i.e. pronunciation, word class, meaning(s), derivatives) in isolation without exposing them to the contexts of real language use where words tend to come in collocations [22]. Hence, at present the number of researchers displaying interest in the use of alternative strategies in the teaching and learning foreign language vocabulary is growing. The main areas of their research interest are the essence of the lexical approach [10; 13; 14; 20; 23], the possible dangers of the lexical approach [16; 17; 25], the typology of lexical units [13; 14; 16; 17; 22; 23]; implication for teaching [27; 28; 30]; psycholinguistic and corpora issues [2; 3; 4; 5; 6; 8; 18; 24].

Effective application of any new teaching technique in the EFL classroom, the lexical approach inclusive, implies the combination of teacher's awareness of its theoretical basis and practical skills to put it to practice. In this respect, the present paper **aims** to describe what the lexical approach means with a special focus on the lexical phrase hypothesis as its theoretical basis and the typology of lexical units.

Research Methodology. Since the present study focuses on theoretical basis of the lexical approach to EFL teaching, it makes use of the research methods accepted and recognised in EFL education. First, the choice of methods and approaches for the present paper results from the status of English as a foreign language in the context of Ukrainian education. English as a foreign language is defined as the English language which is taught and learnt in countries where the

official language is not English. Teaching English as a foreign language differs from teaching English as a second language in terms of the available language environment, which influences the teacher's choice of methods and techniques to use in EFL classroom. Our general research paradigm is also based on the communicative approach to EFL teaching which has dominated the EFL field for almost half a century. In accordance with this approach, teaching English vocabulary is regarded within the framework of the development of learners' communicative competence. More specifically, teaching vocabulary according to the lexical approach involves teaching all aspects of language construction and skills. The key points of the lexical phrase hypothesis that underlies the lexical approach to EFL teaching as well as basic types of lexical units elaborated within the framework of the approach in question are explored by analysing and reviewing the professional pedagogical, psychological and methodological literature.

Results and Discussion. The lexical approach traces its roots back to the 1990s when two Michael Lewis's books were published: 'The Lexical Approach: the State of ELT and a Way Forward' (1993) and 'Implementing the Lexical Approach – Putting Theory into Practice' (1997) [13; 14]. The books laid the key principles of the lexical approach:

- Language consists of grammaticalized lexis, not lexicalized grammar.
- The grammar/vocabulary dichotomy is invalid; much language consists of multi-word "chunks".
- A central element of language teaching is raising students' awareness of, and developing their ability to "chunk" language successfully.
- Although structural patterns are acknowledged as useful, lexical and metaphorical patterning are accorded appropriate status.
- Collocation is integrated as an organising principle within syllabuses.
- Grammar as structure is subordinate to lexis.
- Successful language is a wider concept than accurate language [13; 14].

The main premise underlying the lexical approach is the *Lexical Phrase Hypothesis* (hereinafter LPH). In M. West's words, the hypothesis reads as follows: 'An important part of language acquisition is the ability to comprehend and produce lexical phrases as unanalyzed wholes, or 'chunks', and that these chunks become the raw data by which learners perceive patterns of language traditionally thought of as grammar' [14, p. 95]. According to the hypothesis, many lexical phrases are not only used as combinations of words but are also stored in our mental lexicon and processed as if they were single words.

The rationale behind the LPH is the belief that learners of a foreign language benefit from treating strings of words as chunks in a number of ways. First, this increases fluency in all types of communicative activities (speaking, reading, listening and writing) and, second, enhances comprehension while reading and listening in general and while listening to fast speech in particular [16].

Fluency is understood as ‘the ability native speakers have to produce long strings of speech which exceed their capacity for encoding and decoding speech’ [27, p. 214]. One of the aims of foreign language teaching is develop learners’ fluency which is believed to result in accuracy [30, p. 4]. A number of researchers suggest that fluency results from memorizing pre-fabricated language, however, they use different terms to refer to this issue: ‘lexicalised sentence stems’ and ‘memorised strings’ [27, p. 214]; ‘chunks’ and ‘lexical phrases’ [23, p. 21]. In other words, fluency comes from the ability to efficiently retrieve pre-fabricated units from learners’ mental lexicon. This enables learners to direct their attention to the larger structure of the discourse rather than keep it narrowly focused on individual words as they are produced [11, p. 80].

There is a considerable body of psychological research to substantiate the idea that human mind stores and processes chunks as individual unanalyzed wholes. More specifically, the human mind can store a considerable amount of knowledge in long-term memory, yet its short-term memory has the capacity to process small amount of it in real time [3]. The evidence comes from the following: recurrent strings of words are highly predictable because they are stored as chunks; hence, they require less activation of our mind and less time in order to process them both when receiving input (when reading and listening) in a foreign language and when producing output (when writing and speaking). On the contrary, constructing speech from individual words and breaking speech into smaller parts each time we need to produce or receive language takes much more time.

Another advantage of the LPH is that lexical phrases provide learners with contextual models of real language use.

Much of the foundation for the LPH is set up on the basis of the data provided by applied and corpus linguistics. Corpus linguists use the term ‘lexical bundle’ to refer to lexical phrases or very common continuous strings of words, which may span phrasal boundaries (e.g. *I don’t know whether, don’t worry about it, and in the middle of the*) [29, p. 258]. Lexical bundles are members of a larger family of diverse lexical units known as holistic units. A significant body of research in the first language acquisition suggests that lexical bundles are stored holistically as unanalyzable wholes that is without internal structure [4; 5; 29; 31]. According to research findings in the first language acquisition, children first learn chunks to break them into smaller units at a later stage. In its turn, this suggests that some complex linguistic units we acquire must have ‘a holistic entry node’ [29, p. 271]. However, human brain processes input by pattern recognition and categorization. Humans are claimed to be the best pattern-recognition machines [2]. The process of pattern recognition involves analyzing and decomposing things.

In Lindstromberg’s opinion, the lexical phrase hypothesis exists in two versions: weak and strong [16]. It should be noted that the words ‘weak’ and ‘strong’ do not denote the strength of scholarly argumentation. Instead, they relate to the degree to which language is assumed to consist of lexical phrases. According

to the strong view, language-in-use comprises a very large proportion of lexical phrases. The weak version admits the fact that language is made up of lexical phrases but claims that their proportion is significant but not overwhelming.

M. Lewis, the founder of the approach, advocates the strong version of the lexical phrase hypothesis. Moreover, in terms of the whole approach the scholar believes that its methods have to replace all methodology in EFL classroom and suggests the Observe-Hypothesise-Experiment cyclical paradigm be employed instead of the Present-Practise-Produce paradigm [14, p. vii].

The Observe-Hypothesise-Experiment cycle, as its name implies, involves three-step procedure according to which learning a foreign language takes place. First, when learners receive language input either in a written form through reading or in an oral form through listening, they observe language in use. Observation involves critical examination of language or consciousness raising which is a prerequisite to noticing its features. After noticing, identifying and analysing these features learners hypothesise about the way language works. Finally, learners test their hypotheses by experimenting with producing language in different contexts [19].

Those who support the weak version of the lexical phrase hypothesis regard the lexical approach tools as complementary to available classroom techniques [30, p. 42]. Speaking about M. Lewis's list of 20 key principles of the lexical approach, S. Granger notes that it contains some of the radical statements that are rejected by a number of the proponents of the approach [9, p. 3]. One basic disagreement between strong and weak versions deals with grammar/lexis issue in terms of language competence. S. Lindstromberg presents a commonly held view of language competence with regard to both output and input in the following way:

- In speaking and writing:

intended meanings => words + grammar / morphology => meaningful output

- In listening and reading:

input => grammar + words => understood meanings [16].

Before the advent of the lexical approach, the popular belief was that a moderately substantial knowledge of grammar and a few thousand words are needed for effective communication. The belief was based on the view on our language ability according to which people have an outstanding ability to combine single words into bigger strings of words in no time to produce meaningful output and to analyse the input by parsing and understanding strings of words. Applying computer metaphor makes the description of our language ability even clearer: human memories are relatively small in a sense that they retain only a few thousand words and grammar rules to apply to them; but human on-line processors are very powerful since they perform combining and parsing operations with single words at lightning speed. Accordingly, in order to empower learners' online-processors a wealth of time was spent on grammar.

On the contrary, the lexical approach, and the LPH in particular, holds that it is human ability to learn vocabulary that is exceptional but the ability to combine

and parse this vocabulary when communicating is not. In other words, human memories are prodigious while on-line processors are very weak.

Accordingly, M. West advocates a shift from sentence grammar to word grammar that means discarding teaching/learning grammar in favour of teaching/learning lexical phrases or chunks which are believed to subsume grammatical constructions. The proponents of the weak version regard both sentence grammar and word grammar as two essential components of grammatical competence which complement each other [9, p. 4]. According to the weak view, there is still a place for sentence grammar in language teaching and learning because it performs the organizing function.

Since the lexical approach was introduced, not only has an array of terms to apply to strings of words been established, but an abundance of typologies of these units have been developed. Most of the typologies are based on the structural criteria. Nattinger and DeCarrico established the form and function-based taxonomies of lexical units according to their structural and functional characteristics so that they can be applied in EFL teaching. Let us consider the structural typologies first.

According to the structural criteria (i.e. form), Nattinger and DeCarrico establish 4 categories of lexical units [23, p. 37-44]:

1. Polywords – fixed short phrases which perform the same functions as individual lexical items: e.g. *for the most part, at any rate, all in all, by and large, etc.*

2. Institutionalized expressions – lexical phrases of sentence length which function as separate utterances: proverbs, aphorisms, social interaction formulas (e.g. *How do you do?; How are you?; have a nice day; once upon a time; long time no see, etc.*)

3. Phrasal constraints – variable short- to medium-length lexical phrases which perform a variety of functions (summarizing, greeting, parting, exemplifying, etc.): e.g. *a ____ ago (a day ago, a very long time ago, etc.); in ____ (in sort, in summary, etc.); for ____ (for example, for instance, etc.);* and

4. Sentence builders – lexical phrases which function as sentence framework: *my point is that X; let me start by/with X; that reminds me of X, etc.*

S. Lindstromberg's structural typology of lexical phrases is somewhat different:

1) polyword – *at any rate, by and large, as well;*

2) frame or slot – *the [adj]-er ... the [adj]-er; as [adj]....as [adj]; so [adj]...that; Little did ... realize that ...;*

3) sentence head – *Could you....., God only knows wh-...*

4) sentence tail – *..., if you would.; ...and so on.*

5) cliché – *There's more than one way to skin a cat* [16].

Another classification of lexical phrases within the framework of EFL teaching belongs to M. Lewis. The scholar introduced the term 'lexical item' to

denote both single words and multi-word sequences [14]. According to M. Lewis, lexical items fall into the following categories:

- 1) words (e.g., *book, pen*) – the most common type of lexical items;
- 2) polywords (e.g., *by the way, upside down*)
- 3) collocations, or word partnerships (e.g., *community service, absolutely convinced*)
- 4) institutionalized utterances (e.g., *I'll get it; We'll see; That'll do; If I were you . . . ; Would you like a cup of coffee?*)
- 5) sentence frames and heads (e.g., *That is not as . . . as you think; The fact/suggestion/problem/danger was . . .*) and even text frames (e.g., *In this paper we explore . . . ; Firstly . . . ; Secondly . . . ; Finally . . .*) [14, p. 92-95]

Three structural typologies described above are compared in Table 1.

Table 1.

The Comparison of the Structural Typologies of Lexical Units within the Framework of Lexical Approach

Nattinger and DeCarrico	Lindstromberg	Lewis
		Words
Polywords	Polywords	Polywords
Institutionalised expressions		Institutionalised utterances
Phrasal constraints	Frames or slots	
Sentence builders	Sentence heads Sentence tails	Sentence frames and heads
	Cliché	
		Collocations / word partnerships

The table shows that all structural typologies contain such a category as polywords. Nattinger and DeCarrico's sentence builders are broken into sentence heads and sentence tails in S. Lindstromberg's typology and into sentence frames and heads in M. Lewis's one. Yet, they all render the same idea. Nattinger and DeCarrico's phrasal constraints are frames and slots in S. Lindstromberg's typology. Two typologies (those of Nattinger and DeCarrico and Lewis) contain institutionalized expressions or utterances.

The categories which are completely different in both classifications are words (M. Lewis), clichés (S. Lindstromberg) and collocations or word partnerships (M. Lewis).

Hence, the categories in three typologies denote more or less similar lexical units. The differences result from different terminology used by the scholars.

Lexical phrases like all recurrent multi-word sequences perform various discourse functions in the context of intercultural communication [15, p. 107]. Accordingly, they fall into 3 categories:

1. Social interactions – lexical phrases which reflect social relationships with regard to managing conversation (starting, maintaining and closing): e.g. clarifying (e.g. *what did you mean by X?*); expressing politeness (e.g. *thanks very much*); requesting (e.g. *may I X?*); responding (e.g. *I see*), etc.

2. Necessary topics – lexical phrases operating in specific domains of daily conversation and associated with their topics: e.g. shopping (e.g. *how much is X/; too expensive; cost X dollars*); time (e.g. *a ___ ago*), etc.

3. Discourse devices – lexical phrases which perform coherent and cohesive functions connecting the meaning and structure of the discourse: e.g. fluency devices (e.g. *you know*); logical connectors (e.g. *as a result*), exemplifiers (e.g. *it's like*) [23, p. 60-66].

Functional highlights of the lexical phrase are reflected in the alternative terms such as *pre-fabricated language*. Prefabricated sequences of words are also referred to as *a formulaic sequence*: ‘A formulaic sequence is a sequence, continuous or discontinuous, of words or other elements, which is, or appears to be, prefabricated: that is, stored and retrieved whole from memory at the time of use, rather than being subject to generation or analysis by the language grammar’ [31, p. 9].

Although these taxonomies were established with the aim to make them applicable to EFL teaching, Golebiewska argues, some issues need clarification [7, p. 19]. More specifically, some of the structural criteria like the length or the degree of invariability are vaguely defined: the terms like ‘short’, ‘medium’ and ‘long’ as well as ‘relatively fixed’ or ‘low variability’ are hardly ever sufficient for teachers to distinguish between different types of lexical units. Admitting that Nattinger and DeCarrico’s typologies have some teaching potential as a descriptive tool, Wray claims that they are overloaded with subcategories which might be quite confusing in the teaching/learning context [31]. Hence, Nattinger and DeCarrico’s categories of lexical items, Keller and Warner argue, can serve as a kind of introduction to conversation formulae rather than a useful EFL teaching framework [12, p. 64].

The categories in M. Lewis’s typology overlap in a sense that some of the categories can be treated in a different way. For example, a polyword ‘by the way’ can be categorized as an institutionalized utterance when used in a conversation to introduce a new topic. None of the authors provide the definitions of the lexical items which can be used to establish clear-cut boundaries between the categories.

Conclusions. The main premise of the lexical approach is the Lexical Phrase Hypothesis. Accordingly, an important part of language acquisition is the ability to comprehend and produce lexical phrases as unanalyzed wholes, or ‘chunks’. These phrases are regarded as building blocks both in speech reception and production. According to the hypothesis, many lexical phrases are not only used as

combinations of words but are also stored in our mental lexicon and processed as if they were single words. Hence, introducing chunks into the EFL classroom has a number of benefits for students: it contributes to fluency in all types of communicative activities, enhances comprehension and provides learners with contextual models of real language use. In the professional literature two types of typologies of lexical units are established: structural and functional. The categories in both structural and functional typologies often overlap. None of the authors provide the definitions of the lexical items which can be used to establish clear-cut boundaries between the categories. Therefore, these typologies and terms are worth only scholarly description.

REFERENCES

1. Bareggi Christina. "Proper Words in Proper Places: Some 'Modest Proposals' for Introducing the Lexical Approach into Your English Class." *Lang Matters*. Issue 13 (September 2006): 2-4, <http://ppbm.langedizioni.com/varie/riviste/pdf/langmatters13.pdf>
2. Basulto Dominic. "Humans are the World's Best Pattern-Recognition Machines, But for How Long?" *Bigthink*, 2016, <http://bigthink.com/innovation/humans-are-the-worlds-best-pattern-recognition-machines-but-for-how-long>.
3. Bolinger Dwight. "Meaning and Memory." *Forum Linguisticum*, No 1(1976): 1-14.
4. Ellis C., Nick. "Emergentism, connectionism and language learning." *Language Learning*, 48 (1998): 631-664.
5. Ellis C., Nick. "Sequencing in SLA. Phonological Memory, chunking, and points of order." *Studies in Second Language Acquisition*, 18 (1996): 91 -126.
6. Eyckmans June. "Taking SLA Research to Interpreter-Training: does Knowledge of Phrases Foster Fluency?" *Multilingualism and Applied Comparative Linguistics: Pedagogical Perspectives*. Eds. Frank Boers, Jeroen Darquennes & Rita Temmerman. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. Grant, Lynn, 2007. 89-104.
7. Golebiewska P. *The comparison of the effectiveness of the Observe Hypothesise Experiment and the Presentation Practice Production models on teaching procedural language of circumlocution and stalling devices to Upper intermediate EFL students*. A thesis submitted in partial fulfilment for the requirements of the degree of MA by Research at the University of Central Lancashire, 2013, <http://clock.uclan.ac.uk/9655/1/Golebiewska%20Patrycja%20Final%20e-Thesis%20%28Master%20Copy%29.pdf>.
8. Goulden R., Nation P., and Read J. "How Large Can a Receptive Vocabulary be?" *Applied Linguistics*, 11(1990):341–363,

- <http://www.victoria.ac.nz/lals/about/staff/publications/paul-nation/1990-Goulden-Voc-size.pdf>.
9. Granger S. From Phraseology to Pedagogy: Challenges and Prospects// *Draft to The Phraseological View of Language: A Tribute to John Sinclair*. Eds. Thomas Herbst, Susen Faulhaber, Peter Uhrig. Walter de Gruyter, 2012.
  10. Herbst Th. *The Phraseological View of Language: A Tribute to John Sinclair*. Eds. Thomas Herbst, Susen Faulhaber, Peter Uhrig. Walter de Gruyter, 2012.
  11. Junying Zh. and Xuefei. “Chunking – an Effective Approach to Vocabulary Teaching and Learning in College Classrooms.” *CELEA Journal*, 30 (3): 79-84, <http://www.celea.org.cn/teic/73/73-79.pdf>.
  12. Keller Eric, and Warner T., Sylvia. *Conversational Gambits: Real English Conversational Practices*. Hove, England: Language Teaching Publications, 1988.
  13. Lewis M. *Implementing the Lexical Approach – Putting Theory into Practice*. Heinle cengage, 2008.
  14. Lewis M. *The Lexical Approach: the State of ELT and a Way Forward*. Heinle cengage, 2002.
  15. Lin Yen-Liang. Discourse Functions of Recurrent Multi-word Sequences in Online and Spoken Intercultural Communication// *Yearbook of Corpus Linguistics and Pragmatics 2013: New Domains and Methodologies*. Ed. Jesus Romero-Trillo. Springer Science & Business Media, 2013. 105-156.
  16. Lindstromberg S. “My Good-Bye to the Lexical Approach.” *Humanising Language Teaching*, 2 (2005), <http://www.hltnmag.co.uk/mar03/mart1.htm>
  17. Lindstromberg S., and Boers F. Teaching Chunks of Language: the Issue of Memory// *Humanising Language Teaching*, 6 (2008), <http://www.hltnmag.co.uk/dec08/idea.htm>.
  18. McCarthy M., J. *Touchstone: From Corpus to Course Book*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
  19. Millin S. *Observe-Hypothesize-Experiment*. 2011, <https://sandymillin.wordpress.com/2011/05/15/observe-hypothesize-experiment/>
  20. Miller J. *Teaching Vocabulary Chunk by Chunk*, <http://www.efttasks.org/file/lexical>.
  21. Moudraia O. “Lexical Approach to Second Language Teaching.” *ERIC Digest*. 2001-06-00, <https://www.ericdigests.org/2002-2/lexical.htm>.
  22. Nation I., S., Paul. Learning Vocabulary in Lexical Sets : Dangers and Guidelines// *TESOL Journal*, 9 (2000). – No 9 (2): 6-10.
  23. Nattinger J., and DeCarrico, J. *Lexical Phrases and Language Teaching*. 上海外语教育出版社, 1992.

24. Neuschatz S., Jeffrey, et al. "Comparison of the Efficacy of Two Name-Learning Techniques: Expanding Rehearsal and Name-Face Imagery." *The American Journal of Psychology*, 118 (1) (2005): 79-102.
25. Nikmehr A. "Gambits in a New Light." *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 2 (4) (2013): 228-239.
26. Pawley A., and Syder, H. "Two puzzles for linguistic theory: Native-like selection and native-like fluency." *Language and Communication*. Eds. J. Richards & R. Schmidt. London: Longman, 1983. 191-226.
27. Rhalmi M. "The Lexical Approach." *My English Pages*, September 29, 2009, <http://www.myenglishpages.com/blog/lexical-approach/>
28. Taylor G. "Teaching Gambits: the Effect of Instruction and Task Variation on the Use of Conversation Strategies by Intermediate Spanish Students." *Foreign Language Annals*, 35 (2) (2002): 171-189.
29. Tremblay A., Derwing, B., and Libben, G. "Are Lexical Bundles Stored and Processed as Single Units?" *Working Papers of the Linguistics Circle of the University of Victoria*, 19(2009):258-279, https://www.academia.edu/17831384/Are_lexical_bundles_stored_and_processed_as_single_units
30. Willis J., D., *The Lexical Syllabus*. London: Collins COBUILD, 1990.
31. Wray A. *Formulaic Sequences and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

СПИСОК**АВТОРІВ**

Алієва О.Н.	181	Міщинська І.	76
Андрусак І.В.	281	Мохнянська Д.	88
Барбіл О. В.	17	Онищак Г.В.	171
Богдан Л.	121	Приходько А.М.	95
Гвоздяк О.М.	274	Прокопенко А.	104
Годованець Н.	223, 249	Рава В.	104
Голик С.В.	154	Рогач Л.В.	112
Гордієнко О.	25	Саламатіна О.О.	60
Дацьо О.Г.	146	Свида-Сусіденко Т.	274
Дроздовський Д.	203	Сімкова Є.	212
Есенова Е.Й.	33	Сливка М.	161
Єнчікова Б.	41	Сливка Н.	121, 161
Канюк Олександра	239	Сорока Т.В.	130
Канюк Олеся	231	Станко Д. В.	138
Кіш Н.	239	Фабіан М.П.	9
Кушнірчук О.О.	265	Ходос І.О.	95
Ладченко М.М.	51	Чендей Н.В.	138
Леган В.	223, 249	Швед Е.В.	146
Ляшина А.Г.	258	Шепа Н.С.	17
Марковська А.	60	Шовак О.І.	190
Мигалець О.І.	68		

Відомості про авторів

1. Алієва Ольга – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка
2. Андрусак Ірина – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
3. Барбіл Оксана Володимирівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
4. Богдан Людмила Іванівна – ст.викладач кафедри іноземних мов факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ»
5. Гвоздяк Ольга Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
6. Годованець Наталія – кандидат філософських наук, доцент доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
7. Голик Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
8. Гордієнко Олена В’ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Запорізького державного медичного університету
9. Дацьо Оксана Григорівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
10. Дроздовський Дмитро Ігорович – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України
11. Есенова Еріка Йосипівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Інституту економіки та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
12. Єнчікова Бланка (Blanka Jenčíkova) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика в м. Кошице (Словаччина)

13. Канюк Олександра Любомирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
14. Канюк Олеся Степанівна – викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
15. Кіш Надія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ФІФ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
16. Кушнірчук Олена Олексіївна – старший викладач кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
17. Ладченко Мирослава Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
18. Леган Вікторія Петрівна – викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
19. Ляшина Алла Георгіївна – старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
20. Марковська Антоніна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
21. Мигалець Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
22. Міщинська Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)
23. Мохнянська Домініка (Dominika Mohňanská) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)
24. Онищак Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

25. Приходько Анатолій Миколайович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету
26. Прокопенко Антоніна Вадимівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету
27. Рава Валерія Миколаївна – студентка групи ПР-62 факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету
28. Рогач Леся Валеріанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
29. Саламатіна Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
30. Свида-Сусіденко Тетяна Вікторівна – старший викладач кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
31. Сімкова Єва (Eva Simkova) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)
32. Сливка Мирослава Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
33. Сливка Наталія Теодорівна – старший викладач кафедри іноземних мов факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ»
34. Сорока Тетяна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету
35. Станко Дарина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
36. Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

37. Ходос Ірина Олексіївна – аспірант університету Ньюкасла (Австралія, м. Ньюкасл)
38. Чендей Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
39. Швед Емілія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
40. Шепя Наталія Степанівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
41. Шовак Оксана кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Fabian M.P.</i> Interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies	9
<i>Барбіл О.В., Шена Н.С.</i> Орфографічні особливості новолатинської мови	17
<i>Gordiyenko Olena</i> Some issues of English medical terminography in the context of English globalization.....	25
<i>Есенова Е.Й.</i> Етапи асиміляції запозичених слів у мові-реципієнті: теоретичні аспекти проблеми.....	33
<i>Jenčíkova B.</i> Die Deutsche Sprache in den Kaschauer Zünften.....	41
<i>Ladtschenko M.</i> Deutsche Wortbildung von der Lautnachahmung der Tiere und Vögel.....	51
<i>Марковська А.В., Саламатіна О.О.</i> Особливості вживання стилістичних засобів різних рівнів в іншомовній публіцистиці.....	60
<i>Мигалець О.</i> Комунікативний конфлікт як складова лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах.....	68
<i>Мищинська І.</i> Мовленнєві ситуації англomовного ділового дискурсу.....	76
<i>Mohňanská D.</i> Experimental Research into the Use of Diminutives by Slovak-Hungarian Bilingual Speakers.....	88
<i>Приходько А.М., Ходос І.О.</i> Система концептуальних домінант ідіодискурсу Ф.С. Фітджеральда.....	95
<i>Прокопенко А., Рава В.</i> Гендерна диференціація комунікативних стратегій в англomовному мікроблогінгу.....	104
<i>Rohach L.</i> Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology... ..	112

<i>Сливка Н., Богдан Л.</i> Cognitive approach in revealing ethnocultural peculiarities of the linguistic world-image.....	121
<i>Сорока Т.В.</i> Словникова стаття як інструмент інтерпретації лексичного значення аксіономена.....	130
<i>Чендей Н.В. Станко Д.В.</i> Інтертекстуальність як текстова категорія та особливості інтертекстуальних зв'язків в англійській літературній казці.....	138
<i>Швед Е. В., Дацьо О.Г.</i> Аргументаційна роль емоційно-експресивної лексики у промовах історичних осіб твору Т. Лівія „Історія” (на матеріалі промов I-ї декади твору).....	146
<i>Голик С.В.</i> Концепт: у пошуках алгоритму аналізу.....	154
<i>Сливка М., Сливка Н.</i> Reproduction of stylistic features and functions of original metaphors in translation.....	161
<i>Онищак Г.В.</i> Лексико-семантична група «Добро» як фрагмент мовної картини світу англійців.....	171
<i>Алієва О.Н.</i> Семантичні інваріанти англійських термінів мистецтва і їх роль у функціонуванні окремих категоріальних груп.....	181
<i>Шовак О.І.</i> Thematic groups representing the concept AGE in Modern English.....	190

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Дроздовський Д.</i> Дискурс «розуму» в британському постпостмодерністському романі: між свідомістю й фізіологією тіла.....	203
<i>Šimková E.</i> Agatha Christie's Female Villains.....	212

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Годованець Н., Леган В.</i> Рольова гра як один з активних методів навчання іноземної мови.....	223
<i>Канюк О.</i> Когнітивно-комунікативний підхід у методиці викладання іноземної мови.....	231

<i>Канюк О., Кіш Н.</i> До питання визначення окремих функцій іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.....	239
<i>Леган В., Годованець Н.</i> Дискусія як активний метод вивчення іноземних мов.....	249
<i>Ляшина А.</i> Роль міжкультурної комунікації у фаховій підготовці перекладачів.....	258
<i>Кушнірчук О.</i> Didaktische Überlegungen zu den Presstexten beim Deutscherwerb.....	265
<i>Гвоздяк О.М., Свіда-Сусіденко Т.В.</i> Übungen und Aufgaben zur Förderung der Schreibfertigkeiten im DaF-Unterricht.....	274
<i>Андрусяк І.В.</i> The lexical approach to EFL teaching: methodological foundations and pedagogical implications.....	281

Запрошуємо до публікації наукових статей у фаховому збірнику “Сучасні дослідження з іноземної філології”, випуск 18

У зв'язку із необхідністю підвищення якості публікації наукової інформації у фахових виданнях України, розвитку вітчизняного наукового потенціалу та інтеграцією українських наукових видань до світового наукового простору (згідно з Наказом МОН від 15.01.2018 / м. Київ / № 32), редакція фахового збірника наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології» працює над оновленням його формату для можливості включення його до Нового переліку наукових фахових видань України і пропонує змінені вимоги до авторських рукописів статей.

Основні зміни стосуються структури та змісту статті, які є наближеними до міжнародних, додаткового списку літератури (References), що подається MLA стилем, і анотацій українською та англійською мовою з ключовими словами.

Збірник наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології» представлено в репозитарію Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (Україна) та пошуковій системі Google Scholar. З 2004 року збірник входить до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (на підставі постанов Президії ВАК України від 15.12.2004р. №3- 05/11; від 10.03.2010р. № 1- 05/2 та Наказом МОН України від 09.03.2016р. № 241).

У 2018 році Міжнародний Центр періодичних видань (International Standard Serial Number, Paris) включив збірник наукових праць "Сучасні дослідження з іноземної філології" до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації і надав йому числовий код міжнародної ідентифікації ISSN 2617-3921.

Рубрики збірника: 1. Мовознавство 2. Літературознавство 3. Методика викладання іноземних мов 4. Рецензії, презентації, огляди.

До друку приймаються наукові статті від науковців, спеціалістів з іноземної філології та методики викладання іноземних мов, аспірантів.

Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань.

Статті, оформлення яких не відповідає вказаним вимогам, до друку не приймаються.

Технічні вимоги до оформлення авторських рукописів

1. Рукопис подається у форматі *.doc, *.docx (MS Word): гарнітура Times New Roman, кегль 14 пт, міжрядковий інтервал 1. Поля ліворуч, вгорі, внизу -2,5, праворуч – 2 см. Відступ абзацу – 1,25 см.

2. Мови публікацій: українська, англійська, німецька, французька.
3. Обсяг статті – не менше 8 сторінок.
4. При використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають окремими файлами; сторінки не нумеруються.
5. Згідно з вимогами МОН України публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватись УДК, анотацією українською та англійською мовами і ключовими словами.
6. Індекс УДК розташовують над заголовком статті окремим рядком, у лівому верхньому кутку без відступів та абзаців.
7. У наступному рядку вказуються відомості про автора:
  - праворуч (вирівнювання по правому краю тексту напівжирними літерами, курсивом) – ім'я та прізвище автора
  - рядком нижче курсивом – науковий ступінь та вчене звання, посада та повна назва місця роботи, номер ORCID
  - рядком нижче курсивом – місто, країна, контактні телефони та електронні адреси
  - усі відомості друкують у називному відмінку без відступів та абзаців
  - номер ORCID визначає автор (<http://orcid.org/>).
8. Назва статті друкується малими напівжирними літерами (крім першої літери першого слова та власних назв) без відступів та абзаців. Назва розташовується по центру, повинна відповідати змісту статті і містити не більше 12 слів.
9. Анотації подаються двома мовами (українською та англійською)
  - Розташовуються після назви статті, кегль 14, міжрядковий інтервал 1
  - Обсяг анотації: українською мовою – 5-7 речень; англійською – 10-13 речень
  - Кожна анотація містить: стислий зміст статті, ключові слова та не містить посилань на літературу.
  - Анотації подаються одним абзацом без підрозділів.
  - Ключові слова (6-8 слів) подаються у називному відмінку напівжирним шрифтом, не дублюються в заголовку, відповідають змісту роботи, розділені комою.

Стаття повинна містити наступні структурні частини напівжирним шрифтом: 1) **Вступ (Introduction)**, що містить постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (постановка завдання); 2) **Методологія та методи дослідження (Methodology/Methods)**; 3) **Виклад основного матеріалу дослідження (Results and Discussion)** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; 4) **Висновки з дослідження (Conclusions)** і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

У тексті статті посилання подаються у квадратних дужках. При посиланні в тексті у квадратних дужках вказувати номер позиції у списку використаної літератури і сторінку: [8, с. 56-57]. Якщо робиться відсилання до кількох джерел одночасно, їхні номери розділяються крапкою з комою: [1; 3]. Цитати з наукових статей, монографій і т. п. наводяться в «парних» лапках. Примітки (внизу сторінки чи наприкінці основного тексту) не допускаються.

Ілюстрації та таблиці в статті нумеруються і супроводжуються назвою під малюнком (таблицею) по центру. Приклади ілюстративного матеріалу виділяються курсивом.

У кінці статті через один рядок в алфавітному порядку наводиться список літератури (**References**), на яку посилається автор.

Умови та порядок прийняття статей до публікації

Статті до публікації у фаховому збірнику наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології», випуск № 18 приймаються до **29 травня 2020 року**.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, поштова адреса для надсилання збірника, контактний телефон, адреса електронної пошти).

Після отримання статті та «сліпого» рецензування на ел. пошту автора надсилається інформація щодо прийняття статті до публікації та форми оплати.

Матеріали (наукову статтю, відомості про автора, відскановане підтвердження оплати коштів за публікацію та розсилку) надсилати за адресою: fabian.myroslava@uzhnu.edu.ua або fu1314@ukr.net

Контактний телефон: +380 66 290 6929 (проф. Фабіан Мирослава)

Редакційна колегія

CALL FOR PAPERS

Scholars, professionals in the field of foreign philology and foreign language teaching, PhD students are kindly invited to contribute their papers to the research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**", Volume 18 to be published next year.

The research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**" is included in the repository of V. I. Vernandsky National Library of Ukraine and Google Scholar. It is on the List of Scholarly Periodicals of Ukraine that may publish the results of dissertation theses for doctorate and higher doctorate degrees since 2004 (decisions of the Supreme Certifying Commission of Ukraine №3- 05/11 (15.12.2004); № 1- 05/2 (10.03.2010) and order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 241 (09.03.2016).

In 2018 the research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**" has been given the International Standard Serial Number (ISSN 2617-3921)

Research paper collection sections: 1. Language Studies 2. Literature 3. Foreign Language Teaching / Learning 4. Reviews, presentations.

The Editorial Board will consider the papers that belong to the research paper collection sections. Authors bear full responsibility for ensuring the accuracy of the factual content, quotations and references.

Format and Style Requirements for Manuscripts

1. The manuscript should be submitted in the *.doc, *.docx (MS Word) format: text should be set in Times New Roman font, 14-point size, 1 (single) line spacing. Margins: left, top, bottom - 2,5 cm, right – 2 cm. The indent size is 1,25 cm.
2. Languages of publication: Ukrainian, English, German, French.
3. The size of publication is not less than 8 pages.
4. When special fonts or symbols are used, they are to be attached in separate files; do not number the pages.
5. The paper is to contain an UDC identifier, abstracts in English (10-13 sentences, 10-point size, 1 (single) line spacing) and 6-8 keywords in bold separated by a comma.
6. The UDC is followed by the information about the author:
  - first name and last name (right-aligned, bold, italicized)
  - academic degree, title, position and affiliation (in full), place of residence, country, telephone number and e-mail
  - ORCID number (italicized) which can be obtained by the author (<http://orcid.org/>)

7. The title of the paper is in sentence-case with only the first word and proper nouns capitalized – centred, bold, no indentation. The title should not exceed 12 words.
8. Figures and tables in the paper are numbered and provided with the title - below the figure (table), centred. Examples in the text are italicized.
9. The cited sources in the text are to be presented as [5, p.7], where the first number indicates the cited source's position in the references, and the second – the page of citation).

The papers should answer the following requirements and contain:

Introduction (general formulation of the problem dealt with and its relation to important scientific and/or practical tasks; analysis of the latest investigations and publications used by the author to initiate the scientific problem solution; indication of the unsolved parts of the general problem which are in the limelight of attention)

Methodology/Methods of Research (formulation of the objectives and tasks; methods used to carry out the research)

Results and Discussion (presentation of the main material together with the results obtained)

Conclusions (the paper's main conclusions and the perspectives for further study).

Paper admission procedure

Please submit the paper in the language of your choice by ***May 29, 2020***.

Add a separate file with your name, scholarly degree, title, affiliation, mailing address, and telephone number.

After receiving and “blind” reviewing of the research papers, the author gets email notification of acceptance as well as payment form possibilities.

The materials should be sent by e-mail to:

fabian.myroslava@uzhnu.edu.ua or fu1314@ukr.net

Please disseminate this information as much as possible.

For further information, please contact: +380662906929 (Prof. Myroslava Fabian).

Editorial Board

Наукове видання

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Випуск 17

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ЗТ №24 від 7 листопада 2005 року.

Технічна редакція: Фабіан В.О.

Підписано до друку 05.08.2019. Формат 64x90/16.
Папір крейд. Друк цифр. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 19,92. Тираж 300 прим. Замов. № 3572.

Видано та віддруковано в ТОВ “Поліграфцентр “Ліра”:
88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25, www.lira-print.com

С 91 Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць.
Вип.17./ред.кол.М.П.Фабіан (гол.ред.), С.В.Голик, О.М.Гвоздяк та ін
Ужгород:ДВНЗ “УжНУ”, 2019. 306 с.

ISSN 2617-3921

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17
УДК 81(081)+372.8